

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ Area Based Development Research Journal

วารสารราย 3 เดือน
ปีที่ 14 ฉบับที่ 4 ตุลาคม - ธันวาคม 2565

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ดินพร้อมปลูกและปุ๋ยมูลข้างเพื่อสร้างกิจกรรม
สร้างรายได้เครือข่ายวนเกษตรตำบลพวา จังหวัดจันทบุรี

วัตถุประสงค์

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่เป็นวารสารทางวิชาการซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางการเมือง มีวัตถุประสงค์เพื่อการตีพิมพ์ผลงานวิจัยที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาพื้นที่ในระดับจังหวัด กลุ่มจังหวัด ตำบล หมู่บ้าน หรือชุมชน เผยแพร่แก่นักวิชาการ และบุคคลทั่วไป มุ่งส่งเสริมให้นักวิชาการในหน่วยงานราชการ หรืออาจารย์ในมหาวิทยาลัยได้เสนอผลงานทางวิชาการสู่สาธารณะ

เจ้าของ หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

คณะที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.ปัทมาวดี โพชนุกูล

ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ปิยะวัติ บุญ-หลง

ดร.กิตติ สัจจาวัฒนา

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ชิตณรงค์ ศิริสถิตย์กุล

รองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.เจษฎา มิ่งฉาย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นพ.อุดมศักดิ์ แซ่โง้ว

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา ประเทพา

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ศาสตราจารย์ วิโชค มุกตมณี

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ศาสตราจารย์ ดร.สัญญา จตุรสิทธิ์ธา

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อารี วิบูลย์พงศ์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.ก้าน จันทร์พรหมมา

มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

รองศาสตราจารย์ ดร.สุจินต์ ลิมาภิรักษ์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

รองศาสตราจารย์ ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ศาสตราจารย์ ดร.เสมอ ถาน้อย

มหาวิทยาลัยพะเยา

รองศาสตราจารย์ ดร.อวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คุณเบญจมาศ ตีระมาศวนิช

นักวิชาการอิสระ

บรรณาธิการจัดการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เขียวเรศ ศิริสถิตย์กุล

คณะจัดทำวารสาร

ดร.ธนิตา เจริญสุข

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรัตน์ หวานจิตต์

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ 222 ตำบลไทยบุรี อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช 80160

E-mail: abctrjournal@gmail.com

ทัศนะและข้อคิดเห็นของบทความในวารสารฉบับนี้เป็นของผู้เขียนแต่ละท่านไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สถาบันวิจัยและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ และกองบรรณาธิการ

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการเป็นเวทีเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่ และการประยุกต์ใช้ ตามกระบวนการที่เป็นที่ยอมรับ ของศาสตร์ต่าง ๆ เมื่อผ่านการประเมินกลั่นกรองโดย ผู้เชี่ยวชาญแล้ว ก็ต้องผ่านการตรวจสอบตามกาลเวลา

ในยุคที่วารสารเชื่อมโยงกับฐานข้อมูล และสามารถสืบค้นเข้าถึงได้ตลอดเวลา จากทุกสถานที่ ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต นอกเหนือจากชื่อบทความแล้ว องค์ประกอบต่าง ๆ ของวารสารสามารถช่วยเสริมการ สืบค้นเข้าถึงได้ เช่น คำสำคัญ (keywords) ควรเลือก อย่างพิถีพิถัน ให้ครอบคลุมทั้งองค์ความรู้ หลักการใน ศาสตร์ที่ใช้ ไปจนถึงการประยุกต์ต่อยอด

สำหรับวารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ได้ จัดให้ทุกบทความมี คำสำคัญ ที่ระบุพื้นที่ เพื่อประโยชน์ ในการสืบค้น รวบรวมงานต่างศาสตร์ ต่างเวลา ที่มีความ เชื่อมโยงเชิงพื้นที่ และในเล่มนี้ได้เพิ่มการใช้ภาษาอังกฤษ ในการบรรยายภาพประกอบและตาราง เสริมกับบทคัดย่อ ภาษาอังกฤษที่มีมาแต่เดิม เพื่อเสริมการเข้าถึงบทความ ได้เป็นสากล

รองศาสตราจารย์ ดร. ชิตณรงค์ ศิริสถิตย์กุล
บรรณาธิการ

สารบัญ

การพัฒนาต้นแบบธุรกิจฟาร์มในเขตเมืองสำหรับสินค้าเกษตรปลอดภัย เทศบาลนครเชียงราย จังหวัดเชียงราย แหวดาว พรหมเสน อรสา ธรรมสร้างกูร และ สุบิน ใจทา	267-282
การพัฒนาผลิตภัณฑ์ดินพร้อมปลูกและปุ๋ยมูลช้างเพื่อสร้างกิจกรรมสร้างรายได้ เครือข่ายวนเกษตรตำบลพวา จังหวัดจันทบุรี จิรนนท์ เข็มขันธ์ พีรชัย กุลชัย ดวงกมล ปานรศทิพ ธรรมาธิวัฒน์ กัลยาณี กุลชัย และ ภัคพล โปยไธสง	283-296
การพัฒนาธนาคารภูมิปัญญาบ้านแม่สุ่น้อยอย่างมีส่วนร่วม อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ภัทราวดี ธงงาม วันชัยยุทธ วงษ์เทพ สุทธิปรีชา จริญญามงคล และ ณภดล เจนวนินิจชัย	297-313
การขยายผลหลักสูตรฝึกอาชีพทอผ้าไหมจากทัศนสถานหญิงเชียงใหม่สู่ผู้ต้องขังหญิง เรือนจำจังหวัดลำพูน จันทร์จิตร เขียรสิริ และ นรพรพรณ โพธิพิฤกษ์	314-331
อุ้ยหื้อมา: การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์น้ำพริก กลุ่มแม่บ้านชุมชนเด่นป่าสัก จังหวัดเชียงราย ณัฐทิยา วัฒนศิริศาสตร์	332-342
การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากผ้าทอลายหน้าหมอน กลุ่มเมืองแจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ปิยะนุช เจตียยอด	343-359

บทความวิจัย

วันที่รับบทความ:

26 กันยายน 2565

วันแก้ไขบทความ:

9 ธันวาคม 2565

วันที่ตอบรับบทความ:

14 ธันวาคม 2565

แหวดาว พรหมเสน^{1*} อรสา ธรรมสร้างกูร² และ สุบิน ใจหา³

¹คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาเชียงราย
อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย 57120

²คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาเชียงราย อำเภอพาน
จังหวัดเชียงราย 57120

³คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
เชียงราย อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย 57120

*ผู้เขียนหลัก อีเมล: waewdao@rmutl.ac.th

บทคัดย่อ

การผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยในเขตเทศบาลนครเชียงรายส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้ผลิตและผู้บริโภคดังนี้ เกษตรกรผู้ผลิตจำหน่ายผลผลิตผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้ไม่สามารถกำหนดราคาขายได้ และมีปัญหาด้านสุขภาพจากสารเคมีที่ใช้ในกระบวนการผลิต และผู้บริโภคไม่สามารถเข้าถึงแหล่งอาหารปลอดภัยที่มีความน่าเชื่อถือ ทำให้ต้องบริโภคสินค้าเกษตรซึ่งมีสารเคมีตกค้างและส่งผลกระทบต่อสุขภาพ เทศบาลนครเชียงราย และภาคีเครือข่ายจึงดำเนินการขับเคลื่อนการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย ด้วยการเชื่อมโยงกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตและผู้บริโภค และศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนและเกษตรปลอดภัย เทศบาลนครเชียงรายและตลาดชุมชนเป็นตัวกลางการขับเคลื่อนสินค้าเกษตรปลอดภัยไปสู่ผู้บริโภค ด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมดังนี้ 1) พัฒนาพื้นที่ต้นแบบสำหรับการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย 2) พัฒนาพื้นที่กลางเพื่อการเรียนรู้สำหรับเกษตรกรและผู้บริโภค 3) สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภคด้วยกิจกรรมการตรวจหาสารพิษตกค้างในกระแสเลือดแก่กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มผู้บริโภคทั้งก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการ และการอบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้เกี่ยวกับอันตรายจากสารเคมีตกค้างในร่างกาย ผลกระทบและการป้องกัน 4) พัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตรให้มีมาตรฐาน และ 5) พัฒนาธุรกิจฟาร์มในเมืองสำหรับสินค้าเกษตรปลอดภัยในเขตเทศบาลนครเชียงราย ส่งผลให้มีพื้นที่ต้นแบบสำหรับการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยและการเรียนรู้สำหรับเกษตรกรและผู้บริโภค 2 แห่ง คือ ศูนย์การเรียนรู้ตอยสะแก่น (สวนผักเมืองเชียงราย) และแปลงผักปันสุข โรงเรียนเทศบาล 8 บ้านใหม่ ซึ่งโรงเรียนได้นำผลผลิตจากแปลงผักปันสุขมาเป็นวัตถุดิบสำหรับอาหารกลางวันให้นักเรียน ส่งผลให้สามารถลดค่าใช้จ่ายในการซื้อผักได้มีมูลค่า 10 บาทต่อหัวต่อคน และมีเกษตรกรเข้าร่วมการรับรองมาตรฐาน GAP จากกรมวิชาการเกษตรที่ได้รับการรับรองจำนวน 2 คน

คำสำคัญ:

จังหวัดเชียงราย

พื้นที่ต้นแบบ

ต้นแบบธุรกิจฟาร์มในเขตเมือง

อาหารปลอดภัย

สินค้าเกษตรปลอดภัย

Research Article

Received:

26 September 2022

Received in revised form:

9 December 2022

Accepted:

14 December 2022

Waewdao Promsen^{1*}, Orasa Tamasarangkul² and Subin Jaita³

¹Faculty of Business Administration and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna Chiang Rai, Phan District, Chiang Rai Province, 57120 Thailand

²Faculty of Engineering, Rajamangala University of Technology Lanna Chiang Rai, Phan District, Chiang Rai Province, 57120 Thailand

³Faculty of Science and Agricultural Technology, Rajamangala University of Technology Lanna Chiang Rai, Phan District, Chiang Rai Province, 57120 Thailand

*Corresponding author's E-mail: waewdao@rmutl.ac.th

Abstract

The production of safe agricultural products in Chiang Rai municipality area previously had several problems involving farmers and consumers. Firstly, farmers distributed their products through intermediaries, resulting in product pricing. Secondly, using chemicals in the crop production process might cause health problems. Moreover, consumers had to buy agricultural products that used chemical substances and pesticides, which may lead to health issues. Chiang Rai municipality and relevant associations propel safety agriculture products by connecting farmers and consumers with a community product distribution center and agricultural safety of Chiang Rai municipality and the community market as an intermediary in delivering safe agricultural products to consumers. The project used a participatory process in various stages. First, it develops the prototype area to grow safe crop production. Second, it establishes a learning center for both consumers and farmers. Third, it builds up product credibility through health-concerned activities: activity 1 – pre-post analysis of pesticide residues in the blood of farmers and consumers; activity 2 – participatory process training to acknowledge the danger of pesticide residues in the body, the effects, and how to prevent it. Fourth, the project develops standardized product quality. Fifth, it creates an urban farming business for agricultural products in Chiang Rai municipality. The procedures of this research lead to the prototype area to grow safety crop production Doi Saken, and the establishment of two learning centers for farmers and consumers, which are “Doi Saken Learning Center (Chiang Rai vegetable garden)” and “Pun-Sook vegetable patch in Chiang Rai Municipality School 8, Ban Mai”. The vegetable products from these patches are the ingredients for students’ lunch, lessening vegetable purchases to 10 baht per capita. Lastly, two farmers are certified for GAP standards by the Department of Agriculture.

Keywords:

Chiang Rai province
Chiang Rai municipality
Urban business model prototype
Food safety
Good agriculture practices

บทนำ

สารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่มีการใช้งานทางการเกษตรอย่างแพร่หลายส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรเป็นอย่างมาก จำนวนผู้ป่วยจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชในช่วงปี พ.ศ. 2558–2562 มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 41,491 ราย (Department of Disease Control, Ministry of Public Health, 2018) ในปี พ.ศ. 2563 กระทรวงสาธารณสุขสำรวจสถานการณ์การใช้สารเคมีทางการเกษตรและอาการผิดปกติในครัวเรือนที่ใช้สารเคมีทางการเกษตรจำนวน 2,646,060 ครัวเรือน พบว่าครัวเรือนที่ใช้สารเคมีทางการเกษตรมีจำนวน 667,522 ครัวเรือน (ร้อยละ 25.60) สมาชิกในครัวเรือนมีอาการผิดปกติจากการใช้สารเคมีดังนี้ มีส่วนร่วมกับเดินเซ (โรคพาร์กินสัน) 12,554 คน ชาปลายมือปลายเท้า 79,645 คน ผิวหนังอักเสบ 22,569 คน เนื้อเน่า 641 คน ไตเสื่อม (ต้องฟอกไตเป็นประจำ) 2,349 คน มะเร็งเม็ดเลือดขาว 370 คน มะเร็งต่อมน้ำเหลือง 922 คน และปัญญาอ่อน 1,132 คน และการใช้สารเคมีทางการเกษตรส่งผลให้พืชผักในกระบวนการผลิตมีสารเคมีตกค้าง เมื่อผู้บริโภครับประทานเป็นประจำ ก่อให้เกิดการเจ็บป่วยจากสารเคมีตกค้าง จึงทำให้ผู้บริโภคหันมาบริโภคพืชผักปลอดสารเคมีมากขึ้น

ในช่วงปี พ.ศ. 2559–2563 (ณ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2563) ข้อมูลผู้ป่วยในที่เข้ารับการรักษาจากการได้รับพิษสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ที่เบิกจ่ายจากระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ โดยไม่รวมบริการผู้ป่วยนอกและสิทธิรักษาพยาบาลอื่นมีจำนวน 15,145 คน หรือเฉลี่ย 3,029 คนต่อปี พบว่ามีผู้ป่วยเสียชีวิตถึง 2,732 คน หรือ เฉลี่ย 546.4 คนต่อปี ขณะที่การเบิกจ่ายค่ารักษาพยาบาลมีจำนวนรวมกว่า 77.78 ล้านบาท หรือเฉลี่ย 15.56 ล้านบาทต่อปี (Food and Drug Administration, 2021) สารเคมีทางการเกษตรที่นิยมใช้คือ สารเคมีกำจัดศัตรูพืชกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟส (Organophosphate) และกลุ่มคาร์บาเมต (Carbamate) สารเคมีเหล่านี้มีพิษเฉียบพลันต่อมนุษย์และสัตว์บริเวณกระดูกสันหลัง ทำให้มีอาการมึนศีรษะ ปวดศีรษะ กระสับกระส่าย อาจมีอาการชักหมดสติ และเสียชีวิต (Angsungnuen, 2018)

จังหวัดเชียงรายกำหนดแนวทางการพัฒนาจังหวัดให้เป็นเมืองเกษตรสีเขียวและอาหารปลอดภัย ด้วยการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรและสินค้าเกษตรที่สำคัญของจังหวัด ทั้งด้านกระบวนการผลิต การแปรรูป และการตลาด เพื่อให้เป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะการบริหารจัดการสินค้าเกษตร และความมั่นคงด้านอาหาร การสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ การดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน (Section of

Plan and Policy Analysis, Chiang Rai Municipality, 2021) ด้วยการสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตพืชผักปลอดสารพิษด้วยวิถีเกษตรอินทรีย์ การสร้างระบบตลาดสีเขียวให้เกษตรกรมีแหล่งจำหน่ายสินค้าและประชาชนเข้าถึงแหล่งอาหารปลอดภัย และเทศบาลนครเชียงรายได้ดำเนินโครงการเมืองอาหารปลอดภัย ด้วยการพัฒนาองค์ความรู้เรื่องเมืองอาหารปลอดภัยไปสู่ประชาชนทั้งด้านผู้ผลิตและด้านผู้บริโภค เพื่อให้เทศบาลนครเชียงรายเป็นเมืองปลอดภัยจากสารพิษตกค้าง (Healthy Community Strengthening Plan Section 3, 2022)

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

เทศบาลนครเชียงราย จังหวัดเชียงราย เป็นศูนย์กลางความเจริญของจังหวัดเชียงราย ทั้งด้านประชากร เศรษฐกิจ การค้า การคมนาคมและการท่องเที่ยว มีพื้นที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนหลายประเทศ และมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 60.85 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยพื้นที่ทั้งหมด 4 ตำบล คือ ตำบลเวียงทั้งตำบล ตำบลรอบเวียง (หมู่ที่ 1–26) ตำบลริมกก (บางส่วน หมู่ที่ 1–6) และตำบลสันทราย (บางส่วน หมู่ที่ 6 และ 13) จำนวนประชากรตามฐานข้อมูลของสำนักทะเบียนท้องถิ่นเทศบาลนครเชียงราย ณ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2564 มีจำนวนทั้งสิ้น 77,379 คน แยกเป็นชาย 36,943 คน หญิง 40,436 คน จำนวนครัวเรือนรวมทั้งสิ้น 49,031 ครัวเรือน และโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครเชียงรายจำนวน 8 แห่ง โรงพยาบาลของรัฐ 2 แห่ง ตลาดสดเทศบาล 2 แห่ง และพื้นที่การทำเกษตรกรรมบริเวณรอบนอกของเมืองและใจกลางเมืองบางส่วนซึ่งเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญสำหรับประชาชนในเขตเทศบาลนครเชียงราย ซึ่งประกอบด้วย พื้นที่เลี้ยงสัตว์ 41 แปลง คิดเป็น 155–1–70 ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ล้มลุก 2,410 แปลง คิดเป็น 9,733–1–99 ไร่ และพื้นที่ปลูกไม้ยืนต้น 1,900 แปลง คิดเป็น 2,710–1–1 ไร่ (Chiang Rai Municipality, 2022)

ข้อมูลในระบบ Health Data Center สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงรายพบว่า ประชาชนในพื้นที่จังหวัดเชียงรายมีอัตราการป่วยจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเพิ่มสูงขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2561 เพิ่มขึ้นร้อยละ 12.99 และในปี พ.ศ. 2562 เพิ่มขึ้นร้อยละ 16.63 นอกจากนี้ยังพบว่าจำนวนผู้ป่วยที่ได้รับผลกระทบจากสารเคมีและเป็นโรคเนื้องอกและโรคมะเร็งมีแนวโน้มสูงขึ้นเช่นเดียวกัน โดยในปี พ.ศ. 2558 มีผู้ป่วย 37,681 คน ปี พ.ศ. 2559 มีผู้ป่วย 40,411 คน และปี พ.ศ. 2560 มีผู้ป่วย 54,683 คน ในปี พ.ศ. 2561 เทศบาลนครเชียงรายได้ตรวจคัดกรองสารพิษตกค้างในกระแสเลือดของเกษตรกรและแม่บ้านในเขตเทศบาลจำนวนทั้งสิ้น 298 คน พบว่าอยู่ในภาวะเสี่ยง 67 คน คิดเป็นร้อยละ 18.21 และ

ไม่ปลอดภัย 17 คน คิดเป็นร้อยละ 5.63 และในปี พ.ศ. 2564 จากการตรวจหาสารพิษตกค้างในกระแสเลือดของผู้บริโภคจำนวน 100 คน และเกษตรกรจำนวน 68 คน ด้วยการตรวจหาเอ็นไซม์ โคลีนเอสเตอเรส (Cholinesterase) ในน้ำเหลือง (Plasma) ผลการตรวจของผู้บริโภคพบว่า อยู่ในระดับไม่ปลอดภัย 6 คน คิดเป็นร้อยละ 6 อยู่ในภาวะเสี่ยง 63 คน คิดเป็นร้อยละ 63 ปลอดภัย 31 คน คิดเป็นร้อยละ 31 ตามลำดับ ผลการตรวจของเกษตรกรพบว่า อยู่ในระดับไม่ปลอดภัย 12 คน คิดเป็นร้อยละ 17.65 อยู่ในภาวะเสี่ยง 32 คน คิดเป็นร้อยละ 47.06 ปลอดภัย 22 คน คิดเป็นร้อยละ 32.35 และปกติ 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

เกษตรกรผู้ผลิตในเขตเทศบาลนครเชียงรายมีห่วงโซ่อุปทานสินค้าทางการเกษตรดังภาพที่ 1 (Figure 1) ในกระบวนการผลิตเกษตรกรใช้สารเคมีตั้งแต่เริ่มเพาะปลูกจนถึงผลผลิตพร้อมจำหน่าย ส่งผลให้เกษตรกรเจ็บป่วยจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร ดินที่เพาะปลูกมีสารเคมีตกค้าง ส่งผลให้ผลผลิตมีสารเคมีตกค้าง จากการสำรวจข้อมูลมาตรฐานการผลิตของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ พบว่ามี 68 ราย ที่ยังไม่ได้รับมาตรฐานการปฏิบัติทางเกษตรที่ดี (GAP) มีเพียง 12 รายเท่านั้นที่ได้รับ นอกจากนี้เกษตรกรยังไม่มีกำนันที่กรายรับรายจ่าย รวมถึงต้นทุนการผลิต

การผลิตพืชผักในพื้นที่การทำเกษตรกรรมในเทศบาลนครเชียงราย จังหวัดเชียงราย พบว่าเกษตรกรปลูกผักตามฤดูกาล แต่ผักที่ปลูกส่วนใหญ่ไม่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค จึงทำให้จำนวนผลผลิตไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค เนื่องจากไม่มีการวางแผนการผลิต จากการสำรวจผลผลิตสินค้าเกษตร ช่วงเดือนมีนาคม-กรกฎาคม พ.ศ. 2564 พบว่าผลผลิตสินค้าเกษตรส่วนใหญ่เป็นผักกาดเขียว ผักกาดขาว บล๊อคโคลี

กะหล่ำปลี ผักบุ้ง คะน้า ถั่วฝักยาว และผักตระกูลสัลด เช่น เรดโอ๊ค กรีนโอ๊ค คะน้าเคล แต่ก็ไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค เนื่องจากไม่ได้จัดทำฐานข้อมูลเกษตรกรตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทาน ทำให้ต้องนำเข้าผลผลิตทางการเกษตรจากต่างอำเภอและต่างจังหวัด

ด้านการตลาด พบว่า การจำหน่ายผลผลิตส่วนใหญ่ผ่านพ่อค้าคนกลาง ตลาดสด และตลาดของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขาเชียงราย ไม่มีการจำหน่ายผลผลิตในตลาดออนไลน์ ซึ่งผลผลิตที่จำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลางเกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาขายได้ เช่น ข้อมูลการปลูกผักกาดขาว พบว่าเกษตรกรมีต้นทุนการผลิตโดยเฉลี่ยกิโลกรัมละ 19.78 บาท แต่พ่อค้าคนกลางรับซื้อกิโลกรัมละ 16 บาท (ราคาขายสอบถามจากเกษตรกร ณ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2564) ทำให้เกษตรกรขาดทุนกิโลกรัมละ 3.78 บาท นอกจากนี้มีเกษตรกรบางกลุ่มจำหน่ายผลผลิตที่ตลาด แต่ผู้บริโภคไม่เชื่อมั่นด้านความปลอดภัย ซึ่งคล้ายกับปัญหาของเกษตรกรสวนบุญประสิทธิ์ ตำบลท่าซอม อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่าเกษตรกรขายพืชผักให้กับแผงรับซื้อในท้องถิ่นหรือรถรับซื้อ โดยเกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาได้ (Thinnam & Thippayana, 2022)

ด้านผู้บริโภคในห่วงโซ่อุปทานพบปัญหาอาหารไม่ปลอดภัยจากการปนเปื้อนสารเคมีในการเพาะปลูก ส่งผลกระทบต่อปัญหาสุขภาพ เช่นเดียวกับเกษตรกร นอกจากนี้สินค้าเกษตรปลอดภัยส่วนใหญ่มีราคาสูงกว่าสินค้าเกษตรทั่วไป รวมถึงผู้บริโภคเข้าถึงแหล่งอาหารปลอดภัยค่อนข้างยาก ไม่สามารถหาแหล่งซื้อสินค้าที่นำเชื่อถือได้ เนื่องจากแหล่งผลิตอยู่กระจัดกระจายและมีเพียงไม่กี่แห่ง นอกจากนี้ระบบขนส่งสินค้าจากแหล่งผลิตไปยังผู้ซื้อค่อนข้าง

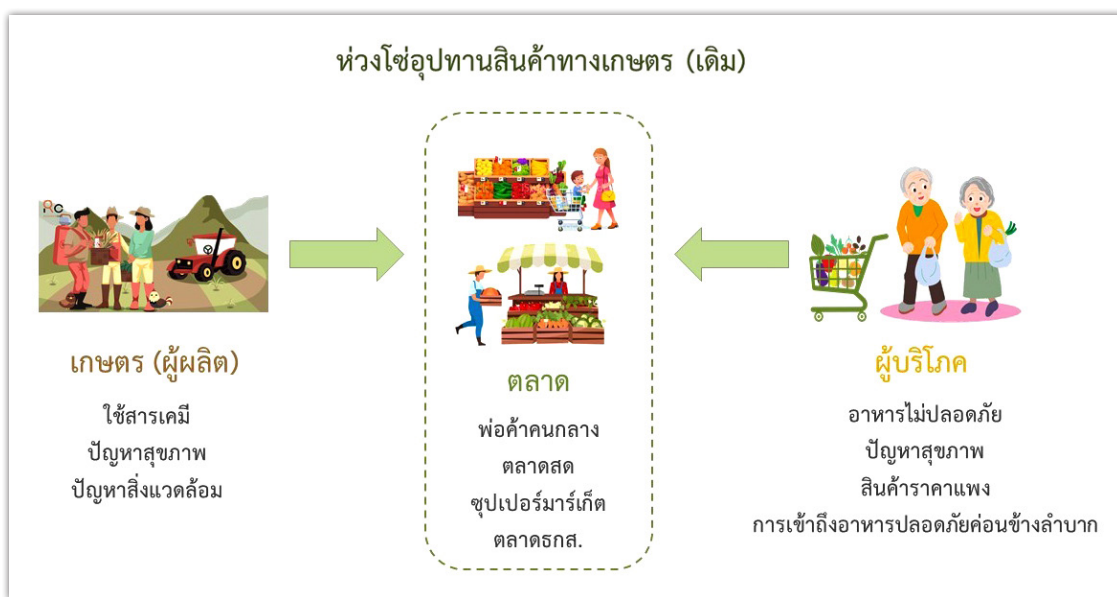

Figure 1 Original supply chain of agricultural products, Chiang Rai municipality

จำกัด เนื่องจากปริมาณและจำนวนครั้งในการซื้อเป็นเพียงการสั่งซื้อในปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ซึ่งมีมูลค่าไม่สูงมากนัก ส่งผลให้ต้นทุนการขนส่งสินค้าของผู้จำหน่ายสูงขึ้น ทำให้สินค้ามีราคาสูงตามไปด้วย

เกษตรกรส่วนใหญ่ในเทศบาลนครเชียงราย จังหวัดเชียงราย ใช้สารเคมีในการเพาะปลูกก่อให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม และการใช้ปุ๋ยเคมีในการผลิต ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรส่วนใหญ่มีสารเคมีตกค้าง ผู้บริโภคจึงไม่มั่นใจในความปลอดภัยในผลผลิตของเกษตรกร ซึ่งสอดคล้องกับปัญหาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมเกษตรอินทรีย์อำเภออุ้มตอง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเกษตรกรทำนาแบบใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมี ราคาสารเคมีและปุ๋ยปรับสูงขึ้นส่งผลให้ต้นทุนของเกษตรกรเพิ่มขึ้น ต้องกู้เงินมาเป็นทุนหมุนเวียนในการผลิต ทำให้เกษตรกรประสบปัญหาหนี้สินทั้งในและนอกระบบ (Yongphet et al., 2022) และผู้บริโภคต้องบริโภคอาหารที่ไม่ปลอดภัยก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพ จากปัญหาสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรที่ไม่ได้รับการรับรองคุณภาพความปลอดภัย ส่งผลให้ผู้บริโภคไม่เชื่อมั่นในผลผลิต และปัญหาการเข้าถึงแหล่งอาหารปลอดภัยของกลุ่มผู้บริโภค ดังนั้นเพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งอาหารปลอดภัย จึงพัฒนาพื้นที่ว่างในเขตเมืองให้เป็นแหล่งเรียนรู้การผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย พัฒนาผลผลิตทางการเกษตรของกลุ่มเกษตรกรให้ได้รับการรับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good agricultural practices: GAP) และการพัฒนาธุรกิจฟาร์มในเมือง (Urban business model) สำหรับสินค้าเกษตรปลอดภัย ในเขตเทศบาลนครเชียงราย

กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

ภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ทีมวิจัยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เทศบาลนครเชียงราย ผู้นำชุมชน สำนักงานเกษตรจังหวัด กลุ่มพีจีเอสเชียงราย และสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกันวางแผนการพัฒนาด้านแบบธุรกิจฟาร์มในเมืองสำหรับสินค้าเกษตรปลอดภัย เทศบาลนครเชียงราย โดยมีกิจกรรมและรายละเอียดการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมที่ 1 พัฒนาพื้นที่ต้นแบบสำหรับการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย

จากปัญหาการใช้สารเคมีในการเพาะปลูกส่งผลต่อเกษตรกรผู้ผลิตและผู้บริโภค จึงสำรวจพื้นที่ทำการเกษตรในเขตเทศบาลนครเชียงรายและห้องโซ่อุปทานในเขตเทศบาลนคร

เชียงราย เพื่อวิเคราะห์พื้นที่สำหรับการพัฒนาด้านแบบสินค้าปลอดภัย พบว่ามีพื้นที่ 3 กลุ่ม คือ การทำเกษตรทั่วไป การทำเกษตรปลอดภัย และเกษตรอินทรีย์ รวมพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด 5,168 ไร่ ใน 7 ชุมชน คือ ดอยสะเก็ม ป่าจิว ฮองลี่ ร่องเสือดั้น ผังหมื่นป่าตึงริมกก และดอยพระบาท และจัดเก็บข้อมูลสำหรับการพิจารณาคัดเลือกพื้นที่เรียนรู้ดังนี้ 1) ระบบสารสนเทศสวนผักปลอดภัย เป็นข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับที่อยู่ แผนที่การผลิต ข้อมูลการทำเกษตร รายการผลผลิตสินค้า จำนวนการผลิตและกำลังการผลิตในแต่ละรอบ 2) ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมการผลิตและการจำหน่ายสินค้าเกษตรปลอดภัย 3) ข้อมูลสถิติ ประกอบด้วยข้อมูลชุมชน และเกษตรกรแต่ละรายที่ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยดังภาพที่ 2 (Figure 2) ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลข้างต้นไปใช้ประโยชน์เพื่อให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการด้านการผลิต และการวางแผนด้านการผลิตและการตลาด

กิจกรรมที่ 2 พัฒนาพื้นที่กลางเพื่อการเรียนรู้สำหรับเกษตรกรและผู้บริโภค

การสำรวจพื้นที่ว่างในชุมชนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์เป็นแหล่งเรียนรู้การผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยและฟาร์มในเมือง เทศบาลนครเชียงราย โดยระดมแนวคิดร่วมกับเจ้าหน้าที่เทศบาลนครเชียงราย ผู้นำชุมชนทั้ง 7 แห่ง และเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรจังหวัด กำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้ 1) ระยะทางจากศูนย์กลางเมือง 2) พื้นที่ในการทำแปลงเกษตร 3) แหล่งน้ำที่ใช้ และ 4) ความร่วมมือของคนในชุมชน (การมีปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน) และกำหนดค่าน้ำหนักหลักเกณฑ์เพื่อการตัดสินใจ ด้วยวิธีการจัดระดับ รูปแบบวิธีการกำหนดจุดซึ่งเป็นวิธีการที่ให้ผู้ตัดสินใจกำหนดจุดโดยจัดระดับจาก 0 ถึง 100 ซึ่ง 0 แสดงถึงหลักเกณฑ์ที่ไม่สนใจ และ 100 แสดงถึงหลักเกณฑ์ที่มีความสนใจสูงสุด ผลการพิจารณาพื้นที่ต้นแบบดังตารางที่ 1 (Table 1) ชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกคือ ชุมชนดอยสะเก็ม เนื่องจากมีจุดแข็งด้านความร่วมมือของคนในชุมชน แม้ว่าชุมชนจะอยู่ห่างจากจุดศูนย์กลางเมือง แต่มีทำเลที่ตั้งและแหล่งน้ำที่เหมาะสม มีพื้นที่ทำแปลงเกษตรสำหรับเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และคนในชุมชนเข้ามาร่วมกิจกรรมได้สะดวก

ตัวแทนชุมชนดอยสะเก็มและเจ้าหน้าที่กองช่างเทศบาลนครเชียงรายได้ร่วมกันออกแบบแผนผังปลูกผัก เพื่อเป็นต้นแบบสวนผักในเมือง (ศูนย์การเรียนรู้ดอยสะเก็ม) ในพื้นที่จำนวน 11 ไร่ ดังภาพที่ 3 (Figure 3) และจัดกิจกรรมร่วมด้วยช่วยกันปลูกผัก ดังนี้ 1) พันธุ์ไม้เลื้อย เครือ เถา คือ พักข้าว ขจร 2) ผักกบถ คือ ผักคาวตอง หอมด่วนหลวง ผักแปม ดีป่ากั้ง สะระแหน่ ผักไผ่ ยี่ห่วย หูเสือ เกียงพาย ผักชีฝรั่ง ใบบัวบก 3) ผักที่ใช้ในครัวเรือน คือ มะเขือเปราะ มะเขือเทศ พริกชี้หู แดงกวาง กะเพรา โหระพา ชะพลู ข่า ตะไคร้ มะกรูด พริกหนุ่ม มะเขือยาว ใบแมงลัก 4) ผักที่หวาน

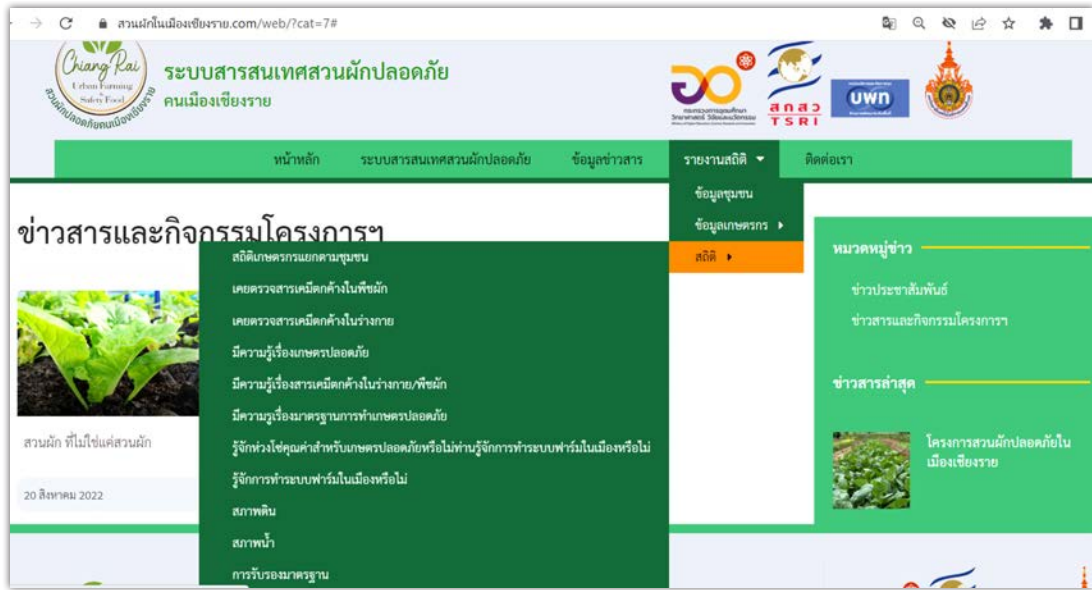

Figure 2 Chiang Rai urban farming and safety food information system

Table 1 The results from consideration of learning areas for safe agricultural products and urban farming in Chiang Rai Municipality

Criteria	Score	Pa Tueng–Rim Kok Community	Pa Ngiu Community	Honglee Community	Doi Phrabat Community	Fang Min Community	Rong Seur Ten Community	Doi Saken Community
1. Distance from city center	20	15	15	20	20	15	20	10
2. Agricultural area	20	10	20	15	10	15	10	20
3. Water reservoir	20	15	20	20	20	20	20	20
4. Cooperation of people in the community	40	10	10	10	10	10	10	20
Total	100	50	65	65	60	60	60	70

เมล็ดพันธุ์ คือ ผักบุ้ง ผักชี ผักกวางตุ้งดอก ผักคะน้า ผักกาดหอม ผักกาดเขียวปลี 5) ผักกินยอด คือ พักทอง ฟักแม้ว มันปู ส้มป่อย ผักปลั่ง ผักหวาน ชะอม ผักแค มะระขี้นก ผักเชียงดา ตำลึง โสน 6) พืชสมุนไพร คือ ขมิ้นเหลือง ขมิ้นชัน กระชาย กระเจี๊ยบเขียว กุ๊ก โกสน เพกา มะกอก พริกไท เสี้ยวดอกแดง กระบก กลอย ชิงแดง ชีเหล็ก และปลูกตามแผนผังที่กำหนดไว้ โดยมีเจ้าหน้าที่จากกรมวิชาการเกษตรให้ความรู้ด้านการเพาะปลูกและอันตรายจากการใช้สารเคมี

การพัฒนาพื้นที่กลางเพื่อการเรียนรู้สำหรับผู้บริโภค ดำเนินการโดยเทศบาลนครเชียงราย กำหนดพื้นที่ว่างของโรงเรียนเทศบาล 8 บ้านใหม่ จำนวน 2 งาน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการทำ Micro urban farming โดยใช้ชื่อว่า “แปลงผักปันสุข” ซึ่งเป็นการ

สำรวจพื้นที่ที่ร่วมนกันระหว่าง นักวิจัย บุคลากรโรงเรียนเทศบาล 8 บ้านใหม่ และเจ้าหน้าที่กองช่าง เทศบาลนครเชียงราย เพื่อวางแผนการปลูกผักแต่ละชนิด จากนั้นคนในชุมชนและบุคลากรของโรงเรียนเทศบาล 8 บ้านใหม่ สร้างแปลงปลูกผักตามที่วางแผนไว้ ดังภาพที่ 4 (Figure 4)

กิจกรรมที่ 3 สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค

กิจกรรมย่อยที่ 1 การตรวจหาสารพิษตกค้างในกระแสดเสียดแก่กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มผู้บริโภคร่วมโครงการและหลังเข้าร่วมโครงการ เพื่อให้เกษตรกรและผู้บริโภคเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการได้อย่างเป็นรูปธรรม

กิจกรรมย่อยที่ 2 การอบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้เกี่ยวกับอันตรายจากสารเคมีตกค้างในร่างกาย ผลกระทบและการป้องกัน เป็นการจัดอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรและผู้บริโภค

หลังจากทราบผลการตรวจหาสารพิษตกค้างในกระแสเลือดก่อนเข้าร่วมโครงการ เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติในชีวิตประจำวันเกี่ยวกับการบริโภคผักเพื่อให้มั่นใจว่าปลอดภัยจากสารเคมีตกค้าง

Figure 3 Pun-Sook vegetable patch of Chiang Rai Municipality School 8 Ban Mai plan

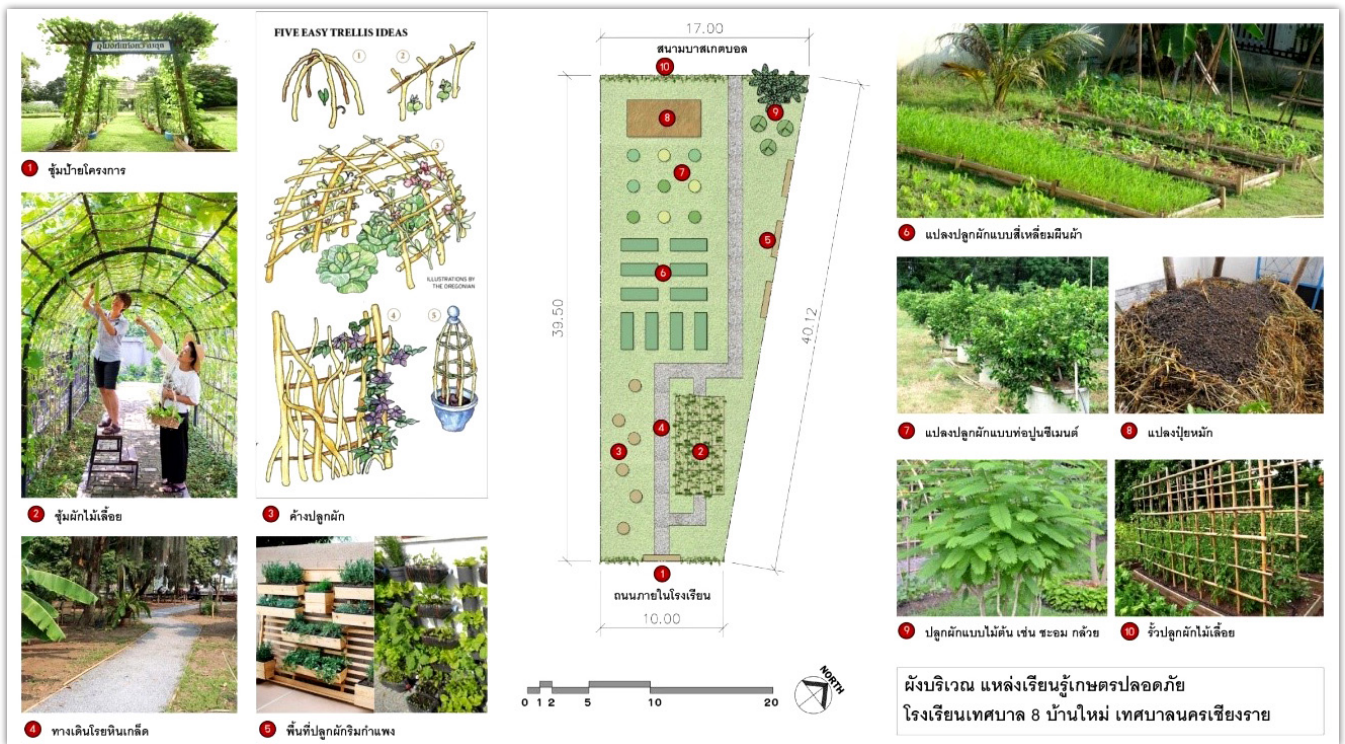

Figure 4 Vegetable plant activity in Urban Garden Doi Saken learning center, Chiang Rai municipality

ด้วยการให้ความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้อันตรายจากสารเคมีตกค้าง การทำความเข้าใจและแลกเปลี่ยนเรียนรู้อันตรายจากสารเคมีตกค้าง การทำความเข้าใจและการบริโภคผลผลิตที่มีสารเคมีตกค้าง โดยมีเกษตรกรเข้าร่วมอบรมจำนวน 68 คน และตัวแทนผู้บริโภคจากคนในชุมชนเขตเทศบาลนครเชียงราย เจ้าหน้าที่ และครูในสังกัดเทศบาลนครเชียงราย จำนวน 100 คน ซึ่งกำหนดให้กลุ่มผู้บริโภคและกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการทั้งหมดเป็นกลุ่มควบคุม และสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดำเนินการตรวจหาสารพิษตกค้างในกระแสเลือดและให้ความรู้เกี่ยวกับสารเคมีตกค้างในร่างกายจากการผลิตและบริโภค ซึ่งผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา โดยยึดหลักเกณฑ์ตามปฏิญญาเฮลซิงกิ (Declaration of Helsinki) และแนวทางการปฏิบัติการวิจัยทางคลินิกที่ดี (The International Conference on Harmonization in Good Clinical Practice หรือ ICH-GCP) เลขที่ RMUTL-IRB 021/2021 รับรองเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2564 สิ้นสุด 17 สิงหาคม พ.ศ. 2566 ซึ่งผลการตรวจหาสารพิษตกค้างในกระแสเลือดแสดงในตารางที่ 2 (Table 2)

กิจกรรมที่ 4 พัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตรให้มีมาตรฐาน

การสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภคด้วยการถ่ายทอดแนวทางการปฏิบัติเพื่อขอการรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ GAP โดยมีเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงรายและตัวแทนเกษตรกรที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเป็นพี่เลี้ยงให้กับเกษตรกร

เพื่อเตรียมความพร้อมการเข้ารับการรับรองมาตรฐาน GAP เกษตรกรที่เข้าร่วมอบรมมีจำนวนทั้งหมด 68 คน มีความประสงค์ขอรับการรับรองมาตรฐาน GAP จำนวน 40 คน โดยกระบวนการเข้ารับการรับรองมาตรฐาน GAP เป็นการดำเนินงานร่วมกับสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงราย มีขั้นตอนดังนี้ 1) จัดอบรมการขอมาตรฐาน GAP โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงราย 2) เกษตรกรที่เข้าร่วมอบรมขึ้นทะเบียนเกษตรกรกับสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงราย 3) การเตรียมความพร้อมของเกษตรกรสำหรับขอการรับรองมาตรฐาน GAP ด้วยการลงพื้นที่และเก็บข้อมูลดังตารางที่ 3 (Table 3) และบันทึกข้อมูลแต่ละรายลงในแบบคำขอรับรองแหล่งผลิต GAP พืช ของกรมวิชาการเกษตร (Plant Standard and Certification Division, 2022) และส่งต่อให้เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงราย 5) สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงรายตรวจสอบและรวบรวมเอกสารเพื่อส่งต่อให้กรมวิชาการเกษตรซึ่งเป็นหน่วยงานที่ออกใบรับรอง GAP 6) กรมวิชาการเกษตรลงพื้นที่ตรวจสอบแปลงของเกษตรกร 7) กรมวิชาการเกษตรออกใบรับรอง GAP และส่งใบรับรองให้แก่เกษตรกรโดยตรง ในกรณีที่เกษตรกรไม่ผ่านการรับรอง GAP ในรอบการประเมินถัดไปเกษตรกรไม่ต้องขึ้นทะเบียนเกษตรกรกับสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงราย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะดำเนินการในส่วนการพัฒนาเกษตรกรเพื่อให้ได้การรับรองมาตรฐาน GAP ต่อไป

กิจกรรมที่ 5 พัฒนาธุรกิจฟาร์มในเมืองสำหรับสินค้าเกษตรปลอดภัย ในเขตเทศบาลนครเชียงราย

กระบวนการมีดังนี้ 1) ถ่ายทอดองค์ความรู้การทำธุรกิจฟาร์มในเมือง ให้แก่เกษตรกรจำนวน 40 ราย ที่ประสงค์ขอขึ้น

Table 2 Comparison results of pesticide residues in the bloodstream of consumers and farmers

Level	Before joining the project (person)	After joining the project (person)	Changing numbers
Consumer			
Not safe	6	2	-4
At risk	63	52	-11
Safe	31	46	+15
Normal	0	0	0
Total	100	100	
Farmer			
Not safe	12	5	-7
At risk	32	30	-2
Safe	22	24	+2
Normal	2	9	+7
Total	68	68	

Table 3 Farmer preparation for GAP certification information

Data	Figure	Note
1. Water source		Ground water
2. Planting area		Land owner
3. Dangerous objects		– photosynthetic organic matter – Formula 15-15
4. Product		Seasonal vegetables
5. Harvest method	–	By hand and knife
6. Storage, handling and distribution	–	Put in basket and cover with a damp cloth or banana leaf and sell them on the day of harvest
7. Personal hygiene	–	Clear separation of residential areas and vegetable plants
8. Data logging	–	None
9. GAP		Complete documents

การรับรองมาตรฐาน GAP 2) จัดประชุมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำธุรกิจของเกษตรกรทั้ง 40 ราย เพื่อให้เห็นภาพการผลิตสินค้าเกษตรของเกษตรกรแต่ละรายและการพัฒนาธุรกิจด้วยการนำ Business model canvas มาเป็นเครื่องมือเพื่อให้เข้าใจมิติของการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยใน 2 มุมมอง ซึ่งประกอบด้วยสิ่งที่บุคคลภายนอกมองเป็นปัจจัยที่นำรายได้มาสู่เกษตรกร ประกอบด้วยคุณค่าหรือความแตกต่างของสินค้า (Value proposition) ลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย (Customer segment) การเข้าถึงกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย (Channels) ตั้งแต่กระบวนการแรกจนถึงกระบวนการส่งมอบเพื่อให้เป็นที่รู้จักเป็นอย่างดี และวิธีการสานสัมพันธ์กับกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย (Customer relationship) จากปัจจัยที่นำเข้ารายได้ของธุรกิจ (Revenue stream) ทำให้เกษตรกรเห็นภาพของรายได้ที่จะเข้ามาในกิจการ และมุมมองของเกษตรกรที่เกิดจากกระบวนการผลิต เพื่อให้เห็นภาพของสิ่งที่จะก่อให้เกิดรายได้แก่เกษตรกร ทั้งในส่วนของโครงสร้างต้นทุน (Cost structure) ทรัพยากรหลักในการผลิต (Key resources) กระบวนการผลิต (Key activity) รวมถึงพันธมิตร (Key partner) ที่ทำให้การผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยของกลุ่มเกษตรกรก้าวไปข้างหน้าได้อย่างยั่งยืน จากส่วนประกอบของ Business model canvas ทั้งหมดเป็นสิ่งที่ทำให้เกษตรกรมองเห็นภาพรวมของการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยในทุกแง่มุม ทั้งในด้านการสร้างคุณค่า การส่งต่อคุณค่าและการเก็บเกี่ยวคุณค่าเหล่านั้นให้กลับมาเป็นรายได้และความผูกพันในสินค้าและบริการ

กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การแบ่งกลุ่มเกษตรกรออกเป็น 4 กลุ่ม ประกอบด้วย เกษตรกรชุมชน

ฮองลี่ เกษตรกรชุมชนป่าจิว เกษตรกรชุมชนริมกก และเกษตรกรชุมชนดอยสะแก แต่เนื่องจากช่วงระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมเกษตรกรส่วนใหญ่ในแต่ละชุมชนติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และอยู่ในกลุ่มเสี่ยงสูง ต้องกักตัวตามประกาศมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของกระทรวงสาธารณสุข มีเพียงเกษตรกรชุมชนดอยสะแกจำนวน 7 คน เท่านั้นที่สามารถเข้าร่วมในกิจกรรมนี้ ซึ่งพื้นที่ชุมชนดอยสะแกเป็นพื้นที่ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นพื้นที่ต้นแบบสำหรับการผลิตสินค้าปลอดภัย ขั้นตอนที่ 2 เกษตรกรชุมชนดอยสะแกระบุข้อมูลแต่ละด้านตามแนวคิดของ Business model canvas ดังแสดงในภาพที่ 5 (Figure 5) ขั้นตอนที่ 3 การจัดเก็บข้อมูลเงินลงทุนเริ่มแรก ต้นทุนการผลิตตั้งแต่การปลูกจนถึงการจำหน่าย ผลผลิตที่ได้ รายได้จากการจำหน่าย การคำนวณกำไรขาดทุน ระยะเวลาคืนทุน และจุดคุ้มทุนจากการผลิตสินค้าปลอดภัยของเกษตรกรชุมชนดอยสะแกดังตารางที่ 4 (Table 4)

พื้นที่ต้นแบบสวนผักในเมือง (ศูนย์การเรียนรู้ดอยสะแก) เป็นพื้นที่กลางสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย และเป็นแหล่งที่คนในชุมชนเข้าถึงแหล่งอาหารปลอดภัย หลังจากจัดกิจกรรมร่วมด้วยช่วยกันปลูก ทางชุมชนมีมติให้คนในชุมชนผลิตเปลี่ยนดูแลแปลงผักจนสามารถนำมาบริโภคได้ โดยมีประธานศูนย์การเรียนรู้ดอยสะแกเป็นแกนนำในการดูแลแปลงผักและการเพาะปลูกพืชผักอื่น ๆ หมุนเวียนในแต่ละช่วงเวลา และชุมชนนำผลผลิตจากพื้นที่ต้นแบบแจกจ่ายให้แก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์โควิด 19

Business model ชุมชนดอยสะแก

Partners	Activities	Values	Relationships	Customers
 เทศบาลนครเชียงราย มทร.ล้านนาเชียงราย สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานสาธารณสุข	 ปลูกผักกาด จะอมน มะนาว กัลฉ่าย ข้าว กะหล่ำ พริก กระเพรา	 ผักปลอดสารพิษ สด กรอบ สะอาด	 คนในครอบครัว เพื่อนบ้าน ครู คนใหญ่บ้าน คนรู้จักกัน	 คนในชุมชนดอยสะแก คนภายนอกที่มาเที่ยวตลาดนัดวัน ศุกร์ พ่อค้าคนกลาง เพื่อนบ้าน
	Resources		Channels	
	 มีที่ดินเป็นของตัวเอง มีองค์ความรู้ ปลูกผัก น้ำหมัก	มีมาตรฐานรับรอง ปลูกไว้กินเหลือก็ขาย แคมเปญแจกบ้าง	 หน้าบ้าน ตลาดนัด ตลาดศรีทรายมูล ตลาดเทศบาล	
Costs	ต้นทุนในการปลูก (ค่าเมล็ด พันธุ์ ค่าน้ำมัน ค่าไฟฟ้า) ประมาณ 2,000 ค่าแรงงาน 300		Revenues	รายได้จากการขายผักปลอด สาร กัลฉ่าย กะหล่ำ แตงกวา ถั่วฝักยาวประมาณ 5,000 บาท ต่อเดือน

Figure 5 Business model canvas of Doi Saken community

Table 4 Net profit, payback period and brake–event point from safe agricultural product of Doi Saken community

No.	Size (Rai)	Investment (Baht)	Gross income (Baht)	Total cost of production (Baht)	Net profit (Baht)	Payback period (year)	Break–even point * (kg)
1	0.25	10,480.00	5,550.00	6,625.06	-1,075.06	1.89	527.49
2	1	27,520.00	66,750.00	23,560.49	43,189.51	0.41	314.82
3	0.075	2,630.00	10,090.00	5,293.44	4,796.56	0.26	55.12
4	0.5	32,260.00	82,000.00	48,665.41	33,334.59	0.15	116.16
5	0.25	5,200.00	2,100.00	2,787.19	- 687.19	2.48	453.65
6	1	3,410.00	14,130.00	10,569.44	3,560.56	0.24	86.98
7	0.075	23,926.00	10,143.00	14,091.19	-3,948.19	2.36	449.53

* Calculated from the total amount of produce in 1 production cycle, but did not classify the types of vegetables because farmers could not classify the cost of each type of vegetable in total production

พื้นที่ต้นแบบแปลงผักบ้านสุข โรงเรียนเทศบาล 8 บ้านใหม่ เป็นแปลงสาธิตที่จัดกิจกรรมให้ความรู้ดังนี้ 1) การอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับคนในชุมชนและนักเรียนโรงเรียนเทศบาล 8 บ้านใหม่ เรื่อง สวนผักปลอดภัย การผลิตปุ๋ย 2) การร่วมกันปลูกผักในแปลงผักบ้านสุข มีบุคลากรและนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4–6 เข้าร่วมกิจกรรมจำนวนทั้งหมด 90 คน และโรงเรียนกำหนดให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1–6 รับผิดชอบแปลงผัก 1 แปลง ต่อ 1 ห้อง จำนวนทั้งหมด 6 ห้องเรียน โรงเรียนนำผลผลิตที่เก็บเกี่ยวมาเป็นวัตถุดิบสำหรับอาหารกลางวันให้กับนักเรียน ส่งผลให้ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อผักได้มีมูลค่า 10 บาทต่อหัวต่อคน นอกจากนี้ในช่วงปิดเทอมโรงเรียนนำผลผลิตไปแจกจ่ายเพื่อให้นักเรียนในชุมชนได้บริโภคผักปลอดภัย

ให้เกิดการเจ็บป่วยและเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็ง ความดันโลหิตสูง โรคระบบทางเดินอาหาร และอาการป่วยเรื้อรังที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเกิดจากกระบวนการผลิตสินค้าเกษตรไม่ปลอดภัย เกษตรกรขาดความรู้และทักษะในการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย ขาดแรงจูงใจ และทัศนคติที่ดีในการผลิต ขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้สารชีวภัณฑ์ ชีวภาพที่ถูกต้อง รวมถึงขาดความเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิต ผู้ค้า และผู้บริโภค ในการตลาดสินค้าเกษตรปลอดภัย ดังนั้นการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย และมีมาตรฐานที่รองรับโดยหน่วยงานภาครัฐคือ การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good agricultural practices: GAP) จึงเป็นแนวทางการทำการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีและปลอดภัยตามมาตรฐานที่กำหนด โดยกระบวนการผลิตต้องปลอดภัยต่อเกษตรกรและผู้บริโภค ปราศจากการปนเปื้อนของสารเคมี ไม่ทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ได้ผลผลิตสูงคุ้มค่าต่อการลงทุน การผลิตตามมาตรฐาน GAP ก่อให้เกิดความยั่งยืนทางการเกษตร สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม

ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้

เกษตรปลอดภัย (Good agriculture practice: GAP)

การผลิตพืชอาหารทางการเกษตรของประเทศไทยในปัจจุบัน ตระหนักถึงความสำคัญในการผลิตพืชอาหารปลอดภัยสำหรับการบริโภค ทั้งภายในประเทศและการส่งออกไปยังต่างประเทศ เนื่องจากปัญหาด้านสุขภาพของประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการบริโภคอาหารปนเปื้อนสารเคมีและจุลินทรีย์ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เช่น สารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ใช้ในการเพาะปลูก และจุลินทรีย์ที่ทำให้เกิดการปนเปื้อนในผลผลิตทางการเกษตร ทั้งในกระบวนการผลิต การเก็บเกี่ยวและการขนส่ง การใช้วัตถุเจือปนเพื่อการถนอมอาหารอย่างผิดวิธี การปนเปื้อนของสารปฏิชีวนะตกค้างในผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำและปศุสัตว์ รวมถึงพฤติกรรมกรรมการบริโภคที่ไม่ถูกหลักโภชนาการของประชากร ส่งผล

มาตรฐาน GAP เป็นมาตรฐานที่ครอบคลุมการผลิตสินค้าเกษตรครบวงจร ตั้งแต่ปัจจัยการผลิต การเก็บเกี่ยว การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว การบรรจุหีบห่อ และการขนส่งผลผลิต สำหรับสินค้าเกษตร 3 ประเภท ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 พืชผล เช่น ผัก ผลไม้ ชา กาแฟ ผ้าย เป็นต้น กลุ่มที่ 2 ปศุสัตว์ เช่น วัว ควาย แกะ หมู ไก่ และกลุ่มที่ 3 สัตว์น้ำ เช่น ปลาน้ำจืดประเภทลำตัวยาว มีเกล็ด เช่น ปลาแซลมอน ปลาทูน่า กุ้ง เป็นต้น (Agricultural Land Reform Office, 2022) มาตรฐานสินค้าเกษตร มกษ. 9001–2556 การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืชอาหาร (Good agricultural practices for food crop) ซึ่งกำหนดโดยสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นมาตรฐานที่กำหนดการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับการผลิตพืช

เพื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตสำหรับใช้เป็นอาหาร เช่น พืชผัก ไม้ผล พืชไร่ พืชเครื่องเทศ พืชสมุนไพร ทุกขั้นตอนของการผลิตในระดับฟาร์ม และการจัดการหลังเก็บเกี่ยว ซึ่งมีการบรรจุ และ/หรือรวบรวมผลผลิตเพื่อจำหน่าย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ปลอดภัย มีคุณภาพเหมาะสมในการบริโภค โดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม และสุขภาพ ความปลอดภัยและสวัสดิภาพของผู้ปฏิบัติงาน ข้อกำหนดการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืชอาหารประกอบด้วย 1) น้ำในการเพาะปลูกและการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว 2) พื้นที่ปลูก 3) วัตถุดิบทรายทางการเกษตร 4) การจัดการคุณภาพในกระบวนการผลิตก่อนการเก็บเกี่ยว 5) การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว 6) การพักผลผลิต การขนย้ายในแปลงปลูกและเก็บรักษา 7) สุขลักษณะส่วนบุคคล และ 8) บันทึกข้อมูลและการทวนสอบ

การประเมินความเสี่ยงของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชตกค้างในดินที่มีผลต่อสุขภาพของเกษตรกรผู้ปลูกคะน้าในจังหวัดขอนแก่นที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี มีปริมาณสารเคมีกำจัดศัตรูพืชตกค้างในดินแปลงปลูกของเกษตรกร และมีโอกาสได้รับสารพิษเข้าสู่ร่างกายมากกว่าและมีการเจ็บป่วยสูงกว่าเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ (Prasopsuk et al., 2019) และแนวทางส่งเสริมการลดหรือละเลิกการใช้สารเคมีในการผลิตพืชอาหารของเกษตรกรกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ บ้านนาฝาย อำเภอเมืองจังหวัดชัยภูมิ (Intaraprajob et al., 2022) แบ่งออกเป็น 4 แนวทางคือ 1) พัฒนาและขายในวงกว้าง 2) พัฒนาศักยภาพในการผลิตของเครือข่าย ทั้งในระดับบุคคลและระดับเครือข่าย 3) พัฒนาความร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กรภายนอก และ 4) ส่งเสริมและสร้างความตระหนักให้กับเยาวชน

สารพิษตกค้าง

สารพิษตกค้าง หมายถึง สารเคมีกำจัดศัตรูพืชหรือสัตว์ (Pesticides) จำแนกตาม 1) ลักษณะการออกฤทธิ์ของสาร เช่น สารกำจัดแมลง สารเคมีกำจัดเชื้อรา สารเคมีกำจัดวัชพืช สารเคมีกำจัดหอนพยาธิ สารรมควัน สารกำจัดไร เป็นต้น 2) สูตรเคมีประกอบด้วย (1) สารกลุ่มออร์กาโนคลอรีน (Organochlorine) เป็นกลุ่มที่ใช้ในการเกษตรยุคแรก ๆ แต่ต่อมาพบว่าสารเคมีกลุ่มนี้สลายตัวช้า มีพิษตกค้างปนเปื้อนในสภาวะแวดล้อมยาวนาน จึงมีประกาศห้ามใช้ทางการเกษตร สารเคมีกลุ่มนี้ออกฤทธิ์ไปยังระบบสั่งการของประสาทในส่วนรับความรู้สึก และออกฤทธิ์ไปยังสมองในส่วนควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกาย ระบบฮอร์โมนทำงานแปรปรวน หากสะสมยาวนานจะทำให้เป็นโรคมะเร็ง เช่น DDT, Aldrin (2) สารกลุ่มไพเรทรอยด์ (Pyrethroid) สารเคมีกลุ่มนี้ออกฤทธิ์เร็ว มีความเป็นพิษในสัตว์เลือดอุ่นค่อนข้างต่ำแต่สลายตัวได้เร็ว ถ้าได้รับในปริมาณมากจะเกิดอาการชัก กล้ามเนื้อกระตุกหรืออาจเป็นอัมพาต เช่น Cypermethrin, Permethrin, Bifenthrin, Fenprothrin, Esfenvalerate (3) กลุ่มออร์กาโนฟอสเฟต (Organo-

phosphate) เป็นสารเคมีกำจัดแมลงที่มีฟอสฟอรัสเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ และเป็นกลุ่มที่ใช้กันจำนวนมาก มีพิษค่อนข้างสูงแต่สลายตัวได้เร็ว สารกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟตมีฤทธิ์ขัดขวางการทำงานของระบบประสาทส่วนกลาง โดยจับตัวกับเอ็นไซม์โคลีนเอสเตอเรส ซึ่งทำหน้าที่ส่งสัญญาณให้ประสาทหยุดการทำงาน ถ้าได้รับการสะสมเป็นเวลานานอาจก่อให้เกิดโรคมะเร็ง เช่น Dicrotophos, Chlorpyrifos (4) สารกลุ่มคาร์บาเมต (Carbamate) เป็นสารเคมีกำจัดแมลงที่มีไนโตรเจนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เป็นกลุ่มที่ใช้กันจำนวนมาก มีพิษค่อนข้างสูงแต่สลายตัวได้เร็ว ออกฤทธิ์คล้ายกับกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟตแต่มีความเป็นพิษน้อยกว่า อาการชักไม่รู้สึกตัว จะเกิดขึ้นได้น้อย เช่น Methomyl, Carbofuran (Mung-kalarungsi et al., 2022)

การทดสอบการตกค้างของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟตและคาร์บาเมตด้วยชุดทดสอบจีที ในผักพื้นบ้าน ได้แก่ ผักแขยง และใบบวบก จำนวน 116 ตัวอย่าง จากเกษตรกร 95 ครัวเรือน ในตำบลบึงหวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี (Malasee et al., 2021) พบว่าส่วนใหญ่ไม่มีการตกค้างของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชหรือมีการตกค้างในเกณฑ์ปลอดภัย ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการปลูกผักพื้นบ้านที่ปลอดสารพิษให้มากขึ้น เพื่อลดผลกระทบต่อเกษตรกรและผู้บริโภค และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับสารพิษตกค้างในผักและผลไม้ นำเข้าประเทศไทย พบว่าผลวิเคราะห์สารพิษตกค้างด้วยวิธีทางห้องปฏิบัติการในผักผลไม้ นำเข้า ณ ด่านอาหารและยาในภาคเหนือ กลาง และใต้ จากตัวอย่างจำนวน 1,375 ตัวอย่าง ระหว่างปีงบประมาณ พ.ศ. 2561-2562 (Jantarach & Suwanke-sawong, 2022) พบว่า ช่วงเดือนตุลาคม - ธันวาคม นำเข้าผักและผลไม้ที่มีสารพิษตกค้างมากที่สุด โดยเฉพาะผักบริโภคผลนอกเหนือจากตระกูลแตง มีค่ามาตรฐานต่ำกว่าผลไม้ประมาณหนึ่งเท่า และมาจากประเทศในทวีปเอเชียมากที่สุด และพบสารเคมีกลุ่มไพเรทรอยด์มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 52.56 ดังนั้นการบริโภคผักและผลไม้จากตลาดจะมีสารเคมีตกค้างมากกว่าผักที่ปลูกตามบ้านทั่วไป

ฟาร์มในเขตเมือง (Urban Farming)

การทำเกษตรในเมือง เริ่มเมื่อศตวรรษที่ 19 ที่สหรัฐอเมริกา โดยมีจุดกำเนิดจากความต้องการผลิตอาหารบริโภค การพัฒนาสังคมและการให้การศึกษาด้านการเกษตรแก่คนในเมือง และเริ่มจากการทำเกษตรในครัวเรือน ฟาร์มขนาดเล็ก และขยายเป็นฟาร์มขนาดใหญ่ของชุมชน การจัดทำโครงการให้การศึกษาแก่เด็กและการทำฟาร์มเชิงพาณิชย์ รวมถึงการนำโครงการเกษตรในเมืองเข้ามามีบทบาททางสังคม เช่น การส่งเสริมสุขภาพของสังคม การต่อต้านการเหยียดเชื้อชาติ การรณรงค์ลดปัญหาโลกร้อน ความเป็นธรรมทางอาหารและนิเวศวิทยาในเมือง ด้วยการนำ

พื้นที่เปิดซึ่งไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ เช่น ดาดฟ้า ดิ๊ง ลาน จอดรถที่ไม่ใช้งานหรือพื้นที่รอกการก่อสร้าง มาใช้ปลูกพืชเพื่อเป็น แหล่งอาหารให้แก่คนในเมือง

การทำฟาร์มในเขตเมืองในประเทศไทย เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2553 โดยมูลนิธิเกษตรยั่งยืน (ประเทศไทย) และภาคีเครือข่าย มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา และศูนย์อบรมเกษตรในเมือง ภายใต้ การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ได้จัดทำโครงการสวนผักคนเมือง: ปลูกผัก ปลูกเมือง ปลูกชีวิต โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับการพึ่งตนเองด้านอาหารของคนเมือง ยกระดับความคิด สร้างความตระหนักถึงบทบาทของเกษตรในเมือง เพื่อช่วยพัฒนาระบบอาหารและวิถีชีวิตทางเลือกที่เกื้อกูล ธรรมชาติ สร้างสังคมการอยู่ร่วมกันทั้งในเมือง ระหว่างคนเมืองกับ ชนบทและทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลง ในระดับนโยบายของเมือง ซึ่งให้ความสำคัญกับเกษตรในเมืองเพื่อ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเมืองและขยายไปสู่ นโยบายต่าง ๆ ในประเทศ กรุงเทพมหานครมีการปลูกผักในสวนกระถางตาม คอนโดมีเนียม สวนผักหลังบ้าน สวนผักของหมู่บ้านหรือชุมชน (Community garden) สวนผักตามมหาวิทยาลัยหน่วยงานราชการ ร้านอาหาร โรงแรม ห้างสรรพสินค้า และสวนผักตามที่ว่างรกร้าง ในเมือง เป็นต้น ผู้ที่สนใจการทำเกษตรในเมืองส่วนใหญ่เป็น คนเมืองที่สนใจในสุขภาพ จึงแสวงหาการปลูกผักด้วยตนเองเพื่อ ลดการบริโภคผักและผลไม้ในท้องตลาดที่มีความเสี่ยงจากสารเคมี ปนเปื้อน (Montrivade, 2019)

การเลือกพื้นที่สำหรับการทำเกษตรในเมืองควรเลือก เส้นทางในการเข้าถึงพื้นที่ที่มีความสะดวกและเข้าถึงได้ง่าย มีพื้นที่ ใช้สอยที่สามารถแบ่งตามรูปแบบกิจกรรมการใช้งานสามส่วน หลัก ๆ คือ ส่วนปลูก ส่วนเอนกประสงค์ และบริเวณผลิตปุ๋ย (Phannan, 2018) และคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและภูมิอากาศ การ ควบคุมแสง ซึ่งมีผลต่อการเจริญเติบโตของพืชแต่ละชนิดที่ปลูก (Montero et al., 2017)

แนวคิดสำคัญของการเกษตรในเมือง (Sangtreephetkra, 2016) ประกอบด้วย 1) การเป็นส่วนหนึ่งของระบบเมือง (Urban metabolism) เป็นแนวคิดที่มองว่าเกษตรในเมืองเชื่อมโยงกับมิติ ต่าง ๆ ของเมือง เช่น การใช้ประโยชน์ในที่ดิน การจัดการ ของเสีย การจัดการมลภาวะ การใช้พลังงาน การพัฒนาภูมิทัศน์ของเมือง และการเพิ่มพื้นที่สีเขียว รวมถึงการพิจารณาผลกระทบทางลบของ สวนเกษตรต่อระบบเมือง 2) การยกระดับความมั่นคงทางอาหาร ในเมือง (Urban food security) เป็นแนวคิดที่มองเกษตรในเมืองเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนความมั่นคงทางอาหารในเมือง ด้านการ มีแหล่งอาหาร (Food available) ทำให้สามารถพึ่งพาตนเองทาง ด้านอาหารทั้งยามปกติและยามวิกฤติได้ การเข้าถึงอาหาร (Food accessibility) ในด้านการกระจายอาหาร การมีอาหารให้บริโภค อย่างสม่ำเสมอ (Food stability) การใช้ประโยชน์ในอาหาร (Food

utility) และการได้บริโภคอาหารที่มีโภชนาการ และในด้านความ สด ปลอดภัย มีคุณภาพ รู้แหล่งที่มีและมีประโยชน์ต่อร่างกาย สร้างเสริมสุขภาพที่ดี 3) การยกระดับอธิปไตยทางอาหาร (Food sovereignty) เป็นแนวคิดที่ให้ความสนใจต่อสิทธิในการเข้าถึงอาหาร (Right of food) ของกลุ่มคนจนในเมืองและคนชายขอบ เช่น คนป่วย คนชรา และคนพิการเป็นพิเศษ รวมถึงสิทธิในการเข้าถึงอาหาร ปลอดภัยสำหรับอาหารที่สร้างสุขภาพที่ดีของชนชั้นกลาง ซึ่งได้รับ ความไม่เป็นธรรมจากระบบการค้าอาหารโลก เช่น การเปิดการค้า เสรี และบริษัทอาหารข้ามชาติ 4) การสร้างห่วงโซ่อาหารที่เป็น ธรรมของคนเมือง (Fair urban food chain) เป็นมุมมองด้านการย่อย ระยะเวลาของอาหาร (Food miles) และทำให้ห่วงโซ่อาหาร ทั้งด้าน การผลิต การขนส่ง การตลาดและการบริโภคให้สั้นลงและเป็น ธรรมมากขึ้น ด้วยการตัดห่วงโซ่ที่ไม่จำเป็นของผู้แสวงหาผล ประโยชน์ (Rent seekers) และสร้างโอกาสให้แต่ละห่วงโซ่รู้จักกัน มากขึ้น 5) เพิ่มความยืดหยุ่นของเมืองในการปรับตัวต่อวิกฤติและ การเปลี่ยนแปลง (Adaptation to crisis and changes) ของสภาพ ภูมิอากาศที่เกิดจากสภาวะโลกร้อน ด้วยการสร้างอาหารสำรองที่ มีโภชนาการยามฉุกเฉิน เป็นเกราะป้องกันความปลอดภัยจากภาวะ วิกฤตเศรษฐกิจในครัวเรือนเมื่อเกิดภัยพิบัติ พื้นที่เกษตรในเมือง ช่วยลดผลกระทบจากการไหลบ่าของน้ำจากที่สูง ช่วยกักและ ชะลอน้ำที่อาจท่วมฉับพลันได้ ช่วยลดพลังงานในการขนส่งอาหาร การถุ่น การเก็บรักษา และการบรรจุหีบห่อ รวมถึงการเชื่อมต่อการ จัดการของเสียในเมือง 6) เกษตรในเมืองกับการพัฒนาเครือข่าย ทางสังคม (Social network) ที่เกิดจากการขับเคลื่อนร่วมกัน มี ส่วนร่วมในการผลักดันกิจกรรมร่วมกัน โดยเกษตรในเมือง มุ่งเน้น การพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อขับเคลื่อนให้เกิดเครือข่าย การผลิต การกระจายอาหาร ซึ่งเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งมี ส่วนช่วยสร้างความสนิทสนม ความไว้วางใจ และการพึ่งพา อาศัยกันในสังคม 7) การพัฒนานวัตกรรมและการสร้างการเรียนรู้ (Innovation and learning) เป็นแนวคิดที่นำมาส่งเสริมพัฒนาองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชน ด้วยการนำเกษตรในเมืองมาเป็นเครื่องมือ สร้างความเปลี่ยนแปลงและการเรียนรู้ร่วมกัน โดยให้ความสำคัญ กับปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social interactions) และการรับรู้กับความ นึกคิด (Perception and cognitive) ของแต่ละปัจเจกบุคคลโดยขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ฐานวัฒนธรรม มุมมองทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

สถานการณ์ใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

การพัฒนาต้นแบบธุรกิจฟาร์มในเขตเมืองสำหรับสินค้า เกษตรปลอดภัย เทศบาลนครเชียงราย ส่งผลดังนี้ ฐานข้อมูล

เกษตรกรตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทาน ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรทั่วไป การทำเกษตรปลอดภัย และเกษตรอินทรีย์ ข้อมูลกำลังการผลิต และผลผลิตที่เกษตรกรผลิตในแต่ละช่วงเวลา ผ่านหน้าเว็บไซต์ www.สวนผักในเมืองเชียงราย.com ทำให้เกิดศูนย์กลางการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานราชการทั้งในส่วนขอเทศบาลนครเชียงราย และสำนักงานเกษตรจังหวัดและผู้นำชุมชนในท้องถิ่นนำข้อมูลไปใช้วางแผนและดำเนินการช่วยเหลือ สนับสนุนการผลิตของเกษตรกรในเขตเทศบาลนครเชียงราย และเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับผู้ค้าในการจำหน่ายสินค้าเกษตรปลอดภัย มีพื้นที่ต้นแบบเพื่อการเรียนรู้ของเกษตรกรและผู้บริโภค จำนวน 2 แห่ง ประกอบด้วย สวนผักในเมือง (ศูนย์การเรียนรู้โดยสะแกกิน) และแปลงผักบ้านสุขโรงเรียนเทศบาล 8 บ้านใหม่ เกษตรกรและผู้บริโภคที่เข้าร่วมโครงการมีสุขภาพดีขึ้น จากผลการตรวจหาสารพิษตกค้างในกระแสเลือดหลังเข้าร่วมโครงการ

การพัฒนาคุณภาพสินค้าให้มีมาตรฐาน โดยเกษตรกรจำนวน 40 คน มีความประสงค์ขอขึ้นการรับรองมาตรฐาน GAP และมีเกษตรกรที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP จำนวน 2 คน เกษตรกรที่เหลือยังอยู่ในกระบวนการตรวจสอบจากกรมวิชาการเกษตร การขยายผลกลไกและกระบวนการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคเอกชน ชุมชน โดยเทศบาลนครเชียงราย ไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ รอบนอกเทศบาลนครเชียงราย ด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในเมือง ระดับจังหวัดเชียงราย การบันทึกความร่วมมือ (MOU) เมืองอาหารปลอดภัย ระหว่างเทศบาล

นครเชียงราย กับ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 8 แห่ง และได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในปีงบประมาณ 2566 และโครงการส่งเสริมการทำเกษตรปลอดภัยทั้งระดับชุมชน เมือง จังหวัดเชียงราย

การปรับห่วงโซ่อุปทานสินค้าทางการเกษตรดังภาพที่ 6 (Figure 6) โดยเริ่มจากเกษตรกรผู้ผลิตมีความรู้ในการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยเพิ่มมากขึ้น ลดการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต ส่งผลให้เกษตรกรมีสุขภาพดีขึ้น สินค้าเกษตรปลอดภัยได้รับการรับรองมาตรฐาน เกษตรกรสามารถวางแผนการผลิตได้ด้วยตนเอง เกิดการเชื่อมโยงผู้ซื้อผู้ขายโดยตรงด้วยการซื้อสินค้าทั้งออนไลน์และออฟไลน์ ซึ่งเกิดจากการขับเคลื่อนโดยหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่ประกอบด้วย เทศบาลนครเชียงราย สำนักงานเกษตรจังหวัด กลุ่มพีจีเอสเชียงรายและภาคเอกชน เกิดการจำหน่ายผ่านศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนและเกษตรปลอดภัยเทศบาลนครเชียงรายที่เป็นธรรม ส่งผลให้ผู้บริโภคได้บริโภคอาหารปลอดภัย มีสุขภาพดีขึ้น สามารถเข้าถึงผลผลิตที่ปลอดภัยได้ง่าย และมีราคาที่เหมาะสมเป็นธรรมและเชื่อถือได้

ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง

เทศบาลนครเชียงรายมีนโยบายขับเคลื่อน “เมืองอาหารปลอดภัย” โดยจัดทำวางแผนการขับเคลื่อนการพัฒนาเมือง

Figure 6 New supply chain of agricultural products, Chiang Rai Municipality

“เชียงรายเกษตรสีเขียว อาหารปลอดภัย” ปี 2566–2570 ในพื้นที่เทศบาลนครเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย นอกจากนี้เทศบาลนครเชียงรายมีนโยบายขยายธุรกิจฟาร์มในเมืองจากชุมชนโดยสะแกกินไปยังอีก 3 ชุมชน คือ ชุมชนป่าจั่ว ชุมชนฮ่องลี่ และชุมชนริมกก และเทศบาลนครเชียงรายพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน โดยปัจจุบันมีครัวเรือนในเส้นทางการศึกษาเรียนรู้จำนวนทั้งสิ้น 3 ครัวเรือน และมีศูนย์การเรียนรู้โดยสะแกกิน (สวนผักในเมืองเชียงราย) 1 แห่ง เป็นแหล่งเรียนรู้แก่เกษตรกรสำหรับการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยเพื่อนำไปจำหน่ายในภาคโดยสะแกกินทุกวันศุกร์ และจำหน่ายให้กับศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนและเกษตรปลอดภัยเทศบาลนครเชียงราย และการใช้พื้นที่ว่างที่ไม่ใช่ประโยชน์เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทำให้สภาพแวดล้อมดีขึ้น

เกษตรกรมีความตระหนักถึงอันตรายจากการใช้สารเคมีในการเพาะปลูก โดยหันมาปลูกพืชปลอดภัยไม่ใช้สารเคมี และลดการใช้สารเคมี ส่งผลให้ไม่มีสารพิษตกค้างในดินและน้ำ เกษตรกร

ทำปุ๋ยหมักเองและลดการใช้ปุ๋ยเคมี ทำให้ต้นทุนการผลิตลดลง และนำวัสดุเหลือใช้ในครัวเรือน เช่น เศษอาหาร ใบไม้ มาทำปุ๋ยหมักเป็นการช่วยลดภาวะโลกร้อน ประชาชนผู้บริโภคในเทศบาลนครเชียงรายสามารถเข้าถึงอาหารปลอดภัยในราคาที่เป็นธรรม จากการเชื่อมโยงผลผลิตจากผู้ผลิตโดยตรง และเกิดเครือข่ายของกลุ่มคนที่ทำเกษตรในเมืองจำนวน 19 ราย นอกจากนี้สุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภคดีขึ้นจากผลการตรวจหาสารพิษตกค้างในกระแสเลือด

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนจากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ปีงบประมาณ 2564 สัญญาทุนเลขที่ A15F640033 โครงการ การพัฒนาเมืองและชุมชนสู่ความยั่งยืนบนฐานเศรษฐกิจสีเขียว “เชียงรายเมืองเกษตรสีเขียว อาหารปลอดภัย”

References

- Agricultural Land Reform Office. (2022). Good agricultural practice (GAP). Retrieved June 1, 2022, from: <https://www.opsmoac.go.th/chumphon-dwl-files-431491791896>. (in Thai).
- Angsungnuen, S. (2018). Environmental impact from pesticide utilization. *EAU Heritage Journal Science and Technology*, 5, 17–30. (in Thai).
- Chiang Rai Municipality. (2022). Chiang Rai municipality information database. Retrieved December 5, 2022, from: <https://chiangraicity-data.soft9r.app>. (in Thai).
- Department of Disease Control, Ministry of Public Health. (2018). Pesticides in farmers. Retrieved June 3, 2022, from: https://ddc.moph.go.th/doe/journal_detail.php?publis=3594. (in Thai).
- Food and Drug Administration. (2021). The Ministry of Public Health ban the use of agricultural chemical to protect Thai people healthy. Retrieved July 7, 2022, from: https://oryor.com/media/newsUpdate/media_news/1887. (in Thai).
- Healthy Community Strengthening Plan Section 3. (2022). Chiang Rai municipality cooperate with 8 subdistrict administrative organization and Thai health promotion foundation signed and MOU on “Save Food City”. Retrieved December 5, 2022, from: <https://thaihealthycommunity.org/?p=16950>. (in Thai).
- Intaraprajob, I., Chanphong, S., Photisuwanpanya, T., & Phalapol, C. (2022). The development of safe agriculture of Ban Na Fai organic vegetable growing group Muang district, Chaiyaphum province. *Journal of Modern Learning Development*, 7(1), 357–371. (in Thai).
- Jantarach, R., & Suwankesawong, W. (2022). Risk factors associated with pesticide residues in imported vegetables and fruits to Thailand. *The Food and Drug Journal*, 29(2), 46–56. (in Thai).
- Malasee, J., Roson, R., Lamee, S., & Boonkhao, L. (2021). Pesticide residues in local vegetables at Bongwai subdistrict, Warin Chamrap district, Ubon Ratchathani province. *Journal of Safety and Health*, 14(2), 208–218. (in Thai).
- Montero, J. I., Baeza, E., Muñoz, P., Sanyé-Mengual, E., & Stanghellini, C. (2017). *Technology for rooftop greenhouses*. Rooftop Urban Agriculture. Heidelberg, Germany: Springer–Cham.

- Montrivade, V. (2019). The struggle of urban farming: Case study of Thonburi local farmers. *The Journal of Anthropology, Princess Maha Chakri SiRindhorn Antropology Center (Public Organization)*, 2(1), 171–226. (in Thai).
- Mungkalarungsi, S., Techasan, S., Sintuganon, V., Ratanthaworn, J., Withayakom, T., Kitkanjanakul, P., ..., & Somjai, D., (2022). Prevalence of organophosphate and carbamate residues in fresh vegetables sold in fresh market and supermarket in Bangkok. *Academic Journal of Community Public Health*, 8(2), 129–140. (in Thai).
- Phannan, P. (2018). Urban agriculture garden development and the community empowerment: A case study of Poonsap community, Saimai district, Bangkok. *Romphruek Journal Krirk University*, 36(3), 67–95. (in Thai).
- Plant Standard and Certification Division. (2022). Standards Operating Procedure: SOP. Retrieved December 4, 2022, from: https://www.doa.go.th/psco/?page_id=2219. (in Thai).
- Prasopsuk, J., Laohasiriwong, S., Promkhambut, A., & Boonthai, C. (2019). Risk assessment of pesticide residues in soil to health of Chinese kale growers in Khon Kaen province, Northeast Thailand. *Thai Agricultural Research Journal*, 37(3), 272–285. (in Thai).
- Sangtreephetkra, B. (2016). *Factors related to knowledge of the trainees of urban agriculture: A case study at the naturally organic rooftop garden learning center, Lak Si district, Bangkok metropolis*. (Master's thesis). Faculty of Agriculture, Kasetsart University. (in Thai).
- Section of Plan and Policy Analysis, Chiang Rai Municipality. (2021). Action plan year 2022. Retrieved December 3, 2022, from: <https://www.chiangraicity.go.th/strategy/?cid=6>. (in Thai).
- Thinnam, N., & Thippayana, P. (2022). Readiness as a vegetable farming entrepreneur of Boonprasit Farming, Nakhon Si Thammarat province. *Area Base Development Research Journal*, 14(3), 218–233. (in Thai).
- Yongphet, P., Nakpibai, P., Kaewpuang, T., Phunphon, T., Taksima, T., Youngphet, P., & Diskajun, K. (2022). Operation upgrading of community enterprises of organic agriculture promotion group, U Thong district, Suphanburi province. *Area Base Development Research Journal*, 14(3), 234–249. (in Thai).

บทความวิจัย

วันที่รับบทความ:

29 กันยายน 2565

วันแก้ไขบทความ:

30 พฤศจิกายน 2565

วันที่ตอบรับบทความ:

5 ธันวาคม 2565

จิรพันธ์ เข็มขันธ¹ พีรชัย กุลชัย¹ ดวงกมล ปานรศทิพ ธรรมาธิวัฒน์¹ กัลยาณี กุลชัย²
และ ภัคพล โปยไธสง^{1*}

¹สาขาวิชาวัตกรรมการเกษตรและการจัดการทรัพยากร คณะเทคโนโลยีการเกษตร
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร 10520

²คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร 10117

*ผู้เขียนหลัก อีเมล: pakponpak1@gmail.com

บทคัดย่อ

เครือข่ายวนเกษตรตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี ขาดกิจกรรม
สร้างรายได้ และไม่มีการเติบโตจากสมาชิกใหม่ งานวิจัยนี้จึงพัฒนากิจกรรมสร้างรายได้
เพื่อดึงดูดให้มีสมาชิกใหม่เข้ามาร่วมกลุ่ม โดยการพัฒนาศรชฐกิจบนฐานของระบบนิเวศ
จากทุนทรัพยากรและองค์ความรู้ในชุมชน ด้วยกระบวนการดังนี้ 1) การร่วมพัฒนาคุณภาพ
ผลิตภัณฑ์ 2) การร่วมพัฒนาภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ 3) การถ่ายทอดอบรมให้ความรู้
และ 4) การพัฒนาทักษะการทำตลาดออนไลน์และสร้างเครือข่าย โดยจำหน่ายผลิตภัณฑ์
ดินพร้อมปลูกและปุ๋ยมูลซ้าง ที่ฟาร์มเจ้าคุณ by KMITL ร้านค้าชุมชน และช่องทางออนไลน์
ส่งผลให้มีรายได้เพิ่มขึ้นรวม 6,500 บาท และการจัดอบรมถ่ายทอดความรู้ให้เยาวชน
เพื่อให้เกิดความสนใจและเข้าร่วมการผลิตผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างรายได้ นอกจากนี้โครงการ
พัชรสุธาชาวนุรักษ์ได้สนับสนุนและผลักดันผลิตภัณฑ์ดินพร้อมปลูกและปุ๋ยมูลซ้างเป็นสินค้า
ชาวนุรักษ์

คำสำคัญ:

จังหวัดจันทบุรี

เศรษฐกิจบนฐานนิเวศ

กิจกรรมสร้างรายได้

ดินพร้อมปลูก

ปุ๋ยมูลซ้าง

Research Article

Received:

29 September 2022

Received in revised form:

30 November 2022

Accepted:

5 December 2022

Jeeranun Khemkhun¹, Peerachai Kullachai¹, Duangkamol Panrosthip Thammathiwat¹, Kallayanee Kullachai² and Pakapon Ploythaisong^{1,*}

¹Department of Innovation of Agricultural Development and Resource, School of Agricultural Technology, King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang, Bangkok, 10520 Thailand

²Faculty of Social Science, Srinakharinwirot University, Bangkok, 10117 Thailand

*Corresponding author's E-mail: pakponpak1@gmail.com

Abstract

Phawa Sub-district Agroforestry Network, Kaeng Hang Maeo district, Chanthaburi Province required more revenue-generating activities and new members. This research, therefore, aims to develop income-generating activities that will attract new members to join the group. The emphasis is on ecologically-based economic development on local capital, resources, and knowledge in the community. The processes are as follows: 1) joint development of product quality, 2) joint development of product image, 3) transferring knowledge and training, and 4) developing online marketing skills and building a network by selling ready-mix potting soil products and elephant dung fertilizer at Farm Chao Khun by KMITL, community shops, and online channels. As a result, the community generates 6,500 baht of extra income and arranges training courses to transfer knowledge to youth and stimulate interest and participation. Finally, the Patcharasuthakhachanurak project has supported the product and promoted ready-mix potting soil products and elephant dung fertilizer as a conservation product.

Keywords:

Chanthaburi province

Eco-based economy

Income generating activity

Ready-mix potting soil product

Elephant dung fertilizer

บทนำ

การอยู่ร่วมกันของชุมชนและระบบนิเวศเป็นสิ่งที่คู่กันมาอย่างยาวนาน การศึกษาบนฐานคิดของระบบนิเวศจึงเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (Reid et al., 2013) ซึ่งมองว่าระบบนิเวศกับการดำเนินชีวิตนั้นคู่กันและระบบนิเวศทำให้เกิดความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่น หากมนุษย์มองธรรมชาติเป็นเพียงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ ธรรมชาติที่มีคุณค่าก็จะหมดไปในอนาคต ดังนั้นความหลากหลายของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจะไม่หายไปหากยังคงรักษาธรรมชาติ เพื่อให้ภูมิปัญญาที่มีความยั่งยืน (Kotchaseenee, 2013; Juathai, 2018)

มนุษย์ได้รับประโยชน์และคุณค่าอันมหาศาลของความหลากหลายทางชีวภาพพืชและสัตว์ ซึ่งล้วนเป็นทรัพยากรที่จำเป็นและตอบสนองต่อความต้องการด้านการบริโภคและการใช้สอยโดยผลิตเป็นอาหาร ยารักษาโรค การอุตสาหกรรม และอื่น ๆ (Baimai, 2017) สำหรับพื้นที่ป่าเขตร้อน ฐานทรัพยากรที่มนุษย์นำมาพัฒนาและใช้ประโยชน์เป็นปัจจัยสี่เชิงวัตถุเพื่อการดำรงชีวิตเป็นฐานทรัพยากรด้านการบริการทางระบบนิเวศ (Ecosystem service) และเป็นต้นแบบของพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ทั้ง ภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความเชื่อทางศาสนาของคนในสังคมชุมชนท้องถิ่น จากการปรับตัวของชุมชนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงและทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ การปรับใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่และนำนวัตกรรมใหม่มาใช้ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยชุมชนสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชนของตนเอง ภายใต้บริบทเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคสมัยใหม่ (Hongsuwan, 2014)

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

ตำบลพวา อำเภอกง่างาม จังหวัดจันทบุรี ประกอบด้วยชุมชนจำนวน 12 หมู่บ้าน มีประชากร 10,690 คน หรือ 4,879 ครัวเรือน เนื้อที่ประมาณ 574.264 ตารางกิโลเมตร (358,915 ไร่) มีลักษณะพื้นที่เป็นป่าเขาและเนินสูง มีพื้นที่ราบปานกลาง ที่ราบลุ่มตามแนวชายเขา ที่ราบเนินสูงเป็นลูกคลื่น และพื้นที่ภูเขาระดับความสูง 300-1,670 เมตร ชุมชนในตำบลพवाल้อมรอบด้วยป่าในอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา เขาวง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขาวงฤไฉ และเขตป่าสงวนแห่งชาติขุนซ่อง ซึ่งทำให้มีป่าไม้และภูเขาน้อยใหญ่กระจายอยู่ทั่วพื้นที่ และทอดยาวกลางตำบลในเนื้อที่หลายพันไร่ ป่าจึงเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญที่คนในตำบลพวาพึ่งพาอาศัยมาแต่อดีต ปัจจุบันการพึ่งพาป่าลดน้อยลงตามวิถีเกษตรสมัยใหม่

แต่ยังคงมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจากป่าทั้งทางตรงและทางอ้อม และยังมีการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ 2 แห่ง คือ อ่างเก็บน้ำคลองประแกต (สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2561) และอ่างเก็บน้ำคลองพวาใหญ่ (ระยะเวลาการก่อสร้างปี พ.ศ. 2560 – 2580) เนื่องจากชุมชนอยู่ในพื้นที่เขตป่าสงวน จึงไม่มีเอกสารสิทธิในที่ดินและไม่สามารถใช้ประโยชน์ทรัพยากร เช่น การตัดไม้ใช้สอยในพื้นที่ ดังนั้นคนในชุมชนจึงจำเป็นต้องเรียนรู้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า ภายใต้ข้อจำกัดของกฎหมาย (Kaewtatanavata & Brorewongtrakhu, 2020)

เครือข่ายวนเกษตรตำบลพวา เกิดจากการรวมตัวของชาววนเกษตรในพื้นที่ตำบลพวาและพื้นที่ใกล้เคียง ในปี พ.ศ. 2546 สมาชิกกลุ่มเป็นเกษตรกรที่สนใจเรียนรู้การพึ่งตนเองด้วยการทำวนเกษตรเพื่อนำมาปรับใช้ในพื้นที่ของตนเองตามพื้นฐานเกษตรและร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชนตามความสนใจ และปรับใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งเครือข่ายมีชนบทธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อที่สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมาตามสภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่น โดยมีสิ่งแวดล้อม สภาพภูมิศาสตร์ เป็นตัวกำหนดเกณฑ์ (Pilasombut, 2014) ซึ่งหากเครือข่ายสามารถสร้างเศรษฐกิจบนฐานระบบนิเวศได้ก็จะเป็นการใช้ทุนทรัพยากรให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพ (Chanthapat, 2016; Tinnabutr, 2017) แต่เนื่องจากข้อจำกัดของจำนวนสมาชิกเครือข่ายที่มีจำนวนน้อย พื้นที่ชุมชนอยู่ใกล้เขตป่าสงวน และปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าที่เข้ามาทำลายพืชผลทางการเกษตร ในปี พ.ศ. 2562 (Kaewtatanavata & Brorewongtrakhu, 2020) จึงทำให้ต้องพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานระบบนิเวศ เพื่อใช้งานทรัพยากรในพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

นอกจากนี้เครือข่ายมีการจัดกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ เช่น การประชุมประจำเดือนในระดับชุมชนและเครือข่ายใหญ่ และกิจกรรมด้านป่าชุมชน เช่น ปลูกป่า ตัดสาางดูแล ทำแนวกันไฟ เป็นต้น นอกเหนือจากกิจกรรมดังกล่าวยังมีกิจกรรมที่สมาชิกเครือข่ายทำเพิ่มเติมจากการเรียนรู้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในระบบวนเกษตรที่เป็นทุนทรัพยากรในชุมชน มีพืชผักและผลไม้ตามฤดูกาล ได้แก่ มังคุด ทุเรียน ลองกอง เงาะ เป็นพืช/ผลไม้ดั้งเดิม กาล่าพันธุ์ไม้ท้องถิ่น ไม้ป่า และสมุนไพร ได้แก่ ต้นพวา มะแปม พญาไม้ ปลาไหลเผือก ชะมวง กระวาน ร่วงหอม และลำรอน เป็นต้น และมีผลิตภัณฑ์ชุมชน ดังนี้ 1) ผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายในตลาดภายนอก ภายใต้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ PGS คือ มะกรูดสระผม 2) วัตถุประสงค์ในการผลิตผลิตภัณฑ์ประเภทอื่น ๆ เช่น สมุนไพรแห้ง น้ำมันหอมระเหย เป็นต้น และ 3) ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมเครือข่ายวนเกษตร (เครือข่ายใหญ่) คือ น้ำมันพุทธรณ์กว่าน 108 จากการรวบรวมวัตถุดิบสมุนไพรต่าง ๆ จากสมาชิกเครือข่าย ซึ่งจะนำผลิตภัณฑ์น้ำมันพุทธรณ์กว่าน 108 ไปแบ่งปัน

ให้ผู้บริจาคสมทบกองทุนและจำหน่ายในชุมชนและบุคคลภายนอก โดยจำหน่ายขวดละ 45 มิลลิลิตร ราคา 120 บาท

ผลิตภัณฑ์ชุมชนของเครือข่ายที่ดำเนินการผลิตร่วมกัน มีเพียงน้ำมันพุทธรักษา 108 เท่านั้น สำหรับผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เป็นการผลิตในแต่ละครัวเรือน ทำให้เครือข่ายไม่มีการสร้างรายได้ นอกจากนี้ยังไม่มีโครงการจัดโครงสร้างหน้าที่ชัดเจน มีเพียงตำแหน่งประธานเครือข่าย ที่ทำหน้าที่ลงนามเป็นตัวแทนกลุ่ม และมีผู้ประสานงาน/เลขานุการ ทำหน้าที่ด้านเอกสารต่าง ๆ ซึ่งสมาชิกเครือข่ายแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มแกนนำขับเคลื่อนเครือข่าย จำนวน 15 คน 2) กลุ่มสมาชิกวงเกษตรในระดับหมู่บ้าน จำนวน 30 คน และ 3) กลุ่มเรียนรู้วงเกษตรซึ่งเป็นเกษตรกรภายนอกที่สนใจมาเข้าร่วมกิจกรรมที่เครือข่ายจัดขึ้นเป็นครั้งคราว โดยการรับสมาชิกของเครือข่ายพิจารณาจากความเสียสละในการเข้าร่วมทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นกลุ่มเครือข่ายวงเกษตรตำบลพวาจึงมีสมาชิกเพียง 45 ราย

เครือข่ายวงเกษตรตำบลพวายังไม่มีกิจกรรมการสร้างรายได้เพิ่ม เนื่องจากกลุ่มขาดความมั่นใจ ประสบการณ์ และศักยภาพในการจัดการเพื่อสร้างรายได้ กังวลเรื่องความคาดหวังของสมาชิกใหม่ด้านการสร้างรายได้ จึงมีเพียงกิจกรรมการสร้างการเรียนรู้และกิจกรรมประเพณีเป็นหลักและทำให้ไม่มีสมาชิกใหม่ เครือข่ายจึงร่วมกันวิเคราะห์หาจุดแข็งและจุดอ่อนโดยการประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานนิเวศมีจำนวน 15 ราย จากการคัดเลือกผู้ที่มีส่วนร่วมกับกิจกรรม และผู้ที่มีบทบาทหลักภายในกลุ่ม ผลการวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของกลุ่มพบดังนี้

จุดแข็ง ประกอบด้วย 1) ทำกิจกรรมต่อเนื่อง “เล็ก แต่ไม่เล็ก” นั่นคือการทำโครงการกิจกรรมย่อย และหมั่นทำ เพื่อเกิดการเกาะติดพื้นที่และการแก้ไขปัญหา 2) ใช้กระบวนการกลุ่มในการทำงานอย่างชัดเจน เมื่อมีการทำงานหรือกิจกรรมใด ๆ จะเริ่มต้นจากการประชุมระดมความคิดเห็น แบ่งงานกันทำ รวมถึงการประเมินผลที่ได้รับจากการทำงาน 3) กิจกรรมที่ทำร่วมกันเป็นกลุ่ม และขับเคลื่อนในระดับตำบล เป็นที่ยอมรับของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ มากขึ้น ทั้งจากหน่วยงานท้องถิ่น ผู้นำชุมชน โรงเรียน สถาบันการศึกษา ที่กลุ่มและสมาชิกได้ร่วมกิจกรรมในพื้นที่ ทำให้กลุ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น และได้รับการสนับสนุนกิจกรรมที่จำเป็นเสมอ 4) สมาชิกกลุ่มมีความยืดหยุ่น ปรับตัวรับความเปลี่ยนแปลง เรียนรู้สิ่งใหม่ 5) มีองค์ความรู้ที่หลากหลาย สามารถเชื่อมโยงได้กับหลายหน่วยงานองค์กร ทำให้ร่วมงานกับใครก็ได้ที่คิดเห็นตรงกัน

จุดอ่อน ประกอบด้วย 1) สมาชิกมาจากหลายพื้นที่ แต่ก็มีจำนวนน้อย ชุมชนละไม่กี่คน ทำให้ไม่สามารถขับเคลื่อนในระดับชุมชนอย่างเข้มแข็งเป็นรูปธรรมได้เท่าที่ควร 2) การขยายผลวงเกษตร สร้างสมาชิกคนรุ่นใหม่ในชุมชนได้ไม่มากนัก ผู้สนใจจากภายนอกก็ห่างไกลเกินที่จะติดตามหรือเชื่อมโยง 3) วงเกษตร ถูก

เข้าใจว่า คือ “การปลูกป่า” ในพื้นที่ป่าสงวน ชุมชนมีความเข้าใจผิดว่า ว่าเป็นที่รกร้าง จึงเป็นค่าที่ถูกต่อต้านจากผู้ที่ได้รับรู้อย่างผิดเพี้ยน 4) ความสามารถในการสื่อสารความหมาย “วงเกษตรในวิถีคนพวา” ทำได้ไม่คมชัดนัก ทำให้การทำความเข้าใจ การจูงใจ หรือชักชวนคนอื่นได้ยาก 5) กิจกรรมทางเศรษฐกิจทำได้ดีในระดับครัวเรือนหรือระดับปัจเจกเท่านั้น การรวมกลุ่มชุมชนเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นรูปธรรม 6) ขาดประสบการณ์ในการทำกิจกรรมด้านรายได้ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีความเสี่ยง

โดยสรุปจึงกล่าวได้ว่า จุดแข็ง คือ การจัดกิจกรรมได้รับความร่วมมือที่ดีจากคนในชุมชน กิจกรรมของกลุ่มที่ดำเนินการเป็นกิจกรรมกลุ่มเล็กแต่ไม่เล็ก เนื่องจากใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มในการทำกิจกรรม จัดการประชุมกลุ่ม แบ่งหน้าที่ทำงาน รวมถึงการประเมินผลร่วมกันภายในกลุ่ม สมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่มีความยืดหยุ่นปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้ง่าย แต่จุดอ่อนที่สำคัญของกลุ่ม คือ สมาชิกกลุ่มมีจำนวนน้อย ทำให้การขยายแนวคิดวงเกษตร สร้างสมาชิกคนรุ่นใหม่ในชุมชนได้ไม่มากนัก และกลุ่มเน้นกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงทำให้สมาชิกกลุ่มขาดประสบการณ์ในการทำกิจกรรมการสร้างรายได้

องค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากทรัพยากรในระบวงเกษตรของกลุ่ม เป็นรูปแบบของการนำภูมิปัญญามาพัฒนาผลิตภัณฑ์ใน 2 ประเด็น คือ 1) ความรู้ดั้งเดิมของเครือข่ายวงเกษตรตำบลพวา เป็นความรู้ที่เกี่ยวกับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม พื้นฐานการดำรงชีวิต และ 2) ความรู้ใหม่จากภายนอกและนำมาปรับใช้กับผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่า ซึ่งความรู้ที่พัฒนาโดยศูนย์วงเกษตรพ่อผู้ใหญ่วิบูลย์ และหน่วยงานภาครัฐจากภายนอก เป็นการพัฒนาตามนโยบายของรัฐบาลเพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนาตนเอง โดยเน้นการแปรรูปทรัพยากรจากระบบวงเกษตร ซึ่งเครือข่ายมีผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม 10 ผลิตภัณฑ์ คือ 1) ปุยมูลช้าง 2) แชมพูมะกรูด 3) มะแป้มแช่อิ่ม 4) ยาแก้ไอ แก่นฝาง 5) ผงชันตะเคียน 6) ดินพร้อมปลูก 7) น้ำมันพุทธรักษา 108 8) กล้าไม้ป่า 9) เครื่องจักสาน 10) น้ำมันหอมระเหย ดังภาพที่ 1 (Figure 1)

สมาชิกร่วมคัดเลือกผลิตภัณฑ์โดยใช้ข้อมูลพื้นฐานและองค์ความรู้เดิม และกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผลิตภัณฑ์ที่ต้องการพัฒนา คือ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบในการผลิตจากพื้นที่ชุมชน ภูมิปัญญาในท้องถิ่น ความพร้อมในการผลิต โอกาสทางการตลาด การสะท้อนคุณค่าของผลิตภัณฑ์ และเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มวงเกษตรตำบลพวา ซึ่งผลการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มต้องการพัฒนา คือ ดินพร้อมปลูก และปุยมูลช้าง

ดินพร้อมปลูก ผลิตโดยใช้หน้าดินป่าวงเกษตรและใบไม้จากแหล่งวงเกษตร ซึ่งส่วนผสมยังไม่มีสูตรที่แน่นอน เป็นการผสมตามวัตถุดิบที่มีในพื้นที่ของตนเองเป็นหลัก โดยส่วนผสมคือ

ใบจามจุรี ถ่าน แกลบเผา รำ และดินรอกไฟ ใช้เวลาในการหมัก 7 วัน และจำหน่ายแบบถุงขนาด 5 กิโลกรัม ราคา 30 บาท ที่ร้านค้าชุมชนเท่านั้น จากผลการวิเคราะห์ธาตุอาหารของดินพร้อมปลูก พบว่าเหมาะกับพืชทุกชนิด ความเป็นกรดต่างอยู่ในค่าเหมาะสม สามารถเป็นวัสดุปลูกตามมาตรฐานปุ๋ยอินทรีย์ แต่มีค่าไนโตรเจนและฟอสฟอรัสต่ำ ควรเพิ่มมูลสัตว์หรือวัตถุอื่น ๆ หรือปุ๋ยที่ให้ไนโตรเจนและฟอสฟอรัสสูง

ปุ๋ยมูลช้าง ผลิตโดยนำมูลช้างที่ตากแห้งมาผสมกับมูลหมู วัสดุหลักคือ มูลช้าง มาจากแหล่งเก็บมูลช้าง 3 แห่ง คือ อ่างพวาใหญ่ มีมูลช้างมากที่สุด เพราะเป็นแหล่งน้ำของช้าง และเป็น ที่โล่งเก็บง่าย โดยเก็บได้เฉลี่ย 3-4 ตันต่อปี รองลงมาคือ หมู่ที่ 1 เกาะกลาง โดยเก็บได้เฉลี่ย 2 ตันต่อปี และกลุ่มส่วย เก็บได้เฉลี่ย 1 ตันต่อปี มูลช้างจะมีจำนวนมากในช่วงเดือนพฤศจิกายน-พฤษภาคม ฤดูฝนเป็นช่วงที่เก็บมูลช้างได้น้อย เนื่องจากฝนตกทำให้มูลช้างเปียกและละลาย การผลิตปุ๋ยมูลช้างเน้นการใช้งานในเครือข่ายเป็นหลัก และจำหน่ายขนาด 1 กิโลกรัม ราคา 35 บาท จากการวิเคราะห์ธาตุอาหารพบว่า ปุ๋ยมูลช้างอยู่ในคุณสมบัติปุ๋ยอินทรีย์ แต่มีความเค็มสูง ไม่ควรนำปุ๋ยมูลช้างปลูกพืชโดยตรง ควรนำมาหมักกับวัสดุอินทรีย์อื่น ๆ เพื่อลดค่าความเค็ม หากยึดตามมาตรฐานปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยมูลช้างสามารถใช้เป็นวัสดุปลูกได้

แต่ปริมาณอินทรีย์วัตถุอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ควรเพิ่มมูลสัตว์ หรือวัสดุอินทรีย์ที่ให้คาร์บอน ไนโตรเจน และฟอสฟอรัส เพื่อให้วัสดุปลูกมีคุณภาพมากขึ้น เหมาะกับพืชทุกชนิด เนื่องจากค่ากรด-เบสอยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสม แต่ยังมีปริมาณธาตุอาหารไม่เพียงพอ จึงควรนำ พด.1 มาผสมและหมักให้นานขึ้น

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกเพื่อนำไปสร้างเป็นกลยุทธ์ โดยสมาชิกวงเกษตรตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี มาจากการประชุม และการวิเคราะห์ร่วมกันกับสมาชิกกลุ่มจำนวน 15 ราย ดังตารางที่ 1 (Table 1)

กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลง และการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

ขั้นตอนที่ 1 การร่วมพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์

การพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ดินพร้อมปลูกและปุ๋ย มูลช้างใช้เครื่องมือวิเคราะห์ห้วงโซ่คุณค่าตั้งแต่ต้นน้ำ โดยการวิเคราะห์ธาตุอาหารของดินพร้อมปลูกและปุ๋ยมูลช้างดังตารางที่ 2

Figure 1 Community products of the agroforestry network group; (a) Elephant manure, (b) Bergamot shampoo, (c) Pickled Mapam, (d) Fang cough medicine, (e) Powder Chan Takian, (f) Soil ready for planting, (g) Phutthamon Wan 108 oil, (h) Forest seedlings, (i) Wickerwork and (j) Essential oil

(Table 2) พบว่า วัสดุปลูกเหมาะกับพืชทุกชนิด ค่าความเป็นกรดเป็นด่างอยู่ในค่าเหมาะสม สามารถเป็นวัสดุปลูกได้ ตามมาตรฐานปุ๋ยอินทรีย์ แต่มีค่าไนโตรเจนและฟอสฟอรัสต่ำ ควรเพิ่มมูลสัตว์วัตถุอื่น ๆ หรือปุ๋ยไนโตรเจน ที่ให้ไนโตรเจนและฟอสฟอรัสสูง และปุ๋ยมูลช้างอยู่ในคุณสมบัติปุ๋ยอินทรีย์ตามมาตรฐานของกรมวิชาการเกษตร แต่มีความเค็มสูง ไม่ควรนำปุ๋ยมูลช้างปลูกพืชโดยตรง ควรนำมาหมักกับวัสดุอินทรีย์อื่น ๆ ผลการวิเคราะห์ปุ๋ยมูลช้าง ดังตารางที่ 3 (Table 3)

การพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยใช้มูลสัตว์เพื่อเพิ่มธาตุอาหารให้กับดินมีดังนี้ สูตรดินพร้อมปลูกสำหรับผักสวนครัวอินทรีย์ประกอบด้วย ดินร่วนหรือดินก้ามปู 2 ส่วน แกลบ 1 ส่วน มูลไส้เดือน 2 ส่วน และแกลบดิบ 1 ส่วน เพื่อช่วยให้ดินปลูกพักสัดกรอบหวานอร่อย และช่วยปรับสภาพดินได้อย่างดี สูตรปุ๋ยมูลช้างได้เพิ่มกระบวนการหมักกับน้ำ โดยใช้ระยะเวลาในการหมัก 1 เดือนเพื่อลดความเค็มของปุ๋ยมูลช้าง การคืนข้อมูลผลการวิเคราะห์ให้แก่สมาชิกเครือข่ายวนเกษตรจำนวน 20 คน เพื่อให้สมาชิกกลุ่มนำไปปรับใช้และต่อยอดผลิตภัณฑ์ โดยจัดเวทีชุมชนเพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่มวนเกษตร และดำเนินกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในอนาคต

ขั้นตอนที่ 2 การร่วมพัฒนาภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์

การพัฒนาภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ดินพร้อมปลูกและปุ๋ยมูลช้างด้วยการออกแบบตราสินค้า จากการสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกในกลุ่ม พบว่าข้อมูลความต้องการและขอบเขตของตราสินค้าที่ทางกลุ่มต้องการมีรายละเอียดดังนี้ สีในตราสินค้า ได้แก่

เขียว น้ำตาล ฟ้า รายละเอียดในตราสินค้า ต้องมีรูป ช้าง ป่า ต้นไม้ ใบไม้ และคำว่าวนเกษตรตำบลพาวอยู่ใต้ตราสินค้า (Figure 2a) และการสร้าง Story เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับความสำคัญของวนเกษตร การอยู่ร่วมกันของคนกับธรรมชาติ การนำมูลช้างและวัตถุดิบจากระบบวนเกษตรมาผลิตเป็นดินพร้อมปลูกและปุ๋ยมูลช้าง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม และการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ใหม่เป็นถุงซิปล็อก (Figure 2b) เนื่องจากบรรจุภัณฑ์เดิมเป็นเพียงถุงใสและพัฒนาขนาดจำหน่ายคือ 1 กิโลกรัม (Figure 2c) และ 5 กิโลกรัม (Figure 2d) และพัฒนาตราสินค้าของกลุ่มวนเกษตรตำบลพาว

ขั้นตอนที่ 3 การถ่ายทอดอบรมให้ความรู้

สมาชิกกลุ่มเครือข่ายวนเกษตรส่วนใหญ่ยังขาดประสบการณ์ด้านการตลาดและการดำเนินธุรกิจ จึงจัดอบรมเพื่อเรียนรู้การใช้เครื่องมือทางการตลาด และการทำธุรกิจโดยใช้โมเดลธุรกิจ (Figure 3) ซึ่งการพัฒนาดินพร้อมปลูกโดยการผสมมูลช้างเพื่อเพิ่มธาตุอาหาร แต่พบว่ามูลช้างมีจำนวนน้อยลง จึงใช้ธาตุอาหารจากแหล่งอื่น ซึ่งทางกลุ่มต้องการมูลไส้เดือนและมูลวัวเพื่อนำมาเพิ่มธาตุอาหารในดินพร้อมปลูก โดยเพิ่มมูลสัตว์ร้อยละ 10 ของดินที่ผลิต และปุ๋ยมูลช้างมีความเค็ม มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการหมักปุ๋ยเพื่อลดความเค็มของปุ๋ย โดยนำมูลช้างและมูลหมูมาหมักในน้ำเป็นเวลา 1 เดือน แล้วนำมาตากแห้งจึงสามารถนำมาใช้งานได้ และจัดอบรมการเลี้ยงไส้เดือน เพื่อให้สมาชิกนำไปเลี้ยงและใช้งานในสวนของตนเองและผสมในดินพร้อมปลูก

การอบรมให้ความรู้ Business model canvas และการผลิตมูลไส้เดือนที่เหมาะสมสำหรับการปลูกพืช เพื่อการออกดอกออกผลของพืช โดยเจ้าของศูนย์การเรียนรู้ Kaset Lover Farm

Table 1 The analysis results of environmental factors, internal factors and external factors of ready-to-plant soil products and elephant dung fertilizer of Phawa sub-district agroforestry network

Strengths	Weaknesses
1. Raw materials available in the area 2. Knowledge (self-made) 3. Low cost (labour/raw materials) 4. Community shops/plant species 5. Roadside location, attracting traveling people	1. Insufficient raw materials (elephant dung) 2. Insufficient workforce (household labor) 3. Lack of shared resource management 4. Lack of standard formula 5. No ongoing marketing and public relations 6. Limited material storage
Opportunities	Threats
1. Organic farming trend 2. Patcharasuthachanurak project to support 3. Area near tourist attractions	1. More people collecting elephant dung (outsiders) 2. Awareness and use of elephant dung fertilizer 3. Weather (unable to store raw materials during the rainy season) 4. Market competition for ready-to-plant soil

Table 2 Analysis results of soil ready for planting

Analyzed items	Units	Criteria	Results
Electrical conductivity	dS/m	no more than 10	0.99
Organic carbon	%		6.25
Organic matter	%	more than 30	10.8
Total nitrogen	%	more than 1	1.40
Carbon to nitrogen ratio	-	no more than 20	15.8
P ₂ O ₅	%	more than 0.5	0.15
K ₂ O	%	more than 0.5	0.30
Calcium (Ca)	%		0.36
Magnesium (Mg)	%		0.15
Iron (Fe)	In a million parts		10,634
Zinc (Zn)	In a million parts		29.2

Table 3 Analysis results of elephant dung fertilizer

Analyzed items	Units	Criteria	Results
Electrical conductivity	dS/m	no more than 10	40.9
Organic carbon	%		22.6
Organic matter	%	more than 30	39.0
Total nitrogen	%	more than 1	2.53
Carbon to nitrogen ratio	-	no more than 20	8.95
P ₂ O ₅	%	more than 0.5	3.58
K ₂ O	%	more than 0.5	3.37
Calcium (Ca)	%		4.52
Magnesium (Mg)	%		0.87
Iron (Fe)	In a million parts		7,238
Zinc (Zn)	In a million parts		156

Pattaya และน้ำหมักมูลไส้เดือนซึ่งนำมาปรับสภาพดินและปรับน้ำเน่าเสียได้ เป็นการลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดขยะ และเพิ่มรายได้เสริมให้สมาชิกกลุ่มเครือข่ายวนเกษตรตำบลพวา และสร้างอาชีพให้กับผู้ที่สนใจเลี้ยงไส้เดือน และสมาชิกกลุ่มวนเกษตรสามารถทำการตลาด และผลิตมูลไส้เดือนเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้ ซึ่งผลการวิเคราะห์ Business model canvas ของผลิตภัณฑ์ดินพร้อมปลูกดังตารางที่ 4 (Table 4) และปุ๋ยมูลข้างดังตารางที่ 5 (Table 5)

ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนาทักษะการทำตลาดออนไลน์ และสร้างเครือข่าย

การทดลองทำการตลาดโดยการพัฒนาช่องทางการตลาดเดิมกลุ่มมีเพจ Facebook กลุ่มวนเกษตรตำบลพวา (Figure 4a) แต่ไม่มีการเคลื่อนไหว จึงให้สมาชิกในกลุ่มเพิ่มกิจกรรมทำการตลาดให้กับเพจ และถ่ายภาพสินค้าลงในเพจ นอกจากนี้สมาชิกในกลุ่มยังเรียนรู้การสร้างโปรโมชันสำหรับการทำการตลาด โดยสินค้าชนิดแรกที่โปรโมทคือ มูลข้างใหญ่ใจดี กำหนดราคาใหม่ที่ 55 บาท

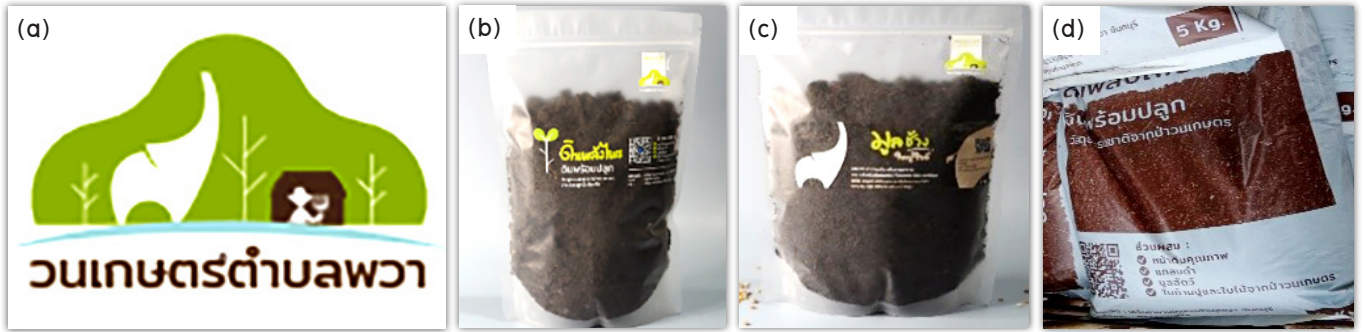

Figure 2 Brand development and packaging; (a) Agroforestry group brand, (b) Soil products ready for new planting, (c) Ready-to-plant soil products (5 kg per bag) and (d) New elephant dung fertilizer (1 kg per bag)

Figure 3 (a) Training to educate about the production of vermicompost and (b) Business model training

จากราคาเดิมถุงละ 35 บาท และมีโปรโมชันเปิดตัวสินค้าใหม่ราคาพิเศษ ซื้อม 3 ถุง ในราคาถุงละ 50 บาท พร้อมส่งฟรี และโปรโมทโพสต์ดีโซษณาใน Facebook ในระยะเวลา 5 วัน พบว่าเข้าถึงผู้คน 4,754 คน มีส่วนร่วม 551 คน มีลูกค้าสั่งซื้อสินค้าทางเพจจำนวน 6 ราย จากการทดสอบในระยะสั้น ทำให้ทราบปัญหาอุปสรรคในการจัดส่งและต้นทุนการขนส่ง กลุ่มจึงแก้ปัญหาและลดต้นทุนการขนส่งด้วยตนเอง และการใช้เครื่องมือการประชาสัมพันธ์โดยการโฆษณาแบบชำระเงินบน Facebook และได้สร้างเครือข่ายจำหน่ายสินค้าร่วมกับฟาร์มเจ้าคุณ by KMITL ในการกระจายสินค้า (Figure 4b)

ผลการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของลูกค้าที่ซื้อสินค้าพบว่า ชุมชนต้องปรับปรุงขนาดถุงของดินพร้อมปลูกและปุ๋ยมูลช้างให้มีขนาดที่หลากหลายมากขึ้น เช่น 2 กิโลกรัม หรือ 3 กิโลกรัม เนื่องจาก 1 กิโลกรัม ไม่เพียงพอต่อการใช้งาน และปรับปรุงความต่อเนื่องของกิจกรรมของเพจ การเก็บเงินปลายทาง และต้นทุนขนส่งที่สูงเกินไป

ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้

การผลิตดินพร้อมปลูก

ดินพร้อมปลูก (Soil based) หมายถึง วัสดุปลูกที่จำหน่ายตามร้านขายไม้ดอกไม้ประดับและไม้ผล เป็นดินที่ผลิตโดยใช้ส่วนผสมที่ต่างกัน เป็นดินที่ได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมในการปลูกพืช ส่วนใหญ่นำไปปลูกต้นไม้และพืชผักสวนครัวในพื้นที่จำกัดประโยชน์ของดินพร้อมปลูก คือเพิ่มปริมาณธาตุอาหารและความชื้นโดยทั่วไป ดินพร้อมปลูกเป็นดินร่วน ดินทราย และมีส่วนผสมแกลบดำ ใบก้ามปู ขุยมะพร้าว และส่วนผสมอื่น ๆ เช่น ปุ๋ยหมักมูลสัตว์ (Wongkrachang & Rattaneetoo, 2018)

การพัฒนาวัสดุดินผสมสำหรับพืชผักที่ปลูกทั่วไป มีดังนี้ สูตรดินจากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรที่มีส่วนผสมของปุ๋ยหมัก กาบมะพร้าวสับ และแกลบเผา อัตราส่วน 2:1:1 (La-eaddon, 2019) ทำให้ผลผลิตผักกาด กวางตุ้ง เจริญเติบโตสูงกว่าดินพร้อมปลูกสูตร

Table 4 Business model canvas analysis of ready-to-plant soil products

Key partners	Key activities	Value proposition	Customer relationships	Customer segments
- Farm Chao Khun by KMITL	- Scraping soil and leaves from agricultural forests - Gathering and purchasing other raw materials - Mixing and fermenting soil - Packing products by cooperating members - Selling	- Soil and raw materials from agricultural forests are not contaminated with chemicals.	- Size 5 kg, Promotion 3 bags for 100 baht and 10 bags for 300 baht. - Size 1 kg, Buy 4 bags for 100 baht. Get a promotion. Shipping fee is half.	- Organic agricultural products store - General agricultural products store - Vegetables grown by city people
	Key resources		Channels	
	- Soil sediment - Chamchuri leaves - Leaves - Soil - Bran - Black husk - Animal dung, Worm dung		- Shop front - Produce, send to a network of stores, get ready-to-plant soil - Online Facebook	
Cost structure: 800 kg of ready-to-plant soil			Revenue streams	
- Black husks/charcoal 40 kg, total 480 baht - Bran 60 kg, 6 baht per kg, total 360 baht - Brown sugar 10 kg, total 300 baht - Cow dung or vermicompost 6 kg, 30 each, total 180 baht - In front of agroforestry soil (collected from agricultural forests) - Gasoline, soil collection, transportation of goods 600 baht - Sticker bag 1 kg, 100 bags x 6.5 = 650 baht - Bag 5 kg, 230 bags x 2.5 = 575 baht Total = 3,145 baht Cost of bags of 1 kilogram, 9 baht per kilogram (cost 45% of the selling price) Cost of a bag of 5 kilograms, 13 baht per kilogram (cost 33% of the selling price)			1. Size 1 kg, 100 bags, 25 baht per bag = 2,500 baht 2. Size 5 kg, 230 bags, 40 baht per bag (selling 3 bags for 100 baht) = 7,666 baht Total income 10,166 - 3,145 = profit 7,021 baht	

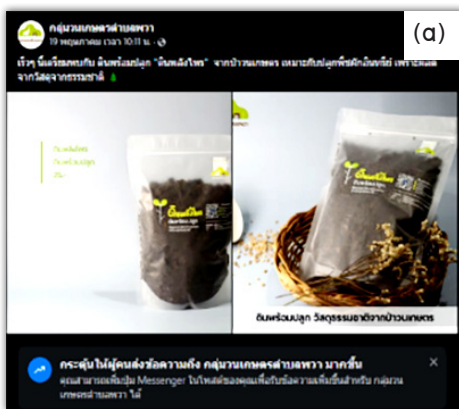

Figure 4 Marketing; (a) Online marketing and (b) Creating a network of farms Chao Khun KMITL

Table 5 Business model canvas analysis of elephant manure fertilizer

Key partners	Key activities	Value proposition	Customer relationships	Customer segments
– Farm Chao Khun by KMITL	– Driving to collect elephant dung in the agroforestry – Drying and fermenting bat guano – Packing – Selling	– The story of the community, the product contributes to the coexistence between elephants. – Adding nutrients to the soil and plants safely using natural raw materials.	– Organize a promotion of 3 bags for 150 baht and free delivery during the product launch.	– Organic agricultural products store – General agricultural products store – Vegetables grown by city people and health-oriented consumption
	Key resources		Channels	
	– Elephant dung – Bat guano fermented water		– Shop front – Produce and send to dealers – Online Facebook, Shopee	
Cost structure: 150 kg of elephant dung fertilizer			Revenue streams	
– 375 kg of elephant manure (naturally collected) – 6 kg of bat guano fermented water 500 baht can be produced – Sticker bags 150 days x 6.5 = 975 baht Cost = 1,475/150 kg Unit cost = 10 baht/kg is 20% of the selling price.			55 baht/kg per bag (previous price 35 baht per bag) Expected sales start at 150 bags per month (previously sold on average 80 bags per month) = 8,250 baht per month Cost 1,475 baht Profit 6,775 baht	

อื่น ๆ ดังนั้นการผลิตดินพร้อมปลูกเพื่อจำหน่าย ต้องหมักปุ๋ยคอก เพื่อให้เกิดการย่อยสลายก่อนนำไปผสมกับแกลบเผาและกาบมะพร้าวสับ และการเปรียบเทียบค่าฟอสฟอรัสในกระบวนการหมักมูลช้าง (Ketpimol et al., 2020) เนื่องจากช้างเป็นสัตว์กินพืชขนาดใหญ่ และกินพืชประเภทหญ้าเป็นอาหาร เช่น ไร่ หญ้าเนเปียร์ หญ้าปล้อง กก อ้อ เป็นต้น มูลช้างจึงมีใยและธาตุอาหารที่สามารถนำไปผลิตเป็นปุ๋ยที่มีคุณภาพได้ จากการวิเคราะห์มูลช้างมีค่า pH 7.3 อินทรีย์วัตถุร้อยละ 36.56 ปริมาณไนโตรเจนร้อยละ 1.2 ปริมาณฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์ร้อยละ 3.75 โดยใช้ระยะเวลาในการหมัก 1 เดือน จึงสามารถนำไปใช้งานได้

การเลี้ยงไส้เดือนเพื่อผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือน

ปุ๋ยมูลไส้เดือนเกิดจากกระบวนการย่อยสลายอินทรีย์วัตถุต่าง ๆ ภายในลำไส้ของไส้เดือน แล้วขับถ่ายเป็นมูลซึ่งมีลักษณะเป็นเม็ดร่วนละเอียดสีดำ มีธาตุอาหารที่พืชสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ พันธุ์ไส้เดือนที่ใช้ในการผลิตปุ๋ย คือ ไส้เดือนพันธุ์แอฟริกัน AF ซึ่งเป็นไส้เดือนที่มีขนาดใหญ่ และกินเก่งกว่าสายพันธุ์อื่น ๆ โดยกระบวนการผลิตมูลไส้เดือน (La-eaddon & Patitungkoo, 2019) มีดังนี้ 1) การเตรียมมูลวัว โดยการนำมูลวัวที่แห้งจากการตากแดดมาชั่งน้ำ 1 สัปดาห์ ปล่อยให้แห้งเพื่อลดความร้อน และลดแก๊สที่

สะสม 2) จัดเตรียมภาชนะเลี้ยงไส้เดือน โดยใช้กาละมังพลาสติก และใช้ส่วานเจาะรูขนาดเล็ก เพื่อให้หน้าหมักจากมูลไส้เดือนไหลลงภาชนะที่รองรับ 3) นำมูลวัวผสมกับเศษผักและผลไม้ เช่น เปลือกแตงโม ชานอ้อย ใส่ลงในกาละมัง โดยรักษาความชื้นด้วยการใช้สแลนบังแดด และรดน้ำเช้า-เย็น และ 4) นำไส้เดือนพันธุ์แอฟริกัน AF มาปล่อยลงในภาชนะ จำนวน 100 ตัวต่อภาชนะ ปล่อยให้ได้ประมาณ 45-50 วัน แล้วจึงแยกไส้เดือนออก เพื่อคัดแยกเอาปุ๋ยหมักมูลไส้เดือนไปใช้ประโยชน์

ดินในระบบวนเกษตร

วนเกษตร (Agroforestry) คือ ระบบการใช้ที่ดินอันมีองค์ประกอบของไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม อยู่ร่วมกับพืชเกษตร ในพื้นที่ที่มีการจัดการร่วมกันในระยะเวลาเดียวกัน สมบัติของดินในระบบวนเกษตรที่มีกาแพเป็นหลักในจังหวัดเชียงใหม่ (Luesak et al., 2021) มีปริมาณอินทรีย์วัตถุของดินด้านบนสูงกว่าดินด้านล่าง เนื่องจากใบไม้ย่อยสลายบนหน้าดิน ปริมาณฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์อยู่ในระดับต่ำ และมีกรดปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับพื้นที่วนเกษตรตำบลพวา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดจันทบุรี หากจำหน่ายในเชิงพาณิชย์ต้องเพิ่มมูลสัตว์ เพื่อพัฒนาดินให้สามารถจำหน่ายได้ตามมาตรฐานปุ๋ยอินทรีย์

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR)

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พิจารณาถึงความสำคัญขององค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ คุณลักษณะส่วนบุคคล ลักษณะของกระบวนการ โครงสร้างองค์กร วัฒนธรรม และคุณสมบัติอื่น ๆ ตามบริบทของโครงการ หากเป็นโครงการที่มีภาคีรัฐดำเนินการมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน และอาจมีหลายหน่วยงานที่ต้องทำงานร่วมกับภาคชุมชน (Yueran & Waratwichit, 2018) ลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ประชาชนในชุมชนเป็นผู้วิจัย โดยขอบเขตของการมีส่วนร่วมเกิดจากการเรียนรู้ร่วมกัน ปรากฏจากการควบคุมจากนักวิจัยภายนอก ซึ่งนักวิจัยภายนอกเป็นเพียงผู้ประสานงาน (Coordinator) และเป็นผู้อำนวยการควบคุมกระบวนการคิดเห็นของผู้อื่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงส่งผลให้เกิดการพัฒนาสังคมไปในทิศทางที่เหมาะสมต่อไป (Topanurakkun, 2015)

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในชุมชน (SWOT analysis)

การประเมินปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก รวมถึงศักยภาพในปัจจุบันและอนาคตของการพัฒนาตลาดชุมชน ด้วยเครื่องมือทางการบริหารองค์กร SWOT ซึ่งประกอบด้วย จุดแข็ง (Strengths: S) จุดอ่อน (Weaknesses: W) โอกาส (Opportunities: O) และอุปสรรค (Threats: T) โดยจุดแข็งและจุดอ่อนเป็นสิ่งที่อยู่ภายในองค์กร สามารถควบคุมและเปลี่ยนแปลงได้ แต่โอกาสและอุปสรรคเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายนอกองค์กรที่ไม่สามารถควบคุมได้ แต่สามารถใช้ประโยชน์จากโอกาสและอุปสรรคเหล่านี้ ซึ่งการวิเคราะห์ SWOT มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้องค์กรทราบถึงลักษณะภายในองค์กร และจุดที่สร้างความแตกต่างให้กับธุรกิจ และการตัดสินใจใช้ข้อมูล โดยอิงตามจุดแข็ง จุดอ่อนของธุรกิจ ธุรกิจจะต้องรักษาความถูกต้องของการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค โดยหลีกเลี่ยงความเชื่อที่มีอยู่แทนที่จะมุ่งเน้นไปที่ความเป็นจริง ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ SWOT จะนำไปวิเคราะห์ TOWS matrix เพื่อใช้ในการวางแผนกลยุทธ์ (Sarsby, 2016) ดังนั้นแนวคิดนี้จึงช่วยให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์บริบทของตนเองเพื่อให้เกิดการวางแผนร่วมกันในการพัฒนาองค์กรในอนาคตอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

เครื่องมือ TOWS matrix

TOWS matrix คือ กลยุทธ์ที่ต่อเนื่องจากการวิเคราะห์ SWOT เป็นการจับคู่ระหว่างปัจจัยภายนอก (External factors) กับปัจจัยภายใน (Internal factors) จากการวิเคราะห์ SWOT เพื่อสร้างกลยุทธ์ใหม่ การวิเคราะห์ TOWS matrix จะทำให้ได้กลยุทธ์ 4 แบบ

คือ กลยุทธ์เชิงรุก กลยุทธ์เชิงแก้ไข กลยุทธ์เชิงรับ และกลยุทธ์เชิงป้องกัน (Sarsby, 2016) ดังนี้ 1) กลยุทธ์เชิงรุก (SO) Strength กับ Opportunity ใช้จุดแข็ง เพื่อหาประโยชน์จากโอกาสที่มี เป็นการใช้จุดเด่นผสมกับโอกาส ทำให้ความสามารถในการแข่งขันดีเยี่ยม 2) กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO) Weakness กับ Opportunity เป็นการใช้ประโยชน์จากโอกาส เพื่อลดจุดอ่อน 3) กลยุทธ์เชิงรับ (ST) Strength กับ Threat เป็นการใช้จุดแข็งเพื่อเลี่ยงอุปสรรค นำจุดแข็งมาป้องกันอุปสรรค เป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อเลี่ยงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นหรือกำลังเกิด และ 4) กลยุทธ์เชิงป้องกัน (WT) Weakness กับ Threat การลดจุดอ่อนและหลีกเลี่ยงอุปสรรค เป็นกลยุทธ์ที่เน้นป้องกัน

โมเดลธุรกิจ

Business model canvas โดย Osterwalder & Pigneur (2010) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญและเหมาะสำหรับนำไปสร้างนวัตกรรมโมเดลธุรกิจ ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีความเป็นกลางและมีความครอบคลุม สามารถนำไปใช้กับทุกอุตสาหกรรม และต่อมา Osterwalder & Pigneur ได้เพิ่มคำจำกัดความว่า เป็นเสมือนเครื่องมือที่ช่วยวางแผนธุรกิจเพื่อให้เห็นภาพได้ครบถ้วนทุกมุมมอง สามารถช่วยในการกำหนดกลยุทธ์ ประเมินความสำเร็จของการวางแผน และการเลือกรูปแบบธุรกิจที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งมีส่วนประกอบทั้ง 9 ส่วนของโมเดล

การพัฒนาห่วงโซ่คุณค่า (Value chain)

ห่วงโซ่คุณค่า (Porter, 1985) เป็นแนวคิดที่ช่วยให้เข้าใจถึงบทบาทของแต่ละหน่วยปฏิบัติการในส่วนช่วยเหลือองค์กรธุรกิจ และก่อกำเนิดคุณค่าให้แก่ลูกค้า โดยพิจารณาเป็นกิจกรรมภายในองค์กร 2 กิจกรรม คือ กิจกรรมหลัก (Primary activities) และกิจกรรมสนับสนุน (Support activities) โดยกิจกรรมทุกประเภทมีส่วนช่วยเพิ่มคุณค่าให้กับบริษัทและธุรกิจ

กิจกรรมหลัก เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหรือสร้างสรรค์สินค้าหรือบริการ การตลาดและการขนส่งสินค้าหรือบริการไปยังผู้บริโภค ประกอบด้วย 1) Inbound logistics กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งและกระจายสินค้า 2) Operations กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนหรือแปรรูปวัตถุดิบเป็นสินค้า และการผลิต การบรรจุ 3) Outbound logistics กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริการส่งของไปยังลูกค้า 4) Marketing and sales กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการชักจูงให้ลูกค้าซื้อสินค้าและบริการ เช่น การโฆษณา ช่องทางการจัดจำหน่าย 5) Services กิจกรรมที่ครอบคลุมถึงการให้บริการเพื่อเพิ่มคุณค่าให้กับสินค้า รวมถึงการบริการหลังการขาย เช่น การแนะนำการใช้งาน

กิจกรรมสนับสนุนเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้กิจกรรมหลักสามารถดำเนินไปได้ ประกอบด้วย 1) Procurement

กิจกรรมในการจัดซื้อ-จัดหา Input เพื่อมาใช้ในการกิจกรรมหลักการผลิตหรือการบริการ Supplier 2) Technology development กิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาเทคโนโลยีที่ช่วยเพิ่มคุณค่าให้สินค้าและบริการหรือกระบวนการผลิต 3) Human resource management กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารทรัพยากรบุคคลตั้งแต่วิเคราะห์ความต้องการสรรหาและคัดเลือก ประเมินผล พัฒนา ฝึกอบรม ระบบเงินเดือนค่าจ้าง และแรงงานสัมพันธ์

สถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของเครือข่ายเกษตรกร หลังจากการพัฒนากิจกรรมกลุ่มเพื่อสร้างรายได้ และพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในการทำการตลาดออนไลน์ มี 4 ด้าน ดังนี้

ด้านกิจกรรมการสร้างรายได้ของกลุ่ม

กลุ่มมีการจัดการทรัพยากรร่วมกันเพื่อผลิตในรูปแบบกลุ่ม โดยปริมาณการผลิตดินพร้อมปลูก จำนวน 800 กิโลกรัม และปุ๋ยมูลซ้างจำนวน 150 กิโลกรัม และดำเนินการบรรจุรวมกันในวันที่ 11 ของทุกเดือน กิจกรรมสร้างรายได้ของกลุ่ม คือ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ดินพร้อมปลูกและปุ๋ยมูลซ้าง โดยใช้สูตรดินที่ได้ร่วมกันวิเคราะห์ ปัจจุบันสมาชิกมีส่วนร่วมการผลิตดินพร้อมปลูกและปุ๋ยมูลซ้าง จำนวน 15 คน จากเดิมจำนวน 2 คน เพิ่มขึ้นร้อยละ 86.67 และคาดว่าจะเข้าร่วมเพิ่มอีกจำนวน 5 ราย สูตรการผลิตดินพร้อมปลูกและปุ๋ยมูลซ้างของกลุ่ม และการใช้การตวง เป็นการชั่งน้ำหนักส่วนผสมตามสูตร เพื่อให้ได้สูตรมาตรฐานเดียวกันตราสินค้าของกลุ่มเกษตรกร ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มเรื่องราวของกลุ่ม ที่เกี่ยวกับการเกื้อกูลกันระหว่างคน ป่า และซ้างป่า ผ่านผลิตภัณฑ์ดินพร้อมปลูกและปุ๋ยมูลซ้าง และในอนาคตกลุ่มจะพัฒนาผลิตภัณฑ์อื่น ๆ มาจำหน่ายภายใต้ตราสินค้าของกลุ่มต่อไป

ด้านรายได้และช่องทางการจำหน่าย

กลุ่มมีกิจกรรมสร้างรายได้ คือ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ดินพร้อมปลูก และปุ๋ยมูลซ้าง โดยผลิตภัณฑ์ปุ๋ยมูลซ้าง กำหนดราคาใหม่ที่ 55 บาท ราคาเดิมที่กลุ่มเคยจำหน่ายถูกลง 35 บาท ในขนาด 1 กิโลกรัม ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นหลังการพัฒนาผลิตภัณฑ์ร้อยละ 36.36 และผลิตภัณฑ์ดินพร้อมปลูก กำหนดราคาใหม่ที่ 40 บาท ราคาเดิมที่กลุ่มจำหน่ายถูกลง 25 บาท ในขนาด 5 กิโลกรัม มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ร้อยละ 60 ปัจจุบันมีรายได้จากกิจกรรมกลุ่ม เพิ่มขึ้นเป็น 3,000 – 5,000 บาทต่อเดือน ทำให้มีสมาชิกสนใจเข้าร่วมการผลิตมากขึ้น เนื่องจากมีแรงจูงใจ

ในการผลิตและมองเห็นช่องทางการสร้างได้จากการจำหน่ายดินพร้อมปลูกและปุ๋ยมูลซ้าง

ช่องทางการจำหน่ายมีหลากหลายช่องทาง โดยทำการตลาดแบบออนไลน์ และการโปรโมทสินค้าผ่านช่องทางเพจ Facebook กลุ่มวงเกษตรตำบลพวา (Figure 5a) ผลพบว่า มีการเข้าถึงจำนวน 4,754 คน มีส่วนร่วมจำนวน 551 คน (Figure 5b) มีลูกค้าสั่งซื้อสินค้าทางเพจจำนวน 6 ราย (Figure 5c) และการสร้างเครือข่ายจำหน่ายสินค้าร่วมกับฟาร์มเจ้าคุณ by KMITL มียอดจำหน่ายเพิ่มขึ้น 3,000 บาทต่อเดือน การกระจายสินค้าของกลุ่มเกษตรกรในอนาคตจะเพิ่มช่องทางในด้านของแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซ และเว็บไซต์ของกลุ่มมากขึ้น

การใช้ประโยชน์จากทุนทรัพยากรในพื้นที่

ผลิตภัณฑ์ดินพร้อมปลูกและปุ๋ยมูลซ้าง พัฒนาจากทุนทรัพยากรในพื้นที่ จึงลดต้นทุนการนำเข้าวัตถุดิบ และสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตของเศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด

องค์ความรู้กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม

กลุ่มได้รับองค์ความรู้ วิธีการ กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่ม การเพิ่มมูลค่าสินค้าจากองค์ความรู้เดิมมาต่อยอดกับภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำโมเดลธุรกิจ อนาคตกลุ่มสามารถนำความรู้ในการทำโมเดลธุรกิจ ไปประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่มีอยู่ของกลุ่มได้ และองค์ความรู้การเลี้ยงไส้เดือนเพื่อผลิตมูลไส้เดือนเพื่อนำมาเป็นส่วนผสมในดินพร้อมปลูก เพื่อเพิ่มธาตุอาหาร อีกทั้งยังลดต้นทุนปุ๋ยเคมี และช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนต่อไป

ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถดำเนินการในรูปแบบของกลุ่มเพื่อสร้างกิจกรรมการสร้างรายได้เริ่มต้นให้กับทางกลุ่ม ทำให้สมาชิกได้รับความรู้และประสบการณ์ใหม่ มีการนำความรู้จากภูมิปัญญามาต่อยอดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ดินพร้อมปลูกและปุ๋ยมูลซ้าง ดังนี้ การผลิตเพื่อจำหน่ายและการผลิตเพื่อลดค่าใช้จ่าย การใช้สารเคมีในการทำการเกษตรของสมาชิกในกลุ่ม รักษาสุขภาพของสมาชิกและสภาพแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน กลุ่มมีรายได้จากกิจกรรมกลุ่มที่ทำร่วมกัน และมีการประชุมประจำเดือนในวันที่ 11 ของทุกเดือน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับการผลิตและวงเกษตรกร ทำให้สมาชิกกล้าคิด กล้าทำ แก้ปัญหาได้ด้วยกลุ่มเอง รวมถึงรูปแบบการดำเนินงานเพื่อให้ได้รายได้จากการจำหน่าย

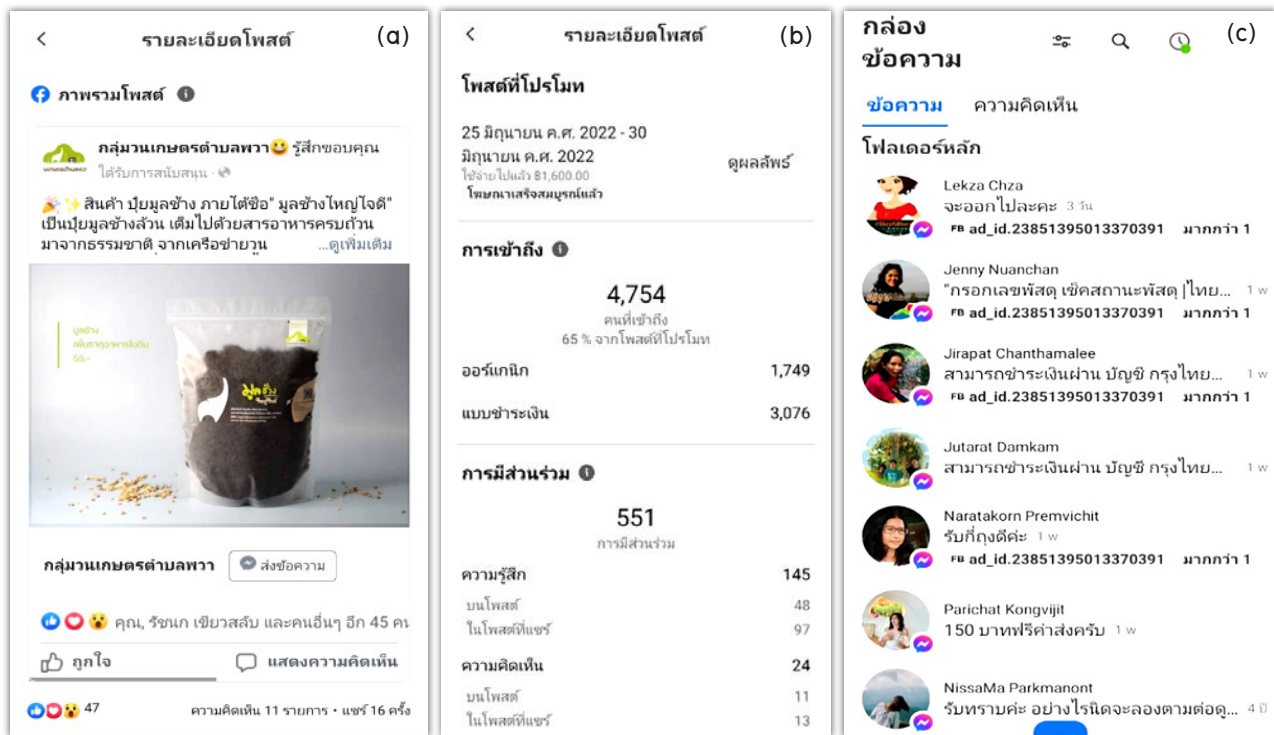

Figure 5 New marketing channels; (a) Products posted on the Facebook groups, (b) Product promotion by Facebook ads and (c) Customer's interest and order via Facebook

ผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ขยายฐานลูกค้าซึ่งเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้ รู้จักสินค้ามากขึ้นจากการทำการตลาด ซึ่งกลุ่มสามารถขายสินค้า ทั้งในรูปแบบหน้าร้าน เครือข่าย และออนไลน์ มีรายได้เพิ่มขึ้น รวม 6,500 บาท จากการจำหน่ายออนไลน์และเครือข่ายฟาร์ม เจ้าคุณ by KMITL นอกจากนี้ กลุ่มมีโครงการพัชรสุธาชาอนุรักษ์ ที่สนับสนุนผลิตภัณฑ์กลุ่ม และผลักดันเป็นสินค้าชาอนุรักษ์ ซึ่ง ทางกลุ่มสามารถต่อยอดผลิตภัณฑ์ดินพร้อมปลูกและปุ๋ยมูลขี้หมู เป็นสินค้าประจำกลุ่มเข้าโครงการดังกล่าว และมีการจัดอบรม ถ่ายทอดความรู้ให้เยาวชน เพื่อให้เกิดความสนใจและเข้าร่วมการผลิตผลิตภัณฑ์ และมีรายได้เสริมและการปันผลอย่างเป็นธรรม

และสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ ก็จะทำให้มีสมาชิกแถวสองอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ทางกลุ่มได้เห็นและใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติที่สนับสนุนงบประมาณวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 สัญญาทุนเลขที่ RE-KRIS (วช.) 09/64

References

- Baimai, V. (2017). Thai society on biodiversity: The research community. Retrieved September 6, 2022, from: http://rescom.trf.or.th/display/keydefault.aspx?id_colum=1074. (in Thai).
- Chanthapat, P. (2016). *Eco-model approach in pig farm development Sustainable by comparing performance*. (Master's thesis). Prince of Songkla University, Faculty of Environmental Management. (in Thai).
- Hongsuwan, P. (2014). Dong Phu Din: The sacred narrative and a social process on building a meaning of community rights. *Journal of Mekong Societies*, 10(3), 167–192. (in Thai).

- Juathai, J. (2018). A study of the sustainability model of community ecosystems based on local wisdom. *Journal of Education Thaksin University, 18*(1), 77–89. (in Thai).
- Kaewtatanavatana, P., & Brorewongtrakhu, S. (2020). Guidelines for solving conflicts between human and wild elephants a case study: Phawa sub-district, Kaeng Hang Maeo district, Chanthaburi. *Journal of Humanities and Social Sciences, 12*(2), 113–127. (in Thai).
- Ketpimol, S., Pinpattanapong, K., Rangsisuriyachai, T., & Namsai, P. (2020). *Comparative study of phosphorus in anaerobic fermentation process with carbon dioxide addition*. The 25th National Convention on Civil Engineering, (July 15–17, 2020), Chonburi, Thailand. (in Thai).
- Kotchaseenee, J. (2013). *Ecological development for sustainability*. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai).
- La-eaddon, K. (2019). Production and formulation development of soil based from agricultural waste material for distribution, case study of housewife group's Nongtad sub-district, Maungburiram district, Buriram province. *Journal of Agricultural Research and Extension, 36*(3), 66–77. (in Thai).
- La-eaddon, K., & Patitungkoo, S. (2019). Knowledge of transfer process for producing vermicompost from manure cow and organic waste of farmer in Nongtad sub-district Maungburiram, Buriram province. *Journal of Agricultural Research and Extension, 38*(1), 166–176. (in Thai).
- Luesak, N., Anongrak, N., Chaiwan, F., & Khamyong, S. (2021). Soil properties in coffee-based agroforestry systems in Chiang Mai province. *Khon Kaen Agriculture Journal, 49*(1), 49–63. (in Thai).
- Osterwalder, A., & Pigneur, Y. (2010). *Business model generation: A handbook for visionaries, game changers, and challengers*. Hoboken, New Jersey: Wiley.
- Pilasombut, K. (2014). *The suitable communities way of life after the construction of Phimai Dam in Nakhon Ratchasima province*. (Master's thesis). Valaya Alonkorn Rajabhat University under the Royal Patronage, Philosophy Program in Environment Education. (in Thai).
- Porter, M. (1985). *Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance*. New York: Free Press.
- Reid, H., Coirolo, C., Christensen, K., Fenton, A., Roberts, E., Stott, C., & Wright, H. (Eds.). (2013). *Community based adaptation: Mainstreaming CBA into national and local planning*. Conference proceedings: 7th international conference, (April 18–25, 2013), Dhaka, Bangladesh, London: IIED/BCAS.
- Sarsby, A. (2016). *A guide to SWOT for business studies student*. United Kingdom: Spectaris Ltd.
- Tinnabutr, P. (2017). Product design and packaging of eco-friendly charcoal for small community enterprise entrepreneurs in Chainat province. *Chankasemsan Journal, 23*(44), 143–158. (in Thai).
- Topanurakkun, U. (2015). *A participatory action research in conserving and passing on Thai Song Dum's cloth weaving wisdom*. (Doctor's thesis). Silpakorn University, Development Education Graduate School. (in Thai).
- Wongkrachang, S., & Rattaneetoo, B. (2018). Effects of media mixed with local residues in Narathiwat province for *Lactuca sativa* var. *crispa* L. growth. *Khon Kaen Agricultural Journal, 46*(Suppl.1), 1157–1167. (in Thai).
- Yueran, S., & Waratwichit, C. (2018). Participatory action research and the success of policy change in health system. *The Southern College Network Journal of Nursing and Public Health, 5*(2), 228–300. (in Thai).

บทความวิจัย

วันที่รับบทความ:

16 มิถุนายน 2565

วันแก้ไขบทความ:

18 ตุลาคม 2565

วันตอบรับบทความ:

20 ตุลาคม 2565

ภัทรารัตติ ธงงาม¹ วันชัยยุทธ วงษ์เทพ สุทธิประิชา จริญญาวงค์ และ ณภดล เจนวิจิฉัย

คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50300

*ผู้เขียนหลัก อีเมลล์: mumusomo@hotmail.com

บทคัดย่อ

บ้านแม่สุนน้อย อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มีกลุ่มผู้ว่างงานจับพลันและกลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่มีรายได้น้อยไม่เพียงพอในการยังชีพขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นผลจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา (COVID-19) ทำให้มีการบวกรุกฝืนไปเบญจพรณและป่าสนเพื่อทำมาหากินเพิ่มมากขึ้น งานบริการวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพตามความถนัดและศักยภาพของชุมชน เพิ่มทักษะใหม่ที่จำเป็น เสริมทักษะใหม่ในบริบทใหม่ และพัฒนาทักษะอาชีพรายบุคคล ด้วยกระบวนการดังนี้ 1) การกำหนดปัญหาที่แท้จริง 2) การสร้างสัมมาชีพชุมชน 3) การออกแบบพื้นที่แหล่งภูมิปัญญาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม 4) การดำเนินการปรับปรุงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม 5) กำหนดมาตรการและแนวทางการใช้ประโยชน์ และ 6) การส่งมอบพื้นที่สู่ชุมชนบ้านแม่สุนน้อย ส่งผลให้กลุ่มผู้ว่างงานจับพลันมีอาชีพใหม่จำนวน 27 คน ลดลงจาก 78 คน เป็น 51 คน กลุ่มผู้มีรายได้น้อย 7 กลุ่ม รวมตัวจำหน่ายสินค้า ณ ธนาคารภูมิปัญญาบ้านแม่สุนน้อย และมีปราชญ์ชุมชนเพิ่มขึ้น 3 คน จากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในชุมชนและกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม ทำให้คนในชุมชนมีรายได้น้อย เกิดการรับรู้คุณค่าทั้งตัวบุคคลในชุมชน สถาปัตยกรรมทรัพยากรป่าไม้ ต้นน้ำ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับกลุ่มต่อไป

คำสำคัญ:

จังหวัดเชียงใหม่
บ้านแม่สุนน้อย
ธนาคารภูมิปัญญา
ผู้ว่างงานจับพลัน
ผู้มีรายได้น้อย

Research Article

Received:

16 June 2022

Received in revised form:

18 October 2022

Accepted:

20 October 2022

Pataravadee Tongngam*, Wanchaiyut Wongthep, Sutthapreecha Jariyangamwong
and Noppadol Janevinitchai

*Faculty of Art and Architecture, Rajamangala University of Technology Lanna,
Chiang Mai Province, 50300 Thailand*

*Corresponding author's E-mail: mumusomo@hotmail.com

Abstract

The coronavirus epidemic (COVID-19) has led to unexpected unemployment issues in Ban Mae Soon Noi, Fang District, Chiang Mai Province, in which low-income groups struggled to meet their basic needs. To make a living, these unemployed have been involved in encroachment into restricted areas of mixed deciduous forest and pine woods. This academic service, thus, aims to improve knowledge and enhance professional competence following community aptitude and potential; to provide the locals with opportunities to learn new skills, to upskill in a new context; and to promote individual professional skills. The study consists of these steps: 1) recognizing the existing problematic issues; 2) developing local economies; 3) designing community wisdom with a participatory approach; 4) taking part in enhancing the neighborhood; 5) establishing metrics and policies for use, and 6) giving the Ban Mae Soon Noi community control of the territory. As a result, 27 among the total of 78 people experiencing sudden unemployment have a new job, which helps reduce the unemployment to 51 people. Seven organizations are formed to sell products at Ban Mae Soon Noi Wisdom Resources Bank, and three new community resourceful people are recognized. These numerous initiatives allow residents to participate and observe direct financial gains. Community awareness is raised on individual values. In conclusion, the community's architecture, forestry resources, and watersheds, to name but a few, are changing in a tangible way which will lead to a holistic change in the community.

Keywords:

Chiang Mai province
Ban Mae Soon Noi
Bank wisdom
Sudden unemployment
Low-income groups

บทนำ

ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ประเทศไทยยังคงประสบภาวะแวดล้อมและบริบทของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่อาจก่อให้เกิดความเสี่ยง อาทิ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนในภาคเหนือ ประสบปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ (Norkham et al., 2019) จากสถานการณ์การว่างงาน การเลิกจ้าง และมีรายได้น้อยไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงครอบครัว และกลุ่มที่มุ่งหวังผลประโยชน์จากการนำทรัพยากรธรรมชาติมาสร้างมูลค่า นำไปสู่ปัญหาการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ ท่ามกลางวิกฤติปัญหาที่เกิดขึ้น เกษตรกรที่เช่าที่ดินทำกินจึงแสวงหาแนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยไม่ต้องรอนงบประมาณจากภาครัฐ เช่น อาสาสมัครปลูกป่า กลุ่มเกษตรผสมผสาน ธนาคารภูมิปัญญาหรือธนาคารชุมชน เป็นต้น ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติไม่ใช่รัฐหรือเอกชนเป็นผู้มีสิทธิ์บริหารจัดการ บำรุงรักษา หรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น (Sintiphong, 2015) หากแต่ชุมชนในท้องถิ่นก็มีสิทธิ์ร่วมกันบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติได้รับการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติเป็นทรัพยากรส่วนรวมที่ชุมชนในฐานะผู้ใกล้ชิดกับทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทรัพยากรของชุมชนโดยตรงเข้ามามีส่วนร่วม (Parnpechra, 2009)

แนวคิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นความพยายามในการประยุกต์ภูมิปัญญาและระบบการจัดการทรัพยากรเดิมมาผสมผสานกับแนวคิดใหม่ ความรู้ใหม่และการจัดการใหม่ การเปลี่ยนแปลงเพื่อการสร้างความมั่นคงที่มั่นคง (Department of Environmental Quality Promotion, 1997) เป็นแนวทางเศรษฐกิจที่สร้างบนฐานของชุมชน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และผสมผสานกับคุณค่าดั้งเดิม การสร้างพื้นที่ชุมชนส่วนกลางเพื่อเป็นแหล่งเก็บรักษาทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาของชุมชน ที่มีการดูแลรักษาและบริหารจัดการโดยชุมชนที่มีส่วนร่วมสร้างจนนำไปสู่การสร้างสัมมาอาชีพให้กับคนในชุมชนได้ นำไปยังการเห็นความสำคัญของการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า เกิดความหวงแหนกับคนในชุมชนทุกระดับทั้งผู้ใหญ่ เด็กหรือเยาวชน ด้วยการทำให้เกิดทัศนคติ และค่านิยมที่ดีอันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (Ganjanapan, 2000) ซึ่งการแก้ไขปัญหาอันดับแรกต้องแก้ไขที่ตัวบุคคล แก้ปัญหาที่สถานที่ และสุดท้ายแก้ปัญหาด้วยการฟื้นฟูสิ่งที่เสียไป โดยพัฒนาคนให้มีจิตสำนึกที่ดี และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การดูแลและรักษา หวงแหนสิ่งแวดล้อม การแก้ไขปัญหาจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการทางการศึกษาในรูปแบบกิจกรรมเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา การสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนใน

ชุมชน จำเป็นต้องใช้เวลาในการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ด้วยศักยภาพของพื้นที่และบุคคลจนเกิดการเปลี่ยนแปลง และแก้ไขปัญหาในวงกว้างต่อไปอย่างยั่งยืน (Ganjanapan, 2000; Thiangkamon, 2009)

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

พื้นที่สวนตะวันตกของตำบลแม่สุ่นอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติป่าลุ่มน้ำแม่ฝาง (Figure 1) ประกอบด้วยป่าไม้ผลัดใบและป่าไม้ผลัดใบ รวมพื้นที่ป่าทั้งหมดประมาณ 21,398.07 ไร่ ป่าไม้ผลัดใบ ได้แก่ ป่าเบญจพรรณ เป็นป่าที่เชื่อมระหว่างป่าดิบเขา ป่าสนเขา และป่าเต็งรัง ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ตะเคียนทอง สัก และตระกูลไผ่ โดยป่าไม้ผลัดใบที่พบในพื้นที่ตำบลแม่สุ่นมีพื้นที่ประมาณ 1,854.42 ไร่ หรือร้อยละ 8.67 ของพื้นที่ป่าทั้งหมด ส่วนป่าไม้ผลัดใบเสื่อมโทรมมีพื้นที่ประมาณ 200.65 ไร่ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 0.94 โดยพื้นที่หมู่บ้านที่อยู่ติดกับเขตป่าไม้ผลัดใบเสื่อมโทรมคือ หมู่ที่ 3 บ้านแม่สุ่นน้อย (Mahawong, 2006)

องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สุ่น พบปัญหาการบุกรุกป่าจนทำให้เกิดพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมในเขตบริเวณติดต่อกับหมู่ที่ 3 บ้านแม่สุ่นน้อย (Figure 2) จึงจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ปี พ.ศ. 2561-2565 ฉบับเพิ่มเติม ครั้งที่ 1/2563 โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนเข้าใจและทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และร่วมกันหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน (Subdistrict Administrative Organization of Mae Soon, 2021) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาจึงดำเนินโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการตำบลแม่สุ่น (1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย) โดยการขับเคลื่อนปฏิบัติการร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สุ่นและจัดเวทีในการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในประเด็นปัญหาพื้นที่ทรัพยากรทางธรรมชาติที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำของมนุษย์อย่างเร่งด่วน การประเมินศักยภาพชุมชนตำบลแม่สุ่นน้อยดำเนินการโดยการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ศักยภาพ ปัญหาและความต้องการ จากภาคีเครือข่ายสำคัญ ทั้งภาครัฐ สถาบันการศึกษา และภาคประชาสังคม พบว่า ปัญหาการบุกรุกป่าเกิดจากการขาดแคลนที่ดินทำกิน ทำให้ราษฎรบางส่วนต้องบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนของรัฐ นอกจากนี้สถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา (COVID-19) ยังส่งผลกระทบต่อทางเศรษฐกิจไปทั่วโลกและในประเทศไทย จากการปิดเมืองหรือการยกเลิกกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งในภาคอุตสาหกรรมการผลิต การค้าปลีก การค้าระหว่างประเทศและการขนส่ง (Sasatra, 2020) เพื่อควบคุมการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา ส่งผลให้มีคนตกงาน ว่างงาน ไม่มีงานทำอย่างฉับพลัน ประสบปัญหารายได้ไม่เพียงพอต่อการยังชีพขั้นพื้นฐานในสังคม (Jensantikul, 2020)

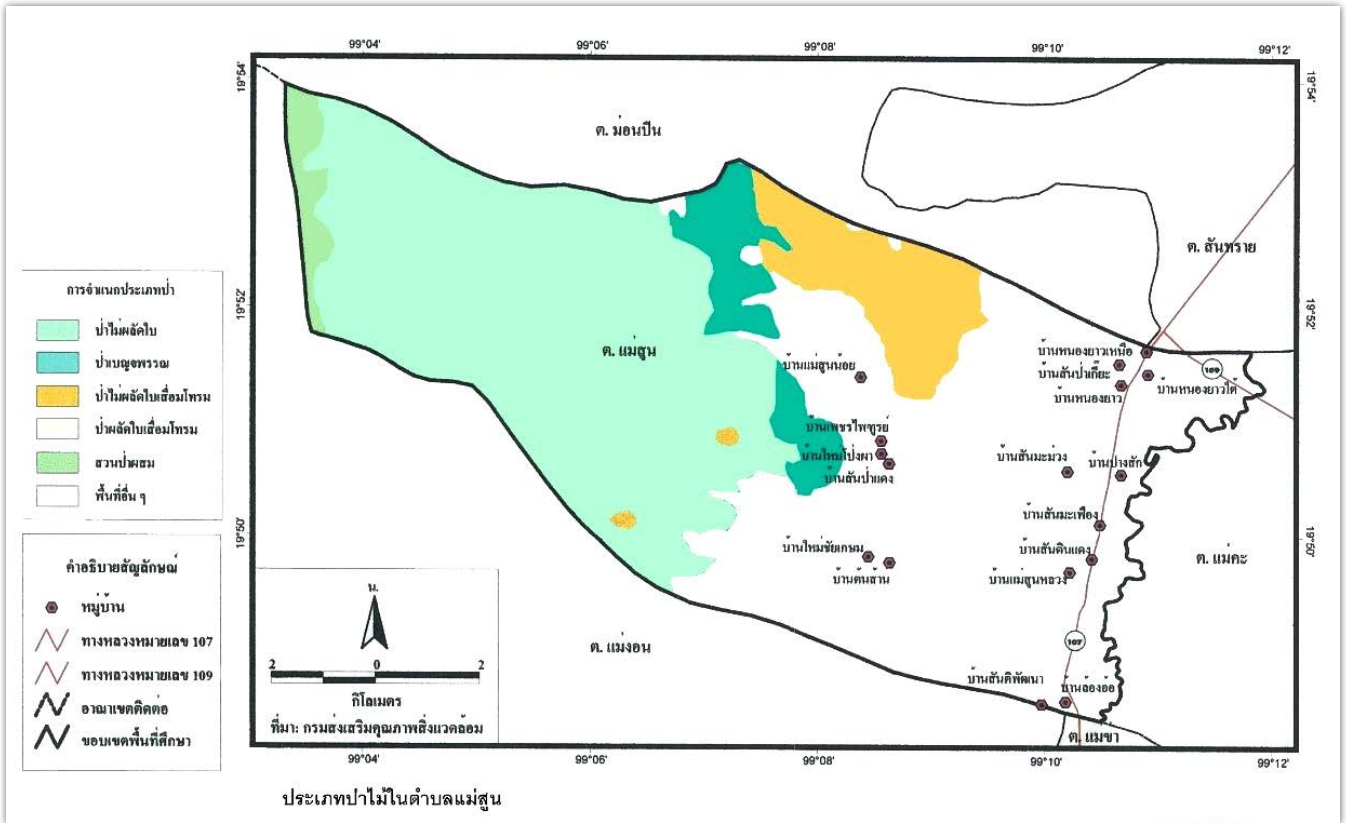

Figure 1 Map of forest classification in Mae Soon sub-district, Fang district, Chiang Mai province

Figure 2 Ban Mae Soon Noi community forest that has been encroached on

โครงสร้างประชากรในหมู่ที่ 3 บ้านแม่สุ่นน้อย มีจำนวน 623ครัวเรือน ประชากรชาย 832 คน ประชากรหญิง 754 คน รวม 1,586 คน ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีประชากรและจำนวนครัวเรือนสูงเป็นอันดับที่ 2 จากทั้งหมด 17 หมู่บ้าน (Subdistrict Administrative Organization of Mae Soon, 2019) ร้อยละ 55 ของประชาชนในหมู่ที่ 3 บ้านแม่สุ่นน้อยมีปัญหาเกี่ยวกับที่ดินทำกิน ทั้งที่มีที่ดินทำกินแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติหรืออุทยานแห่งชาติ หรือเช่าที่ดินทำกินและไม่มีที่ดินเป็นของตัวเอง หรือไร้ที่ดินทำกินเนื่องจากขายที่ดินให้กับนายทุน และมีกลุ่มผู้ว่างงานฉบับพลันร้อยละ 30 ของกำลังแรงงาน เป็นจำนวน 78 คน จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา ซึ่งเป็นกลุ่มแรงงานผู้หญิงอายุ 48-60 ปี ที่มีอาชีพรับจ้างทั่วไปไม่ประจำ (ลูกจ้างรายวัน/ผู้รับเหมาช่วง) จึงทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกผืนป่าเพื่อทำกินในเขตพื้นที่ป่าเบญจพรรณ ป่าสนเพิ่มมากขึ้น จากผลการศึกษารับทราบประชากรและพืชพรรณธรรมชาติของพื้นที่ และผลการสำรวจปัจจัยความเสี่ยงด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2563 โดยองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สุ่น ทำให้คาดการณ์ได้ว่า ในอนาคตประชาชนในพื้นที่มีแนวโน้มการบุกรุกป่าเพื่อหาของป่าเพิ่มมากขึ้น

การส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน โดยการสร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Subdistrict Administrative Organization

of Mae Soon, 2021) สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการราชการกรมป่าไม้ ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2561-2565) (Royal Forest Department, n.d.) ตามยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ซึ่งกำหนดเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์ และรักษาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมให้คนรุ่นต่อไปได้ใช้อย่างยั่งยืน มีสมดุลงบดินทร์ และสร้างใหม่บนฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการส่งเสริมการบริหารจัดการพื้นที่ชุมชนให้เกิดป่าชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของราษฎรในชุมชน พื้นที่ที่ชุมชนสามารถนำมาขอจัดตั้งเป็นป่าชุมชน ได้แก่ พื้นที่สาธารณะประโยชน์ที่ชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมที่ชุมชนร่วมกันดูแลรักษาและปลูกฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่อยู่ใกล้พื้นที่ชุมชน รวมทั้งพื้นที่อื่นของรัฐ เป็นต้น (Royal Forest Department, n.d.) และกระบวนการคืนข้อมูลให้กับชุมชนจึงเป็นการสร้างความเข้าใจพื้นฐานร่วมกันถึงสภาพปัญหาในปัจจุบันที่ชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง เพื่อร่วมกันค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาในพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านแม่สุ่นน้อย

กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลง และการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

การพัฒนาชุมชนและการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยศักยภาพของพื้นที่ ดำเนินการผ่านการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ด้วยกระบวนการในภาพที่ 3 (Figure 3) ดังนี้

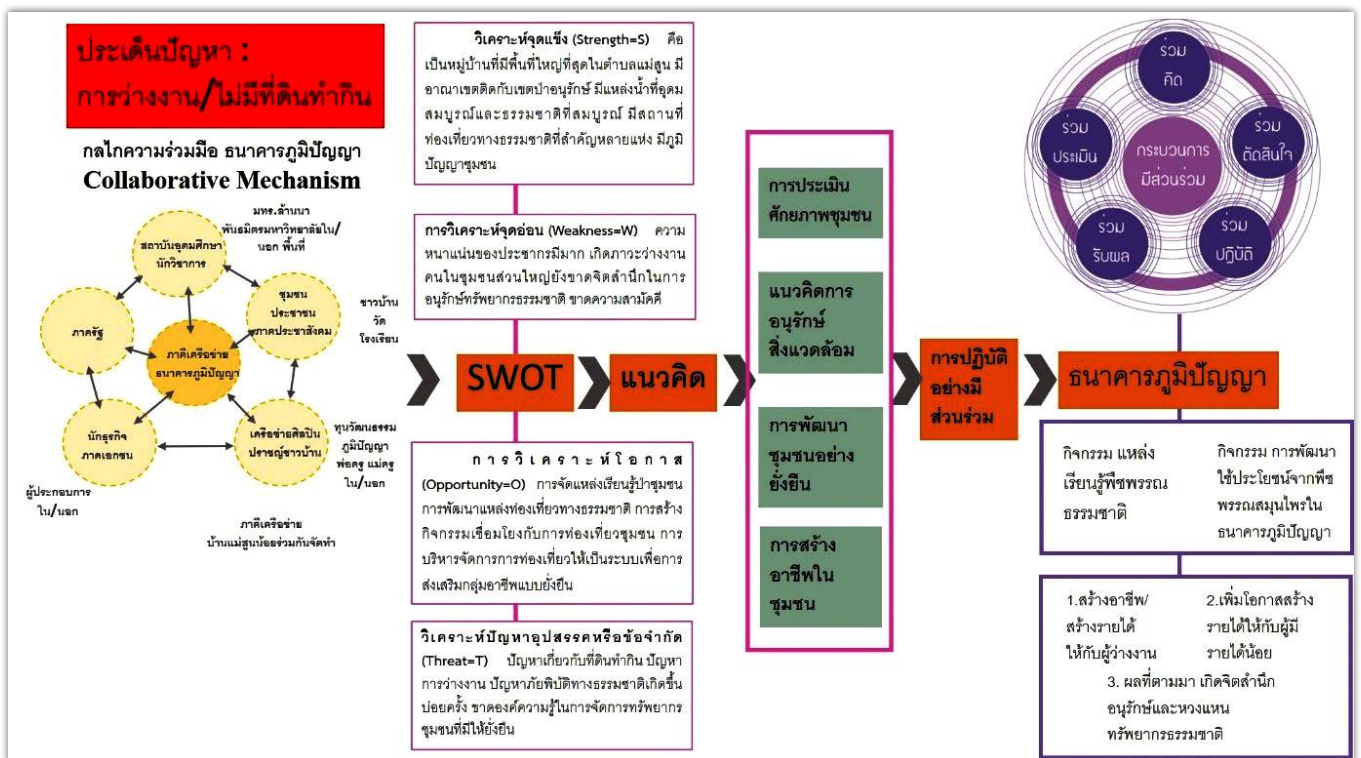

Figure 3 Participatory implementation process of Ban Mae Soon Noi community towards developing wisdom bank

1. การกำหนดปัญหาที่แท้จริง

การวิเคราะห์ศักยภาพเพื่อประเมินสถานการณ์การพัฒนาในปัจจุบันและโอกาสการพัฒนาในอนาคตของชุมชนบ้านแม่สูงน้อยด้วย SWOT analysis พบว่า 1) จุดแข็ง (Strength = S) เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ใหญ่ที่สุดในตำบลแม่สูง มีอาณาเขตติดกับเขตป่าอนุรักษ์ มีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์และธรรมชาติที่สมบูรณ์ มีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญหลายแห่ง มีภูมิปัญญาชุมชน 2) จุดอ่อน (Weakness = W) ประชากรมีความหนาแน่นมาก เกิดภาวะว่างงาน คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ขาดความสามัคคี 3) โอกาส (Opportunity = O) การจัดแหล่งเรียนรู้ป่าชุมชน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การสร้างกิจกรรมเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวชุมชน การบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้เป็นระบบเพื่อส่งเสริมกลุ่มอาชีพแบบยั่งยืน และ 4) อุปสรรคหรือข้อจำกัด (Threat = T) ปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหาการว่างงาน ปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ขาดองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรชุมชนให้ยั่งยืน

จากการวิเคราะห์ SWOT ร่วมกับภาคีเครือข่ายสำคัญ ทั้งคณะทำงาน U2T มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สูง ธนาคารออมสิน กลุ่มต้นกล้าจิตอาสา ประชาชน ชล้าชุมชนบ้านแม่สูงน้อย และตัวแทนชุมชน ทำให้เห็นประเด็นการออกแบบการทำงานวิชาการเพื่อการแก้ไขปัญหาการว่างงานฉบับด้วยกระบวนการ สร้างสัมมาชีพชุมชน สร้างทักษะและองค์ความรู้ที่จะนำมาประกอบอาชีพให้เกิดรายได้ มีความรู้เป็นเกราะกำบังให้คนในชุมชนเอาตัวรอดได้ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา และที่สำคัญคือ เกิดความเชื่อเพื่อแผ่ระหว่างคนในชุมชน คือ หาได้ และ ให้ได้ เพื่อสร้างสังคมแห่งการดูแลและสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้

2. การสร้างสัมมาชีพชุมชน

การใช้ชุมชนเป็นฐานสร้างกระบวนการให้เกิดการยกระดับความรู้ ความสามารถในการประกอบอาชีพตามความถนัด และศักยภาพของตนเองให้แก่วัยเข้าร่วมโครงการ ด้วยการเพิ่มทักษะใหม่ที่เป็น (Reskill) เสริมทักษะใหม่ในบริบทใหม่ (Upskill) พัฒนาทักษะอาชีพรายบุคคล โดยใช้ทุนชุมชนในการพัฒนาอาชีพ กระบวนการขับเคลื่อนเริ่มต้นด้วยการพัฒนาทักษะ ฝึกอบรมอาชีพให้กับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นผู้ว่างงานฉบับที่ต้องการฝึกอาชีพในหมู่บ้าน โดยให้ประชาชนชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อให้เกิดการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ และการสร้างพื้นที่แหล่งภูมิปัญญาชุมชน สำหรับให้กลุ่มผู้ว่างงานฉบับพัฒนาเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับครัวเรือน เน้นการผลิตเพื่อจำหน่ายในตลาดภายในชุมชน เพื่อให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจภายในชุมชนมากขึ้น และต่อยอดสู่การรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพที่มีความเข้มแข็ง เกิดเป็นกิจการที่ชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน (Mutual business)

เช่น วิชาทฤษฎีชุมชน หรือสหกรณ์ โดยรูปแบบการสร้างพื้นที่แหล่งภูมิปัญญาชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ ภายใต้ชื่อ ธนาคารภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนและเอื้อประโยชน์ต่อการสร้างสัมมาชีพของคนในชุมชน

การจัดกิจกรรมอบรม มีผู้ว่างงานฉบับเข้ารับการอบรมสัมมาชีพชุมชนจำนวน 56 คน จากจำนวน 78 คน และผู้มีรายได้น้อยเข้าร่วมการอบรมจำนวน 9 คน รวมผู้เข้ารับการอบรมทั้งหมด 65 คน ทั้งนี้แต่ละกิจกรรมการอบรมมีผู้เข้าร่วมเฉลี่ยกิจกรรมละ 25-35 คน ซึ่งแต่ละกิจกรรมมีผู้เข้าอบรมหมุนเวียนตามความถนัด กิจกรรมการอบรมสัมมาชีพชุมชนโดยประชาชนชุมชน (Figure 4) มีดังนี้ กิจกรรมการอบรมการผลิตสมุนไพรฤทธิ์เย็น การอบรมยาลม่องสมุนไพร การอบรมทำลูกประคบสมุนไพร การอบรมสมุนไพรทอด การอบรมทำตุ๋นไล่หมู และการอบรมทำตุ๋น 12 นกัษตรล้านนา

3. การออกแบบพื้นที่แหล่งภูมิปัญญาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

การค้นหาลักษณะและรูปแบบธนาคารภูมิปัญญา เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน โดยการสำรวจร่วมกับภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน การวิเคราะห์แนวทางการจัดการพื้นที่ ตามแนวคิดการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนด้วยศักยภาพของชุมชนเท่าที่มี ที่เชื่อมโยงยุทธศาสตร์จังหวัดที่ 3 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พลังงาน และสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นฐานการพัฒนา ในแผนพัฒนาท้องถิ่นปี พ.ศ. 2561-2565 ฉบับเพิ่มเติม ครั้งที่ 1/2563 มีดังนี้

1) *สำรวจสภาพแวดล้อมทางกายภาพ* พื้นที่สำหรับจัดตั้ง “ธนาคารภูมิปัญญา” (ป่าชุมชน) ด้วยการวาดภาพประกอบ (Figure 5a) พื้นที่โดยรอบเป็นป่ารกทึบติดริมลำน้ำแม่สูงน้อย มีพันธุ์ไม้สมุนไพรหายากเกือบ 20 ชนิด (Figure 5b) มีอาคารหลอมข้าว 1 หลัง ผังตรงข้ามเป็นลานโล่งและเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ของคนในชุมชน

2) *ร่วมระดมความคิด* เพื่อสรุปแนวทางการออกแบบ ดังนี้ สิ่งที่ต้องปรับปรุงและก่อสร้างเพิ่มเติม ได้แก่ ผังบริเวณชุมชนทางเข้า-ออก อาคารหลอมข้าว หอ่งน้ำ พื้นที่นั่งพัก พื้นที่ศึกษาพืชพรรณสมุนไพร เป็นต้น ซึ่งแบบร่างรูปแบบการจัดพื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น สามารถสร้างจริงด้วยวัสดุในท้องถิ่น มีความสวยงามสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ป่า (Figure 6)

3) *จัดทำแบบจำลองธนาคารภูมิปัญญา* การเขียนแบบทางสถาปัตยกรรม ใช้งานโปรแกรม SketchUp 2019 เพื่อสร้างภาพ 3 มิติ จำลองบรรยากาศพื้นที่ธนาคารภูมิปัญญา และใช้โปรแกรม AutoCAD เพื่อเขียนรายละเอียดด้านงานวางผังบริเวณและงานระบบไฟฟ้า จากนั้นใช้โปรแกรม Photoshop เพื่อปรับแต่ง

Figure 4 (a) Cool herbal soap workshop, (b) Herbal balm workshop, (c) Herbal compress balls workshop, (d) Deep-fried herbs workshop, (e) Tung Sai Moo making workshop and (f) Lanna Zodiac Tung making workshop

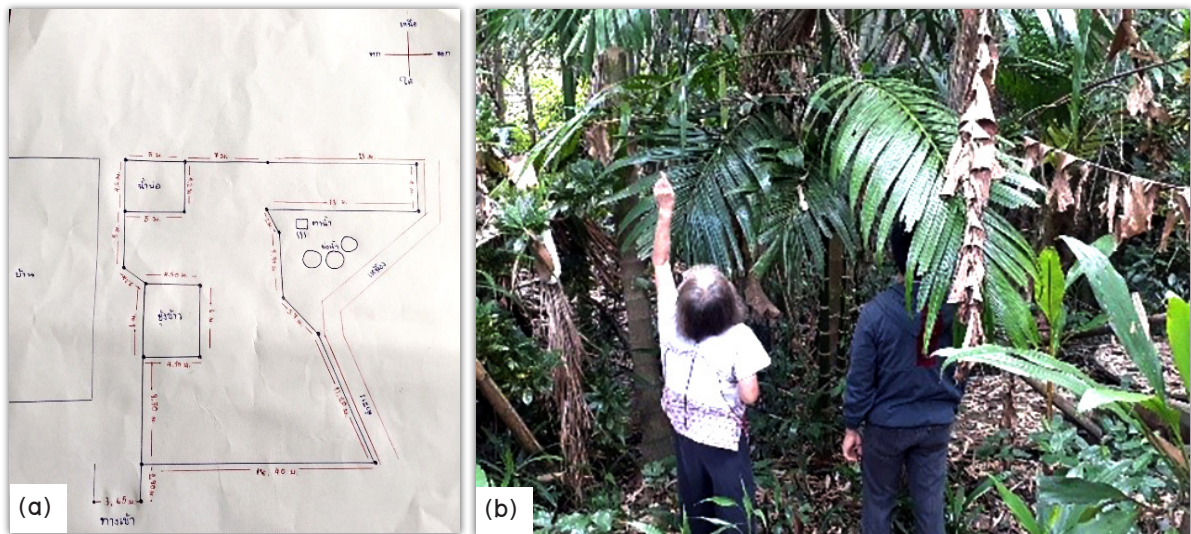

Figure 5 Design of community wisdom area; (a) Layout and (b) Environment

โทนลี่ เพิ่มรายละเอียดของงานให้มีบรรยากาศสมจริง (Figure 7) จากนั้นนำเสนอแบบจำลองที่ผ่านกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สูน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

4. การดำเนินการปรับปรุงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม

การปรับปรุงพื้นที่ด้วยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน คณะทำงาน U2T มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สูน กลุ่มต้นกล้าจิตอาสา สล่าชุมชน บ้านแม่สูนน้อย และตัวแทนชุมชน (Figure 8) โดยได้รับงบประมาณจากธนาคารออมสินในโครงการ “ออมสินมีดี วิถีถิ่นไทย 2564” จำนวน 50,000 บาท เพื่อจัดตั้งเป็นธนาคารภูมิปัญญาและได้รับสนับสนุนพืชพันธุ์จากโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) โดยแบ่งงบประมาณออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 ใช้สำหรับการจัดทำป้ายสื่อความหมายตามฐานการเรียนรู้ในชุมชน

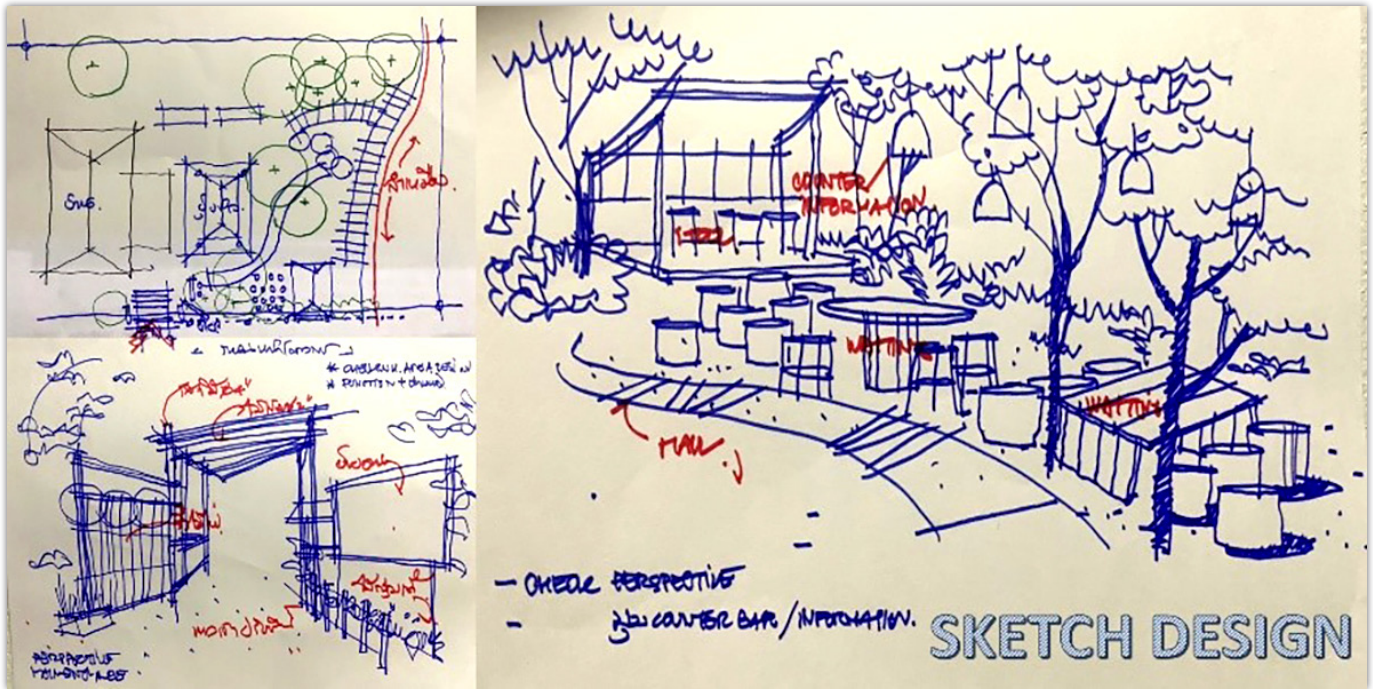

Figure 6 Wisdom bank landscape layout

จำนวน 22 บ้าย และบ้ายต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน ส่วนที่ 2 สำหรับการดำเนินการปรับปรุงพื้นที่อาคารธนาคารภูมิปัญญา โดยดำเนินการซ่อมแซมหลังคาฝ้าของอาคารหลังข้าง ทำความสะอาดเพื่อเตรียมการจัดแสดงข้อมูลชุมชนและข้อมูลพืชพันธุ์ไม้ ชุมชนทางเข้าปรับปรุงพื้นที่ใต้ถุนอาคารหลังข้างด้วยการเทพื้นคอนกรีต การปรับปรุงพื้นทางเดินไปลำน้ำแม่สุนน้อย ทำฝายชะลอน้ำและบริเวณนวดเท้าด้วยหิน จัดทำแปลงสาธิตปลูกพืชสมุนไพร ติดตั้งป้ายข้อมูลพืชพันธุ์ไม้ โดยดำเนินการตกแต่งให้มีรูปแบบที่คล้ายและเหมาะสมตามแบบจำลอง

5. กำหนดมาตรการและแนวทางการใช้ประโยชน์

การจัดทำรายละเอียดระเบียบกลุ่มเป็นลายลักษณ์อักษร โดยดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการเครือข่ายธนาคารภูมิปัญญา (ป่าชุมชน) ซึ่งประกอบด้วย ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สุน พัฒนาชุมชนตำบลแม่สุน กลุ่มต้นกล้าจิตอาสา สล่าชุมชนบ้านแม่สุนน้อย และผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน และแบ่งงานกันทำตามความถนัดของแต่ละคน โดยมีผู้ดูแลหลักที่สามารถดูแลพื้นที่ได้ตลอด และผลัดเปลี่ยนช่วยกันดูแลพื้นที่อาทิตย์ละ 2 วัน โดยไม่มีค่าแรงเป็นการทำด้วยความสมัครใจร่วมกัน กำหนดระเบียบและแนวทางการใช้ประโยชน์พื้นที่ โดยจัดทำแผนปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้ 1) เปิดบริการพื้นที่ทุกวัน 2) เมื่อมีผู้มาศึกษาดูงาน กิจกรรมทั้งหมดที่เกิดขึ้นจะต้องเอื้อต่อคนในชุมชน 3) ทุกคนมีสิทธิ์เท่าเทียมกันในการเข้าใช้พื้นที่ สามารถเก็บพืชผัก

สมุนไพรในแปลงสาธิตสำหรับการยังชีพในปริมาณพอดี และเมื่อเก็บเกี่ยวแล้วจะต้องปลูกทดแทนเพิ่มเติมในพื้นที่ที่เตรียมไว้ 4) การจัดกิจกรรมใด ๆ ต้องแจ้งคณะกรรมการให้รับทราบและได้รับความเห็นชอบ 5) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานเป็นกลุ่ม การบริหารจัดการกลุ่ม สร้างความตระหนักในความเป็นเจ้าของ เพื่อให้เกิดความรักและความเสียสละที่จะทำงานให้กลุ่ม และสามารถดำเนินการได้อย่างเข้มแข็งและมั่นคง

6. การส่งมอบพื้นที่สู่ชุมชนบ้านแม่สุนน้อย

การจัดกิจกรรมส่งมอบพื้นที่สู่ชุมชน (Figure 9a) โดยมีธนาคารออมสินสาขาแม่สุน และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สุน เป็นประธานในการส่งมอบพื้นที่ ณ บริเวณพื้นที่ธนาคารภูมิปัญญาบ้านแม่สุนน้อย มีตัวแทนจากทุกภาคส่วนเข้าร่วมทั้งคณะทำงาน U2T มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สุน ธนาคารออมสิน กลุ่มต้นกล้าจิตอาสา ประชาชนชุมชน สล่าชุมชนบ้านแม่สุนน้อย และตัวแทนชุมชน โดยธนาคารภูมิปัญญา คือ รูปแบบพื้นที่แหล่งภูมิปัญญาชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนและเอื้อประโยชน์ต่อการสร้างสัมมาชีพของคนในชุมชน จากการพิจารณาของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และการประเมินความเหมาะสมของพื้นที่ จึงแบ่งพื้นที่กิจกรรมดังนี้

พื้นที่ที่กิจกรรมที่ 1 แหล่งเรียนรู้พืชพรรณธรรมชาติ จัดทำแปลงสาธิตป่าพื้นบ้านอาหารชุมชน (Figure 9b) เชื่อมโยงเส้นทาง

Figure 7 3D model of Wisdom bank atmosphere; (a) Design of entrance arch, (b) Design of wisdom building, (c) Design of the archway leading to the Mae Sun river and (d) Design of the activity zone

Figure 8 Improving area for the Wisdom bank establishment; (a) Repairing the roof of the Lhong Khao building, (b) Repairing the basement of the Lhong Khao building, (c) Demonstration of planting medicinal plants and (d) Weir construction

การท่องเที่ยวในหมู่บ้านแบบบูรณาการ

พื้นที่กิจกรรมที่ 2 การจำหน่ายสินค้าของกลุ่มผู้ว่างงานฉับพลันที่ได้รับการอบรมสัมมาชีพ (Figure 9c) จากการใช้ประโยชน์พืชพรรณสมุนไพรในธนาคารภูมิปัญญา รวมถึงการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนากิจกรรมทางเลือกเพื่อเสริมรายได้

พื้นที่กิจกรรมที่ 3 ลานกิจกรรมนอกประสงค์ เป็นพื้นที่ลานโล่งสำหรับการจัดเวที หรือการแสดง ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่นั่งพักผ่อนหย่อนใจใกล้บริเวณริมลำน้ำแม่สุนน้อย และกิจกรรมการแสดงดนตรีโดยชมรมผู้สูงอายุวิทยาลัย (Figure 9d) การมอบป้ายภูมิปัญญาให้กับปราชญ์ชุมชนบ้านแม่สุนน้อยจำนวน 22 คน

การจำหน่ายสินค้าของกลุ่มผู้ว่างงานฉับพลันที่ได้รับการอบรมสัมมาชีพ ประกอบด้วย

1) *สับสมุนไพรฤทธิ์เย็น (ล้างสารพิษ)* มีส่วนผสมจากรางจืด ใบเตย เป็นการใช้ประโยชน์สมุนไพรในพื้นที่ (Figure 10a) จากการอบรมองค์ความรู้การทำสับสมุนไพรฤทธิ์เย็น มีการรวมตัวของสมาชิกคนว่างงานฉับพลันจำนวน 6 คน ผลิตสินค้ามาจำหน่ายทั้งหมด 100 ก้อน มีต้นทุนจำนวน 480 บาท จำหน่ายได้ในวันงานทดสอบตลาดจำนวน 72 ก้อน ก้อนละ 30 บาท รวมเป็นเงิน 2,160 บาท ได้กำไร 1,680 บาท มีรายได้ต่อคน คนละ 280 บาท มีสับ

เหลือเพื่อจำหน่ายครั้งถัดไป 28 ก้อน

2) *ยาหม่องสมุนไพรฤทธิ์เย็น (แบบเย็น)* (Figure 10b) มีส่วนผสมของกระดุกโกดำ ใบย่านาง ใบเตย การรวมตัวของสมาชิกคนว่างงานฉับพลันจำนวน 7 คน ผลิตสินค้าจำหน่าย 2 ขนาด ขนาดใหญ่ผลิต 50 ขวด ขนาดเล็กผลิต 100 ขวด มีต้นทุนรวมจำนวน 1,020 บาท ขนาดใหญ่ราคา 70 บาท จำหน่ายได้ 30 ขวด ขนาดเล็กราคา 45 บาท จำหน่ายได้ 55 ขวด รวมเป็นเงิน 4,575 บาท ได้กำไร 3,555 บาท มีรายได้ต่อคน คนละ 507.85 บาท มียาหม่องเหลือเพื่อจำหน่ายครั้งถัดไปขนาดใหญ่ 20 ขวด ขนาดเล็ก 45 ขวด

3) *ลูกประคบสมุนไพร* (Figure 10c) มีส่วนผสมของโพลใบเตย ผิวมะกรูด ขมิ้นชัน ตะไคร้ การรวมตัวของสมาชิกคนว่างงานฉับพลันจำนวน 3 คน ผลิตสินค้าจำหน่าย 30 ลูก มีต้นทุนรวมจำนวน 250 บาท จำหน่ายลูกละ 40 บาท จำหน่ายได้ 26 ลูก รวมเป็นเงิน 1,170 บาท ได้กำไร 920 บาท มีรายได้ต่อคน คนละ 306 บาท มีลูกประคบเหลือเพื่อจำหน่ายครั้งถัดไป 4 ลูก

4) *สมุนไพรทอด* การแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารจากแปลงสาธิตป่าพื้นบ้านสู่อาหารชุมชน มีสมาชิกกลุ่มผู้ว่างงานฉับพลันจำนวน 5 คน โดยพ่อครัวประจำร้านอาหารนำทักษะและความรู้จากการอบรมสัมมาอาชีพมาสร้างรายได้ เป็นเมนูบุฟเฟ่ต์ผักทอด

Figure 9 Hand over of the area to Ban Mae Soon Noi community; (a) Group activities to hand over the area to the community, (b) Demonstration plots, (c) Product sales area and (d) Music performances by the Sothayalai Senior Citizens Club

ส้มตำสมุนไพรทอด (ตำพริ) จำนวน 30 บาท ต้นทุน 460 บาท จำหน่ายได้ทั้งหมด 150 จาน รวมเป็นเงิน 4,500 บาท ได้กำไร 4,040 บาท มีรายได้ต่อคน คนละ 808 บาท

5) อาหารจากป่า อาทิเช่น แกงผักหวานป่า แกงเห็ดป่า เห็ดทอด มีสมาชิกกลุ่มผู้ว่างงานฉับพลันจำนวน 4 คน ต้นทุนรวม 300 บาท ถ้วยละ 20 บาท จำหน่ายได้รวมทั้งหมด 98 ถ้วย รวมเป็นเงิน 1,960 บาท ได้กำไร 1,660 บาท มีรายได้ต่อคน คนละ 415 บาท

6) ตุงไส้หมูและตุง 12 นกัษัตรล้านนา มีสมาชิกกลุ่มผู้ว่างงานฉับพลันจำนวน 2 คน ผลិតลินคัมมาจำหน่าย 30 ตุง แบ่งเป็น ตุงไส้หมู 15 ตุง และตุง 12 นกัษัตรล้านนา 15 ตุง ต้นทุน 150 บาท จำหน่ายตุงละ 20 บาท จำหน่ายได้ทั้งหมด 30 ตุง รวมเป็นเงิน 600 บาท ได้กำไร 450 บาท มีรายได้ต่อคน คนละ 225 บาท

นอกจากนี้ยังมีผลิตภัณฑ์อื่น ๆ จากผู้ที่สนใจเข้าร่วมเป็นกลุ่ม ผู้ต้องการสร้างรายได้เพิ่ม อาทิ การแปรรูปกระเป๋ากจากของ

กาแฟ (Figure 10d) ผ่านการเรียนรู้ด้วยตนเอง จึงนำมาทดลองจำหน่ายในตลาดนัดธนาคารภูมิปัญญา ซึ่งได้รับความสนใจจากหน่วยงานภาครัฐ เครื่องจักสานไม้ไผ่ กระเป๋าปัก และพืชผัก (Figure 10e) เป็นต้น

ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้

แนวคิดการปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม

การทำงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่มีปัญหาเฉพาะ และเป็นปัญหาที่มีความทับซ้อนของกลุ่มผู้อยู่อาศัย การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การตัดสินใจ การวางแผนดำเนินกิจกรรม มีส่วนร่วมในการลงทุน และการปฏิบัติงาน การประเมินผลร่วมกันอย่างอิสระ และนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขเพื่อพัฒนาแนวทางและใช้ความรู้ความ

Figure 10 Products by the group of sudden unemployed people; (a) Cool herbal soap, (b) Cool herbal balm, (c) Herbal compress, (d) Handbag from coffee sachet and (e) Assorted community products for sale

เชี่ยวชาญของแต่ละคนในการแก้ปัญหาของชุมชนและพัฒนางานในกลุ่มให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งนี้จากการศึกษาของ Ratchathawan et al. (2018) พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกิดจากความต้องการภายในจิตใจของผู้เข้าร่วม จะทำให้มีความคล้อยตามและต้องการเข้าร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคมของคนในชุมชนนั้น ซึ่งการชักชวนให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินการหรือผู้นำจำเป็นต้องเข้าใจในการดำเนินชีวิต ประเพณี และทัศนคติของบุคคลเหล่านั้น เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม นำไปสู่กระบวนการที่ใช้พัฒนาทางเลือกในการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม อาจเป็นการทดลองใช้แนวทางที่ได้จากการวิเคราะห์ในขั้นตอนการประเมินความต้องการจำเป็น (Chunlasin, 2010; Putjorn et al., 2013; Yokjinda, 2014; Topanurakkun & Paiwithayasiritham, 2016) โดยสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชนได้มีส่วนร่วม ช่วยเหลือ และมีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค (Sanguannam, 2002)

แนวคิดการประเมินศักยภาพชุมชน

ประเด็นแรกในการลงพื้นที่ของหน่วยงานภาครัฐควรสร้างความเข้าใจและข้อเท็จจริงแก่ชุมชนและประชาชน เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับชุมชน การประเมินทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน (Kesanuch et al., 2020) การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทราบข้อมูลชุมชนได้อย่างลึกซึ้ง ผลของการประเมินจะนำไปสู่การพิจารณาเพื่อระดมสมองและทุนในการดำเนินกิจกรรมต่อไป (Wiratchai & Wongwanich, 2002) เช่น การจัดทำโปรแกรมต่าง ๆ สำหรับชุมชนรวมทั้งองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำทรัพยากรเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้เพื่ออำนวยความสะดวก หรือประโยชน์ต่อชุมชนในทุกมิติ โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และโครงสร้างทางสังคมด้านการบริหารจัดการท้องถิ่น ดังนั้นการจัดโครงการต่าง ๆ ด้านทรัพยากรธรรมชาติต้องมีการวางแผนให้เป็นระบบ (Sanrattana, 2011) ทั้งนี้การดำเนินโครงการอาจจะไม่จำเป็นต้องมีงบประมาณจำนวนมากในการดำเนินการ แต่สามารถดำเนินการได้ผ่านทรัพยากรชุมชนที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด สิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นเครื่องชี้วัดคุณภาพในการดำเนินชีวิตของชุมชนนั้น ๆ (Sukhothai Thammathirat open University, 2015)

แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร

ในปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติมีความเสื่อมโทรมมากขึ้น ดังนั้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติจึงมีความหมายรวมไปถึง การพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการสร้างความตระหนัก จิตสำนึกการรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมในการทำลายสิ่งแวดล้อมด้วย

ความสมัครใจ (The Chaipatana Foundation, 2017) โดยการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมสามารถดำเนินการได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ปฏิบัติได้ทั้งในระดับบุคคล องค์กร และระดับประเทศ อาทิเช่น การใช้อย่างประหยัด การบำบัดฟื้นฟู การพัฒนาคุณภาพประชาชน สนับสนุนการศึกษาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ถูกต้องตามหลักวิชา เพื่อให้ประชาชนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์ เกิดความรักความหวงแหน และให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวคิดการออกแบบกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ช่วยกันดูแลรักษาให้คงสภาพเดิม ไม่ให้เกิดความเสื่อม การประสานงานเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนให้มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้อง คุ้มครอง ฟื้นฟูการอนุรักษ์อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด

แนวคิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทของการพัฒนาประเทศ (Setkij, 2020) คือ ชุมชนที่สามารถดำรงวิถีชีวิตอยู่อย่างยั่งยืน ใช้ระบบการพึ่งตนเองและระบบการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตามกระบวนการทางภูมิปัญญาในสังคมของชุมชนจากอดีต ร่วมกันพัฒนาด้านต่าง ๆ ให้มีความเหมาะสมตามสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตในแต่ละชุมชน เป็นหนทางและพื้นฐานที่ดีเพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนาประเทศที่ดีด้วยเช่นกัน การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการหนุนเสริมให้พื้นที่และกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นมีพัฒนาการที่ดีขึ้น ทั้งในด้านบริบทการดำเนินชีวิตและวิถีชีวิตของผู้คน โดยกระบวนการพัฒนาผ่านกลุ่มคนที่อาศัยในชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ร่วมกัน และร่วมกันพัฒนาโดยอาศัยทรัพยากรและทุนที่มีอยู่ในชุมชน และการหนุนเสริมจากหน่วยงานภาครัฐในลักษณะการมีส่วนร่วมจากภายในและภายนอก ซึ่งหากกระบวนการในการพัฒนามีการจัดการที่ดีย่อมส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนและนำไปสู่ความเจริญด้านกายภาพในเชิงพื้นที่ (Phansiri, 2016)

ปัจจัยความสำเร็จที่ลดปัญหาการบุกรุกป่าของกรมป่าไม้ (Royal Forest Department, n.d.) เป็นรูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนด้วยศักยภาพของพื้นที่ โดยกำหนดพื้นที่ในชุมชน เพื่อจัดการส่งเสริม พัฒนาและเสริมศักยภาพในการบริหารจัดการพื้นที่ป่าและทรัพยากรในชุมชน สร้างเครือข่ายภาคประชาชน เอกชน และประชาสังคมที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และดูแลรักษาพื้นที่สีเขียวอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยต้องเป็นพื้นที่ที่เข้าถึงได้จากการจัดให้มีกิจกรรมและเชื่อมโยงกิจกรรมที่หลากหลายและสม่ำเสมอ เช่น ปฏิทินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยง

ในพื้นที่ ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์ด้านการกระตุ้นเศรษฐกิจระดับชุมชนแล้ว ยังเอื้อต่อการสร้างงานเพื่อรองรับกิจกรรมที่จัดขึ้น สร้างรายได้ในชุมชนสำหรับผู้ว่างงาน ควบคู่ไปกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เพื่อการสร้างจิตสำนึกและค่านิยม การพัฒนา ฟันฟู อนุรักษ์และใช้ประโยชน์ที่สมดุลอย่างยั่งยืนด้านการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวที่ดำเนินกิจกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Tubtim, 2020) สอดคล้องกับแนวคิดการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนระดับหมู่บ้าน (Singhler & Jongwutiwes, 2018) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนไปสู่ความสุขที่เกิดจากความสมดุล สามารถพึ่งตนเองได้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ร่วมกันของคนในชุมชนด้วยทุนทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน และยังสามารถต่อยอดพัฒนาไปสู่ระดับที่สูงขึ้นด้วยคนในชุมชนเอง

แนวคิดการสร้างธนาคารภูมิปัญญา

ธนาคารชุมชน หรือ ธนาคารภูมิปัญญา คือ ธนาคารความหลากหลายทางชีวภาพระดับชุมชน (Community BioBank) การเปลี่ยนแปลงเพื่อการสร้างความมั่นคงที่มั่นคง เป็นแนวทางเศรษฐกิจที่สร้างบนฐานของชุมชน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ธนาคารชุมชน เป็นเครื่องมือกลไกในการพัฒนาเครือข่ายศูนย์อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรท้องถิ่นตำบล ตามแผนปฏิรูปประเทศ โดยเน้นการสร้างความเข้มแข็งจากภายในชุมชน (Ministry of Natural Resources and Environment, 2019) แนวคิดการสร้างธนาคารภูมิปัญญา จึงเป็นแหล่งเก็บรักษาทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาของชุมชนที่มีการดูแลรักษาและบริหารจัดการโดยชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อให้คงมีชีวิต ขยายพันธุ์ และเป็นแหล่งพัฒนาวิจัยความหลากหลายของทรัพยากรชีวภาพ เกิดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน นำไปสู่การปกป้อง คุ้มครอง และเกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน (Government Savings Bank, 2020)

แนวคิดการสร้างอาชีพในชุมชน

แนวทางการสร้างอาชีพให้กับชุมชน (Ministry of Higher Education, Science Research and Innovation, 2020) คือ การพัฒนาความสามารถที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล การฝึกอบรมอาชีพเป็นการพัฒนาความรู้และทักษะ ค้นหาศักยภาพ และพัฒนาจนเป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน การนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นทุนทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการพัฒนาเครื่องมือทางการเงินเพื่อแปลงทรัพยากรเป็นทุน เช่น การแปลงสมุนไพรเป็นทุน (ธนาคารต้นไม้) ควรให้ความสำคัญกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างเต็มที่ โดยพัฒนาวิธีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทุกประเภท ทุกที่ ทุกเวลา เช่น การใช้ประโยชน์ที่ดิน พืช ผัก ผลไม้ ที่มีอยู่โดยไม่ต้องลงทุน หรือลงทุนให้น้อยที่สุด ทั้งนี้ควรสร้างอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ เพื่อการผลิตที่มีเอกลักษณ์

การพัฒนามาตรฐานหรือแนวปฏิบัติที่ดี และการออกแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ การส่งเสริมอาชีพในภาวะวิกฤต ควรเน้นการผลิตแบบพึ่งตนเอง (Self-reliance first) โดยเปลี่ยนการผลิตเพื่อการพาณิชย์เป็นการผลิตเพื่อบริโภค ผลผลิตที่เกินจากการบริโภคจึงนำออกจำหน่าย (Carbon Market, n.d.) นอกจากนี้ หน่วยผลิตแต่ละหน่วยควรร่วมมือและเชื่อมโยงกันเป็นชุมชนที่ยั่งยืนในตัวเอง (Self-sustained communities) โดยปรับโครงสร้างเศรษฐกิจชุมชน เน้นการผลิตเพื่อตลาดภายในชุมชน และเพื่อให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจภายในชุมชนมากขึ้น และจึงปรับหรือรวมกลุ่มเป็นกิจการที่ชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน (Mutual business) เช่น วิสาหกิจชุมชน หรือสหกรณ์ (CIO World Magazine, 2021; National Higher Education, Science, Research and Innovation Policy Council, 2021)

แนวคิดการสร้างสัมมาชีพในชุมชน

การใช้หลักการชาวบ้านสอนชาวบ้านในสิ่งที่เขาอยากทำตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการต่อยอดจากการสร้างอาชีพในชุมชน หลังจากการพัฒนาด้านอาชีพ การผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม ปรับจากการ “ทำมาหากิน” เป็น “ทำมาค้าขาย” โดยคำนึงถึงความ เป็นธรรมทางสังคม เมื่อมีการอบรมอาชีพตามความถนัดร่วมกัน และผลิตสินค้าแล้ว ชุมชนต้องวางแผนการตลาดให้ชัดเจน เช่น ขายที่ไหน ขายอย่างไร ขายส่งหรือขายปลีก ตลาดหลักมีที่ไหนบ้าง วิธีการการตลาด รวมทั้งการจัดทำบัญชีต่าง ๆ ให้ถูกต้องและเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ (Songkhla District Community Development Office, 2019)

สถานการณ์ใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

การสร้างอาชีพและเพิ่มโอกาสสำหรับกลุ่มผู้ว่างงาน จัปพลันและผู้มีรายได้น้อย จากการเปรียบเทียบก่อนดำเนินการ ระหว่างการจัดกิจกรรมอบรม การทดสอบตลาด และเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม จากแบบสอบถาม จำนวน 78 คน แบ่งเป็น 4 ช่วง ในระยะเวลา 2 เดือน ตั้งแต่ ธันวาคม พ.ศ. 2564 – มกราคม พ.ศ. 2565 พบว่า กลุ่มผู้ว่างงานจัปพลันในหมู่บ้านแม่สุนน้อย หมู่ที่ 3 จำนวน 27 คน มีอาชีพใหม่ และจากการอบรมมีผลิตภัณฑ์ใหม่เกิดขึ้นในชุมชน จำนวน 6 ผลิตภัณฑ์ จำนวนผู้ว่างงานจัปพลันลดลงจาก 78 คน เหลือ 51 คน และสร้างรายได้มากยิ่งขึ้น

การสร้างพื้นที่การเรียนรู้ธนาคารภูมิปัญญา เพื่อเป็นฐานจำหน่ายสินค้าของชุมชนสำหรับกลุ่มผู้ว่างงานจัปพลันและเป็นพื้นที่ของคนในชุมชน ได้ขยายผลการใช้งานพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

ทำให้เกิดกิจกรรมในพื้นที่ นำไปสู่การสร้างรายได้จากการจัดแต่ละกิจกรรม ดังนี้

1) *กิจกรรมการเรียนรู้ศึกษาพันธุ์ไม้พื้นถิ่นในชุมชน* โดยโรงเรียนบ้านแม่สุนน้อย มีนักเรียนชั้นประถมศึกษาชั้น ป.4-ป.6 เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 53 คน กิจกรรมเริ่มตั้งแต่เวลา 8:00-12:00 น. โดยการให้ความรู้จากปราชญ์ชุมชนและเกษตรอำเภอแม่สุน กิจกรรมถูกจัดเป็นฐานการเรียนรู้รวม 5 ฐาน และเชื่อมโยงไปตามแหล่งเรียนรู้ในชุมชน แบ่งเป็นฐานกิจกรรมภายในธนาคารภูมิปัญญา 3 กิจกรรม ประกอบด้วย ฐานแปลงสาธิตอาหารจากป่า ฐานการจำแนกพันธุ์ไม้ และฐานธรรมชาติบำบัด (บริเวณลำน้ำแม่สุนน้อย) และฐานกิจกรรมในพื้นที่เรียนรู้ของชุมชน 2 กิจกรรม ประกอบด้วย ฐานหมอยา และฐานงานปักสร้างรายได้ (Figure 11a) ซึ่งกลุ่มชาวบ้านที่มาร่วมจัดการฐานกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นผู้ว่างงานฉับพลัน จำนวน 5 คน เนื่องจากมีเวลาในการร่วมกิจกรรม โดยได้รับค่าตอบแทนจากโรงเรียนในการทำฐานกิจกรรม ฐานละ 500 บาท มีรายได้รวม 2,500 บาท

2) *กิจกรรมโครงการฝึกอบรม* การออกแบบศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยรากฐานทางวัฒนธรรมชุมชนแบบบูรณาการตำบลแม่สุน ภายในงานมีการจัดเสวนาการท่องเที่ยวชุมชน (Figure 11b) และกิจกรรมการเรียนรู้แปลงสาธิตป่าพื้นบ้านสุ่ออาหารชุมชน เช่น ผักทอด แกงผักหวานป่า การสาธิตการตีปีกาแฟ ทางผู้จัดกิจกรรมเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้นำอาหารขม ผลไม้ต่าง ๆ มาจำหน่ายภายในงาน กิจกรรมเริ่มตั้งแต่เวลา 9.00-12.00 น. พบว่ามีเงินหมุนเวียนภายในชุมชนยอดรวม 4,560 บาท จากจำนวนผู้มาจำหน่ายสินค้า 3-4 กลุ่ม มีรายได้เฉลี่ยกลุ่มละ 1,100-1,500 บาท ซึ่งสินค้าของบางกลุ่มมาจากการเก็บผักในแปลงสาธิตภายในธนาคารภูมิปัญญาไปเป็นส่วนประกอบช่วยลดต้นทุนการผลิต และเป็นการสร้างอัตลักษณ์จากเมนูอาหารพื้นถิ่นที่หาทานยาก และเป็นกลุ่มผู้ว่างงานฉับพลันกลุ่มเดิมที่ทำกิจกรรมต่อเนื่องจากการทดสอบตลาด

3) *กิจกรรมศึกษาดูงานธนาคารภูมิปัญญา* ชุมชนบ้านแม่สุนหลวง หมู่ที่ 1 มีการให้ความรู้แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่

ธนาคารภูมิปัญญาโดยผู้นำชุมชนและพัฒนาชุมชนตำบลแม่สุน การให้ข้อมูลแนวทางการปฏิบัติจากพัฒนาชุมชนตำบลแม่สุน กิจกรรมเริ่มตั้งแต่เวลา 9:00-12:00 น. ซึ่งคณะกรรมการได้ประชาสัมพันธ์ให้ผู้สนใจเข้าร่วมจำหน่ายสินค้าและจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในงาน ผ่านการประกาศเสียงตามสายในหมู่บ้าน และสื่อโซเชียลแม่สุน และโฮมสเตย์แม่สุน ผาง เชียงใหม่ มีผู้เข้าร่วมจำหน่ายสินค้าจำนวน 7-9 กลุ่ม มีสินค้าดังนี้ ผลิตภัณฑ์จักสานจากไม้ ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากชองกาแพเป็นกระเป่า สบู่สมุนไพร ฤทธิ์เย็น ยาหม่องสมุนไพร ลูกประคบสมุนไพร (ผลิตภัณฑ์จากผู้ว่างงานฉับพลัน) และกลุ่มจำหน่ายสินค้าสมุนไพรทอด ผลิตภัณฑ์ต้นไม้ ดอกไม้ ยอดทรายได้หมุนเวียนรวม 9,402 บาท มีรายได้เฉลี่ยกลุ่มละ 1,000-1,300 บาท

4) *การจัดกิจกรรมสร้างจิตใจที่แจ่มใส* องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สุนดำเนินการจัดแสดงดนตรีจากกลุ่มอาวูโศทยาวิทยาลัย (Figure 11c) เป้าหมายเพื่อสร้างกิจกรรมทางสังคมให้กับผู้สูงอายุ เพื่อให้มีความมั่นใจ เห็นคุณค่าในตัวเอง เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้พบปะพูดคุยกับคนอายุใกล้เคียงกัน ภายในกิจกรรมได้เชิญครอบครัวของผู้สูงอายุ คนในชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลแม่สุน มาร่วมจัดกิจกรรมสร้างจิตใจที่แจ่มใสให้ผู้สูงอายุ (การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุทั้งตำบลแม่สุน) โดยการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ผู้สนใจเข้าร่วม โดยกิจกรรมเริ่มตั้งแต่เวลา 16:00-19:00 น. มีการจำหน่ายสินค้าต่าง ๆ จำนวน 8 กลุ่ม ยอดรายได้หมุนเวียนรวม 8,500 บาท มีรายได้เฉลี่ยกลุ่มละ 1,000 บาท

จากการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องโดยเฉลี่ยเดือนละ 2-3 กิจกรรม ซึ่งเป็นแนวโน้มที่ดีในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ แต่มีประเด็นปัญหาการจัดการค่าน้ำค่าไฟ ดังนั้นคณะกรรมการจึงวางรูปแบบการบริหารจัดการโดยหารายได้เข้ากองทุนธนาคารภูมิปัญญา เปิดตลาดนัดธนาคารภูมิปัญญา เดือนละ 2 ครั้ง คือทุกวันที่ 2 และวันที่ 17 ของทุกเดือน เปิดโอกาสให้คนในชุมชนสามารถจำหน่ายสินค้าได้ โดยเก็บค่าเช่า 20 บาทต่อครั้ง จัดพื้นที่ให้ 1 ร้านต่อ 1 โต๊ะ มีจำนวนร้านที่เข้าร่วมจำหน่ายสินค้าประมาณ 15-25 ร้านต่อครั้ง เฉลี่ยเก็บเงินค่าเช่าได้เดือนละ 600-1,000 บาท

Figure 11 (a) Embroidery work, (b) Community tourism forum activity and (c) Bright-mind activity for the elderly

ผลกระทบและความยั่งยืน ของการเปลี่ยนแปลง

จากการสร้างสัมมาชีพชุมชนและการจัดตั้งธนาคาร ภูมิปัญญาเพื่อสร้างอาชีพให้กับกลุ่มผู้ว่างงานฉบับพลัน ทำให้จำนวนผู้ว่างงานฉบับพลันลดลง เกิดอาชีพใหม่เพิ่มขึ้นในชุมชน จึงได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาและส่งเสริมด้านสัมมาชีพชุมชนและพื้นที่ธนาคารภูมิปัญญาภายใต้การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สุ่น ธนาคารออมสินสาขาฝาง และการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือกันในพื้นที่ธนาคารภูมิปัญญาจากการพัฒนาชุมชนและภาคประชาชน ทำให้กระบวนการทำงานเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ไม่เกิดปัญหาการขัดผลประโยชน์หรือการแย่งชิงพืชผลภายในธนาคารภูมิปัญญา เนื่องจากการปฏิบัติตามกติกาเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วต้องปลูกคืนให้กับพื้นที่ สร้างความตระหนักการมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยการร่วมกันใช้ประโยชน์ จนกลายเป็นพื้นที่ต้นแบบให้กับหมู่บ้านและแหล่งชุมชนใกล้เคียงเข้ามาศึกษาวิธีการบริหารจัดการของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ปัจจุบันธนาคารภูมิปัญญาเป็นพื้นที่เศรษฐกิจควบคู่ไปกับสวนผักผ่อนหย่อนใจของชุมชนบ้านแม่สุ่นน้อย ซึ่งทุกคนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ มีโอกาสได้รับงบประมาณสนับสนุนเนื่องจากการดำเนินการตามนโยบายเร่งด่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สุ่น แผนพัฒนาท้องถิ่น ปี พ.ศ. 2561-2565 ฉบับเพิ่มเติม ครั้งที่ 1/2563 เป็นพื้นที่ส่วนกลางของชุมชนเพื่อใช้เป็นฐานการเรียนรู้ เป็นพื้นที่ต้นแบบให้ชุมชนอื่น ๆ และเป็นพื้นที่ทดสอบการจำหน่ายสินค้าจากการอบรมสัมมาชีพชุมชน ซึ่งเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้ผู้ว่างงานฉบับพลันและผู้มีรายได้น้อย และไม่มีปัญหาการจัดหาวิทยากรเนื่องจากคนในชุมชนสอนคนในชุมชน อีกทั้งยังมีโอกาสได้รับการสนับสนุนจากวิทยากรพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ จึงมีโอกาสพัฒนาศักยภาพของบุคคล ซึ่งคนใน

ชุมชนจะมีอาชีพที่มั่นคง และเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความคิดการบุกรุกป่าเพื่อประกอบอาชีพ

จากความสม่ำเสมอของการจัดกิจกรรมตลาดนัดในพื้นที่ธนาคารภูมิปัญญา นำไปสู่โอกาสการได้รับงบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติมจากองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อขยายพื้นที่ตลาดนัดชุมชนสำหรับจัดจำหน่ายสินค้าเป็น 5 จุด บนถนนสายหลักที่มาบรรจบกันที่ธนาคารภูมิปัญญา เชื่อมเส้นทางการท่องเที่ยวในชุมชนตามฐานการเรียนรู้ ด้วยการปรับรูปแบบจากตลาดนัดเป็น “ถนนคนเดินภูมิปัญญา” นอกจากนี้องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สุ่นได้วางแผนดำเนินการจัดประกวด “บ้านหน้ามอง ร้วกินได้” เพื่อรณรงค์การปรับภูมิทัศน์บ้านของแต่ละหลังให้มีความสวยงามในรูปแบบภูมิปัญญาล้านนา และขอความร่วมมือให้แต่ละบ้านปลูกผักริมรั้วที่สามารถทานได้ เพื่อนำมาแลกเปลี่ยนกันโดยไม่จำเป็นต้องใช้เงินซื้อ เป็นกลไกที่ทำให้เกิดพื้นที่สีเขียวในชุมชนเพิ่มขึ้นลดรายจ่ายภายในครัวเรือนจากภาวะเศรษฐกิจ และสร้างการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้มุ่งไปสู่ความสุขที่เกิดจากความสมดุลสามารถพึ่งตนเองได้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ร่วมกันของคนในชุมชนด้วยทุนทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน และสามารถต่อยอดพัฒนาไปสู่ระดับที่สูงขึ้นด้วยคนในชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ที่สนับสนุนงบประมาณผ่านโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (1 ตำบล 1 มหาวิทยาลัย) ตำบลแม่สุ่น อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ในส่วนของโครงการย่อย การพัฒนาทักษะอาชีพอัตลักษณ์วิถีถิ่น แหล่งการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม และผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลแม่สุ่น อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อฟื้นฟู เศรษฐกิจการท่องเที่ยว และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับชุมชน ในปีงบประมาณ 2564

References

- Carbon Market. (n.d.). Circular economy. Retrieved August 20, 2022, from: <http://carbonmarket.tgo.or.th/index.php?lang=TH&mod=Y2VfaXM=>. (in Thai).
- Chunlasin, S. (2010). Development of a community participatory model using local wisdom for educational management based on the sufficiency economy philosophy in basic education institutions: An application of the aic process. *Suranaree Journal of Social Science*, 4(2), 17-31. (in Thai).
- CIO World Magazine. (2021). Strategies for creating careers for the community. Retrieved October 28, 2022, from: <http://www.cioworldmagazine.com/dr-kriengsak-chareonwongsak-strategies-creating-local-careers/>. (in Thai).

- Department of Environmental Quality Promotion. (1997). *Solid waste management system*. Bangkok: Promotion and Publication Division for Department of Environmental Quality Promotion.
- Ganjanapan, A. (2000). *Conservation of natural resources: Paradigm and policy*. Bangkok: The Thailand Research Fund. (in Thai).
- Government Savings Bank. (2020). Wisdom bank. Retrieved August 16, 2022, from: <https://shorturl.asia/OBeL8>. (in Thai).
- Jensantikul, N. (2020). Labor in the coronary epidemic situation (COVID-19): Government measures and effects. *Journal of Multidisciplinary in Humanities and Social Sciences*, 3(3), 601–612. (in Thai).
- Kesanuch, S., Nundaeng, C., Attasan, S. P., Pompai, J., & Warudee, K. (2021). The assessing potential and needs of the community supporting the special economic zone in Nong Khai province. *Journal of Liberal Art of Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi*, 3(1), 13–26. (in Thai).
- Mahawong, S. (2006). *Spatial development of commercial fruit gardening in Mae Sun sub-district, Fang district, Chaing Mai province. (Research report)*. Chiang Mai: Graduate school of Chiang Mai University.
- Ministry of Higher Education, Science Research and Innovation. (2020). The integrative sub-district economic and social development project (University to Tambon). Retrieved August 16, 2022, from: <https://op.chandra.ac.th/plan/images/pdf/Manual%20Mhesi%20U2T%202564.pdf>. (in Thai).
- Ministry of Natural Resources and Environment. (2019). Community Biobank. Retrieved August 16, 2022, from: <http://newweb.mnre.go.th/th/news/detail/32242>. (in Thai).
- National Higher Education, Science, Research and Innovation Policy Council. (2021). U2T: University to Tambon. Retrieved August 16, 2022, from: <https://www.nxpo.or.th/th/8089/>. (in Thai).
- Norkham, R., Khunthongwong, S., & Boonsong, P. (2019). The development of coexistence of communities and forests in conservation forest areas. *Udon Thani Rajabhat University Academic Journal*, 7(2), 1–20. (in Thai).
- Office of the National Economics and Social Development Council. (2020). Plans for the revival of the economy and society from the results of the COVID-19 and projects under the limit of 4 hundred billion baht according to the royal decree loan 1 trillion baht. Retrieved October 28, 2022, from: <https://shorturl.asia/Vocaf>. (in Thai).
- Pampechra, S. (2009). *Problems in the use of natural resources affecting community way of life and culture. (Research report)*. Bangkok: Dhurakij Pundit University.
- Phansiri, P. (2016). Teaching documents for community development: Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Pathom Rajabhat University. Retrieved August 20, 2022, from: <https://shorturl.asia/lah7p>. (in Thai).
- Ponsri, S. (2004). *Theory and principle of community development* (5th edition). Bangkok: Odeon Store.
- Putjorn, P., Veranavin, L., Kheovichai, K., & Unaromlert, T. (2013). Participatory action research in community-based tourism management for sustainable community development at Salakkhok, Trat province. *Journal of Liberal Arts, Prince of Songkla University*, 5(2), 102–117. (in Thai).
- Ratchathawan, R., Kaewkrajok, T., Jongkatekit, W., Phromkaew, P., Sumdangsan, D., & Thonglert, D. (2018). The community participation process in well-being development. *Journal of Southern Technology*, 11(1), 231–238. (in Thai).
- Royal Forest Department. (n.d.). RFD action plan 5 years 2561–2565 Ministry of Natural Resources and Environment. Retrieved August 18, 2022, from: http://forestinfo.forest.go.th/Content/file/RFD_ActionPlan5year_2561-2565%20fn.pdf
- Sanguannam, C. (2002). *Theory and practice of educational administration*. Bangkok: Book Point.
- Sanrattana, U. (2011). Need assessment for curriculum and instruction development. *Journal of Education Khon Kaen University*, 34(1–2), 9–20. (in Thai).
- Setkij, W. (2020). Sustainable development in the context of national development. *Burapha Journal of Political Economy*, 8(1), 81–106. (in Thai).

- Singhaler, R., & Jongwutiwes, N. (2018). A model of community development for sustainable self-sufficiency: A case study Dondang village, Kantharawichai district, Maha Sarakham province. *Journal of Technology Management Rajabhat Maha Sarakham University*, 5(1), 133–144. (in Thai).
- Sinthipong, U. (2015). Local community and the participation in the management of natural resources for sustainable use. *Executive Journal*, 35(1), 104–113. (in Thai).
- Songkhla District Community Development Office. (2019). Creating a vocational group in a community vocational village. Retrieved September 19, 2022, from: <https://district.cdd.go.th/muang-songkhla/services/>. (in Thai).
- Subdistrict Administrative Organization of Mae Soon. (2019). General and basic information of local government organizations. Retrieved August 17, 2022, from: <http://www.maesoon.go.th/default/index.php/data>. (in Thai).
- Subdistrict Administrative Organization of Mae Soon. (2021). Local development plan. Retrieved August 17, 2022, from: <http://www.maesoon.go.th/default/index.php/planpattana>. (in Thai).
- Sukhothai Thammathirat Open University. (2015). Feasibility study. Retrieved July 5, 2022, from: <https://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Lom14/02.html>. (in Thai).
- Thiangkamon, N. (2009). *Environment and development*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- The Chaipatana Foundation. (2017). Concepts and theories about the development and conservation of natural resources and the environment. Retrieved August 20, 2022, from: <https://www.chaipat.or.th/concept-and-theory-development/development-and-conservation-of-natural-resources.html>. (in Thai).
- Topanurakkun, U., & Paiwithayasiritham, C. (2016). A participatory action research in conserving and passing on Thai Songdam's cloth weaving wisdom. *Silpakorn Educational Research Journal*, 8(2), 162–175. (in Thai).
- Tubtim, P. (2020). Strategies for collaboration in sustainable environmental management. *Journal of MCU Nakhondhat*, 7(12), 451–464. (in Thai).
- Wiratchai, N., & Wongwanich, S. (2002). A synthesis of needs assessment techniques used in students' these of Faculty of Education, Chulalongkorn University. *Journal of Research Methodology*, 15(2), 255–277. (in Thai).
- Yokjinda, W. (2014). *Public participation in community development of Thung Krang village, Tambon Thap Sai, Amphoe Pong Nam Ron, Chanthaburi province*. Bangkok: Public and Private Management, Graduate School of Public Administration.

บทความวิจัย

วันที่รับบทความ:

18 มิถุนายน 2565

วันแก้ไขบทความ:

8 ตุลาคม 2565

วันที่ตอบรับบทความ:

17 ตุลาคม 2565

จันทร์จิตร เขียรสิริ^{1*} และ นรพรรณ โทธิพฤกษ์²

¹ภาควิชาการจัดการ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยฟาอีสเทิร์น อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่ 50100

²ภาควิชาการจัดการการท่องเที่ยว คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาอีสเทิร์น
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50100

*ผู้เขียนหลัก อีเมล: junjit@feu.edu

บทคัดย่อ

ผู้ต้องขังหญิงกลุ่มฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมในเรือนจำจังหวัดลำพูนประสบปัญหาการทอผ้าไหมยกดอกที่ยังไม่ได้มาตรฐาน งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำหลักสูตรฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมของทัศนสถานหญิงเชียงใหม่มาปรับใช้กับผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดลำพูน และศึกษาผลการใช้หลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกลำพูน ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับผู้ต้องขังหญิงกลุ่มฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมเรือนจำจังหวัดลำพูน ประชาชนชาวบ้านด้านการทอผ้าไหม นักวิชาการ ผู้บัญชาการและเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดลำพูน เจ้าหน้าที่ศูนย์หม่อนไหมฯ เชียงใหม่ กระบวนการมีดังนี้ 1) การปรับปรุงหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกลำพูน 2) การวางแผนการใช้หลักสูตร 3) การจัดกิจกรรมการฝึกอบรมวิชาชีพ 4) การประเมินผลการใช้หลักสูตร และ 5) การแก้ไข/ปรับปรุงหลักสูตร ซึ่งพบว่าหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกลำพูนเหมาะสมสำหรับการพัฒนาความสามารถการทอผ้าไหมยกดอกลำพูนของผู้ต้องขัง ด้านประเด็นเนื้อหา ลำดับการสอน วิธีการสอน และขนาดของกลุ่มผู้เรียน และผู้ต้องขังหญิงเสนอการปรับปรุงหลักสูตรด้านระยะเวลาการเรียน และสอน และเอกสารประกอบการสอน ส่งผลให้ผู้ต้องขังหญิงจำนวน 11 คน สามารถทอผ้าไหมยกดอกลำพูน และได้รับรองมาตรฐานตรานกยูง จำนวน 22 ชิ้น สามารถพัฒนาผู้ต้องขังให้สอนทอผ้าไหมในแต่ละชั้นตอน รวม 8 ชั้นตอน แก่ผู้ต้องขังใหม่ได้ และผู้ต้องขังหญิง 1 คน ประกอบอาชีพทอผ้าไหมยกดอกหลังพ้นโทษจากเรือนจำจังหวัดลำพูน

คำสำคัญ:

จังหวัดลำพูน

การทอผ้าไหม

หลักสูตรฝึกวิชาชีพ

ผู้ต้องขังหญิง

ทัศนสถานหญิงเชียงใหม่

Research Article

Received:

18 June 2022

Received in revised form:

8 October 2022

Accepted:

17 October 2022

Junjit Thiensiri^{1,*} and Naraphan Potipruerk²

¹Department of Management, Faculty of Business Administration, Far Eastern University, Muang District, Chiang Mai Province, 50100 Thailand

²Department of Tourism Management, Faculty of Liberal Arts, Far Eastern University, Muang District, Chiang Mai Province, 50100 Thailand

*Corresponding author's E-mail: junjit@feu.edu

Abstract

Female inmates of the Silk Weaving Vocational Group in Lamphun Provincial Prison encountered the problem of Thai silk weaving that did not meet the Lamphun Yok Dok silk standard. Therefore, the objectives of this research are to apply the results of the silk weaving professional curriculum developed in Chiang Mai Women Correctional Institution into extensive practice by female inmates in Lamphun Provincial Prison; and to study the results of the implementation of the Lamphun Yok Dok Silk Weaving Professional Curriculum in Lamphun Provincial Prison. The participatory action research method was employed; the female inmates of the Silk Weaving Vocational Group in Lamphun Provincial Prison, the professional local weavers with knowledge of silk weaving, scholars, the commander and officers from Lamphun Provincial Prison, and staff of the Queen Sirikit Sericulture Center, Chiang Mai. The following processes were implemented: 1) Improving the Lamphun Yok Dok Silk Weaving Professional Curriculum, 2) Planning the curriculum, 3) Organizing professional training activities, 4) Evaluating the use of the curriculum, and 5) Editing/updating the curriculum. It was found that in the Lamphun Yok Dok Silk Weaving Professional Curriculum, the contents, order of teaching, teaching methods, and group size of learners were appropriate for the development of the Lamphun Yok Dok silk weaving abilities of inmates, and the inmates proposed to improve the curriculum in terms of the duration of learning and teaching and teaching documents. In conclusion, 11 inmates were able to weave the Lamphun Yok Dok silk, 22 silk products were certified as the Royal Peacock Standard, the inmates' ability to teach new inmates the silk weaving procedures which consists of 8 steps and an inmate pursued her career in Yok Dok silk weaving after the release from the Lamphun Provincial Prison.

Keywords:

Lamphun province
Thai silk weaving
The Professional Curriculum
Female inmates
Chiang Mai Women Correctional Institution

บทนำ

ทัศนสถานและเรือนจำในประเทศไทยอยู่ภายใต้การดูแลของกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม ซึ่งมีภารกิจสำคัญ คือ การควบคุมดูแลผู้ต้องขังและการแก้ไขฟื้นฟู พัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังด้านจิตใจ การส่งเสริมความรู้ พัฒนาความคิด สร้างทัศนคติที่ดีให้กับผู้ต้องขัง พัฒนาทักษะฝีมือการประกอบอาชีพสุจริต สามารถดำรงชีวิตในสังคมภายนอกได้อย่างปกติ และเป็นคนดีของสังคม ไม่กระทำความผิดซ้ำหลังจากพ้นโทษ (Department of Corrections, n.d.)

เรือนจำจังหวัดลำพูน เป็นเรือนจำสำหรับควบคุมผู้ต้องขังหญิงและชาย ที่มีกำหนดโทษไม่เกิน 15 ปี ข้อมูลสถิติ ณ วันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2563 มีจำนวนผู้ต้องขังทั้งสิ้น 2,589 คน ดังนี้ ผู้ต้องขังชาย 2,293 คน ผู้ต้องขังหญิง 296 คน โดยเป็นคดี พ.ร.บ. ยาเสพติด ร้อยละ 91.1 คดีความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน ร้อยละ 5.4 คดีความผิดต่อชีวิต ร้อยละ 1.4 คดีความผิดเกี่ยวกับเพศ ร้อยละ 1.0 คดีความผิดต่อร่างกาย ร้อยละ 0.3 คดีบุกรุก ร้อยละ 0.2 คดีอื่น ๆ เช่น เซ็ด ป่าไม้ ต่างด้าว เป็นต้น ร้อยละ 0.6 (Lamphun Provincial Prison, 2020) เรือนจำจังหวัดลำพูนดำเนินการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้เป็นคนดี สามารถเข้ากับสังคมทั่วไปเมื่อพ้นโทษ และพัฒนาทักษะฝีมือโดยฝึกอบรมวิชาชีพต่าง ๆ อาทิ วิชาชีพช่างไม้ เฟอร์นิเจอร์ วิชาชีพช่างเชื่อม วิชาชีพช่างก่อสร้าง วิชาชีพเสริมสวย วิชาชีพผลิตโมเดล วิชาชีพซักรีด วิชาชีพเบเกอรี่ วิชาชีพวาดแผนไทย วิชาชีพเย็บผ้า วิชาชีพเย็บปักถักร้อย ตัดเย็บเสื้อผ้า จักสาน และวิชาชีพทอผ้าไหม เป็นต้น ซึ่งการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอก เป็นวิชาชีพใหม่ที่ฝึกผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดลำพูนใน

ปี พ.ศ. 2562 เนื่องด้วยจังหวัดลำพูนเป็นศูนย์กลางการทอผ้าไหมยกดอกแหล่งสำคัญของประเทศ

จังหวัดลำพูนมีผ้าไหมยกดอกลำพูนซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักของคนไทยและคนต่างชาติ นิยมนำมาใช้ตัดเย็บเพื่อสวมใส่ในงานต่าง ๆ เช่น งานพระราชพิธี งานประเพณี งานแต่งงาน งานทูลเกล้าหรืองานที่เน้นเอกลักษณ์ความเป็นไทย เป็นต้น นอกจากนี้ผ้าไหมยกดอกลำพูนเป็นผ้าไหมที่ได้ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical indications: GI) ซึ่งกรมทรัพย์สินทางปัญญาระบุว่าผ้าไหมยกดอกลำพูนได้รับการขึ้นทะเบียน GI ใน 2 ประเทศ คือ ประเทศอินโดนีเซียที่ขึ้นทะเบียนตั้งแต่วันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 และประเทศอินเดียที่ขึ้นทะเบียนตั้งแต่วันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2560 (Department of Intellectual Property, 2020) ผ้าไหมยกดอกลำพูนที่ได้รับการรับรองใช้ตราสัญลักษณ์ GI จะมีป้าย GI ที่มีหมายเลขรหัสผ้าไหมติดกับผืนผ้าไหม (Figure 1) เพื่อแสดงข้อมูลรายละเอียดที่มาของผ้าไหมยกดอก

การฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกให้ผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำจังหวัดลำพูนแตกต่างจากการฝึกวิชาชีพภายนอกเรือนจำหลายประการ ดังนี้ 1) กรรมวิธีการทอผ้าไหมยกดอก เนื้อผ้าเส้นไหมมีเส้นเล็กและบาง ผู้ทอต้องมีสายตาที่ดีหรือสวมแว่นสายตาเพื่อช่วยให้มองเห็นเส้นไหม แต่ผู้ต้องขังบางคนไม่มีแว่นสายตาใช้งานในเรือนจำ นอกจากนี้กรรมวิธีการผลิตที่มีหลายขั้นตอน ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดซับซ้อนต้องอาศัยความประณีต ใจเย็นในการเรียนรู้ฝึกปฏิบัติ 2) สถานที่ฝึกวิชาชีพเกิดขึ้นภายในเรือนจำ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ปิด ทำให้การเข้าออกของคนและเครื่องมือทำได้ไม่สะดวก 3) ระยะเวลาการฝึกวิชาชีพแต่ละวันถูกจำกัดด้วยเวลากิจวัตรประจำของผู้ต้องขัง เช่น เวลารับประทานอาหาร

Figure 1 (a) Product label with QR code and GI certificate and (b) Lamphun Yok Dok silk product with brand tag

กลางวัน เวลาเตรียมตัวอาบน้ำ 4) เครื่องมือ เช่น มีด สว่าน ใบเลื่อย เพื่อซ่อมแซมอุปกรณ์การทอผ้าให้ได้มาตรฐาน ใช้งานได้ดีขึ้น ไม่สามารถนำเข้าไปในเรือนจำได้ เพราะเป็นสิ่งของต้องห้าม และ 5) ผู้ต้องขังเป็นผู้เรียนที่มีความแตกต่างจากชาวบ้านในชุมชน ด้านการเปิดรับและความพร้อมในการเรียนรู้

หลักสูตรการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมแบบมีส่วนร่วมของ ทัศนสถานหญิงเชียงใหม่ เป็นหลักสูตรที่วางรากฐานความรู้ด้านการทอผ้าไหมสู่การสร้างรายได้ในอนาคต ทำให้ผู้ต้องขังสามารถทอผ้าไหมได้ในทุกขั้นตอน โดยหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมมีเนื้อหา การกรอไหม สาวไหม เข้าพันหวีและเข้าหัวม้วน เก็บตะกอกเขาเหยียบ เขียนลาย คัดลาย เก็บตะกอดอก และทอผ้าบนกี่ทอ ทำให้ผู้ต้องขังกลุ่มฝึกวิชาชีพในทัศนสถานหญิงเชียงใหม่สามารถทอผ้าไหมยกดอกได้มาตรฐานผ้าทอ และผู้ต้องขังสามารถแก้ปัญหา การทอผ้าไหมได้และสอนผู้ต้องขังใหม่ได้ ลดการพึ่งพาวิทยากรจากภายนอก ทำให้การฝึกทักษะการทอผ้าไหมมีความต่อเนื่อง สามารถนำมาขยายผลในเรือนจำจังหวัดลำพูนได้ (Thiensiri et al., 2017) ดังนั้นเรือนจำจังหวัดลำพูนเล็งเห็นความเป็นไปได้ที่ผู้ต้องขังจะมีอาชีพทอผ้าไหมยกดอก เพื่อประกอบอาชีพเลี้ยงผู้ต้องขังและครอบครัวภายหลังพ้นโทษ ประกอบกับเล็งเห็นว่าผู้ต้องขังหญิงส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดลำพูน สามารถเข้าถึงแหล่งจ้างงานและแหล่งจำหน่ายผ้าไหมได้สะดวก มีโอกาสในการประกอบอาชีพทอผ้าไหมเมื่อพ้นโทษ ไม่ต้องจากครอบครัวไปทำงานทำไกลบ้าน หรือสามารถรับงานทอผ้ามาทำที่บ้านได้

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

เรือนจำจังหวัดลำพูนก่อสร้างโรงเรียนสำหรับการทอผ้าไหม เพื่อเป็นสถานที่ฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมที่เป็นสัดส่วน ไม่มีคนพลุกพล่าน และเป็นสถานที่จัดเก็บวัสดุอุปกรณ์สำหรับการทอผ้าไหมแยกจากการฝึกวิชาชีพอื่น การจัดฝึกอบรมวิชาชีพทอผ้าไหมให้ผู้ต้องขังมีการดำเนินการแล้ว 3 ครั้ง วิทยากรคือปราชญ์ชาวบ้านและผู้ประกอบการด้านการทอผ้าไหมยกดอกในจังหวัดลำพูน รูปแบบการสอนคือ วิทยากรบรรยายและผู้ต้องขังลงมือฝึกปฏิบัติ เป็นการอบรมระยะสั้น ประมาณ 5 วัน จำนวน 2 ครั้ง และการอบรมระยะยาว ประมาณ 2 เดือน จำนวน 1 ครั้ง รายละเอียดการอบรมมีดังนี้ ครั้งที่ 1 อบรมหัวข้อ “การทอผ้าไหมยกดอกลำพูนแก่ผู้ต้องขังหญิง” จำนวน 5 วัน โดยสอนขั้นตอนการกรอไหม การสาวไหม การเข้าหัวม้วน และการเก็บตะกอกเขาเหยียบ ครั้งที่ 2 อบรมหัวข้อ “การออกแบบลวดลายผ้าและการทำตะกอกเขาดอก” จำนวน 5 วัน โดยสอนขั้นตอนการกรอไหม การสาวไหม การเข้าหัวม้วน การเก็บตะกอกเขาเหยียบ และการออกแบบลวดลายในคอมพิวเตอร์ การอบรมทั้งสองครั้งเป็นงบประมาณจากศูนย์หม่อนไหมเฉลิม

พระเกียรติฯ เชียงใหม่ และครั้งที่ 3 อบรมหัวข้อ “โครงการฝึกวิชาชีพการทอผ้าไหม (ขั้นตอนการเข้าหัวม้วน)” ประมาณ 2 เดือน โดยสอน การเรียนรู้อุปกรณ์การทอผ้า การกรอไหม การสอดด้ายใส่พิมพ์หวี กระบวนการเข้าหัวม้วน การด้นลาย การเก็บเขาย่า และทักษะการทอผ้าตามที่ตลาดแรงงานต้องการ เป็นงบประมาณการอบรมจากเรือนจำจังหวัดลำพูน

ความต้องการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดลำพูน จากการสัมภาษณ์ผู้ต้องขังหญิงรายบุคคล จำนวน 20 คน พบว่า ผู้ต้องขังทั้ง 20 คนไม่มีประสบการณ์การทอผ้าไหม มีผู้ต้องขังที่เคยทอผ้าฝ้าย (กี่เอวและกี่กระตุก) เพียง 4 คน สามารถทอผ้าฝ้ายบนกี่ได้ และมีผู้ต้องขังบางคนเคยกรอด้าย สาวด้าย ย้อมสี และขึ้นหัวม้วน ได้เรียนรู้การทอผ้าจากญาติพี่น้องและบริษัทที่จ้างคนในหมู่บ้านทอผ้า มีประสบการณ์ทอผ้ามากกว่า 1 ปีขึ้นไป หลังจากเข้ามาในเรือนจำผู้ต้องขังที่ได้เข้าร่วมพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหมแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) ผู้ต้องขังที่เคยอบรมเรียนทอผ้าไหมในเรือนจำ เป็นกลุ่มผู้ต้องขังที่ทำได้บางขั้นตอน แต่ยังไม่ชำนาญ จำนวน 8 คน และ 2) ผู้ต้องขังที่ยังไม่เคยอบรมและทอผ้าไหมไม่ได้ จำนวน 12 คน เหตุผลที่ผู้ต้องขังต้องการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม คือ “เพราะต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ” “อยากมาฝึกทอผ้าไหม” “อยากเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ” “เนื่องจากตอนเด็กที่บ้านที่อาศัยอยู่ใกล้กับศูนย์ทอผ้าไหม อยากเรียนรู้” “นำไปประกอบอาชีพได้ในอนาคต และบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้กับแหล่งทอผ้าฝ้ายจึงอยากเรียนรู้อาชีพการทอ” “บ้านที่อาศัยเป็นแหล่งทอผ้าฝ้าย จึงอยากลองมาเรียนทอผ้าไหม” “อยากได้ใบประกาศนียบัตรเพื่อเอาไปเลื่อนขั้น” ซึ่งทางเรือนจำลำพูนจะให้ผู้ต้องขังสามารถยื่นใบประกาศนียบัตรเพื่อเลื่อนขั้นได้ปีละ 2 ครั้ง ช่วงเดือนมิถุนายน และเดือนธันวาคม

การประเมินระดับความสามารถในการทอผ้าไหมของผู้ต้องขังก่อนการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม โดยผู้ต้องขังให้คะแนนระดับความสามารถในแต่ละขั้นตอนของการทอผ้าไหมตั้งแต่ 0-5 คะแนน อธิบายการให้คะแนนดังนี้ 0 คะแนน หมายถึงทำไม่ได้/ทำไม่เป็น ให้ 1 คะแนน หมายถึงทำได้ในระดับน้อยมาก ต้องมีคนคอยประกบสอนตลอด ให้ 2 คะแนน หมายถึงทำได้ในระดับน้อย ไม่ต้องมีคนคอยประกบสอนตลอด แต่แก้ไขเองยังไม่ได้ ต้องมีคนคอยให้คำแนะนำ ให้ 3 คะแนน หมายถึงทำได้ในระดับพอใช้ แก้ไขปัญหาเองได้บางเรื่อง บางเรื่องต้องมีคนคอยให้คำแนะนำ ให้ 4 คะแนน หมายถึงทำได้ในระดับดี แก้ไขปัญหาเองได้ แต่ยังสอนคนอื่นไม่ได้ ให้ 5 คะแนน หมายถึงทำได้ในระดับดีมาก แก้ไขปัญหาเองได้ และสอนคนอื่นได้ โดยผลประเมินระดับความสามารถในการทอผ้าไหมของตนเองก่อนการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม ดังตารางที่ 1 (Table 1)

ผลการประเมินตนเองของผู้ต้องขังพบว่าค่าเฉลี่ยโดยรวมของระดับความสามารถในการทอผ้าไหมเท่ากับ 0.58 อยู่ในระดับทำไม่ได้/ทำไม่เป็น ยังไม่สามารถทำเองครบทุกขั้นตอนได้ ทำได้เพียงบางขั้นตอน ยังไม่สามารถคัดลาย เก็บตะกอดอก และออก

แบบลายผ้าบนกระดาษกราฟได้ มีผู้ต้องขังที่สามารถทำได้จำนวน 8 คน เป็นผู้ต้องขังที่สามารถถ่ายทอดให้ผู้ต้องขังอื่นได้เพียง 5 คน ขั้นตอนที่ชำนาญและถ่ายทอดได้ มี 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการกรอไหม และการทอผ้าไหมบนกี่ ขั้นตอนที่เหลือยังไม่มีชำนาญพอที่ถ่ายทอดต่อได้ ยังไม่มีการออกแบบลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของเรือนจำจังหวัดลำพูน

ผู้ต้องขังให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของกลุ่มทอผ้าไหม 5 ประเด็น ดังนี้ 1) ขาดความต่อเนื่องในการอบรมให้ความรู้ ต้องการให้มีวิทยากร/ปราชญ์ชาวบ้านมาสอนอย่างสม่ำเสมอ ระยะเวลาการอบรมควรยาวนานมากขึ้นเพื่อจะได้เก็บรายละเอียดที่วิทยากรสอนให้มากขึ้น ที่ผ่านมามีวิทยากรจะเข้ามาสอนระยะสั้น ๆ หากเกิดปัญหาก็กังตัวเอง ไม่มั่นใจว่าแก้ไขถูกวิธีหรือไม่ ไม่เข้าใจสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา เช่น เส้นไหมขาดบ่อย หรือ

หน้าผ้าที่ทอไม่เท่ากัน เป็นต้น ส่งผลให้คุณภาพของผ้าทอไม่ได้มาตรฐาน มีตำหนิ ไม่สวย และขายไม่ได้ (Figure 2) 2) วัสดุอุปกรณ์มีไม่ครบหรือมีไม่เพียงพอ และเมื่อชำรุดก็ต้องนำไปซ่อมภายนอก ทำให้การทำงานหยุดชะงัก รวมทั้งขาดสื่อการสอนต่าง ๆ 3) สถานที่ฝึกวิชาชีพควรสงบเงียบ เพราะการทอผ้าไหมเป็นงานที่ละเอียดอาศัยความประณีต ต้องใช้ความคิดและสมาธิ 4) ขาดความชำนาญและประสบการณ์ในการผลิตบางขั้นตอน ผู้ต้องขังยังไม่สามารถทำได้ครบทุกขั้นตอน เช่น การออกแบบลวดลาย การเขียนลายบนกระดาษกราฟ การเก็บตะกอกเขาดอก และ 5) ขาดความชัดเจนในการสื่อสารเกี่ยวกับรายละเอียดการฝึกทอผ้าไหมของผู้ต้องขัง เช่น เรื่องเงินปันผล การทำงานของกลุ่ม เป้าหมายของกลุ่ม เป็นต้น

เจ้าหน้าที่เรือนจำที่ดูแลการฝึกวิชาทอผ้าไหมต้องการแก้ปัญหาของกลุ่มฝึกวิชาชีพใน 6 ประเด็น ดังนี้ 1) ต้องการให้ผู้

Table 1 Self assessment score by inmates before the training

Items	Aspect of knowledge and skill	Average score before training
1	Knowledge about silk thread	0.63
2	Knowledge and ability to spin silk	0.89
3	Knowledge and ability to pull silk threads	0.74
4	Knowledge and ability to comb teeth and thread curlers	0.63
5	Knowledge and ability to collect silk threads	0.42
6	Knowledge and ability to write silk patterns	0.05
7	Knowledge and ability to copy silk patterns	0.47
8	Knowledge and ability to collect patterns	0.53
9	Knowledge and ability to weave fabrics on a loom and decorate finished fabrics	0.89
Average score		0.58

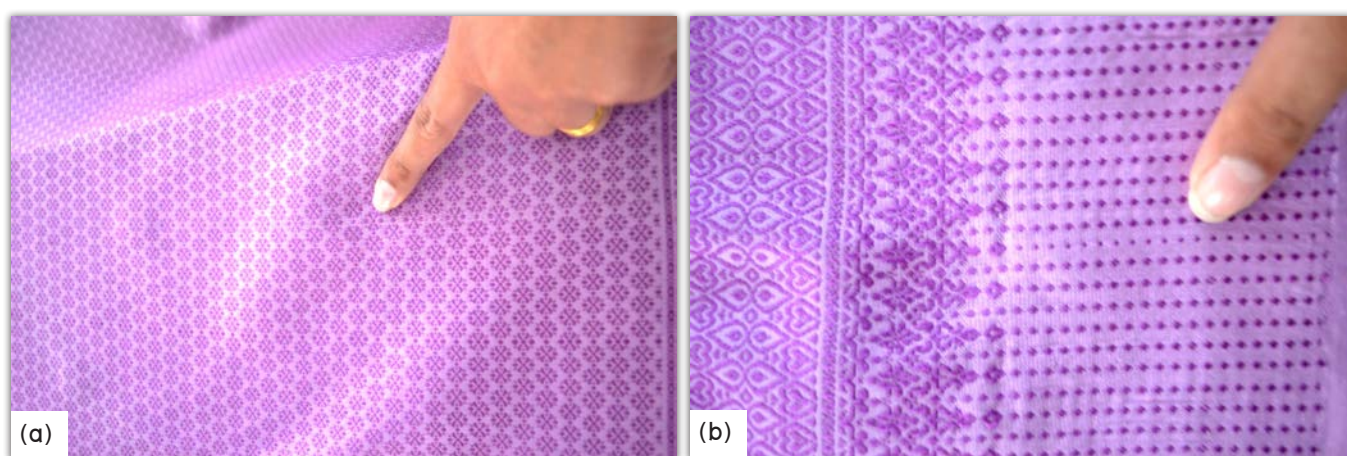

Figure 2 Substandard silk production due to; (a) Missing motif of fabric and (b) Incomplete wearing pattern on wrap-around skirt

ต้องซึ้งฝึกการทอผ้าไหมให้เกิดความชำนาญ รวมทั้งต้องการให้ผู้ต้องซึ้งได้เรียนรู้เทคนิคการทอผ้าต่าง ๆ ครบทุกขั้นตอน เหมือนกับทัศนสถานหญิงเชียงใหม่ 2) ต้องการได้รับการสนับสนุนด้านองค์ความรู้การประกอบอาชีพการทอผ้า การแปรรูปผลิตภัณฑ์การตลาดเกี่ยวกับด้านสิ่งทอ 3) ต้องการได้รับการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ สื่อการสอนหรืออุปกรณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการฝึกของกลุ่ม เงินทุนสำหรับการฝึกวิชาชีพ 4) ต้องการแหล่งรับซื้อผ้าไหมของกลุ่มฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมเรือนจำจังหวัดลำพูน และผ้าไหมจากผู้ต้องซึ้งที่พื้นที่ทอ 5) ต้องการให้มีวิทยากรหรือพี่เลี้ยงจากหน่วยงานภายนอกต่าง ๆ สอนเรื่องกระบวนการทอผ้าไหม การสอนเทคนิคต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อแลกเปลี่ยนและเพิ่มเติมความรู้ให้มากขึ้น และ 6) สามารถผลิตสินค้าออกมาจำหน่ายได้ และมีเงินปันผลให้แก่ผู้ต้องซึ้งที่เป็นสมาชิกในกลุ่ม และผู้ต้องซึ้งสามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพเมื่อพ้นโทษแล้ว

จากการสรุปประเด็นปัญหาและความต้องการของกลุ่มทอผ้าไหมเรือนจำจังหวัดลำพูนร่วมกันของผู้ต้องซึ้งและเจ้าหน้าที่เรือนจำ พบว่าสาเหตุหลักมาจาก 1) ขาดความต่อเนื่องในการพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหมของผู้ต้องซึ้ง ส่งผลให้ผู้ต้องซึ้งไม่มีความชำนาญในการทอผ้าไหม ขาดงบประมาณจ้างวิทยากรส่วนใหญ่เป็นการจ้างวิทยากรระยะสั้น ๆ ตามระยะเวลาโครงการที่เสนอของงบประมาณจึงไม่มีความต่อเนื่อง 2) รูปแบบการสอนที่ผ่านมายังไม่สามารถพัฒนาผู้ต้องซึ้งเพื่อทำให้เกิดความชำนาญในการทอผ้าไหม เพราะไม่ได้ลงมือฝึกปฏิบัติทุกคน ขาดการวัดผลงานของผู้ต้องซึ้งเป็นรายบุคคล ไม่มีการกำหนดให้ชัดเจนถึงผลงานของแต่ละคน เช่น ไม่ได้กำหนดว่าการเข้าพันหัตถ์คนละกี่เซนติเมตร และผลการตรวจประเมินผลงานของแต่ละคนว่าต้องปรับปรุงอะไรบ้าง 3) สื่อประกอบการเรียนการสอน เช่น เส้นไหม อุปกรณ์การทอไหม หัวม้วน ก็ทอผ้า เป็นต้น มีจำนวนไม่เพียงพอ ไม่อยู่ในสภาพพร้อมใช้งาน ไม่ได้มาตรฐาน และ 4) กำหนดการฝึกอบรมมีระยะเวลาจำกัด ทำให้ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหมของผู้ต้องซึ้ง การฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมในแต่ละขั้นตอนต้องมีเวลาให้ผู้ต้องซึ้งได้ฝึกทำและเรียนรู้การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งที่ผ่านมาโครงการอบรมมีระยะเวลาสั้น ผู้ต้องซึ้งที่พอทำได้จะเป็นคนลงมือทำ เพื่อให้ได้ชิ้นงานสำหรับนำไปใช้สอนสาธิตในขั้นตอนต่อไป คนที่ไม่เคยทำจึงมีหน้าที่ช่วยหยิบจับอุปกรณ์แต่ไม่ได้ลงมือทำอย่างจริงจัง เช่น การอบรมสาวไหมและเข้าหัวม้วนในขั้นตอนการเดินสาวไหมก่อนเข้าหัวม้วน ผู้ต้องซึ้งที่เคยทำจะเป็นคนเดินสาวไหม เพื่อให้ได้เส้นไหมสำหรับนำมาใช้เรียนการเข้าพันหัตถ์ต่อไป ทำให้ผู้ต้องซึ้งที่ไม่เคยทำไม่มีโอกาสได้ลงมือทำในขั้นตอนการสาวไหม

จากสาเหตุและปัญหาข้างต้นส่งผลต่อการพัฒนาความสามารถด้านการทอผ้าไหมของผู้ต้องซึ้งในเรือนจำจังหวัดลำพูน ดังนั้นเป้าหมายของการปรับปรุงหลักสูตรการทอผ้าไหม คือ ผู้ต้อง

ซึ้งต้องสามารถทอผ้าไหมตามมาตรฐานผ้าไหมยกดอกลำพูน และเพิ่มจำนวนผู้ต้องซึ้งใหม่ที่ทอผ้าไหมได้ เพื่อเตรียมทดแทนผู้ต้องซึ้งเดิมที่จะพ้นโทษ เรือนจำจังหวัดลำพูนจึงได้บูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความรู้และฝึกทักษะความชำนาญการทอผ้าไหมแก่ผู้ต้องซึ้งในระหว่างต้องโทษในเรือนจำ โดยวางแผนร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อขยายผลการศึกษาสู่เรือนจำจังหวัดลำพูน โดยนำหลักสูตรและแนวทางการฝึกวิชาชีพการทอผ้าไหมของทัศนสถานหญิงเชียงใหม่ มาเป็นต้นแบบเพื่อปรับใช้กับเรือนจำจังหวัดลำพูน เพื่อให้ได้หลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกที่เหมาะสม และพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหมของผู้ต้องซึ้งเรือนจำจังหวัดลำพูนให้ได้มาตรฐาน ส่งผลให้ผ้าไหมที่ผลิตได้มาตรฐาน มีจำนวนเพียงพอต่อการขาย สามารถรับจ้างทอผ้าจากผู้ประกอบการภายนอกได้ และผู้ต้องซึ้งมีรายได้จากเงินปันผลและมีกำลังใจทอผ้าไหมต่อไป รวมทั้งสามารถพัฒนาครูสอนทอผ้าไหมในเรือนจำ ลดการพึ่งพาวิทยากรจากภายนอก และเมื่อพ้นโทษผู้ต้องซึ้งมีอาชีพทอผ้าไหมและสร้างรายได้เพื่อเลี้ยงชีพและครอบครัว และเป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจของท้องถิ่นต่อไป

กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลง และการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

การขยายผลการพัฒนาความสามารถด้านการทอผ้าไหมจากทัศนสถานหญิงเชียงใหม่สู่เรือนจำจังหวัดลำพูน เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยนำหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมที่พัฒนาสำหรับผู้ต้องซึ้งทัศนสถานหญิงเชียงใหม่มาปรับปรุงเพื่อใช้กับผู้ต้องซึ้งเรือนจำจังหวัดลำพูน เพื่อพัฒนาความสามารถด้านการทอผ้าไหมให้ผู้ต้องซึ้ง ดังนี้

ภาคีเครือข่าย 3 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 กลุ่มเป้าหมายหลักและกลุ่มเป้าหมายรอง ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาความสามารถด้านการทอผ้าไหม ได้แก่ 1) ประชาชนชาวบ้านด้านทอผ้าไหมเป็นผู้ให้คำปรึกษาและถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาทักษะการทอผ้าไหม จำนวน 1 คน เป็นประชาชนชาวบ้านที่เชี่ยวชาญด้านการทอผ้าไหมยกดอก เป็นผู้ที่เคยถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ต้องซึ้งกลุ่มนี้เพื่อพัฒนาทักษะการทอผ้าไหมยกดอกให้มีความต่อเนื่องในเทคนิคที่สอน 2) ผู้ต้องซึ้งเป็นกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาความสามารถด้านการทอผ้าไหม เป็นผู้มีส่วนร่วมสำคัญในการวางแผน ตัดสินใจ และดำเนินการทุกขั้นตอน จำนวน 20 คน แบ่งเป็นผู้ต้องซึ้งที่เคยอบรมการทอผ้าไหมในเรือนจำ จำนวน 8 คน และเป็นผู้ต้องซึ้งที่ยังไม่เคยอบรมและทอผ้าไหมไม่ได้แต่มีความสนใจในการทอผ้าไหม จำนวน 12 คน 3) นักวิชาการ อาจารย์มหาวิทยาลัย เป็นผู้อำนวยการในการพัฒนาทักษะความสามารถการทอผ้าไหม จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้สนับสนุนการพัฒนา

ความสามารถในการทอผ้าไหม ได้แก่ 1) ผู้บัญชาการและเจ้าหน้าที่เรือนจำเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการทำงาน ร่วมวางแผนและตัดสินใจในการดำเนินงาน จำนวน 6 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างจากดุลพินิจของผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดลำพูน และมีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม 2) เจ้าหน้าที่ศูนย์หม่อนไหมฯ เชียงใหม่ เป็นที่ปรึกษาด้านมาตรฐานตรานกยูง เสริมองค์ความรู้ด้านการทอผ้าไหม ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับด้านการทอผ้าไหม จำนวน 3 คน เป็นเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลให้คำปรึกษาด้านมาตรฐานตรานกยูงแก่เรือนจำจังหวัดลำพูน กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้ช่วยดำเนินกิจกรรมหลังการพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหม ได้แก่ ผู้ประกอบการผ้าไหมเป็นผู้จ้างงานผู้ต้องขังในเรือนจำ และจ้างงานผู้ต้องขังเมื่อพ้นโทษ จำนวน 1 คน เป็นเจ้าของกิจการทอผ้าไหมยกดอกในจังหวัดลำพูน มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี เคยถ่ายทอดความรู้ด้านทอผ้าไหมให้ผู้ต้องขัง

ขั้นที่ 1 การปรับปรุงหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกลำพูน

1. การปรับปรุงหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกลำพูน เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดลำพูน ใน 5 ประเด็น ดังนี้

1) ปรับลดลายนารีสานผืนเป็นลายพิกลดอกเล็ก เนื่องจากลายนารีสานผืนเป็นลายลิขสิทธิ์ของผู้ต้องขังทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ และลายพิกลดอกเล็กเป็นลวดลายดั้งเดิมของผ้าไหมยกดอกลำพูนที่ได้รับความนิยมในทุกยุคทุกสมัย เป็นลายพื้นฐานของการออกแบบลายผ้ายกดอก ซึ่งเหมาะสำหรับผู้ต้องขังที่เริ่มต้นเรียนทอผ้าไหมสามารถฝึกทอได้ง่ายและทอขึ้นลายได้เร็ว ทำให้ผู้ต้องขังเห็นลายผ้าที่ทอว่าลวดลายถูกต้องหรือไม่

2) ปรับรวมเนื้อหาเรื่องวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้และอธิบายก่อนเริ่มสาธิตและลงมือปฏิบัติในแต่ละขั้นตอน เพื่อให้ผู้ต้องขังเห็นภาพและเข้าใจได้ดีขึ้น

3) ปรับเพิ่มเนื้อหาเรื่องมาตรฐานตรานกยูง และเครื่องหมายรับรอง GI เพื่อให้ผู้ต้องขังมีความรู้และเข้าใจในมาตรฐานการทอผ้าไหมยกดอกเพื่อยกระดับการทอผ้าให้ทัดเทียมกับช่างทอภายนอกเรือนจำ โดยเฉพาะเนื้อหาเรื่องเครื่องหมายรับรอง GI ซึ่งผ้าไหมยกดอกลำพูนเป็นสินค้าที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ทั้งในประเทศไทย ประเทศอินโดนีเซีย และประเทศอินเดีย เป็นการรับรองสินค้าที่มีคุณภาพ มีเอกลักษณ์เฉพาะเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ ความรู้ที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพผ้าไหมและเพิ่มมูลค่าให้สินค้าของผู้ต้องขังในอนาคต

4) เพิ่มกิจกรรมการประกวดออกแบบลายผ้าในขั้นตอนการฝึกเขียนลายผ้าไหมบนกระดาษกราฟและเพิ่มระยะเวลาฝึกอบรมให้มากขึ้น เพื่อให้ผู้ต้องขังมีเวลาคิดสร้างสรรค์ผลงานการออกแบบลายผ้าสามารถพัฒนาต่อยอดเป็นลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของ

เรือนจำจังหวัดลำพูนต่อไปได้

5) ปรับวิธีการวัดและประเมินผล จากเดิมที่ประเมินผลจากผลงานของกลุ่ม เป็นการประเมินผลระดับความสามารถทอผ้าไหมรายบุคคล เพื่อให้ทุกคนได้ลงมือทำ มีผลงานของตนเอง เปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังมีการพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหมเพิ่มขึ้น

2. หลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกลำพูนที่ปรับปรุง

มีรายละเอียดดังนี้ 1) จุดประสงค์หลักของหลักสูตร คือ เพื่อให้ผู้ต้องขังมีความรู้และความเข้าใจเรื่องวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ใช้ในแต่ละกระบวนการทอผ้าไหม เรียนรู้จากการปฏิบัติจนสามารถทอผ้าไหมยกดอกได้ 2) เนื้อหาที่ถ่ายทอดประกอบด้วย ความรู้เรื่องเส้นไหม ภาพรวมของกระบวนการทอผ้าไหมและมาตรฐานของผ้าไหมยกดอกลำพูนทั้งมาตรฐานตรานกยูงและมาตรฐาน GI รู้จักวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าไหม การกรอไหม การสาวไหม การเข้าฟันหัวหวีและเข้าหัวม้วน การเก็บตะกอกเขาเหยียบ/การเก็บตะกอกผืนผ้า การเขียนลาย การตัดลาย การเก็บตะกอกดอกและการทอผ้าและตรวจเช็คความเรียบร้อยของผืนผ้า และสอนตามลำดับขั้นตอนของการทอผ้าไหมยกดอก 3) วิธีการสอนโดยการบรรยาย การสาธิต และการสอนโดยการลงมือปฏิบัติ การสอนแบบตัวต่อตัว และการเรียนรู้กลุ่มเล็กโดยแบ่งกลุ่มผู้ต้องขังให้ร่วมกันฝึกปฏิบัติ 4) สื่อการเรียนรู้ คือ วัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ต้องใช้ในแต่ละขั้นตอนของการทอผ้าไหมยกดอก สื่อวีดิทัศน์ ภาพรวมกระบวนการทอผ้าไหม และเอกสารประกอบการเรียนทอผ้าไหมที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์และขั้นตอนการทอผ้าไหม ซึ่งรวบรวมโดยผู้ต้องขังของทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ และ 5) วิธีการวัดและประเมินผล ใช้การตรวจผลงานจากการปฏิบัติงานจริงรายบุคคล การสุ่มถาม การสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น

3. แบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกสำหรับการวัดและประเมินผล

แบบสัมภาษณ์รายบุคคล เพื่อเก็บข้อมูลส่วนบุคคลและประสบการณ์เกี่ยวกับการทอผ้าไหมของผู้ต้องขัง แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ต้องขังประกอบด้วย อายุ สัญชาติ เชื้อชาติ ภูมิลำเนา สถานภาพครอบครัว จำนวนบุตร อายุของบุตร ระดับการศึกษา ระดับความสามารถทางภาษาไทย โรคประจำตัว ส่วนที่ 2 ข้อมูลประสบการณ์เกี่ยวกับการทอผ้าของผู้ต้องขังทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหมก่อนเข้ามาในเรือนจำ ขั้นตอนที่สามารถทำได้ และเหตุผลที่ผู้ต้องขังต้องการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมแบบบันทึกกิจกรรม เพื่อบันทึกข้อมูลรายละเอียดกิจกรรมซึ่งประกอบด้วย วันเวลา สถานที่ทำกิจกรรม จำนวนและรายชื่อผู้เข้าร่วม เป้าหมายของกิจกรรม ลักษณะกิจกรรม ผลการดำเนินงาน บทเรียน/สิ่งที่เรียนรู้ ข้อเสนอแนะ ปัญหา/อุปสรรค โดยบันทึกทุก

ครั้งที่ทำกิจกรรมและบันทึกทันทีหลังจากทำกิจกรรม เพื่อให้ผู้ต้องชั่งจดจำรายละเอียดของกิจกรรมได้อย่างครบถ้วน แบบบันทึกผลการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องชั่ง เพื่อบันทึกข้อมูลผลการฝึกปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของผู้ต้องชั่งซึ่งจะมีหัวหน้าและรองหัวหน้ากลุ่มผู้ต้องชั่งเป็นผู้จดบันทึก ข้อมูลที่บันทึกประกอบด้วยผลงานการฝึกของสมาชิกทุกคนในทีมและปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างฝึกวิชาชีพ แบบทดสอบความรู้ 20 ข้อ เพื่อประเมินความรู้ก่อนและหลังการถ่ายทอดความรู้ใน 4 หัวข้อ คือ เส้นไหม ภาพรวมของกระบวนการทอผ้าไหม มาตรฐานตรานกยูง และมาตรฐาน GI ผ้าไหมยกดอกลำพูน แบบบันทึกสนทนากลุ่ม เพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้ต้องชั่งต่อหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมที่ทดลองใช้ เพื่อประเมินหลักสูตร 6 ประเด็น ประกอบด้วย เนื้อหาที่สอน ลำดับการสอน วิธีการสอน ขนาดของกลุ่มผู้เรียน ระยะเวลาสอนและให้ลงฝึกปฏิบัติ และเอกสารประกอบการสอน แบบประเมินตนเอง เพื่อประเมินความสามารถในการทอผ้าไหมเปรียบเทียบกับก่อน-หลังการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม เพื่อประเมินการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้และความสามารถการทอผ้าไหมของผู้ต้องชั่งในแต่ละขั้นตอน

ขั้นที่ 2 การวางแผนใช้หลักสูตร

1. การจัดทำตารางการฝึกวิชาชีพ

การศึกษาชั่วโมงการฝึกวิชาชีพจริงของผู้ต้องชั่ง และพิจารณาข้อกำหนดการเข้าภายในเรือนจำของบุคคลภายนอก เพื่อไม่ให้กระทบกับเวลาที่ทำกิจกรรมประจำวันของผู้ต้องชั่ง สรุปได้ดังนี้ ช่วงเวลาการฝึกของแต่ละวัน แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงเช้า ตั้งแต่เวลา 9:00-11:45 น. และช่วงบ่าย เวลา 13:00-14:15 น. มีเวลาฝึกอบรม 4 ชั่วโมงต่อวัน วันเสาร์-อาทิตย์ วันหยุดนักขัตฤกษ์ ไม่มีการฝึกวิชาชีพ กำหนดตารางการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องชั่งเรือนจำจังหวัดลำพูนดังนี้ การฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมใช้ระยะเวลาฝึกปฏิบัติ จำนวน 120 วัน แบ่งเป็น 10 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมให้ความรู้เรื่องเส้นไหม ภาพรวมของกระบวนการทอผ้าไหม จำนวน 1 วัน 2) กิจกรรมให้ความรู้เรื่องมาตรฐานของผ้าไหมยกดอกลำพูน ได้แก่ มาตรฐานตรานกยูง มาตรฐาน GI จำนวน 1 วัน 3) กิจกรรมฝึกการทอไหม จำนวน 7 วัน 4) กิจกรรมฝึกการเดินด้ายหรือสาวไหม จำนวน 2 วัน 5) กิจกรรมฝึกการเข้าพันหวีและการเข้าหัวม้วน จำนวน 10 วัน 6) กิจกรรมฝึกการเข้าตะกอเขาเหยียบ/การเก็บตะกอฝืนผ้า จำนวน 7 วัน 7) กิจกรรมฝึกการเขียนลายบนกระดาษกราฟและจัดประกวดการออกแบบลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของเรือนจำจังหวัดลำพูน จำนวน 16 วัน 8) กิจกรรมฝึกการคัดลาย จำนวน 25 วัน 9) กิจกรรมฝึกการเก็บตะกอดอก/การเก็บตะกอลาย จำนวน 28 วัน และ 10) กิจกรรมฝึกทอผ้าบนกี่และตกแต่งฝืนผ้าสำเร็จ จำนวน 23 วัน

2. การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการฝึกวิชาชีพ

ตรวจเช็ควัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกทอผ้าไหม ให้มีจำนวนเพียงพอ

ต่อการฝึกวิชาชีพและสภาพพร้อมใช้งาน วัสดุอุปกรณ์ในการฝึกทั้งหมด 39 รายการ มีดังนี้

1) วัสดุอุปกรณ์ที่มีจำนวนเพียงพอและพร้อมใช้งาน จำนวน 19 รายการ (Figure 3) ได้แก่ 1) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการทอเส้นไหม จำนวน 1 รายการ คือ ระวัง หรือ กงกว้าง 2) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการสาวไหมและเข้าหัวม้วน จำนวน 3 รายการ คือ ม้าเดินด้ายแบบไม้ เสอไขว้ และหัวม้วน 3) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการร้อยตะกอ/การเก็บตะกอเขาเหยียบ จำนวน 1 รายการ คือ ไม้ก้ามปู หรือ ไม้เก็บเขา 4) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการทอเป็นฝืนผ้า จำนวน 14 รายการ คือ กรรไกร กี่ทอผ้าแบบพื้นเมือง เข็มหมุด เข็กร ตะกร้าใส่หลอดด้ายพุ่งอันเล็กและอุปกรณ์ต่าง ๆ แผ่นไม้ที่นึ่งทอ ม้าไม้สำหรับเวลาถอดไม้หลายดอก ไม้คนัดใหญ่ เอาไว้สับไขว้ ไม้โยงตะกอ ไม้ทาบ ไม้เหยียบ ลูกกรอกเหล็ก สายวัด และสะพาน (ไม้กระทาบ)

2) วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่แต่ต้องซ่อมแซม/ทำเพิ่ม จำนวน 11 รายการ ได้แก่ 1) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการทอเส้นไหม จำนวน 3 รายการ คือ ตัวกรอ แป้นรองกันหลอดเวลากรอไหม และหลอดพลาสติก 2) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการสาวไหมและเข้าหัวม้วน จำนวน 2 รายการ คือ แทนอัดก้อปบี้ และหลักสาวไหม 3) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการคัดลายและออกแบบลาย จำนวน 1 รายการ คือ ไม้เกา 4) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการทอเป็นฝืนผ้า จำนวน 5 รายการ คือ กระสวยสำหรับใส่เส้นไหมพุ่ง คานรองเขาดอก บันได ไม้ใช้เวลาค้ำหัวม้วน ไม้หลาย และเหล็กมัดสะพาน

3) วัสดุอุปกรณ์ที่ซื้อใหม่/ซื้อเพิ่ม 9 รายการ ได้แก่ 1) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการร้อยตะกอ/การเก็บตะกอเขาเหยียบ จำนวน 2 รายการ คือ ท่อลูมิเนียม และไม้ตี 2) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการสาวไหมและเข้าหัวม้วน จำนวน 2 รายการ คือ ตัวร้อยไหมเข้าพันหวี (ไม้ก้อกแกก) และพันหวีสแตนเลส 3) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการคัดลายและออกแบบลาย จำนวน 2 รายการ คือ กระดาษกราฟสำหรับออกแบบลาย และไม้คัดลาย 4) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการทอเป็นฝืนผ้า จำนวน 3 รายการ คือ ดิ้น เส้นไหมพุ่ง และเส้นไหมยีน

3. จัดเตรียมสื่อการเรียนการสอน

ผู้ต้องชั่งหญิงทั้งหมดสามารถอ่านภาษาไทยได้ แต่บางคนอ่านไม่คล่องเพราะเพิ่งเรียนในเรือนจำจังหวัดลำพูน จึงจัดทำเอกสารเพื่อให้ผู้ต้องชั่งทุกคนอ่านทบทวนขั้นตอนการทอผ้าไหม และบันทึกข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับการปรับปรุงเอกสารประกอบการฝึกวิชาชีพให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสื่อการสอนเป็นเอกสารที่ผู้ต้องชั่งจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ จดบันทึกขณะฝึกวิชาชีพและรวบรวมเป็นเอกสารประกอบการเรียนทอผ้าไหมยกดอก ประกอบด้วย ความรู้เรื่องเส้นไหม วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ ขั้นตอนการทำงานอย่างละเอียด เทคนิคการทำปัญหาที่เกิดขึ้นและแนวทางแก้ไข และข้อควรระวัง ในแต่ละขั้นตอน

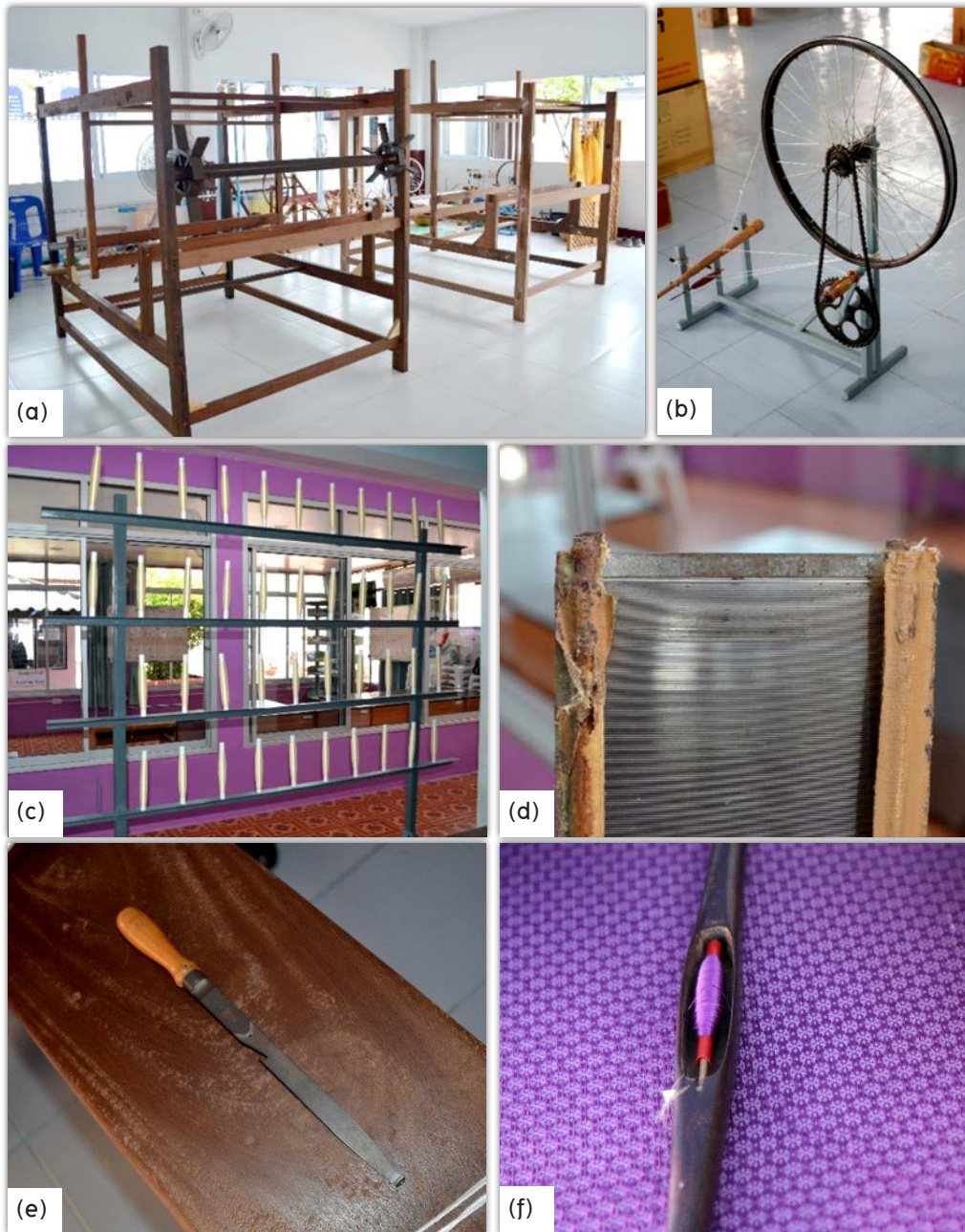

Figure 3 Tools for silk rearing; (a) Loom, (b) Yarn spinning wheel, (c) Reeling poles, (d) Stainless steel reed, (e) Wearing shedstick and (f) Wooden wearing shuttle

4. จัดเตรียมผู้เรียน ผู้ต้องชั่งหึ่งเรือนจำจังหวัดลำพูน จำนวน 20 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 10 คน แต่ละกลุ่มมีหัวหน้ากลุ่มประจำทำหน้าที่ดูแลความเรียบร้อย ประสานงานจัดลำดับการฝึกปฏิบัติของผู้ต้องชั่งในกลุ่มทุกคน ผู้สอนหลักบรรยายหัวข้อความรู้เรื่องภาพรวมของกระบวนการทอผ้าไหม สาธิตและฝึกปฏิบัติการเขียนลายบนกระดาษกราฟ การกรอไหม การเดินด้ายหรือสาวไหม การเข้าพันหรีและการเข้าหัวม้วน การเข้าตะกอ เขาเหยียบ/การเก็บตะกอผืนผ้า การคัดลาย การเก็บตะกอดอก/การเก็บตะกอลาย การทอผ้าบนกี่และตกแต่งผืนผ้าที่สำเร็จ ผู้สอน

เสริมเป็นเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ ความรู้เรื่องเส้นไหมและมาตรฐานตรานกยูง ผู้ให้ความรู้คือเจ้าหน้าที่จากศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เชียงใหม่ ส่วนความรู้เรื่องมาตรฐาน GI ของผ้าไหมยกดอกลำพูน ผู้ให้ความรู้คือเจ้าหน้าที่จากสำนักงานพาณิชย์จังหวัดลำพูน

ขั้นที่ 3 การจัดกิจกรรมฝึกอบรมริชาชีพ

1. จัดกิจกรรมให้ความรู้ โดยนักวิชาการเกษตรปฏิบัติการ จากศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เชียงใหม่ และเจ้าหน้าที่

จากสำนักงานพาณิชย์จังหวัดลำพูน เรื่องเส้นไหม ภาพรวมของกระบวนการทอผ้าไหม และมาตรฐานของผ้าไหมยกดอกลำพูน ได้แก่ มาตรฐานตรานกยูง มาตรฐาน GI โดยการทำแบบทดสอบความรู้ก่อนบรรยายความรู้ จัดแสดงหนอนไหม รังไหม เส้นไหม (Figure 4) และการทำแบบทดสอบหลังบรรยายความรู้ การวัดความรู้ก่อนและหลังการบรรยาย ใน 4 หัวข้อ ได้แก่ ความรู้เรื่องเส้นไหม กระบวนการทอผ้าไหม มาตรฐานตรานกยูง และมาตรฐาน GI ข้อคำถามหัวข้อละ 5 ข้อ รวมทั้งหมด 20 ข้อ ผลคะแนนก่อนให้ความรู้ได้คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 15.3 และหลังให้ความรู้ได้คะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเท่ากับ 16.8

2. จัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม การฝึกกรอไหม

การเดินด้ายหรือสาวไหม การเข้าพันหรีและการเข้าหัวม้วน การเก็บตะกอกเขาเหยียบ/การเก็บตะกอกผืนผ้า การเขียนลายผ้าไหมบนกระดาษกราฟ ฝึกการคัดลาย การเก็บตะกอกดอก/การเก็บตะกอลาย และทอผ้าบนกี่และตกแต่งผ้าสำเร็จ โดยวิทยากรปราชญ์ชาวบ้านอธิบายขั้นตอน ความสำคัญของขั้นตอน อุปกรณ์ที่ใช้บรรยายและสาธิต และผู้ต้องขังลงมือฝึกปฏิบัติในแต่ละขั้นตอน ในการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมแบ่งผู้ต้องขัง 20 คน เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 10 คน แต่ละกลุ่มทำหัวม้วนหนึ่งหัวเพื่อนำไปขึ้นที่ทอผ้าของกลุ่มตนเอง เป็นการกระจายจำนวนผู้ต้องขังให้มีโอกาสได้ฝึกปฏิบัติการทอผ้าไหมอย่างทั่วถึง ซึ่งการบริหารจัดการสมาชิกในกลุ่มโดยกระจายคนที่เคยทอผ้าไหมไปอยู่ทั้งสองกลุ่มและเลือกผู้ต้องขังที่ชำนาญที่สุดในกลุ่มเป็นหัวหน้าและรองหัวหน้า คอยดูแลเป็นที่ปรึกษาสำหรับผู้ต้องขังใหม่ กำกับให้ทุกคนฝึกลงมือทำ และบันทึกผลการฝึกของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม ซึ่งขั้นตอนการฝึกปฏิบัติทอผ้าไหมของผู้ต้องขัง 8 ขั้นตอน ได้วางแผนเพื่อให้ผู้ต้องขังทุกคนได้ฝึกปฏิบัติ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกรอไหม ตรวจสอบผลงานเป็นรายบุคคล โดยผู้ต้องขังแต่ละคนฝึกปฏิบัติการกรอไหมยืนหลอดใหญ่คนละ 2 ใจ (เส้นไหม 1 ใจ เท่ากับ 2 หลอด) ดังนั้น 20 คน จะได้ทั้งหมด 80 หลอดใหญ่ เส้นไหมทั้งหมด 2 กิโลกรัม สำหรับการขึ้นหัวม้วน 2 หัว ผลการฝึกกรอเส้นไหมยืนส่วนใหญ่ผู้ต้องขังทำได้ดี วิทยากรได้ให้คำแนะนำและเทคนิคว่าควรกรอให้ได้ขอบหัวท้ายที่มีความมนเท่ากัน แล้วค่อยกรอตรงกลางหลอด แล้วควรเว้นขอบหัวท้ายไม่เกิน 1 เซนติเมตร และเวลากรอเส้นไหมไม่ควรเอาผ้ามาจับเส้นไหม เพราะจะทำให้เส้นไหมยุ่ยได้ง่าย กรอใส่หลอดโคนและตั้งหลักเข้าหลอดเล็ก ผู้ต้องขังทุกคนฝึกปฏิบัติกรอได้คนละ 5 หลอด

ขั้นตอนที่ 2 การสาวไหม ฝึกปฏิบัติการเดินสาวไหม แต่ละกลุ่มต้องเดินสาวไหมทั้งหมด 50 รอบ ดังนั้นจึงสลับให้ผู้ต้องขังเดินคนละ 5 รอบ ผลการฝึกปฏิบัติการเดินด้ายที่ใช้พันหรีเบอร์ 96 ต้องสาวไหม 25 เมตร ผ้ายกทั้งหมด 5 ชุด ชุดละ 4 เมตร เดินทั้งหมด 50 รอบ แบ่งผู้ต้องขังเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 เริ่มฝึกก่อน โดยให้ผู้ต้องขัง 1 คน เดินสาวไหมคนละ 5 รอบ (ทั้งหมดจะครบ 50 รอบ) ผลงานการเดินด้ายหรือสาวไหมของกลุ่มที่ 1 ถักเปียถี่ไป ซึ่งส่งผลให้เวลานำเส้นไหมไปเข้าตัวก๊อบปีจะทำให้เส้นไหมเป็นกระจุกได้ ส่วนของกลุ่มที่ 2 การเก็บเปียถี่ มีการถักเปียเริ่มจากหัวไปหางใช้ได้ แต่ไม่ยอมให้ใช้เชือกฟางมัดตอนเก็บเปีย เพราะจะทำให้เส้นไหมขาดได้ เนื่องจากไปเสียดสีกับเส้นไหม

ขั้นตอนที่ 3 การเข้าพันหรีและเข้าหัวม้วน ใช้วิธีการนำเทปกาวมาแปะระยะ แบ่งเทปกาวแล้วเอาเส้นไหมพันแบ่งไว้ การฝึกปฏิบัติเข้าพันหรีทั้ง 2 กลุ่ม จะต้องทำกลุ่มละ 1 พันหรี พันหรี 1 อัน มี 41 นิ้ว ให้แต่ละกลุ่มจับคู่กัน คนหนึ่งเป็นคนใส่เข้าพันหรี แต่ละช่องอีกคนหนึ่งเป็นคนส่งเส้นไหม คอยผลัดรับ-ส่ง เข้าพันหรี คู่ละ 8 นิ้ว จะเท่ากับ 5 คู่ ทั้งนี้ในฝึกปฏิบัติจริงได้ปรับโดยไม่นำเทปกาวมาแปะและเอาเส้นไหมพัน แต่ให้หัวหน้าแต่ละกลุ่มจดรายชื่อ

Figure 4 Example of learning media on silk wearing process; (a) Silkworms and cocoons and (b) Silks produced by community and industry

ผู้ต้องขังตามลำดับที่เข้าพื้นที่กับช่วงความยาวบนพื้นที่ว่าเข้าพื้นที่ช่วงใด

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บตะกอกเขาเหยียบ แต่ละกลุ่มสลับคนทำ คนละ 16 นิ้วครึ่ง จะทำไม้ล่างหรือบนได้ตามถนัด โดยไม้บน 2 อัน ล่าง 2 อัน ความยาวของพื้นที่ 41 นิ้ว การตรวจสอบผลงานคนละ 1 คู่ หรือใช้วิธีการวัดแบบพื้นที่แต่ทำเป็นรายบุคคล ให้ทำคนละ 8 นิ้ว ทั้งไม้บน-ล่าง ($41 \times 4 = 164/10 = 16.4$ นิ้ว) หรือทำคนละ 16 นิ้ว จำนวน 10 คน เป็น 160 นิ้ว ส่วนที่เหลือ 4 นิ้ว ให้คนที่ชำนาญเก็บตะกอกเขาเหยียบให้ครบ ทั้งนี้ในการฝึกปฏิบัติจริงการเก็บตะกอกเขาเหยียบไม้ล่างก่อน 2 ไม้ ไม่เสร็จภายในหนึ่งวันที่วิทยากรเข้าเรือนจำ จึงปรับให้ผู้ต้องขังทำคนละ 2 นิ้วต่อไม้ (ไม้ล่าง 2 ไม้ ทำคนละ 4 นิ้ว) และวิทยากรสอนพลิกไม้ตะกอกเขาเหยียบขึ้นเก็บตะกอกเขาเหยียบต่ออีก 2 ไม้ ทำคนละ 2 นิ้วต่อไม้ เมื่อตรวจชิ้นงานการเก็บตะกอกเขาเหยียบพบว่าทำได้สวยงาม แสดงถึงน้ำหนักมือสม่ำเสมอคงที่

ขั้นตอนที่ 5 การเขียนลาย การสอนเขียนลายดอกพิกุลเล็ก+เชิง+ตัว โดยให้ผู้ต้องขังทุกคนได้ฝึกเขียน และให้ผู้ต้องขังออกแบบลายผ้าตามจินตนาการของตนเองเพื่อส่งประกวด คนละ 1 ลาย ผู้ต้องขังได้ฝึกเขียนลายลงบนกระดาษกราฟ โดยผู้ต้องขังสามารถเขียนลายดอกประจำยามแบบครบทั้งดอก จำนวน 3 ดอกได้

ทั้งนี้ในขั้นตอนที่ 1-5 ดำเนินงานระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2563 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2564 วิทยากรประชาชนชาวบ้านสามารถเข้าไปสอนพัฒนาความสามารถด้านการทอผ้าไหมให้ผู้ต้องขังภายในเรือนจำได้ แต่หลังจากเดือนเมษายน พ.ศ. 2564 เกิดการระบาดของโรคโควิด 19 ทำให้กรมราชทัณฑ์ไม่อนุญาตให้บุคคลภายนอกเข้าเรือนจำ ทำให้ต้องปรับแผนการสอนขั้นตอน 6-8 แบบออนไลน์ ผ่าน Line และ Google Meet มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 6 การคัดลาย โดยจัดเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้สาคิดการคัดลายและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์สำหรับสอนออนไลน์ไปยังเครื่องคอมพิวเตอร์ของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดลำพูน เพื่อให้วิทยากรประชาชนชาวบ้านสอนและสาธิตแบบออนไลน์ได้ และมอบหมายให้หัวหน้ากลุ่มทั้งสองกลุ่มคอยดูแลและกำกับให้ทุกคนได้ฝึกคัดลาย เช็ดผลงานเป็นรายบุคคล คัดลายโดยดูจากกระดาษกราฟแล้วคัดลงไม้ให้ถูกต้อง เก็บคนละ 1 ไม้ จากการติดตามและสอบถามปัญหาในสัปดาห์ถัดไป พบว่าขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่ไม่เคยทำไม่ถนัด มีปัญหาเรื่องสายตา ทำให้คัดลายผิด ต้องแก้ไขย้อนกลับไปมา ใช้เวลาฝึกและทำขั้นตอนนี้นานกว่าที่วางแผนไว้

ขั้นตอนที่ 7 การเก็บตะกอกดอก วิทยากรประชาชนชาวบ้านสอนเก็บตะกอกดอกโดยให้ดูลายบนกระดาษกราฟ และสอนในขั้นตอนการเก็บตะกอกดอก/การเก็บตะกอกลายต่อ ตะกอกดอกที่ต้องเก็บมีทั้งหมด 40 ไม้ ต่อ 1 ก๊อ (แต่ละกลุ่ม 40 ไม้) โดยให้ผู้ต้องขังแต่ละคนฝึกเก็บตะกอกดอกคนละ 4 ไม้ ให้หัวหน้ากลุ่มจับบันทึกผล

การฝึกตะกอกดอกของผู้ต้องขัง จากการตรวจผลงานการเก็บตะกอกดอก/การเก็บตะกอลายของผู้ต้องขังทั้ง 2 กลุ่ม หลังจากการฝึกเก็บตะกอก 1 สัปดาห์ พบว่า ผู้ต้องขังสามารถทำได้ แต่การตรวจความถูกต้องของลายผ้าทำได้ยากเนื่องจากนำเสนอผ่านวิดีโอคอลทำให้ภาพไม่คมชัด จึงแก้ปัญหาโดยการบันทึกวิดีโอขณะประชาชนชาวบ้านสอนและส่งไฟล์วิดีโอให้เจ้าหน้าที่เรือนจำเปิดให้ผู้ต้องขังดูซ้ำเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น

ขั้นตอนที่ 8 การทอผ้าบนกี่ โดยสอนขั้นตอนการทอผ้าบนกี่และตกแต่งผืนผ้าสำเร็จ ในขั้นตอนนี้มีผู้ต้องขังทำได้หลายคนและสามารถเป็นที่เลี้ยงสอนผู้ต้องขังที่ไม่เคยทอได้ เพื่อกระชับเวลาในการสอนออนไลน์ จึงปรับวิธีสอนโดยให้ผู้ต้องขังที่ทอผ้าได้เป็นครูที่เลี้ยงสอนผู้ต้องขังที่เหลือ โดยให้ครูที่เลี้ยงร่วมแลกเปลี่ยนปัญหาที่พบและเทคนิคการทอผ้าใหม่กับวิทยากรประชาชนชาวบ้านเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนและสามารถนำไปถ่ายทอดต่อให้ผู้ต้องขังที่ยังทำไม่เป็นได้อย่างถูกต้อง ซึ่งผ้าไหมยกดอกลำพูนที่ผู้ต้องขังฝึกทอ และผ้าไหมยกดอกลำพูนที่ทอในเรือนจำ แสดงในภาพที่ 5 (Figure 5)

กิจกรรมจัดประกวดการออกแบบลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของเรือนจำจังหวัดลำพูน เป็นกิจกรรมเสริมต่อจากสอนเขียนลายบนกระดาษกราฟ โดยชี้แจงรายละเอียดการประกวดออกแบบลายผ้า และให้เวลาผู้ต้องขังได้ออกแบบลายผ้าตามแรงบันดาลใจของตนเอง จากสถานการณ์โควิด 19 ทำให้ต้องนำกระดาษกราฟลายผ้าที่ผู้ต้องขังออกแบบให้กรรมการตัดสินผลงานการออกแบบลายผ้าภายนอกเรือนจำ มีกรรมการจำนวน 4 คน พิจารณาตัดสินผลงานที่ได้รับรางวัล เกณฑ์การตัดสินใจคือ ความคิดสร้างสรรค์ของลายผ้าหรือความสวยงามของลวดลาย แรงบันดาลใจ และแนวความคิดในการออกแบบ ความชัดเจนและความโดดเด่นของลายผ้า และความเป็นอัตลักษณ์ของลายผ้า จากนั้นประกาศผลงานการออกแบบลายผ้าของผู้ต้องขังที่ได้รับรางวัล และมอบรางวัลให้ผู้ต้องขัง เพื่อให้ผู้ต้องขังนำไปซื้อสิ่งของจำเป็นในเรือนจำ การประกวดออกแบบลายผ้าไหมยกดอกลำพูนครั้งนี้มีผู้ต้องขังเข้าร่วม 19 คน เนื่องจากมีผู้ต้องขัง 1 คน ที่เข้าร่วมโครงการพันโทยกก่อนสิ้นสุดโครงการ มีผลงานเข้าประกวดทั้งหมด 29 ผลงาน แบ่งเป็นการประกวด 2 ประเภท ได้แก่ 1) ประเภทสร้างสรรค์ และ 2) ประเภทสวยงาม (Figure 6)

ขั้นที่ 4 การประเมินผลการใช้หลักสูตร

1. การประเมินความพึงพอใจของผู้ต้องขังที่มีต่อหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอก โดยแบ่งกลุ่มตามความสมัครใจ กลุ่มละประมาณ 6 - 7 คน จำนวน 3 กลุ่ม เพื่อให้ผู้ต้องขังทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น สร้างบรรยากาศเป็นกันเอง ระดมสมอง และประเมินหลักสูตรใน 6 ประเด็น พร้อมเสนอแนะข้อควรปรับปรุง ซึ่งผลประเมินความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตร

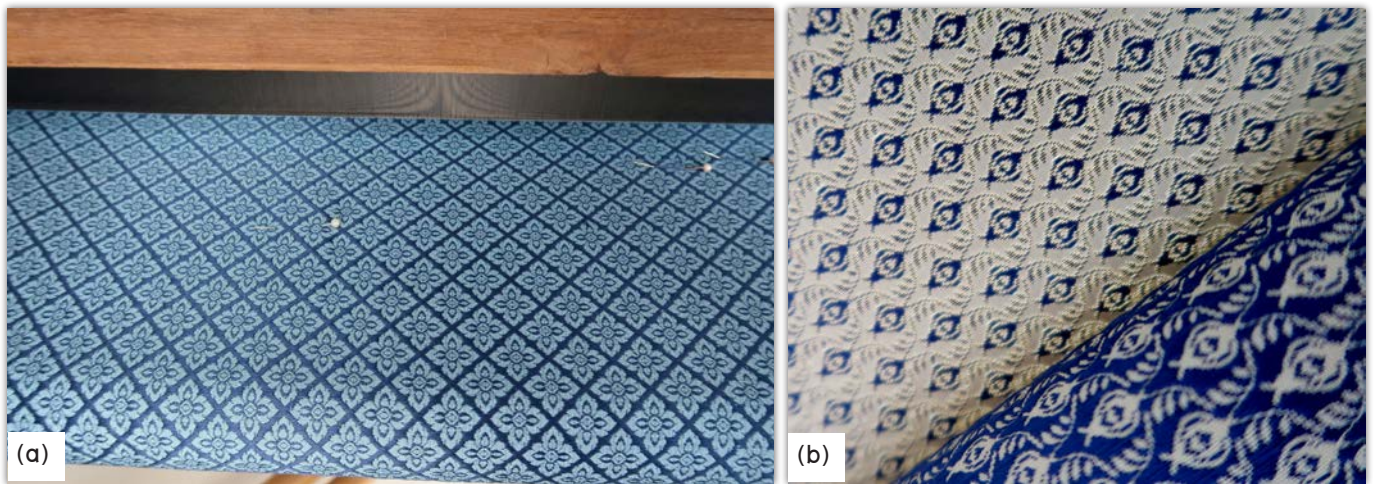

Figure 5 Lamphun Yok Dok silk fabrics from; (a) Practice by an inmate and (b) Production in the correctional institution

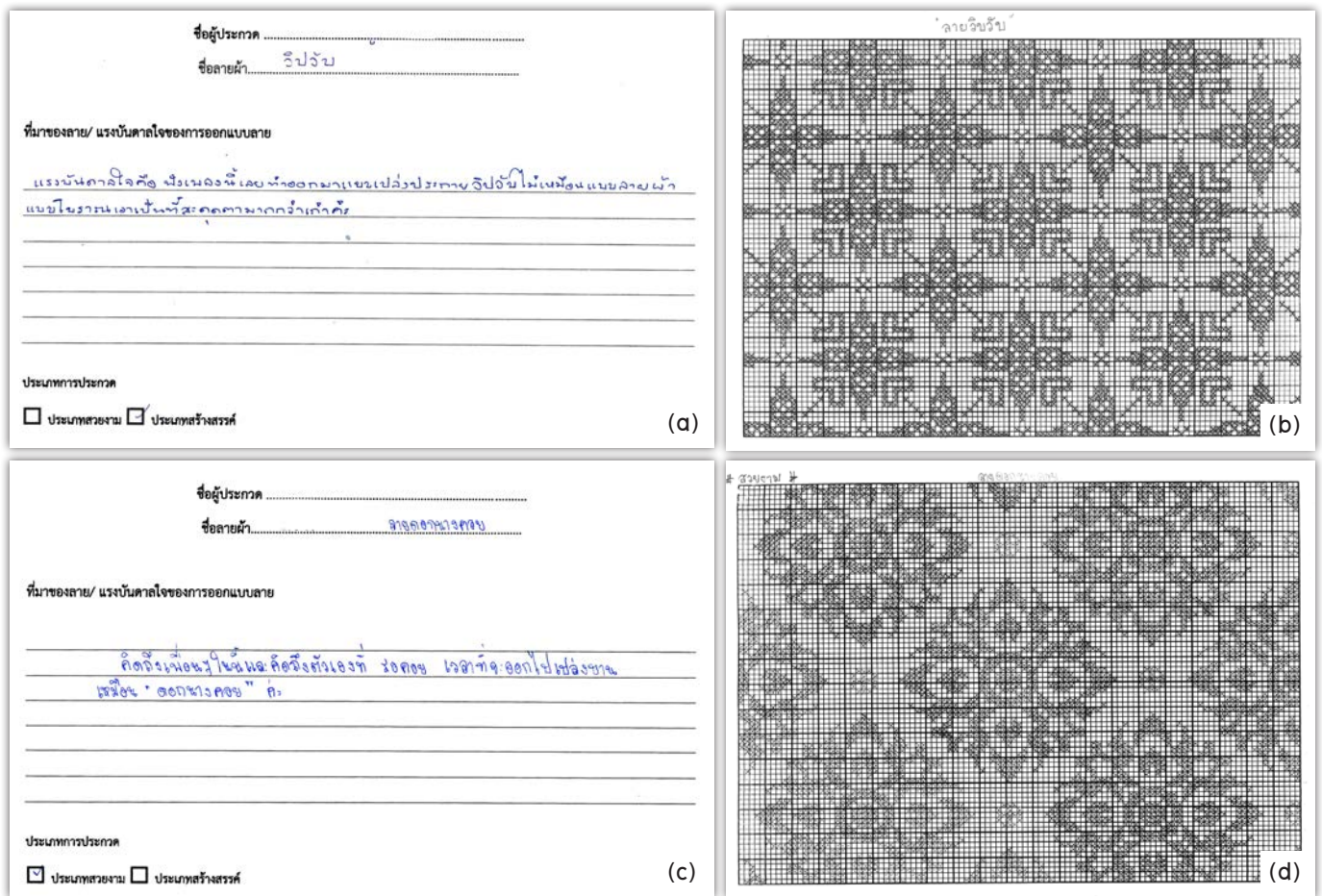

Figure 6 Award-winning fabric design by inmates; (a) Document stating inspiration and (b) Pattern for creative prize, (c) Document stating inspiration and (d) Pattern for aesthetic prize

วิชาชีพทอผ้าไหม มีดังนี้ ผู้ต้องขังประเมินว่าพึงพอใจใน 4 ประเด็น และเสนอเพิ่มเติม ดังนี้ 1) เนื้อหาที่สอน ควรเพิ่มเติมเนื้อหารายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการขอมาตรฐานทั้งมาตรฐาน

ตรานกยูงและ มาตรฐาน GI 2) ลำดับการสอน ควรให้ความรู้เรื่องเส้นไหมและมาตรฐานผ้าไหม ฝึกการกรอไหม ฝึกการสาวไหม ฝึกการเข้าพันหัวและเข้าหัวม้วน ฝึกการเก็บตะกอเขาเหยียบ ฝึกการ

เขียนลาย ผูกการคัดลาย ผูกการเก็บตะกวดอก ผูกทอและตกแต่ง ผืนผ้า 3) วิธีการสอน ควรเพิ่มวิดีโอวิธีการทำอย่างละเอียดเพื่อสามารถกลับมาดูย้อนหลังได้ 4) ขนาดของกลุ่มผู้เรียน กลุ่มละ 10 คน ทำให้ได้ฝึกปฏิบัติกันทั่วถึงและได้ช่วยเหลือกันแก้ปัญหา ผู้ต้องขังเสนอให้ปรับปรุงใน 2 ประเด็น คือ 1) ระยะเวลาสอนและให้ลงมือทำในแต่ละขั้นตอน ควรเพิ่มระยะเวลาสอนในแต่ละขั้นตอนมากขึ้น และเข้าสอนติดต่อกัน เช่น เข้าสอนทุกวัน หรือ สัปดาห์ละ 3 วัน เนื่องจากมีผู้ต้องขังบางคนทำไม่เป็น ทำผิดต้องแก้ไขใหม่ และสถานการณ์โควิดทำให้ต้องใช้วิธีออนไลน์ได้แค่ 1 ชั่วโมงต่อวัน ไม่มีโอกาสได้สอบถามเมื่อเกิดปัญหาขณะฝึกปฏิบัติ 2) เอกสารประกอบการสอน ควรเพิ่มรูปภาพประกอบในแต่ละขั้นตอนเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น

2. การประเมินความสามารถด้านการทอผ้าไหมของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดลำพูน เป็นการประเมิน ใน 2 มุมมอง คือ 1) การประเมินตนเองของผู้ต้องขังเปรียบเทียบก่อน-หลัง การฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม และ 2) การประเมินความสามารถในการทอผ้าไหมเพื่อคัดเลือกเป็นครูพี่เลี้ยงและครูผู้ช่วย ดังนี้

การประเมินตนเองของผู้ต้องขังด้านความสามารถในการทอผ้าไหมเปรียบเทียบก่อน-หลังการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม พบว่า ผู้ต้องขังประเมินตนเองว่ามีความสามารถในการทอผ้าไหมเพิ่มขึ้นในทุกขั้นตอน ตารางที่ 2 (Table 2) แสดงค่าเฉลี่ยระดับความสามารถในการทอผ้าไหมแยกตามขั้นตอนจากการประเมินตนเองของผู้ต้องขังหลังการเข้าร่วมฝึกวิชาชีพ

การประเมินความสามารถในการทอผ้าไหมเพื่อคัดเลือกเป็นครูพี่เลี้ยงและครูผู้ช่วย เป็นการประเมินความรู้ความสามารถในการทอผ้าไหม และความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นได้ ซึ่งการคัดเลือกผู้ต้องขังที่สามารถเป็นครูพี่เลี้ยงและครูผู้ช่วย

ดำเนินการโดยให้ผู้ต้องขังที่เป็นหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ประเมินและ ทบทวนรายชื่อร่วมกับเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดลำพูนที่ทำหน้าที่ดูแลกลุ่มวิชาชีพทอผ้าไหม พิจารณาระดับความชำนาญในแต่ละขั้นตอนจากการสังเกตและบันทึกระหว่างการฝึกวิชาชีพ คัดเลือกผู้ต้องขังที่มีความสามารถในการทอผ้าไหมในระดับชำนาญมากที่สุดในกลุ่ม อย่างน้อย 2 – 3 คน เป็นครูพี่เลี้ยง ทำหน้าที่เป็นผู้สอนหลักให้ผู้ต้องขังใหม่ และคัดเลือกผู้ต้องขังที่ระดับความชำนาญรองลงมา 2 – 3 คน เป็นครูผู้ช่วย ทำหน้าที่ช่วยสอนกับครูพี่เลี้ยง และพัฒนาผู้ต้องขังกลุ่มนี้ให้มีความชำนาญมากขึ้นเพื่อเตรียมทดแทน กรณีผู้ต้องขังที่เป็นครูพี่เลี้ยงพ้นโทษ ซึ่งพบว่า ได้ครูพี่เลี้ยงจำนวน 8 คน และครูผู้ช่วยจำนวน 15 คน เมื่อจำแนกตามประสบการณ์เข้าอบรมฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม พบว่า ครูพี่เลี้ยงทั้ง 8 คน ส่วนใหญ่เป็นผู้ต้องขังที่เคยผ่านการอบรมมาก่อน จำนวน 6 คน ส่วนครูผู้ช่วยจำนวน 15 คน เป็นผู้ต้องขังที่ไม่เคยผ่านการอบรมมาก่อน จำนวน 12 คน

ขั้นที่ 5 การแก้ไข/ปรับปรุงหลักสูตร

การแก้ไข/ปรับปรุงหลักสูตร ใช้วิธีการระดมสมองโดยแบ่งกลุ่มตามความสมัครใจ กลุ่มละประมาณ 6 – 7 คน ระดมสมองถึงประเด็นที่ต้องแก้ไข/ปรับปรุงหลักสูตร พบว่า ผู้ต้องขังสรุปปัญหาและอุปสรรคจากการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม คือ 1) ปัญหาด้านสายตา 2) ระยะเวลาในบางขั้นตอนยังไม่เหมาะสม ควรกำหนดให้ขั้นตอนการเก็บตะกวดอก การเข้าหัวม้วน ใช้เวลาฝึกนานกว่าขั้นตอนอื่น 3) ความถนัดในการใช้มือซ้าย-มือขวา ทำให้เกิดปัญหาตอสนับกันทำงาน ผลงานที่ได้จึงไม่สม่ำเสมอ 4) อุปกรณ์ใช้งานไม่ได้และไม่เหมาะสมทำให้ต้องรออุปกรณ์ 5) กลุ่มผู้เรียนมีความแตกต่างกันทำให้แต่ละคนเข้าใจในแต่ละขั้นตอนไม่เท่ากัน 6) สมาธิและอารมณ์ในการเรียนของแต่ละคน ทั้งนี้ผู้ต้องขังได้ร่วมกันให้ข้อ

Table 2 Self assessment score by inmates after the training

Items	Aspect of knowledge and skill	Average score after training
1	Knowledge about silk thread	3.47
2	Knowledge and ability to spin silk	4.21
3	Knowledge and ability to pull silk threads	3.95
4	Knowledge and ability to comb teeth and thread curlers	3.84
5	Knowledge and ability to collect silk threads	3.26
6	Knowledge and ability to write silk patterns	3.58
7	Knowledge and ability to copy silk patterns	3.42
8	Knowledge and ability to collect patterns	3.37
9	Knowledge and ability to weave fabrics on a loom and decorate finished fabrics	4.00
Average score		3.47

เสนอแนะว่า 1) ด้านระยะเวลาเรียน ควรเพิ่มระยะเวลาในการสอน และปฏิบัติในบางขั้นตอน เช่น การเข้าหัวม้วน การเก็บตะกอลาย เพราะหากเกิดข้อผิดพลาดต้องใช้เวลาแก้ไขเพิ่มมากขึ้น 2) ด้านความต่อเนื่องของการสอนของวิทยากร ต้องการซักถามข้อสงสัย เมื่อเกิดปัญหา ต้องการเรียนกับปราชญ์ชาวบ้านและอยากให้ปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาทบทวนบทเรียน ติดตามผลงานของผู้เรียน ในเรือนจำจังหวัดลำพูน

จากผลระดมสมองประเมินความพึงพอใจของผู้ต้องขังที่มีต่อหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหม และผลการระดมสมองปัญหา/อุปสรรคและข้อเสนอแนะ สรุปเป็นข้อเสนอแนะสำหรับปรับปรุงหลักสูตรได้ 4 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นที่ 1 เพิ่มเนื้อหารายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการขอรับรองมาตรฐานทั้งมาตรฐานตรานกยูงและมาตรฐาน GI ประเด็นที่ 2 เพิ่มสื่อวิดีโอวิธีการทำอย่างละเอียด ประเด็นที่ 3 เพิ่มระยะเวลาสอนในแต่ละขั้นตอน ประเด็นที่ 4 เพิ่มรูปภาพประกอบในเอกสารประกอบการสอน

หลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกฉบับปรับปรุง มีดังนี้ 1) จุดประสงค์หลักของหลักสูตร เพื่อให้ผู้ต้องขังมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องวัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือที่ใช้ในแต่ละกระบวนการทอผ้าไหม เรียนรู้จากการลงปฏิบัติจนเกิดความสามารถในการทอผ้าไหม ยกดอกได้ 2) เนื้อหาที่ถ่ายทอด ปรับเพิ่มเนื้อหาเป็นดังนี้ ความรู้เรื่องเส้นไหม ภาพรวมของกระบวนการทอผ้าไหม ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานของผ้าไหมยกดอกลำพูนทั้งมาตรฐานตรานกยูงและมาตรฐาน GI รวมถึงขั้นตอนและวิธีการขอรับรองมาตรฐาน รู้จักวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าไหม การกรอไหม การสาวไหม การเข้าพันหัวและเข้าหัวม้วน การเก็บตะกอลาย/การเก็บตะกอลายผ้า การเขียนลายและการประกวดออกแบบลายผ้า การคัดลาย การเก็บตะกอดอก และการทอผ้าและตรวจเช็คความเรียบร้อยของผืนผ้า สอนตามลำดับขั้นตอนในการทอผ้าไหมยกดอก 3) วิธีการสอน เพิ่มระยะเวลาการฝึกวิชาชีพให้มากขึ้น แต่ยังคงวิธีการสอนดังนี้ การบรรยาย การสาธิต การสอนโดยการลงมือปฏิบัติ การสอนแบบตัวต่อตัว และการเรียนรู้กลุ่มเล็กจากการแบ่งกลุ่มผู้ต้องขังให้ร่วมกันฝึกปฏิบัติ 4) สื่อการเรียนรู้ ปรับเพิ่มสื่อวิดีโอที่อธิบายวิธีการทำอย่างละเอียด เพื่อสามารถกลับมาดูย้อนหลังเมื่อไม่เข้าใจขณะฝึก และเพิ่มรูปภาพประกอบในเอกสารประกอบการสอน เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น ส่วนสื่อการเรียนรู้เดิมคือ วัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ต้องใช้ในแต่ละขั้นตอนของการทอผ้าไหมยกดอก สื่อวิดีโอที่ภาพรวมกระบวนการทอผ้าไหม และเอกสารประกอบการเรียนทอผ้าไหมที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้และขั้นตอนการทอผ้าไหม 5) วิธีการวัดและประเมินผล ใช้การตรวจผลงานจากการปฏิบัติงานจริงรายบุคคล การสุ่มถาม การสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น

กระบวนการพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหมยกดอกของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดลำพูนทำให้ได้มาตรฐานผ้าไหมยกดอก

และทำให้ผู้ต้องขังทราบและเข้าใจว่าผ้าไหมที่ได้มาตรฐานเป็นอย่างไร และเรียนรู้วิธีการและเทคนิคการทอผ้าไหมให้ได้มาตรฐาน จากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญของหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง และปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับการยกย่องด้านทอผ้าไหมยกดอก เป็นที่เลื่องลือเทคนิควิธีการต่าง ๆ ให้อย่างละเอียด ซึ่งกระบวนการพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหมให้ได้มาตรฐานนี้จำเป็นต้องพัฒนาต่อไปเพื่อให้สร้างรายได้ให้เรือนจำและผู้ต้องขังมีรายได้จากเงินปันผลได้ รวมทั้งควรเสริมกระบวนการพัฒนาด้านอื่น อาทิ กระบวนการพัฒนาผู้ต้องขังที่ทอผ้าไหมได้ให้มีทักษะความชำนาญในการทอผ้าไหมเพิ่มและพัฒนาต่อไปเป็นครูสอนทอผ้าไหมให้ผู้ต้องขังกลุ่มใหม่ในเรือนจำ กระบวนการสร้างผู้ต้องขังใหม่ให้มีความสามารถในการทอผ้าไหมเพื่อเป็นกำลังเสริมทอผ้าไหมของเรือนจำให้มีจำนวนเพิ่มขึ้น กระบวนการสร้างความร่วมมือกับผู้ประกอบการผ้าไหมยกดอกในจังหวัดลำพูนเพื่อจ้างงานผู้ต้องขังให้ทอผ้าไหม เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการได้ทำควมรู้จักผู้ต้องขังที่รับจ้างทอผ้าไหมและเข้ามาติดตามงานจ้างได้ เป็นการส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ต้องขังและผู้ประกอบการซึ่งจะส่งผลดีต่อผู้ต้องขังมีโอกาสได้งานทำเมื่อพ้นโทษ

ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้

การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนรู้

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรมี 4 ขั้นตอน (Chukampaeng, 2016) ดังนี้ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการศึกษาค้นคว้าที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาหลักสูตร การวิเคราะห์สำรวจสภาพปัญหา ความต้องการและความจำเป็นในการสร้างหลักสูตร 2) การพัฒนาหลักสูตร โดยนำข้อมูลพื้นฐานจากการสำรวจสภาพปัญหาความต้องการและความจำเป็นมากำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร กำหนดเนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลในหลักสูตร หรือกำหนดองค์ประกอบอื่น ๆ เพื่อให้ได้ร่างหลักสูตรตามองค์ประกอบที่จำเป็นในแต่ละหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรไปทดลอง โดยอาศัยวิธีการออกแบบต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลผลลัพธ์ของหลักสูตร และ 4) การประเมินหลักสูตร เพื่อตรวจสอบความเหมาะสม โดยอาศัยวิธีการประเมินตามแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้หลักสูตรที่สมบูรณ์ก่อนนำไปใช้ และการดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้หลักสูตรไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (Tumtong, 2011) โดยลักษณะงานและกิจกรรมการนำหลักสูตรไปใช้ มีดังนี้ 1) ขั้นตอนการเตรียมการใช้หลักสูตร 2) ขั้นตอนการนำหลักสูตรไปใช้ การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน และ 3) ขั้นตอนติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร (Phupan, 2003)

การฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมในเรือนจำ/ทัณฑสถาน

หลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมของทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ มีลายนาฬิกาสามชั้น เป็นลายลิขสิทธิ์ของทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ จุดประสงค์หลักของหลักสูตรคือ ผู้ต้องขังมีความรู้และความเข้าใจ เรื่องวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ใช้ในแต่ละกระบวนการทอผ้าไหม จนเกิดทักษะ ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกวิชาชีพทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ จำนวน 380 ชั่วโมง วิธีการสอนวิธีการจัดประสบการณ์ คือ การบรรยาย การสาธิต การสอนโดยการลงมือปฏิบัติ การสอนแบบตัวต่อตัว สื่อการสอน คือ อุปกรณ์สาธิต/ของจริง วัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ต้องใช้ในแต่ละขั้นตอน ใบเนื้อหา/เนื้อหาสาระ อุปกรณ์จัดบันทึกของผู้เรียน โปรแกรมช่วยสอน/สื่อการสอนโดยคอมพิวเตอร์ การวัดและประเมินผล คือ การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น การสุ่มถาม การสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน การตรวจผลงานจากการปฏิบัติงานจริง (Thiensiri et al., 2017)

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมสู่คนรุ่นใหม่ของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองแซ่ ตำบลตองโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร เสนอแนวทางการถ่ายทอดการทอผ้าไหมดังนี้ การสาวไหม การฟอกไหม การย้อมเส้นไหม การกรอไหม การทำเส้นยืน การสีบุก การมัดหมี่ และการทอผ้าไหม เป็นการถ่ายทอดตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนทอเป็นผืน ประเด็นด้านวิธีการสอน เป็นการถ่ายทอดโดยใช้วิธีสาธิตและวิธีปฏิบัติจริงในการถ่ายทอด อีกทั้งเสนอแนะเพิ่มเติมว่าควรกำหนดขั้นตอนและองค์ประกอบให้ชัดเจน ประเด็นด้านสื่อการสอนเสนอแนะเพิ่มเติมว่าควรกำหนดอุปกรณ์ที่ใช้ให้ชัดเจน และประเด็นด้านการวัดและประเมินผลเสนอแนะเพิ่มเติมว่าควรกำหนดเกณฑ์การประเมินเป็นตัวชี้วัดที่ชัดเจน เพื่อให้การประเมินของผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาเป็นมาตรฐานเดียวกัน เช่น ความสม่ำเสมอของสี ความสม่ำเสมอของลายเนื้อผ้า เป็นต้น (Nguesupha, 2017)

การออกแบบลวดลายผ้า เมื่อผู้ต้องขังลงมือปฏิบัติกรอออกแบบลวดลายผ้าบนกระดาษกราฟทำให้ผู้ต้องขังได้สร้างสรรค์ลวดลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของเรือนจำจังหวัด สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้การออกแบบและผลิตผ้าไหมมัดหมี่ทอมือหมู่บ้านท่องเที่ยวไหม จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ให้ผู้ผลิตซึ่งส่วนใหญ่คือผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์และความเคยชินในการผลิตและการเลือกเมล็ดสีเส้นไหมของเส้นด้ายพุ่งและยืน ได้สร้างสรรค์ลายมัดหมี่ลายใหม่ โดยให้ชุมชนเป็นผู้ออกแบบด้วยตนเอง และพบว่าผู้เข้าอบรมที่ได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติด้วยตนเอง สามารถก้าวข้ามผ่านความกลัวการออกแบบ แม้ว่าผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการมัดหมี่ แต่ส่วนใหญ่ไม่เคยออกแบบลายในกระดาษ เมื่อสามารถออกแบบได้ด้วยตนเอง ผลิตผ้าไหมมัดหมี่ต้นแบบ และนำไปสู่การพัฒนาปรับปรุงการผลิตจนกลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานวางจำหน่ายได้ (Prajonsant, 2020)

แนวทางการจัดการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ เป็นต้นแบบให้กับเรือนจำหรือทัณฑสถานอื่นที่มีความสนใจการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมให้กับผู้ต้องขังได้นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป จากการถอดบทเรียนพบว่า ควรจัดเตรียมเครื่องมือ อุปกรณ์ และวัสดุในการทอผ้าไหม การจัดเตรียมสื่อการเรียน การพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน การจัดหาผู้สอน/วิทยากร/ปราชญ์ชาวบ้านสอนการทอผ้าไหม การเตรียมความพร้อมผู้เรียน การกำหนดรูปแบบวิธีการสอนทอผ้าไหม การจัดเตรียมสถานที่เรียน และการประสานหน่วยงานภาคีเครือข่าย ทั้งนี้พบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดตั้งกลุ่มฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม ประกอบด้วย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ขายได้จริง ความชัดเจนในนโยบาย และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่มฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม มีพี่เลี้ยงที่ช่วยแก้ปัญหาการทอผ้าไหม จัดสรรเวลาให้มีความยืดหยุ่นในการเรียนทอผ้าไหม สรรหาผู้ต้องขังที่มีความพร้อม พัฒนาสภาพแวดล้อมในการทำงานให้เหมาะสม (Thiensiri & Potipruek, 2021)

สถานการณ์ใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

1. จำนวนผู้ต้องขังที่สามารถทอผ้าได้ เพิ่มขึ้นอีก 11 คน รวมเป็น 19 คน ผู้ต้องขังมีระดับความสามารถด้านการทอผ้าไหมเพิ่มขึ้น มีความชำนาญมากขึ้น มีผลการประเมินตนเองด้านความสามารถในการทอผ้าไหมของผู้ต้องขังทั้ง 19 คน เนื่องจากนักโทษพ้นโทษก่อนการฝึกวิชาชีพจนครบทุกขั้นตอน และทุกคนให้คะแนนความสามารถของตนเองเพิ่มขึ้น โดยค่าเฉลี่ยความสามารถในการทอผ้าไหมก่อนการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมเท่ากับ 0.58 อยู่ระดับทำไม่ได้/ทำไม่เป็น และหลังการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมเท่ากับ 3.68 อยู่ระดับทำได้ในระดับพอใช้ แก้ไขปัญหาเองได้บางเรื่อง บางเรื่องต้องมีคนคอยให้คำแนะนำ ค่าเฉลี่ยความรู้เรื่องเส้นไหมและความสามารถในการทอผ้าไหมแยกตามขั้นตอนเพิ่มขึ้นทุกขั้นตอนหลังการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม ความรู้เส้นไหม ความสามารถในการกรอไหม การสาวไหม การเข้าพันหวีและเข้าหัวม้วน การเก็บตะกอลาย เขียว การเขียนลาย การคัดลาย การเก็บตะกอดอก ผ้าบนที่ และตกแต่งผืนผ้าที่เสร็จ

2. หลักสูตรการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสภาพการจ้างงานในพื้นที่จังหวัดลำพูนมากขึ้น ดังนี้ 1) เนื้อหาที่ถ่ายทอดเพิ่มเติมเรื่องรายละเอียดมาตรฐานผ้าไหมยกดอกลำพูนทั้งมาตรฐานตรานกยูง และมาตรฐาน GI ผ้าไหม 2) วิธีการสอนเพิ่มเติมการเรียนรู้กลุ่มเล็กจากการแบ่งกลุ่มผู้ต้องขังฝึกทอผ้าไหมทำให้เกิดการสอนกันเอง ผู้ต้องขังที่ทำได้ช่วยสอนผู้ต้องขังที่ทำได้ 3) มีสื่อการเรียนรู้เพิ่มเติม

คือ สื่อวิถีทัศนภาพรวมกระบวนการทอผ้าไหมและเอกสารประกอบการเรียน ซึ่งพัฒนาจากทัศนสถานหญิงเชียงใหม่ และ 4) วิธีการวัดและประเมินผล เพิ่มการวัดผลงานรายบุคคลในแต่ละขั้นตอน โดยการบันทึกผลงานการฝึกทอผ้าไหมของผู้ต้องขังแต่ละคนโดยหัวหน้าและรองหัวหน้ากลุ่มฝึก ทำให้มีการวางแผน ติดตามการฝึก และประเมินผลงานรายบุคคล

3. ผู้ต้องขังที่สามารถทอผ้าได้และสามารถถ่ายทอดให้ผู้ต้องขังอื่นได้ เพิ่มขึ้นเป็น 19 คน แบ่งเป็นครูพี่เลี้ยงจำนวน 8 คน กระจายเป็นผู้สอนหลักในแต่ละขั้นตอน และครูผู้ช่วยจำนวน 15 คน บางคนเป็นครูพี่เลี้ยงในบางขั้นตอนและเป็นครูผู้ช่วยในอีกขั้นตอนได้ มีผู้สอนครบทุกขั้นตอนในการทอผ้าไหมต่างจากเดิมที่มีผู้ต้องขังสอนได้เฉพาะในบางขั้นตอน ได้แก่ การกรอเส้นไหม การทอผ้าบนกี่

4. ผู้ต้องขังสามารถออกแบบลายผ้าบนกระดาษกราฟ เป็นลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของเรือนจำจังหวัดลำพูน และสามารถนำมาทอเป็นผ้าไหมผลิตภัณฑ์ของเรือนจำต่อไปได้ ซึ่งลายดวงหทัยเป็นลายที่ได้รับการคัดเลือกมาทอและนำไปจัดแสดงนิทรรศการเนื่องในโอกาสสมทวงเฉลิมพระชนมพรรษา 90 พรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ในงานตรานกยูงพระราชทาน สืบสานตำนานไหม

ไทย ครั้งที่ 17 ประจำปี 2565 ณ ศูนย์แสดงสินค้าและการประชุมอิมแพ็ค เมืองทองธานี (Figure 7)

5. ผ้าไหมของเรือนจำได้รับการรับรองมาตรฐานเพิ่มขึ้น โดยได้รับเครื่องหมายรับรองมาตรฐานตรานกยูงเพิ่มขึ้นทั้งหมด 22 ชิ้น จากกรมหม่อนไหมแยกเป็นตรานกยูงพระราชทานสีทอง (เป็นผ้าไหมที่ใช้เส้นไหมไทยพันธุ์ไทยพื้นบ้านสาวด้วยมือทอด้วยกี่ทอมือแบบพื้นบ้าน) จำนวน 1 ชิ้น ตรานกยูงพระราชทานสีน้ำเงิน (เป็นผ้าไหมที่ใช้เส้นไหมแท้ ไม่กำหนดวิธีการทอ) จำนวน 9 ชิ้น และตรานกยูงพระราชทานสีเขียว (เป็นผ้าไหมที่ใช้เส้นไหมแท้เป็นหลักร่วมกับเส้นใยชนิดอื่น ไม่กำหนดวิธีการผลิต) จำนวน 12 ชิ้น รวมเพิ่มขึ้นจากเดิมที่ผ้าไหมที่ทอเสร็จแล้วได้รับเครื่องหมายรับรองมาตรฐานผ้าไทยตรานกยูงพระราชทานสีน้ำเงิน (เป็นผ้าไหมที่ใช้เส้นไหมแท้ ไม่กำหนดวิธีการทอ) จำนวน 5 ชิ้น

6. ผู้ต้องขังสามารถผลิต/ทอผ้าได้ปริมาณมากขึ้น จากเดิมซึ่งเดิมทอผ้าได้ประมาณ 5 ผืน ในระยะเวลา 2-3 เดือน แต่หลังจากการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมสามารถทอผ้าไหมได้ประมาณ 6-7 ผืน ในระยะเวลา 2-3 เดือน

7. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับผู้ต้องขัง จากกิจกรรมฝึกลายแมงมุม โดยประเมินใน 6 ประเด็น มีผลประเมินเพิ่มขึ้นทุกประเด็น ผู้ต้องขังระบุเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงดังนี้ 1) ความรู้

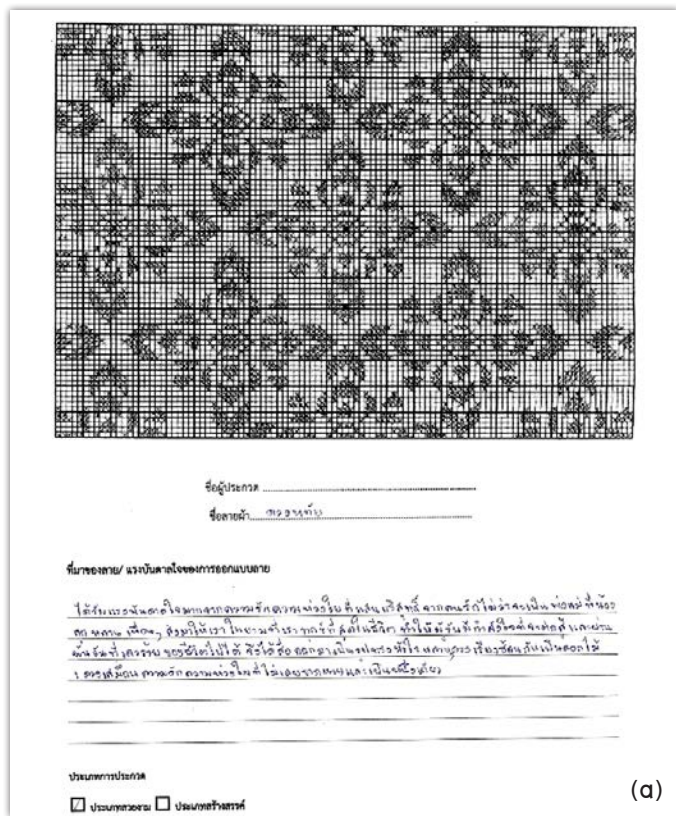

Figure 7 (a) Design pattern on paper and (b) Silk fabric produced by an inmate and presented at 17th Royal Peacock Emblem Exhibition: Inheriting the Legend of Thai Silk

และความสามารถในการทอผ้าไหม “เพราะก่อนหน้านี้ไม่มีความรู้เรื่องการทอผ้า ได้เรียนรู้ได้ปฏิบัติลงมือทำด้วยตนเอง จึงทำได้ด้วยตนเอง” 2) การมีสติและสมาธิ “เพราะก่อนที่จะได้มาเรียนคิดว่ามันคงยากเลยไม่ค่อยตั้งใจและไม่มีสมาธิ หลังจากได้เรียนและรู้ขั้นตอนเลยทำให้มีความตั้งใจและสมาธิมากขึ้น เช่น การกรอด้าย การเข้าหัวม้วน และขั้นตอนอื่น ๆ” 3) มนุษยสัมพันธ์ “เพราะก่อนที่จะมาเรียนไม่ค่อยสนิทกันเท่าไร เพราะอยู่คนละกองงานเลยได้พูดคุยกันน้อย หลังจากได้มาเรียนร่วมกันแล้ว ได้ทำหลาย ๆ ขั้นตอนด้วยกันแล้ว จึงทำให้ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันมากขึ้น” 4) การเห็นคุณค่าในตนเอง “ก่อนที่จะจะเข้าเรียนและรับการอบรมเราไม่เคยคิดว่าเราจะสามารถทำผ้าไหมยกดอกเป็นผืนผ้าที่สวยงามได้ เพราะคิดว่ามันต้องยากและลำบากมาก ๆ กว่าจะเป็นผืนผ้าได้ แต่พอได้ทำให้เรามีความภูมิใจมากขึ้น” 5) กระบวนการคิด “การเรียนตามขั้นตอนต่าง ๆ จะเป็นกระบวนการก่อนหลังทำให้เราต้องใช้ความคิดและความเข้าใจทุกขั้นตอนให้เข้าใจ รวมถึงต้องแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เฉพาะหน้า ทำให้เราได้พัฒนาความคิดเพิ่มขึ้น” 6) การตั้งเป้าหมายในการประกอบอาชีพโดยการทอผ้าไหมหลังพันโท “ก่อนที่จะได้รับอบรม เราไม่เคยคิดจะทำงานในด้านนี้ เพราะเราไม่สัมผัสและเรียนรู้ และคิดว่ามันเป็นสิ่งที่ไกลตัวและทำไม่ได้ เป็นสิ่งที่ต้องทำยากมาก ๆ แต่พอได้เข้าเรียนและได้รู้กระบวนการทำทุกขั้นตอน และได้ปฏิบัติทำเองจริง ๆ จึงได้รู้ว่าเราก็สามารถทำได้ จึงมีความคิดว่าถ้าพันโทออกไปอาจจะทำเองเลยหรือไปรับจ้างทอ เข้าหัวม้วน คัดลาย”

ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง

ผลกระทบด้านสังคม ผู้ต้องขังได้พัฒนาความสามารถการทอผ้าไหมยกดอก ทำให้ผู้ต้องขังมีโอกาสใช้ความสามารถในการทอผ้าไหมที่ได้เรียนรู้ติดตัวไปประกอบอาชีพภายหลังพ้นโทษได้ สามารถสร้างรายได้เพื่อเลี้ยงชีพและครอบครัว ลดการกระทำความผิดซ้ำ ลดปัญหาอาชญากรรมในพื้นที่ จากการติดตามและสอบถามผู้ต้องขังหลังพ้นโทษอย่างต่อเนื่อง ช่วยเหลือประสานสถานประกอบการทอผ้าไหมให้ผู้ต้องขังที่สนใจรับจ้างทอ ทั้งนี้หลังการติดตามทำให้เกิดการจ้างงานผู้ต้องขังพ้นโทษจำนวน 1 คนรับจ้างทอผ้าไหมยกดอกลำพูน

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ เมื่อผู้ต้องขังมีความสามารถทอผ้าไหมเพิ่มขึ้น สามารถทอผ้าไหมได้ปริมาณมากขึ้นและคุณภาพดีขึ้น ทำให้สามารถทอผ้าไหมที่เป็นผลิตภัณฑ์ของเรือนจำจังหวัดลำพูนเพื่อจำหน่ายหรือรับจ้างทอผ้าไหมให้สถานประกอบการภายนอกได้ สร้างรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์และการจ้าง

งาน ทำให้ผู้ต้องขังได้รับเงินปันผล เป็นแรงจูงใจในการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม นอกจากนี้เมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษ ผู้ต้องขังจะเป็นแรงงานในตลาดทอผ้าไหมยกดอกลำพูนซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์สำคัญของจังหวัด หรือสามารถพัฒนาตนเองเป็นผู้ประกอบการทอผ้าไหมเป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจของท้องถิ่นต่อไป

ผลกระทบด้านการประยุกต์ใช้ความรู้ด้านการออกแบบลายผ้าที่ได้รับจากการเรียนรู้ ผู้ต้องขังสามารถนำไปต่อยอดในการออกแบบลายผ้าที่ทำให้มีความแตกต่าง และเป็นลายที่มีคุณค่าสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผ้าไหมยกดอกลำพูนได้

ผลกระทบด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ในด้านการทอผ้าไหมยกดอกลำพูนของผู้ต้องขังที่พ้นโทษไปแล้ว เมื่อประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ สามารถนำความรู้กลับมาถ่ายทอดให้กับผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการรับโทษ และสามารถเป็นปราชญ์ชาวบ้านสอนการทอผ้าไหมในชุมชนต่อไป

หนทางคงอยู่ของการพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหมของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดลำพูนคือ การพัฒนาผู้ต้องขังให้เกิดความชำนาญในการทอผ้าไหมเพื่อเป็นครูพี่เลี้ยงสอนทอผ้าไหมให้กับผู้ต้องขังรุ่นใหม่ ๆ ต่อไป มีครูพี่เลี้ยงสอนทอผ้าไหมในทุกขั้นตอนการทอผ้า ลดการพึ่งพาวิทยากรและหัวม้วนทอผ้าไหมจากภายนอก ซึ่งพบว่า เรือนจำจังหวัดลำพูนได้ฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังกลุ่มใหม่โดยผู้ต้องขังที่เคยผ่านฝึกวิชาชีพจากงานวิจัยเพื่อเพิ่มจำนวนผู้ต้องขังใหม่ให้สามารถทอผ้าไหมยกดอกได้จำนวนมากขึ้น อีกทั้งมีภาคีเครือข่ายความร่วมมืออย่างศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เชียงใหม่ เป็นหน่วยงานที่ช่วยขับเคลื่อนส่งเสริมพัฒนาความชำนาญด้านการทอผ้าไหมให้มากขึ้น ส่งเสริมการตลาด ส่งเสริมมาตรฐานผ้าไหมให้กับเรือนจำจังหวัดลำพูนร่วมกันอย่างต่อเนื่องต่อไป นอกจากนี้ยังประสานกับผู้ประกอบการผลิตและจำหน่ายผ้าไหมยกดอกให้เกิดการจ้างงานผู้ต้องขังในเรือนจำ รับจ้างทอผ้าไหมเพื่อพัฒนาทักษะการทอผ้าไหมของผู้ต้องขังให้เกิดความชำนาญมากขึ้น เพื่อความยั่งยืนของการพัฒนาความสามารถการทอผ้าไหมยกดอกภายในเรือนจำ และเป็นวิชาชีพติดตัวภายหลังพ้นโทษต่อไป

การประกอบอาชีพภายหลังการพ้นโทษของผู้ต้องขังจะสามารถสำเร็จได้ ควรที่จะมีการสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ทั้งจากการให้การสนับสนุนองค์ความรู้ โดยเฉพาะทางด้านการวางแผนการตลาด เนื่องจากถ้าผู้ต้องขังต้องการเป็นผู้ประกอบการจะมีแค่ทักษะการทอผ้าไหมเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอจะต้องมีความรู้ในเรื่องของการทำการตลาด ช่องทางการเข้าถึงกลุ่มลูกค้า และการขยายช่องทางการตลาด เช่น ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าไหม ช่องทางการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ผ้าไหม และเป็นช่องทางการขายผ้าไหม รวมทั้งเงินทุนหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ สำหรับการเริ่มต้นประกอบอาชีพการทอผ้าไหมยกดอกด้วย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ที่สนับสนุนงบประมาณทุนวิจัยสัญญาทุนเลขที่ วช.อว.(อ)(กปจ)/๔๑๓/๒๕๖๓

รวมทั้งศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนเครือข่ายสถาบันการศึกษา ศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เชียงใหม่ เรือนจำจังหวัดลำพูน มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น ที่ช่วยให้งานวิจัยนี้ประสบความสำเร็จ

References

- Chukampaeng, C. (2016). *Curriculum research and development: Concepts and processes*. Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai).
- Department of Corrections. (n.d.). Missions and duties of the Department of Corrections. Retrieved June 27, 2022, from: <http://www.correct.go.th>. (in Thai).
- Department of Intellectual Property. (2020). Registration of Thai Geographical Indications. Retrieved June 27, 2022, from: <https://www.ipthailand.go.th>. (in Thai).
- Lamphun Provincial Prison. (2020). *Inmates statistics report for the day*. Lamphun Provincial Prison. (in Thai)
- Nguesupa, A., Karoonlanchakorn, S., & Mankoksoong, P. (2017). Guidelines of transferring local wisdom of The Silk Weaving Group in Nong Khae Village, Tongkhob sub-district, Khoksisuphan district, Sakon Nakhon province to the new generation. *Graduate Studies Journal*, 14(64), 95–102. (in Thai).
- Phupan, S. (2003). *Fundamental concepts of curriculum creation and development*. Chiang Mai: The Knowledge Center. (in Thai).
- Prajonsant, S. (2020). The learning process of hand-woven silk design and product for Silk Tourist Village, Buriram province. *Area Based Development Research Journal*, 12(2), 132–143. (in Thai).
- Thiensiri, J., & Potiprupek, N. (2021). Lessons learned from the guidelines for the establishment of Thai silk weaving training group in the Chiang Mai Women Correctional Institution. *Graduate School Journal Chiang Rai Rajabhat University*, 14(2), 1–15. (in Thai).
- Thiensiri, J., Kaweera, S., & Potiprupek, N. (2017). Thai silk weaving vocational curriculum development for Chiang Mai Women Correctional Institution. *FEU Academic Review Journal*, 11(3), 211–225. (in Thai).
- Tumtong, B. (2011). *Curriculum development*. Bangkok: Active Print. (in Thai).

บทความวิจัย

วันที่รับบทความ:

4 กรกฎาคม 2565

วันแก้ไขบทความ:

23 ตุลาคม 2565

วันที่ตอบรับบทความ:

23 ตุลาคม 2565

ณัฐธิยา วัฒนศิริศาสตร์

สาขาวิชาการพัฒนาลังคม สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100

ผู้เขียนหลัก อีเมล: natthiya_natt@hotmail.com

บทคัดย่อ

กลุ่มแม่บ้านชุมชนเด่นป่าสัก อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ผลิตน้ำพริกเพื่อจำหน่ายแต่ยังไม่มีบรรจุภัณฑ์ที่สวยงามและดึงดูดลูกค้า งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาบรรจุภัณฑ์และเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์น้ำพริกซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและประชุมกลุ่มย่อยกับผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ จำนวน 4 คน นักวิจัย 1 คน ผู้นำชุมชน 2 คน และแกนนำกลุ่มแม่บ้านชุมชนเด่นป่าสัก จำนวน 10 คน ด้วยกระบวนการดังนี้ 1) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ 2) การสร้างช่องทางการจำหน่าย และ 3) การประยุกต์ใช้ตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ ส่งผลให้มีแบรนด์สินค้า “อุ้ยหื้อมา” ตราสัญลักษณ์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนและกลุ่มแม่บ้าน ฉลากสินค้า บรรจุภัณฑ์ที่ปรับเปลี่ยนปริมาณการบรรจุและรูปทรง และผลิตภัณฑ์ในรูปแบบของที่ระลึกที่มีบรรจุภัณฑ์ทนทาน ไม่แตกหักง่าย และเก็บรักษาได้นาน ส่งผลให้ลูกค้าจดจำผลิตภัณฑ์ น้ำพริกของกลุ่มแม่บ้านชุมชนเด่นป่าสัก และมียอดขายเฉลี่ยต่อเดือนเพิ่มขึ้นจาก 34,800 บาท เป็น 37,750 บาท

คำสำคัญ:

จังหวัดเชียงราย
ชุมชนเด่นป่าสัก
ผลิตภัณฑ์น้ำพริก
บรรจุภัณฑ์
ตราสัญลักษณ์

Research Article

Received:
4 July 2022

Received in revised form:
23 October 2022

Accepted:
23 October 2022

Natthiya Watthanasirisat

Social Development Program, School of Social Science, Chiang Rai Rajabhat University, Muang District, Chiang Rai Province, 57100 Thailand

Corresponding author's E-mail: natthiya_natt@hotmail.com

Abstract

Den Pa Sak Community Housewives Group, Mae Chan district, Chiang Rai Province, produces chili paste for sale, but the packaging required a more pleasing label to attract customers. The research objectives are to develop the package and add value to Chili Paste products from community enterprises that are cultural heritage. The research process involves in-depth interviews and focus-group meetings with four product design experts. Participants consist of one researcher, two community leaders, and ten members of the homemaker group. The processes include 1) product development, 2) distribution channel, and 3) logo and packaging implementations. The outcomes are the product branded "GRANDMA'S RECIPES", its logo showing the community's and the group's identity, and the product labels. The new packaging is different in packing style, size, and shape. The product developed as a souvenir is in sturdy, not easily breakable packaging that allows a longer shelf life. In conclusion, the product is more recognizable, and as more customers buy the chili paste products of Den Pa Sak Community Housewives group, the average monthly sales increases from 34,800 baht to 37,750 baht.

Keywords:

Chiang Rai province
Den Pa Sak community
Chili paste product
Packaging
Logo

บทนำ

องค์การความร่วมมือเพื่อการค้าและการพัฒนา (UNCTAD) กล่าวถึงมรดกทางวัฒนธรรมว่าเป็นแหล่งกำเนิดของศิลปะ วัฒนธรรม อุตสาหกรรม และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นการรวบรวมแนวความคิดทางวัฒนธรรมจากมุมมองทางประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา ชาติพันธุ์วิทยา สุนทรียศาสตร์ และสังคม ซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิดสร้างสรรค์ และเป็นแหล่งที่มาของสินค้าและบริการซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดความรู้ดั้งเดิมและการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในการสร้างสรรค์ งานศิลปะ งานฝีมือ ประเพณีพื้นบ้าน และประเพณีวัฒนธรรม ดังนั้นมรดกทางวัฒนธรรมจึงแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) การแสดงออกทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ได้แก่ ศิลปะและงานฝีมือ เทศกาล และงานเฉลิมฉลอง และ 2) แหล่งวัฒนธรรม ได้แก่ โบราณสถาน พิพิธภัณฑสถาน หอสมุด นิทรรศการ (United Nations Conference on Trade and Development, 2008) การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสินค้าที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมจึงสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงระดับประเทศ ผ่านความรู้ดั้งเดิมที่เป็นงานศิลปะ งานฝีมือและภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจโดยการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากชุมชนท้องถิ่น มุ่งเน้นให้เศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นการขับเคลื่อนเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าและสร้างรายได้ให้กับประชาชน ซึ่งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจโดยอาศัยทุนทางศิลปะ วัฒนธรรม ความรู้ และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ

การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของแต่ละประเทศมีความแตกต่างหลากหลายทั้งในด้านต้นทุนทางวัฒนธรรม รูปแบบวิธีการ หรือระบบนิเวศ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจึงสะท้อนผ่านรูปแบบผลิตภัณฑ์และบริการที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ สำหรับแต่ละประเทศหรือแต่ละพื้นที่ (Creative Economy Agency (Public Organization), 2020) และในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) ประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ มุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันมีเป้าหมายการพัฒนา มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพบนพื้นฐานแนวคิด 3 ประการ ได้แก่ 1) การต่อยอดอดีตที่กลับไปมองรากเหง้าทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย และความได้เปรียบประเทศอื่น ๆ 2) การปรับปัจจุบัน ผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และดิจิทัล ให้เอื้อกับการพัฒนาอุตสาหกรรม และ 3) สร้างคุณค่าใหม่ในอนาคตด้วยการเพิ่มศักยภาพผู้ประกอบการ พัฒนาคนรุ่นใหม่ รวมถึงปรับรูปแบบธุรกิจเพื่อตอบสนองความ

ต้องการของตลาด พร้อมทั้งการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐให้ประเทศไทยสามารถสร้างฐานรายได้และการจ้างงานใหม่ ขยายโอกาสทางการค้าและการลงทุนในเวทีโลก ควบคู่ไปกับการยกระดับรายได้และการกินดีอยู่ดี รวมถึงการเพิ่มขึ้นของชนชั้นกลางและลดความเหลื่อมล้ำของคนในประเทศได้ในคราวเดียวกัน (Office of the National Economic and Social Development Board, 2018)

การพัฒนาสินค้าจากผลิตภัณฑ์ชุมชนส่วนใหญ่เกิดจากการรวมกลุ่มในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจในชุมชนที่ออกแบบเป็นกลุ่มอาชีพหรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งและเข้าสู่ตลาดโลก รวมถึงการต่อยอดกับตลาดภายนอกในรูปแบบต่าง ๆ การเข้าสู่ระบบตลาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะต้องได้รับการพัฒนาให้ทัดเทียมและอยู่ในสถานะที่ไม่ได้เป็นเพียงผู้ผลิต แต่เป็นผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าสินค้าและบริการภายในกลุ่มของตน จากแนวคิดการรวมกลุ่มภายในชุมชนเป็นกลุ่มอาชีพเพื่อเสริมสร้างให้เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ทำให้หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนมีโครงการสนับสนุนและกระตุ้นให้ชุมชนต่าง ๆ รวมกลุ่มอาชีพมากขึ้น

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

ชุมชนเด่นป่าสัก อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงรายเป็นพื้นที่เก่าแก่ที่สั่งสมมรดกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นเมืองที่มีอายุยาวนาน โดยชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยเป็นการอาศัยอยู่ร่วมกันระหว่างลุ่มน้ำในพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา เชียงราย เช่น ลุ่มน้ำแม่วาง ลุ่มน้ำแม่ฮาว ลุ่มน้ำแม่แจ่ม เป็นต้น ชุมชนเด่นป่าสักมีการจัดการระบบความสัมพันธ์ต่าง ๆ การแบ่งงานกันทำในกลุ่มชาวนาที่อพยพมาจากสิบสองปันนา และอาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงรายและอำเภอโดยรอบ ชุมชนเด่นป่าสักได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานพัฒนาระดับจังหวัด โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงราย และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่จันให้การสนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพและจัดโครงการเพิ่มรายได้ให้กับสตรีในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดเชียงราย (พ.ศ. 2561–2565) ประเด็นการพัฒนาที่ส่งเสริมการผลิตและพัฒนานวัตกรรมเพื่อยกระดับสินค้าเกษตรภายใต้แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (Governor's Office of Chiang Rai Province, 2019) และนำมาสู่การกำหนดแผนพัฒนาของเทศบาลตำบลแม่จัน (พ.ศ. 2561–2564) ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยแนวทางการพัฒนา คือ การส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้และสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มอาชีพ และมีเป้าประสงค์

ให้สตรีและผู้สูงอายุได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มประกอบอาชีพที่เข้มแข็ง (Office of the Mae Chan Subdistrict Municipality, 2019) จากแผนพัฒนาฯ ดังกล่าวทำให้ชุมชนเด่นป่าสักได้รับการพัฒนาให้มีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับชุมชน

กลุ่มแม่บ้านชุมชนเด่นป่าสัก มีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 33 คน เป็นการรวมกลุ่มของกลุ่มแม่บ้านและประชาชนที่อยู่อาศัยในชุมชนเด่นป่าสัก โดยทางกลุ่มได้รับการสนับสนุนงบประมาณจัดตั้งกลุ่มจากโครงการพัฒนาอาชีพให้กับประชาชนของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ที่ต้องการให้กลุ่มแม่บ้านมีรายได้เสริม และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่จัน ซึ่งกลุ่มแม่บ้านผลิตน้ำพริกทั้งหมด 3 สูตร โดยจำหน่ายน้ำพริกลาบ น้ำพริกน้ำเงี้ยว และน้ำพริกตาแดง การจำหน่ายคือการวางขายหน้าร้านค้าในชุมชน แผงจำหน่ายสินค้าในตลาดสดแม่จัน และร้านค้าปลีกในชุมชน รายละเอียดอายุการเก็บรักษา (Shelf life) ปริมาณการผลิต ต้นทุน รายได้ กำไร และรูปแบบผลิตภัณฑ์ ดังตารางที่ 1 (Table 1)

1) น้ำพริกลาบ (Larb chili paste) เป็นสินค้าขายดีในท้องถิ่น ประชาชนในภาคเหนือหรือคนเมืองนิยมรับประทานเมนูลาบ นอกจากนี้ เมนูลาบมักจะใช้ในงานมงคลต่าง ๆ

2) น้ำพริกน้ำเงี้ยว (Nam Ngeaw chili paste) เป็นสินค้า

ขายดีในท้องถิ่น เนื่องจากประชาชนในภาคเหนือนิยมรับประทานเมนูจีนน้ำเงี้ยว และจำหน่ายให้กับกลุ่มคนที่นิยมทานเมนูนี้ในภูมิภาคอื่น ๆ และต่างประเทศ นอกจากนี้ น้ำพริกน้ำเงี้ยวยังสามารถแปรรูปเป็นน้ำพริกอ่อน ซึ่งเป็นของขึ้นชื่อและเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป น้ำพริกน้ำเงี้ยวเป็นสูตรเฉพาะของกลุ่มแม่บ้านที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ เป็นสูตรเฉพาะของประชาชนในอำเภอแม่จันซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีชาติพันธุ์ไทใหญ่อาศัยอยู่จำนวนมาก

3) น้ำพริกตาแดง (Ta Dang chili paste) เป็นสินค้าที่ขายให้กับคนโดยทั่วไป รวมถึงนักท่องเที่ยวและประชาชนในจังหวัดอื่น ๆ น้ำพริกตาแดงมีอายุการเก็บรักษายาวนานกว่าสินค้าประเภทอื่น กระบวนการผลิตไม่ซับซ้อน ราคาวัตถุดิบไม่สูง และจำหน่ายได้ราคาดี

บรรจุภัณฑ์รูปแบบเดิมของน้ำพริกใช้ถุงพลาสติกกันจับและถุงใส่อาหารที่ซื้อได้ทั่วไปตามท้องตลาดและราคาถูกเพื่อลดต้นทุน ทำให้บรรจุภัณฑ์ไม่สวยงามและไม่ดึงดูดลูกค้า ตลาดสัญลักษณ์ สินค้าเป็นภาพหลังคาหน้าจั่วทรงไทย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ชุมชนและข้อความบอกประเภทผลิตภัณฑ์น้ำพริก พร้อมเบอร์โทรศัพท์และที่อยู่เพื่อเป็นช่องทางการติดต่อสำหรับผู้สนใจ (Figure 1) แต่สินค้าของคู่แข่งทางการตลาดมีบรรจุภัณฑ์ที่แน่นหนาหยิบจับง่าย ตราสัญลักษณ์มีความสวยงาม บรรจุในถุงที่มีสีส้ม

Table 1 Average monthly income from chili paste product of different packages before the development

Items	Weight	Price	Weight per production batch	Budget per production batch	Profit per production batch	Storage time	Monthly income
 Larb chili paste	25 g/bag	10 baht/bag	17 kg	1,500 baht	800 baht	3 weeks	2,800 baht
	250 g/bag	65 baht/bag					6,500 baht
	500 g/bag	130 baht/bag					6,500 baht
 Nam Ngeaw chili paste	160 g/bag	20 baht/bag	13 kg	1,250 baht	1,000 baht	1 week	3,000 baht
	500 g/bag	65 baht/bag					6,500 baht
 Ta Dang chili paste	160 g/bag	20 baht/bag	12 kg	1,150 baht	950 baht	2 weeks	3,000 baht
	500 g/bag	65 baht/bag					6,500 baht
Total							34,800 baht

Figure 1 Brandmark of Den Pa Sak community product

นำรับประทาน แม้จะบรรจุในปริมาณที่น้อยกว่าแต่สามารถจำหน่ายในราคาที่สูงกว่าและจำนวนมากกว่า

สมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มแม่บ้านชุมชนเด่นป่าสัก มีอายุอยู่ในช่วง 35-70 ปี เข้าถึงช่องทางออนไลน์และรู้จักการใช้โซเชียลผ่านเฟซบุ๊ก (Facebook) และไลน์ (Line) และในช่วงสถานการณ์โควิด 19 กลุ่มแม่บ้านได้รับผลกระทบจากการปิดตลาดนัดและถนนคนเดินอย่างไม่มีกำหนด และผู้ซื้อที่ตลาดสดมีจำนวนลดลง จึงเพิ่มช่องทางการขายออนไลน์ผ่านเฟซบุ๊กกลุ่มสาธารณะ “ร้านอร่อยอำเภอแม่จัน” ซึ่งมีผู้ซื้อจำนวนมาก ดังนั้นกลุ่มแม่บ้านจึงสนใจจำหน่ายสินค้าในแพลตฟอร์มค้าปลีก เช่น ช้อปปี้ (Shopee) หรือลาซาด้า (Lazada) เป็นต้น

กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

การพัฒนาผลิตภัณฑ์น้ำพริกของกลุ่มแม่บ้านชุมชนเด่นป่าสัก ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อย โดยคณะกรรมการและสมาชิกที่มีความพร้อมทั้งเวลาและศักยภาพและพร้อมที่จะพัฒนาตนเองและกลุ่ม โดยผู้เข้าร่วมตลอดระยะเวลา 1 ปี คือแกนนำกลุ่มแม่บ้านชุมชนเด่นป่าสัก จำนวน 10 คน ด้วยการดำเนินการดังนี้

1. การพัฒนาผลิตภัณฑ์

1) การสร้างแบรนด์สินค้า

การออกแบบแบรนด์สินค้าใช้การจัดประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับชุมชน โดยให้สมาชิกกลุ่มบอกเล่าที่มาของน้ำพริกสูตรต่าง ๆ และเสนอชื่อแบรนด์สินค้า ซึ่งสินค้าของกลุ่มแม่บ้าน ได้แก่ น้ำพริกน้ำเงี้ยว น้ำพริกลาบ และน้ำพริกตาแดง ทั้งหมดเป็นสินค้า

ภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดสูตรน้ำพริกมายังรุ่นลูกหลาน ซึ่งจุดร่วมคือการสืบทอดสูตรน้ำพริกจากคุณย่า คุณยาย และคุณทวด และภาษาพื้นถิ่นภาคเหนือคำว่า คุณยาย คุณย่า คือ “อู๋ย” จึงใช้ชื่อแบรนด์สินค้า “อู๋ยหือมา” หมายถึง สูตรน้ำพริกที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น และเริ่มต้นสูตรโดยบรรพบุรุษและบอกต่อสูตรน้ำพริกมายังรุ่นลูกหลาน จากการตำน้ำพริกเพื่อรับประทานในครัวเรือนและผลิตจากห้องครัวของแต่ละบ้านมาเป็นสินค้าของชุมชน แบรนด์สินค้า “อู๋ยหือมา” หรือ “GRANDMOM RECIPES” จึงเป็นชื่อที่เหมาะสม สะดุดตา และคุ้นหูของคนโดยทั่วไปได้ไม่ยาก

2) การสร้างตราสัญลักษณ์สินค้า

กลุ่มแม่บ้านชุมชนเด่นป่าสักต้องการตราสัญลักษณ์รูปแบบใหม่ที่ดึงดูดลูกค้ามากขึ้น นักออกแบบสินค้าและผลิตภัณฑ์จึงออกแบบบนพื้นฐานเรื่องราวที่มาของน้ำพริกชุมชนเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับแบรนด์สินค้า “อู๋ยหือมา” หรือ “GRANDMOM RECIPES” โดยกลุ่มแม่บ้านชุมชนเด่นป่าสักต้องการความเป็นอัตลักษณ์ของผู้หญิงสูงอายุ ซึ่งบ่งบอกถึงความเป็นแม่บ้านหรือแม่ครัวที่พัฒนาสูตรน้ำพริกและสืบทอดให้กับลูกหลานที่เป็นผู้หญิงในแต่ละครอบครัวในทุกวันนี้

กระบวนการออกแบบตราสัญลักษณ์ ใช้การจัดประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับชุมชน โดยสมาชิกกลุ่มบรรยายลักษณะของแม่อู๋ยหรือผู้หญิงสูงอายุในภาคเหนือ ดังนี้ การเกล้ามวยผมกลางศีรษะ เลยลงมาบริเวณเกือบถึงท้ายทอย ทัดดอกไม้พื้นบ้าน ส่วนเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย โดยทั่วไปหากอยู่ในบริเวณบ้านผู้สูงอายุจะนิยมใส่เสื้อคอกระเช้าและนุ่งซิ่นลายขวางซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของผ้าซิ่นประจำท้องถิ่นเชียงราย หรือเรียกว่า “ซิ่นก่านคอคควาย” และท่าทางการตำน้ำพริก โดยลักษณะของตราสัญลักษณ์ทั้งหมดได้ออกแบบให้เกี่ยวข้องกับสินค้าที่จำหน่าย

ตราสัญลักษณ์จึงเป็นรูปหญิงสูงอายุในภาคเหนือ สวมเสื้อคอกระเช้า สวมผ้าถุงลายขวาง และมีมวยผม นุ่งตำครก ลักษณะคล้ายกำลังตำน้ำพริก การกำหนดสีสัญลักษณ์ของผลิตภัณฑ์แต่ละประเภทใช้วิธีการไล่เฉดสี โดยสีของตราสัญลักษณ์แบ่งตามประเภทของน้ำพริก (Figure 2) ดังนี้ น้ำพริกตาแดงใช้สีแดง น้ำพริกลาบใช้สีส้ม และน้ำพริกน้ำเงี้ยวใช้สีเหลือง หากในอนาคตกลุ่มแม่บ้านต้องการผลิตน้ำพริกชนิดอื่น ๆ สามารถใช้การเพิ่มเฉดสีให้เข้มกว่าสีเดิม

3) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์

- *บรรจุภัณฑ์ชนิดถุง* สมาชิกกลุ่มเลือกใช้ถุงรีดข้างชนิดหนา สำหรับบรรจุภัณฑ์ที่สามารถบรรจุได้ในปริมาณ 35-80 กรัม เนื่องจากตลาดคู่แข่งยังคงใช้บรรจุภัณฑ์ชนิดถุง และน้ำพริกชนิดถุงเหมาะสำหรับการทำอาหาร 1 ครั้ง

บรรจุภัณฑ์ชนิดขวดใสเป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบขวดใสมีฝาปิด สำหรับบรรจุภัณฑ์ขนาด 130 กรัม (สำหรับน้ำพริกน้ำเงี้ยว

และน้ำพริกตาแดง) และบรรจุภัณฑ์ขนาด 55 กรัม (สำหรับน้ำพริก
 ลาบ) ซึ่งทำให้เก็บรักษาน้ำพริกได้นานและสะดวกกว่าชนิดถุง และ
 ลูกค้าย่อมเห็นน้ำพริกภายในขวด และแปะฉลากแบรนด์สินค้า “อ้อย
 หือมา” หรือ “GRANDMOM RECIPES” ที่ด้านหลังบรรจุภัณฑ์ เพื่อ
 บอกเล่าเรื่องราวของการถ่ายทอดสูตรน้ำพริกจากรุ่นสู่รุ่น รวมถึง
 วัตถุประสงค์ในการผลิตน้ำพริก ขนาดบรรจุภัณฑ์ และราคา (Figure 3)

- *บรรจุภัณฑ์รูปแบบของที่ระลึก* เนื่องจากชุมชนเด่นป่าสัก
 อยู่ในเขตอำเภอแม่จันและอยู่บนถนนพหลโยธินซึ่งเป็นเส้นทางหลัก
 ของเชียงรายไปยังอำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ
 และอำเภอแม่ฟ้าหลวง รวมถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด
 เชียงรายและอำเภอแม่จัน ได้แก่ ดอยตุง ดอยนางนอน ดอยพ่าหมี
 ดอยผาฮี้ และตลาดชายแดนไทย-เมียนมาร์ที่อำเภอแม่สาย ทำให้

มีนักท่องเที่ยว กลุ่มคนกลับบ้าน และกลุ่มคนที่ต้องการบริโภค
 อาหารเหนือ ดังนั้นการปรับปรุงรูปแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อขยายตลาด
 ไปสู่ลูกค้ากลุ่มใหม่ทำได้โดยการพัฒนาบรรจุภัณฑ์รูปแบบของที่
 ระลึก ของขวัญ ของฝาก ดังนี้ 1) กล่องไม้สักสีเหลี่ยมผืนผ้าขนาด
 สำหรับใส่บรรจุภัณฑ์ชนิดขวดจำนวน 3 ขวด (น้ำพริก 3 ประเภท)
 สามารถเลื่อนเปิดปิดได้ เมื่อนำบรรจุภัณฑ์ใส่ในกล่องไม้แล้ว ก่อน
 ปิดฝากล่อง มีกระดาษที่เป็นตราสัญลักษณ์ของแบรนด์สินค้าปิดทับ
 1 ชั้น ก่อนปิดฝา บนฝาไม้จะมีตราสัญลักษณ์ของแบรนด์สินค้า
 ประทับไว้ โดยตราสัญลักษณ์เป็นตราวางที่สั่งทำเพื่อให้สามารถ
 พิมพ์ลงบนแผ่นไม้ ผ้า กระดาษ หรือวัสดุอื่น ๆ โดยไม่เลื่อน 2)
 ตะกร้าสานไม้ไผ่สีเหลี่ยมผืนผ้าที่ผลิตโดยกลุ่มจักสานในชุมชน
 สำหรับใส่บรรจุภัณฑ์ชนิดขวดจำนวน 2 ขวด หรือบรรจุภัณฑ์ชนิด

Figure 2 Logos of “GRANDMOM RECIPES” for; (a) Ta Dang, (b) Larb and (c) Nam Ngeaw chili paste products

Figure 3 Chili paste products in glass jars and plastic bags

ถุง มีตราสัญลักษณ์ของแบรนด์สินค้าประทับอยู่บนกระดาษแข็งหนา ผูกกับหูหิ้วตะกร้าสำหรับตะกร้าสานไม้ไผ่ (Figure 4)

ช่องทางออนไลน์ ทำให้กลุ่มเพิ่มปริมาณการผลิตมากขึ้นกว่าร้อยละ 10

2. การสร้างช่องทางการจำหน่าย

ช่องทางการจำหน่ายสินค้าภายใต้วิถีใหม่คือ การจำหน่ายทางช่องทางออนไลน์ ผ่านทางเพจเฟซบุ๊ก “อ้อยหือมา” ซึ่งมอบหมายให้สมาชิกกลุ่มที่ถนัดเป็นผู้รับผิดชอบตอบคำถามลูกค้า และเข้าร่วมเฟซบุ๊กกลุ่มสาธารณะ “ร้านอร่อยอำเภอแม่จัน” สำหรับประชาสัมพันธ์สินค้าของกลุ่ม ทำให้มีกลุ่มลูกค้าจำนวนมาก และหลากหลายมากขึ้น (Figure 5) ภายหลังจากการจำหน่ายใน

3. การประยุกต์ใช้ตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์

ลูกค้าส่วนใหญ่ของร้านค้าภายในชุมชนและตลาดให้ความสนใจในเรื่องราวที่มาของแบรนด์สินค้าที่เขียนไว้บนฉลาก โดยลูกค้าบางรายตัดสินใจซื้อสินค้าเนื่องจากเป็นน้ำพริกสูตรที่ได้รับทราบทอดจากบรรพบุรุษ การประยุกต์ใช้ตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ดังกล่าวส่งผลต่อปริมาณการผลิต การจำหน่าย ต้นทุน รายได้ และกำไรของชุมชน (Table 2)

Figure 4 Packaging chili paste products as souvenirs; (a) Teak box containing 3 glass jars and (b) Bamboo basket contain 3 plastic bags

Figure 5 Digital marketing via; (a) Facebook group and (b) Facebook fanpage

ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน

เศรษฐกิจชุมชน คือกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และบริการที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น โดยสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของกิจกรรม โดยกิจกรรมมาจากการพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่น หรือ “ทุนชุมชน” โดยเป้าหมายสำคัญ คือ เพื่อพัฒนาศักยภาพตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน โดยใช้กิจกรรมสร้างกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ (Verapatthnanirund, 1998) และฐานคิดเศรษฐกิจชุมชน มีดังนี้

1) เน้นการพัฒนาอย่างบูรณาการ มีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และยึดพื้นที่เป็นหลัก เพื่อให้การพัฒนาตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน และสอดคล้องกับศักยภาพของท้องถิ่น ชุมชนเด่นป่าสักได้พัฒนาศักยภาพของตนเองและกลุ่มโดยบูรณาการความรู้จากภูมิปัญญาดั้งเดิมและสืบทอดให้กับคนรุ่นต่อไป ประกอบกับความคิดริเริ่มในการใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้หมุนเสริมศักยภาพเศรษฐกิจชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้ต่อไป

2) สร้างภาคีและเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะพหุภาคี เพื่อประสานพลังสร้างสรรค์ ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน โดยมีองค์กรชุมชนเป็นแกนกลาง ส่วนภาคีอื่น ๆ ได้แก่ สถาบันการศึกษาทำหน้าที่ช่วยกระตุ้น อำนวยความสะดวก ส่งเสริม และสนับสนุนการพัฒนา การรวมตัวกันของกลุ่มแม่บ้านชุมชนเด่นป่าสักและผลิตภัณฑ์น้ำพริก นอกจากนี้จะได้สูตรน้ำพริกจากภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษแล้ว ยังได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่จันที่ให้การสนับสนุนงบประมาณเพื่อเริ่มต้นโครงการพัฒนาศักยภาพสตรี และทางกลุ่มได้ประชุมกันเพื่อเลือกผลิตภัณฑ์และนำมาต่อยอดเพื่อเพิ่มรายได้ รวมถึงความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ที่ดีกว่าเดิม ทำให้ทางกลุ่มมีแนวคิดที่จะทำตราสัญลักษณ์

3) การพัฒนาจากชุมชนท้องถิ่นไปสู่ระดับชาติ และให้องค์กรชุมชนเป็นจักรกลสำคัญในการดำเนินการพัฒนา เพื่อให้เกิดพลังการพัฒนาจากความต้องการของคนในชุมชน ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาไม่หยุดยั้งและยั่งยืนแข็งแรง ร่วมแรงร่วมใจของชุมชนเด่นป่าสักและกลุ่มแม่บ้าน รวมถึงผู้นำชุมชนและประชาชนที่มีส่วนร่วมในการผลักดันพัฒนาให้คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้นจากเดิมและมีการรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็ง การพัฒนานี้เกิดจากความต้องการของคนในชุมชนเอง ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่เกิดจากคนในชุมชนที่มีความสามัคคีกันอย่างเหนียวแน่น และการทำงานเป็นกลุ่ม การแบ่งงานและหน้าที่ความรับผิดชอบนำไปสู่เป้าหมายที่สำเร็จได้

4) ส่งเสริมการรวมกลุ่มชาวบ้านและการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุข การผลิต การตลาด การระดมทุน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การรวมกลุ่มของชาวบ้านได้เริ่มต้นขึ้นจากความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนของตนให้มีความคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ด้วยการเริ่มต้นรวมกลุ่มอาชีพเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็ง สำหรับให้กับคนรุ่นต่อไปได้สืบทอด ชุมชนและกลุ่มใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งทุนทางสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและคน ในการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง

5) ใช้กิจกรรมเศรษฐกิจสร้างการเรียนรู้และสร้างอาชีพที่หลากหลาย เพื่อเป็นทางเลือกให้แก่คนในชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งเพศ วัย การศึกษา ความถนัด ฐานะเศรษฐกิจ ทางกลุ่มได้สร้างอาชีพให้กับสมาชิกที่ขาดแคลนรายได้หรือต้องการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว รวมถึงการเปิดขายหุ้นเพื่อให้ทุกคนในชุมชนเป็นหุ้นส่วน การบริหารจัดการนี้ทำให้สมาชิกได้เรียนรู้และเปิดกว้างให้ทุกคนเข้าถึงการจัดการรายได้ด้วยตนเอง

6) ยึดปรัชญาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวพระราชดำรัส การพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ตามขั้นตอนของทฤษฎีใหม่ ชุมชนเด่นป่าสักและกลุ่มแม่บ้าน ดำเนินการโดยยึด

Table 2 Average monthly income from a variety of chili paste products after developing brand and packaging

Items	Weight	Price	Weight/batch	Budget/batch	profit/batch
Larb chili paste	35 g/bag	35 baht/bag	12 kg	2,500 baht	1,000 baht
	55 g/jar	100 baht/jar			
Nam Ngeaw chili paste	80 g/bag	35 baht/bag	9 kg	2,250 baht	1,300 baht
	130 g/jar	80 baht/jar			
Ta Dang chili paste	80 g/bag	35 baht/bag	8 kg	2,150 baht	1,050 baht
	130 g/jar	80 baht/jar			

หลักความพอเพียง โดยใช้วัตถุดิบในการจัดทำผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในชุมชน การทำบัญชีครัวเรือนให้กับสมาชิกและกลุ่ม และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม

แนวคิดอัตลักษณ์ท้องถิ่น

อัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นไทยเป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทย และการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ผ่านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี การแต่งกาย ภาษา ความเชื่อต่าง ๆ ที่ผ่านการเรียนรู้ สะสม ส่งต่อ และถ่ายทอดกันจากรุ่นสู่รุ่น (Rakngam, 2016) ผลิตภัณฑ์น้ำพริกทั้ง 3 ชนิด เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนโดยสูตรน้ำพริกมีการสืบทอดต่อกันมาและเป็นสูตรเฉพาะของชุมชนเด่นป่าสัก มีวัตถุดิบเฉพาะท้องถิ่นอันได้แก่ ถั่วเน่า ซึ่งเป็นสินค้าที่หาซื้อยาก เนื่องจากคนไทยไม่นิยมรับประทาน แต่นิยมรับประทานในกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่และประชาชนในภาคเหนือบางส่วน และการออกแบบตราสัญลักษณ์และการสร้างแบรนด์สินค้า อู๋ยี่ห้อมา ซึ่งเป็นภาษาพื้นถิ่นที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ภาคเหนือ รวมถึงตราสัญลักษณ์มีลักษณะเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อันได้แก่ เสื้อ ผ้าถุง ลักษณะของผู้หญิงสูงอายุเกล้ามวยผม

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเลือกรูปแบบ การให้ข้อมูลอัตลักษณ์ชุมชน การนำเสนอความต้องการ การเลือกผลิตภัณฑ์ของชุมชน รวมถึงความร่วมมือในการสนับสนุนข้อมูลทำให้การพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าสามารถบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านตราสินค้า สามารถเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างความเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสามารถสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนได้ในอนาคต (Chesamae & Gadmeang, 2021) โดยอัตลักษณ์เป็นลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของแต่ละชุมชนและท้องถิ่น เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น ที่ได้ร่วมกันสร้างและสืบทอดต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านการแสดงออกทางสัญลักษณ์ในรูปแบบวัฒนธรรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือสินค้าในชุมชนอัตลักษณ์ที่ได้รับการยอมรับและรับรู้ร่วมกันจะสามารถสะท้อนภาพลักษณ์ของกลุ่มบุคคลหรือชุมชนนั้น ๆ เพื่อสื่อไปยังบุคคลภายนอกให้รับรู้ เข้าใจ และเห็นคุณค่าของอัตลักษณ์บุคคลในชุมชนและท้องถิ่นนั้น (Torobrum et al., 2022)

หลักการออกแบบสัญลักษณ์

การออกแบบสัญลักษณ์ นักออกแบบจะต้องวิเคราะห์เนื้อหาที่ต้องการสื่อความหมายและสังเคราะห์ให้เป็นรูปหรือสัญลักษณ์ที่ใช้แทนการบอกความหมายของสิ่งนั้น ๆ รวมทั้งต้องเขียนภาพหรือผลิตภาพสัญลักษณ์ให้คมชัดเพื่อสื่อความหมายได้ถูกต้องชัดเจน (Karak, 2014) ตราสัญลักษณ์ อู๋ยี่ห้อมา ใช้รูปแบบที่มนุษย์สร้าง (Manmade form) ได้แก่ สิ่งของเครื่องใช้ ซึ่งใช้ภาพผู้หญิงสูงอายุที่เป็นอัตลักษณ์ของภาคเหนือคือการนุ่งผ้าถุงลาย

พื้นเมือง สวมเสื้อคอกระเช้า และมวยผม เพื่อสอดคล้องกับคำว่า อู๋ยี่ห้อ ที่เป็นชื่อเรียกผู้สูงอายุในภาคเหนือเป็นคำเฉพาะพื้นถิ่น นอกจากนี้ยังมีท่าทางลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นกิจกรรมในห้องครัว เนื่องจากผลิตภัณฑ์คืออาหารที่กำเนิดมาจากห้องครัว การออกแบบควรสร้างความแตกต่างและยากต่อการเลียนแบบ และตราสัญลักษณ์ควรสะท้อนถึงการประกอบอาชีพของกลุ่มและสื่อถึงผลผลิต ภาพประกอบของตราสัญลักษณ์สะท้อนถึงที่มาของกลุ่ม สามารถประชาสัมพันธ์และสร้างความเชื่อมั่นให้กับตราสินค้า (Torobrum & Thongkaw, 2022) การออกแบบเน้นแสดงอัตลักษณ์ของรูปแบบ สี สัน เรื่องราววิถีชีวิต เพื่อให้เกิดการจดจำภาพลักษณ์ของชุมชน เป็นที่สะดุดตาของผู้บริโภค ป้องกันผลิตภัณฑ์ และส่งเสริมการขาย เพิ่มมูลค่าเป็นสินค้าพรีเมียมสำหรับซื้อเป็นของฝากของที่ระลึกในเทศกาลต่าง ๆ (Parnotmuang, 2021)

แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์มีองค์ประกอบร่วมในการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจหลายประการ อาทิ การใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การศึกษา (Education) การสร้างสรรค์งาน (Creativity) การใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual property) ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ของสังคมและเทคโนโลยีนวัตกรรมใหม่ นอกจากนี้การพัฒนาเศรษฐกิจของแต่ละประเทศสามารถขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดตามหลักเศรษฐศาสตร์ภายใต้แนวคิดสร้างสรรค์ต้องมุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นสำคัญ (Kusuma Na Ayutthaya, 2010) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ที่มีเอกลักษณ์ผลิตภัณฑ์ ด้านรูปแบบ ความเหมาะสม คุณภาพผลิตภัณฑ์ การตลาด ทำให้มีเอกลักษณ์ที่ชัดเจน เป็นการผลิตบนพื้นฐานของการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม (Suksai et al., 2021) การยกระดับผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์โดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมพบว่า ผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ได้รับการส่งเสริมให้ยกระดับสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยบรรจุภัณฑ์ที่ตอบสนองความต้องการของผู้ผลิต และตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ส่งเสริมช่องทางการตลาด และเพิ่มช่องทางการรับรู้ในรูปแบบของคลิปวิดีโอเพื่อช่วยประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ให้ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น (Amornpinyo, 2021)

สถานการณ์ใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

กลุ่มแม่บ้านชุมชนเด่นป่าสักมองเห็นโอกาสในการพัฒนาสินค้าให้มีเอกลักษณ์และมีสินค้าจำหน่ายหลากหลายประเภท และได้รับองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาสินค้าด้านการพัฒนา

ผลิตภัณฑ์ การสร้างแบรนด์สินค้า แนวคิดในการออกแบบตราสัญลักษณ์และได้ร่วมมือกันทรงความคิดสำหรับการเพิ่มมูลค่าสินค้าของชุมชนให้มีความทันสมัย มีอัตลักษณ์ของชุมชนที่ไม่ซ้ำกับที่อื่น ผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่สามารถนำไปขยายตลาดได้กว้างขึ้น ขยายกลุ่มเป้าหมายของผู้ซื้อสินค้าชุมชนได้มากขึ้น องค์ความรู้ที่ชุมชนได้รับเป็นผลมาจากกระบวนการจัดประชุมกลุ่มย่อย โดยสมาชิกกลุ่มที่เข้าร่วมประชุมถูกกระตุ้นให้แสดงความคิดเห็นในการออกแบบตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ที่มาจากปัญหาในการจำหน่ายสินค้าและยอดขายสินค้าต่ำกว่าคู่แข่งทางการตลาด การปรับเปลี่ยนตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ใหม่เป็นทางออกสำหรับปัญหาดังกล่าว ภายหลังจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทางกลุ่มได้จำหน่ายสินค้าในรูปแบบบรรจุภัณฑ์ใหม่ที่มีแบรนด์สินค้าและตราสัญลักษณ์ใหม่ ทำให้ผู้ซื้อสนใจซื้อสินค้ามากขึ้น

การเปลี่ยนบรรจุภัณฑ์จากถุงพลาสติกใสรัดหิ้งยางและซีลเป็นถุงใสชนิดหนาสำหรับใส่อาหารโดยเฉพาะ รวมถึงบรรจุภัณฑ์ในรูปแบบขวด เป็นการเพิ่มมูลค่าสินค้าและเพิ่มยอดขายดังนี้ น้ำพริกปลา มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 10,250 บาท น้ำพริกน้ำเงี้ยว น้ำพริกตาแดง มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 9,250 บาท (เท่ากับทั้ง 2 ประเภท) ของที่ระลึกประเภทกล่องไม้ มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 7,500 บาท และของที่ระลึกประเภทตะกร้าสานไม้ไผ่ มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 1,500 บาท รวมรายได้เฉลี่ยทั้งหมด 37,750 บาทต่อเดือน

สมาชิกกลุ่มแม่บ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการฝากขายสินค้าในร้านค้าภายในชุมชนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากสินค้าเป็นที่รู้จักและมีการกล่าวถึงเพิ่มมากขึ้นจากรูปแบบของสินค้าที่เปลี่ยนแปลงไปไม่เหมือนกับสินค้าโดยทั่วไปในตลาดอื่น ๆ แต่เป็นสินค้าที่มีรูปแบบลักษณะเฉพาะตัว และเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าในช่องทางออนไลน์ ส่งผลให้ชุมชนบ้านเด่นป่าสักมีเงินทุนหมุนเวียนจากการขายสินค้าเพิ่มมากขึ้น

กลไกการจัดการของกลุ่ม กลุ่มมีการดำเนินการผลิตสินค้าเกือบทุกวัน เนื่องจากมีตลาดสำหรับจำหน่ายสินค้าและมีผู้ซื้อจำนวนมากขึ้น รวมถึงช่องทางการขายที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้กลุ่มยังมีเป้าหมายเรื่องผลประกอบการที่ต้องมีเงินปันผลให้กับสมาชิก และเป้าหมายของกลุ่มคือนำเงินรายได้ส่วนหนึ่งไปปรับปรุงเครื่องมือและอุปกรณ์ให้ทันสมัยและผลิตได้มากขึ้น

ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง

ผลกระทบด้านสังคม

สมาชิกในชุมชนและสมาชิกกลุ่มแม่บ้านชุมชนเด่นป่าสักเกิดความรักและเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน เข้าใจกระบวนการ

นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและองค์กรต่าง ๆ ภายนอกเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม และมองเห็นแนวทางในการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง นอกจากนี้ชุมชนยังนำความรู้ที่ได้รับไปแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดให้กับชุมชนใกล้เคียง ทำให้เกิดเครือข่ายชุมชนที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจระดับท้องถิ่น

ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจที่เกิดจากรากฐานทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน และเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของลูกค้า มีการทดลองตลาดเพื่อวางจำหน่ายสินค้า ตลาดแม่จัน การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ให้ประชาชนเข้าถึง ได้รับโอกาสร่วมจัดแสดงและจำหน่ายสินค้า ในงานแสดงสินค้าชุมชนระดับอำเภอและจังหวัด ด้านการจัดจำหน่ายพบว่าผลิตภัณฑ์ใหม่ทำให้มีการเพิ่มมูลค่า จากเดิมจำหน่ายถุงละ 10 บาท แต่เมื่อเปลี่ยนบรรจุภัณฑ์และขนาดบรรจุ ติดฉลากและมีแบรนด์สินค้า ทำให้มูลค่าของการจำหน่ายเพิ่มขึ้น สามารถจำหน่ายในราคาสูงกว่าเดิมร้อยละ 40-50 โดยผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในรูปแบบกล่อง มีต้นทุนการผลิต 350 บาท และกำหนดราคาจำหน่ายกล่องละ 750 บาท และยังสร้างความเชื่อมั่นในมาตรฐานสินค้าชุมชนด้วยแผนการดำเนินงานขอขึ้นทะเบียนอาหารและยาเพื่อเป็นประโยชน์เชิงธุรกิจต่อไป การดำเนินงานของกลุ่มทำให้เกิดการจ้างงานและรายได้ในพื้นที่ ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ทางตรง ได้แก่ ร้านค้าชุมชน สมาชิกกลุ่ม และผู้ได้รับผลประโยชน์ทางอ้อม ได้แก่ ครอบครัวของเจ้าของกิจการร้านค้าชุมชน และครอบครัวสมาชิกกลุ่มที่มีรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ แม้ว่าในช่วงแรกจะมีผู้ได้รับผลประโยชน์เพียง 2 กลุ่ม แต่ได้ขยายไปยังประชาชนในชุมชนที่สมัครเป็นสมาชิกกลุ่มและซื้อหุนที่เปิดขาย ทำให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ส่งผลดีต่อชุมชนและมีการกำหนดแผนพัฒนาของเทศบาลตำบลแม่จันให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจของชุมชน และเศรษฐกิจภาพรวมทั้งในระดับประเทศ ระดับจังหวัด และระดับท้องถิ่นมีความสอดคล้องกัน จากนโยบายสนับสนุนสิ่งประดิษฐ์นวัตกรรม และผลิตภัณฑ์ที่เป็นสินค้าและบริการในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นงานสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์และการเป็นเมืองสร้างสรรค์ รวมถึงชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีรายได้จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชน

ผลกระทบต่อความเข้มแข็งเครือข่ายชุมชน

การเข้าร่วมโครงการพัฒนาอาชีพสำหรับสตรีผู้มีความรู้โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่จัน ทำให้กลุ่มแม่บ้านชุมชนเด่นป่าสักและกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ในพื้นที่อำเภอแม่จันมีโอกาสพบปะ แลกเปลี่ยนการดำเนินงาน ชุมชนเด่นป่าสักได้เข้าร่วม

แลกเปลี่ยนและนำเสนอสินค้า และได้ถ่ายทอดวิธีการดำเนินงาน
ภายในกลุ่ม การสร้างแบรนด์ การสร้างตราสัญลักษณ์ การพัฒนา
บรรจุภัณฑ์ เพื่อเป็นข้อมูลให้กับกลุ่มอื่น ๆ โดยการสร้างเครือข่าย
กับ 6 ชุมชน ทำให้เกิดความเข้มแข็งในเครือข่ายระดับชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์
วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
สัญญาทุนเลขที่ 63A129000034

References

- Amornpinyo, S. (2021). Enhancement the creative products by participatory action research community enterprise group, Ban Kong Nang Farmer Housewives group, Tha Bo district, Nong Khai province. *Journal of Management Science Udon Thani Rajabhat University*, 3(6), 103–121. (in Thai).
- Chesamae, A., & Gadmeang, Y. (2021). The development of packaging and branding for community products to link the cultural tourism of the Puranawas community, Thawi Watthana district, Bangkok. *Journal of Humanities and Social Sciences Thonburi University*, 15(2), 79–90. (in Thai).
- Creative Economy Agency (Public Organization). (2020). *CEA outlook 03 creative economy prospects january–june 2020*. Bangkok: Sunta Press Co., Ltd.
- Governor's Office of Chiang Rai Province. (2019). *Plan development of Chiang Rai province in 2019–2022* (2nd edition). Chiang Rai: Governor's Office of Chiang Rai Province. (in Thai).
- Karak, C. (2014). *Logotype and packaging design for Moreephirom birth elements fragrances*. (Arts Thesis). Faculty of Architecture, Naresuan University. (in Thai).
- Kusuma Na Ayutthaya, S. (2010). Creative economy new choice in Thailand economy development. *Executive Journal*, 30(1), 23–28. (in Thai).
- Office of the Mae Chan Subdistrict Municipality. (2019). *Local plan development of Mae Chan subdistrict municipality in 2019–2021*. Chiang Rai: Office of the Mae Chan Subdistrict Municipality. (in Thai).
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2018). *National strategy 2018–2037*. (2018, October 8). National Gazette. (No.135827).
- Parmotmuang, M. (2021). Packaging design and development of contemporary products from the culture of ethnic Tai–Yuan: A case study of Tai–Yuan native textile, Saraburi province. *Area Based Development Research Journal*, 13(5), 343–356. (in Thai).
- Rakngam, N. (2016). The concept of local identity in the context of changes in the era of globalization. *Nakhon Lampang Buddhist College's Journal Mahachulalongkornrajavidyalaya University*, 5(2), 66–80. (in Thai).
- Suksai, L., Hoksuan, S., Phungphet, S., & Jedaman, P. (2021). Development to sustainable community potential of local wisdoms productive “native silk” based on sufficiency economy & creative economy of Chaiyaphum province communities. *Journal of Social Science and Buddhist Anthropology*, 6(7), 382–398. (in Thai).
- Torobrum, W., & Thongkaw, S. (2022). Logo design of Baan Suan Melon, Ban Pao district, Chachoengsao province. *Journal of Rajanagarindra*, 19(1), 25–31. (in Thai).
- Torobrum, W., Wongnarat, A., Chanaka A., & Meesa, B. (2022). Logo design of processed Sea Bass for fish Farmer Group in Samed Tai, Chachoengsao province. *Area Based Development Research Journal*, 14(3), 205–217. (in Thai).
- United Nations Conference on Trade and Development. (2008). *Creative economy report 2008*. Geneva, Switzerland: Author.
- Verapatthnanirund, P. (1998). Community economy: Means, idea and rule. Retrieved August 26, 2020, from: http://www.banrainarao.com/column/commu_econ_02. (in Thai).

บทความวิจัย

วันที่รับบทความ:

7 สิงหาคม 2565

วันแก้ไขบทความ:

15 ตุลาคม 2565

วันที่รับบทความ:

17 ตุลาคม 2565

ปิยะนุช เจตีย์ยอด

คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50300

ผู้เขียนหลัก อีเมล: jajapatonggo@gmail.com

บทคัดย่อ

กลุ่มเมืองแจ้หม่ อำเภอแม่แจ้หม่ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการรวมกลุ่มเยาวชนและผู้สูงอายุที่ชำนาญการทอผ้าตีนจกซึ่งมีเอกลักษณ์และลวดลายที่โดดเด่นสำหรับผ้าลายหน้าหมอนของผลิตภัณฑ์หมอนหน้าจก แต่ปัจจุบันรูปแบบยังไม่ดึงดูดความสนใจของลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรม และสร้างมูลค่าเพิ่ม ผ่านกลไกการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากภาคีและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อยกระดับความสามารถด้านการแข่งขัน ด้วยกระบวนการดังนี้ 1) การวิเคราะห์ศักยภาพและการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย 2) การสร้างแนวคิดในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ 3) การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์กระเป๋าทอพื้นถิ่น 4) การผลิตต้นแบบผลิตภัณฑ์ 5) การส่งเสริมทักษะการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และ 6) การทดสอบตลาดผลิตภัณฑ์และช่องทางจำหน่าย โดยกลุ่มเมืองแจ้หม่ได้ร่วมกำหนดแนวคิดการออกแบบการสร้างต้นแบบ การส่งเสริมทักษะการตัดเย็บจากภาคีเครือข่าย และการจัดวางโทนสีในผลิตภัณฑ์ ส่งผลให้มีผลิตภัณฑ์กระเป๋าทอสำหรับสุภาพสตรี 6 รูปแบบ และกระเป๋ใส่แก้วน้ำ/แก้วกาแฟ 2 รูปแบบ ที่ดึงดูดลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย เป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนและผลิตภัณฑ์กระเป๋าทอจากผ้าทอลายหน้าหมอนของกลุ่มเมืองแจ้หม่สามารถจำหน่ายในราคาที่สูงขึ้นจากเดิมร้อยละ 100-150 และเป็นผลิตภัณฑ์สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทำให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ในชุมชน และก่อให้เกิดภาคีเครือข่ายที่พึ่งพาอาศัยกัน

คำสำคัญ:

จังหวัดเชียงใหม่
กลุ่มเมืองแจ้หม่
ผ้าตีนจก
หมอนหน้าจก
ผลิตภัณฑ์ชุมชน

Research Article

Received:

7 August 2022

Received in revised form:

15 October 2022

Accepted:

17 October 2022

Piyanooch Jedeeyod

*Faculty of Art and Architecture, Rajamangala University of Technology Lanna,
Chiang Mai Province, 50300 Thailand*

Corresponding author's E-mail: jajapatonggo@gmail.com

Abstract

Muang Chaem Group, Mae Chaem district, Chiang Mai province is a youth group with elderly people who specialize in Jok woven textiles, which has a unique and distinctive pattern from the pillow and indigo fabrics. Currently, the pillow products in this pattern failed to attract the attention of today's consumers. This research aims to design and develop community products using cultural capital and to create added value through a mechanism of networking among partners and other stakeholders in the area to enhance competitiveness. The process is as follows: 1) Potential analysis and target group determination; 2) Conceptualization in product design and development; 3) Design and development of bags from local woven fabrics; 4) Production of product prototypes; 5) Promotion of product processing skills, and 6) Product-market testing and distribution channels. By collaborating with networked partners, the Muang Chaem group has successfully formulated the design concept, developed prototypes, enhanced sewing skills, and organize color tones in the product. As a result, there are 6 types of bags for ladies and 2 styles of tumbler bags that attract target customers. While adding value to community products, the bag products can be sold at a 100–150 percent higher price. Finally, the production of bags from the woven fabric of the Muang Chaem Group also supports cultural tourism, creates employment, generates income in the community, and establishes local interdependent networks.

Keywords:

Chiang Mai province
Muang Chaem Group
Jok woven textiles
Jok woven pillow
Community product

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

เมืองแจ่ม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีภูมิประเทศที่สวยงามและเป็นเมืองในหุบเขาล้อมรอบด้วยภูเขาสูง พื้นที่เป็นเนินลาดชันมีทิวทัศน์สวยงามและดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นดินแดนแห่งวัฒนธรรมล้านนาที่โดดเด่นด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตที่สืบสานจากอดีตสู่ปัจจุบัน ผ่านงานบุญ พิธีกรรม และธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ ทั้งอาคารบ้านเรือน ที่พักอาศัยในชุมชน รวมถึงสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา ชาวแม่แจ่มร้อยละ 90 ยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ทำไร่ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายผูกพันกับวัดและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือในชุมชน แม้ปัจจุบันการคมนาคมขนส่ง การสื่อสาร ความเจริญของเทคโนโลยี และวิถีชีวิตแบบใหม่จากภายนอกที่หลั่งไหลเข้ามาในชุมชนแม่แจ่ม แต่คนในชุมชนร้อยละ 95 ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิม

เมืองแจ่มมีหัตถกรรมท้องถิ่นประเภทสิ่งทอ คือ ผ้าทอผ้าฮ่อม และผ้าทอลายหน้าหมอน ซึ่งเดิมการทอผ้าเป็นจิตวิญญาณของหญิงชาวแม่แจ่ม เด็กผู้หญิงทุกคนจะถูกปลูกฝังให้ทอผ้าตั้งแต่เด็ก และต้องเรียนรู้ทุกกระบวนการ ตั้งแต่การปลูกฝ้าย การเก็บฝ้าย การย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกไม้ ใบไม้ เช่น คราม หรือหม้อฮ่อม เป็นต้น การเตรียมด้าย และการทอผ้าเย็บผ้าเพื่อใช้งานในครอบครัว ปัจจุบันเมืองแจ่มยังมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการทอผ้า ทุกครัวเรือนยังคงมีกี่ทอผ้าและการรวมกลุ่มทอผ้า เช่น กลุ่มบ้านท้องผาย กลุ่มบ้านทัพ กลุ่มบ้านไร่ และกลุ่มบ้านต่อเรือ ผ้าทอที่โดดเด่นและมีชื่อเสียง คือ การทอผ้าตีนจกที่มีลักษณะเฉพาะ (Chansuebsri et al., 2017) การทอผ้าตีนจกแม่แจ่มมีลวดลายดั้งเดิมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และลายรูปสัตว์ต่าง ๆ การพัฒนาลวดลายเกิดจากความนิยมของ

การสั่งทอ ซึ่งช่างทอสามารถสร้างลวดลายผ้าทอ โดยการปรับเปลี่ยนความละเอียดของเส้นฝ้าย ความแน่นของเนื้อผ้า การใช้โทนสี การวางสัดส่วนของลวดลายกับขนาดของผ้า (Sombut, 2014)

ผลิตภัณฑ์หมอนหน้าจกเป็นหมอนที่คนแม่แจ่มนิยมเย็บเพื่อใช้งานในครัวเรือน เป็นสินค้าคู่กับผ้าตีนจก ปัจจุบันหมอนหน้าจกทำมือกลายเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้กับผู้หญิงสูงอายุของแม่แจ่ม ทั้งการทอหน้าหมอน การเย็บหมอน หมอนหน้าจกมี 3 ขนาด คือ ขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ นิยมซื้อเป็นของขวัญของรับรองแขก และของใช้ตกแต่งภายใน (Figure 1) ลายหน้าหมอนดั้งเดิมที่พบส่วนใหญ่ในอำเภอแม่แจ่ม (Figure 2) ได้แก่ กุดกบ กุดขอบเปิด กุดผักแว่น กุดบะเต้า กุดลาว กุดสามเส้า โคมหัวหมอน ขอกะแจ้ ดอกจันทร์ ดอกจันทร์แปดกลีบ ดอกจันทร์ซ้อน ดอกจันทร์น้อย ดอกจันทร์นุสรรา ดอกสาดน้อย ดอกสาดหลวง ลายสามสิบสองเงื่อน และลายรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น ช้าง ม้า ไก่ นก หมา แมงป่อง ฯลฯ (Sombut, 2020)

กลุ่มเมืองแจ่ม เป็นกลุ่มที่ก่อตั้งจากแนวคิดในการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าตีนจกเพื่อให้เยาวชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและวัฒนธรรมที่สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ และเป็นกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นจากการระดมทุนจากเพื่อนและคนรู้จักเพื่อจัดงาน “โครงการประกวดเยาวชนทอผ้าตีนจกเพื่อต่อยอด สืบสาน ภูมิปัญญาผ้าตีนจกแม่แจ่ม” โดยจัดโครงการส่งเสริมเยาวชนประกวดการทอผ้าตีนจกปีละ 1 ครั้ง เพื่อสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้า ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 เพื่อให้เยาวชนจากโรงเรียนสมเด็จพระยา โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 31 และโรงเรียนอื่น ๆ ในอำเภอแม่แจ่ม ได้ร่วมอนุรักษ์และตระหนักถึงคุณค่าของผ้าตีนจก เยาวชนที่ชนะเลิศจะได้รับเงินรางวัล และผลงานผ้าทอลายหน้าหมอนจากการประกวดกลุ่มเยาวชนที่สนใจและกลุ่มบ้านไร่จะถูกนำมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์

Figure 1 Jok woven pillows with; (a) Traditional motif and (b) Animal pattern

Figure 2 Motifs on pillow produced in Mae Chaem district; (a) Kud Kob, (b) Kud Ko Bed, (c) Kud Ba Tao, (d) Kud Lao, (e) Kud Sam Sao, (f) Koam Hua Mon, (g) Kor Ka Jae, (h) Dok Chan, (i) Dok Chan 8 Klib, (j) Dok Chan Son, (k) Dok Chan Noi, (l) Dok Chan Nasara, (m) Dok Sad Noi and (n) Dok Sad Luang

รูปแบบอื่น ๆ เพื่อให้กลุ่มสมาชิกในหมู่บ้านต่าง ๆ และกลุ่มเมืองแจ่ม นำมาจัดจำหน่ายให้กับผู้ที่สนใจทั้งหน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน วิทยาลัยเมืองเด็กวิทยา โดยนโยบายการบริหารจัดการรายได้คือ นำเงินรายได้หลังหักค่าใช้จ่ายมาเป็นทุนสำหรับจัดการประกวดการทอผ้าตีนจกในปีถัดไป (Figure 3) ซึ่งในปี พ.ศ. 2563 กลุ่มเมืองแจ่มได้รวมกลุ่มกับกลุ่มบ้านไร่นำผลงานผ้าทอจากการประกวดของเยาวชนมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ภายใต้แบรนด์สินค้า “เมืองแจ่ม” เพื่อวางจำหน่ายกับกลุ่มเครือข่ายร้านค้าแฟ้มจริง (กลุ่มวิสาหกิจชุมชน) ซึ่งเป็นศูนย์จัดจำหน่ายสินค้าของแม่แจ่ม รวมถึงการขายในตลาดออนไลน์

ผ้าทอลายหน้าหมอนของเยาวชนและผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นผ้าทอยาวต่อเนื่องเป็นผืน นิยมทอเป็นคู่ แต่ผืนมีขนาด 20 x 120 เซนติเมตร ราคาต้นทุน 300 บาท ลวดลายที่นิยม ได้แก่ ลายโกมหัวหมอน และลายดอกจันทร์ (Figure 4) กลุ่มเมืองแจ่มมี

ผลิตภัณฑ์จำหน่ายเพียง 4 ชนิด คือ หมอนหน้าจก กระเป๋าใส่โทรศัพท์มือถือ กระเป๋าใส่เหรียญ และกระเป๋าผ้าพับได้ (Table 1) และจากการวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มพบว่า ผลิตภัณฑ์ยังขาดความหลากหลายในรูปแบบ ไม่มีผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อรองรับตลาดในปัจจุบัน และยังขาดความรู้ในการพัฒนาสินค้า ราคาขายค่อนข้างต่ำ และไม่สามารถดึงดูดความสนใจจากกลุ่มเป้าหมายและกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้

กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลง และการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าตีนจกแม่แจ่ม เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าด้วยทุนทางวัฒนธรรม กลุ่มเมืองแจ่ม อำเภอ

แม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่มุ่งเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมถึงการพัฒนาทักษะการผลิตต้นแบบผลิตภัณฑ์ภายในกลุ่มภาคีเครือข่ายในชุมชน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีขั้นตอนดังนี้ (Figure 5)

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ศักยภาพและการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย

1. การศึกษาสภาพการณ์ของกลุ่ม การร่วมกำหนดแนวทาง กลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นไปในทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม ด้วย SWOT analysis โดยวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายในที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ เพื่อให้เห็นกรอบแบบเข้าใจถึงสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการออกแบบ และสามารถดำเนินการผลิตได้อย่างเหมาะสมด้วยการลงพื้นที่และสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผู้ให้ข้อมูล คือ 1) สมาชิกกลุ่ม ประกอบด้วย ผู้ก่อตั้งกลุ่มแม่แจ่ม และสมาชิกที่แปรรูปตัด

เย็บผ้า จำนวน 4 คน 2) เยาวชนที่ทอผ้าและจกผ้า จำนวน 2 คน 3) ผู้สูงอายุในชุมชนที่ทอผ้าและจกผ้า จำนวน 2 คน รวมทั้งสิ้น 8 คน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและภาคีเครือข่ายของกลุ่ม ผลการวิเคราะห์ด้านการทอผ้า ลวดลาย การแปรรูปผ้าทอตีนจก ปัญหาในการผลิต และช่องทางการตลาด มีดังนี้

จุดแข็ง คือ 1) วัตถุประสงค์และแหล่งผลิตที่ส่งเสริมกลุ่มเยาวชนและผู้สูงอายุในชุมชนให้มีรายได้ 2) ความชำนาญด้านเทคนิค ฝีมือในการทอผ้าและจกผ้า 3) ผ้าทอลายหน้าหมอนและผ้าทอตีนจกที่มีชื่อเสียงและมีลวดลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในชุมชนแม่แจ่ม

จุดอ่อน คือ กลุ่มเริ่มก่อตั้งใหม่จึงทำให้รูปแบบผลิตภัณฑ์มีจำนวนน้อย ไม่มีความหลากหลาย

โอกาส คือ 1) ผ้าทออำเภอแม่แจ่มมีอัตลักษณ์และเป็นที่ยอมรับ 2) กระแสความนิยมบริโภคผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม ทำให้กลุ่มลูกค้าที่ต้องการสินค้ามีเพิ่มขึ้น 3) นโยบายสนับสนุนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ผลงานผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม

Figure 3 Jok Weaving Youth Contest Project 2020, inheriting of Mae Chaem's Jok fabric wisdom; (a) Project contest, (b) Process of alternating thread colors to create patterns, (c) Picking up warp threads in each row and (d) Award-winning Jok woven fabric

Figure 4 Woven cloth by young people and the elderly from the Muang Chaem Group

Table 1 Products of Muang Jam Group and their selling prices

No	Product	Jok woven fabric size 20 x 120 cm	Product cost (baht)	Selling price (baht)	Profit (baht)	Profit (%)
1	Jok woven pillow size 20 x 30 x 15 cm 	production of 3 pieces	200.00		80.00	40.00
2	Phone case bag size 15 x 20 cm 	production of 6 pieces	70.00	99.00	29.00	41.42
3	Coin purse size 20 x 25 cm 	production of 6 pieces	77.00	129.00	52.00	67.53
4	Foldable shopping bag size 30 x 50 cm 	production of 3 pieces	180.00	250.00	70.00	38.89
Average profit (%)						46.96

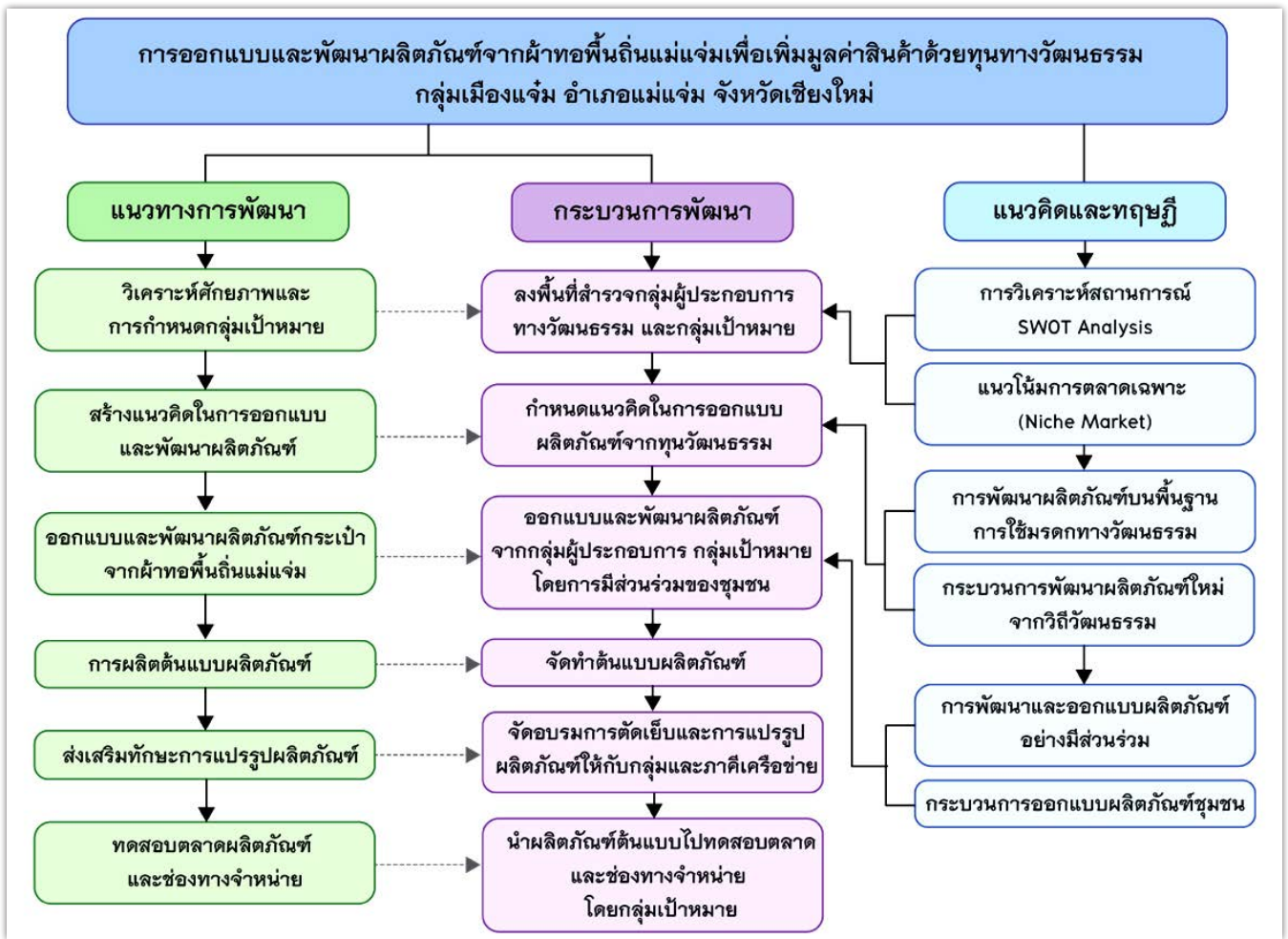

Figure 5 Process of designing and developing products from Mae Chaem local weaving fabrics, adding product value with cultural capital for Muang Chaem Group, Mae Chaem district, Chiang Mai province

อย่างแพร่หลาย 4) ช่องทางการจำหน่ายสินค้ามีมากขึ้น เช่น ช่องทางออนไลน์ ทำให้เข้าถึงผู้บริโภคได้ง่ายขึ้น

ปัญหาและอุปสรรค คือ ไม่มีสมาชิกที่มีความสามารถด้านการตัดเย็บเทคนิคขั้นสูง ทำให้ผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายไม่มีรูปแบบแปลกใหม่

2. การวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และ

จัดทำต้นแบบผลิตภัณฑ์ของกลุ่มตามความเหมาะสม ผ้าทอพื้นถิ่น ผ้าทอลายหน้าหมอน ผ้าทอตีนจก เป็นวัตถุดิบที่นำมาสร้างมูลค่าเพิ่มเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมให้กับชุมชน โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายเป็นตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche market) เนื่องจากกลุ่มเมืองแจ่มมีขนาดเล็กและความสามารถในการแข่งขันไม่สูง ดังนั้นจึงกำหนดกลุ่มเป้าหมายของการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ 2 กลุ่ม ดังนี้

- 1) ตลาดภายในประเทศ เป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก เน้นกลุ่มลูกค้าชาวไทยที่รักและชื่นชอบในงานศิลปะไทย เน้นกลุ่มผู้หญิงวัยทำงาน ซึ่งมีลักษณะเด่นคือ มีระดับการศึกษาที่เหมาะสม

ตำแหน่งหน้าที่การงานสอดคล้องกับผลิตภัณฑ์ ศักยภาพด้านกำลังซื้อ มีการหาข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจอยู่เสมอ เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้และการตัดสินใจซื้อสินค้า โดยพิจารณาจากคุณภาพ ราคา โปรโมชัน สื่อโฆษณา โซเชียลมีเดีย และเพื่อนตามลำดับ ซึ่งเป็นกลุ่ม Generation X และ Generation Y ผู้บริโภคทั้งสองกลุ่มนี้มีความคล้ายคลึงกันในด้านการตัดสินใจซื้อและการใช้งาน

- 2) ตลาดออนไลน์ เป็นกลุ่มเป้าหมายรอง สำหรับโอกาสในอนาคตในการพัฒนาตลาดช่องทางการจัดจำหน่าย หรือขยายกลุ่มลูกค้าของผลิตภัณฑ์เข้าสู่ตลาดออนไลน์ ในช่วงทางหรือเครื่องมือต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นกลุ่มลูกค้าที่เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีรสนิยม ความชื่นชอบ ในลักษณะกลุ่มเฉพาะ เช่น กลุ่มที่นิยมหรือสนใจในงานศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านของไทย เป็นต้น

3. การสำรวจความต้องการด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากการสัมภาษณ์ การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง

จำนวน 8 ราย และแบบสอบถามออนไลน์ จำนวน 50 คน เพื่อหารูปแบบ รูปทรงของผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เหมาะสม เพื่อนำไปออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอตีนจกแม่แจ่มเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าด้วยทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มเมืองแจ่ม โดยประเภทผลิตภัณฑ์ รูปแบบและลวดลาย กลุ่มสีของผลิตภัณฑ์ และวัสดุของผลิตภัณฑ์ใหม่ สรุปได้ดังนี้

ด้านประเภทผลิตภัณฑ์ กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ต้องการผลิตภัณฑ์กระเป๋าสำหรับผู้หญิงวัยทำงาน รองลงมาเป็นรูปแบบกระเป๋าใส่แก้วน้ำ/แก้วกาแฟ ที่สามารถซ้อเป็นของฝาก ของที่ระลึกได้

ด้านรูปแบบและลวดลาย กลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจลวดลายหน้าหมอน ลายโกมหัวหมอน ลายดอกจันทร์ สูงที่สุด ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของแม่แจ่ม

ด้านกลุ่มสีของผลิตภัณฑ์ กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ชื่นชอบสีย้อมธรรมชาติ ได้แก่ การย้อมด้วยสีช่อม ซึ่งเป็นพืชที่นิยมปลูกในภาคเหนือตอนบน และอำเภอมแม่แจ่ม รองลงมาเลือกกลุ่มสีดั้งเดิมของลายตีนจก

ด้านวัสดุ กลุ่มเป้าหมายต้องการวัสดุหลักที่มีในท้องถิ่น ได้แก่ ผ้าฝ้ายทอมือ ซึ่งเป็นการทอผ้าที่ใช้กรรมวิธีการผลิตในท้องถิ่นของแม่แจ่ม

4. การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอตีนจกแม่แจ่ม โดยใช้กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแมกดิน (MCDIN) ประกอบด้วย 1) เกล็ดลักษณะลายจกหน้าหมอน 2) เกล็ดลักษณะสีย้อมธรรมชาติ 3) ผลิตภัณฑ์ใหม่ประเภทกระเป๋าสำหรับผู้หญิงวัยทำงาน และกระเป๋าใส่แก้วน้ำ/แก้วกาแฟ ที่สามารถซ้อเป็นของฝากของที่ระลึกได้ ซึ่งออกแบบและพัฒนาเป็นชุดกระเป๋าสำหรับผู้หญิงวัยทำงาน ได้แก่ กระเป๋าสะพายข้าง กระเป๋าถือ กระเป๋าคลัทช์ (Clutch) ในรูปทรงต่าง ๆ และกระเป๋าใส่แก้วน้ำ/แก้วกาแฟ จากรูปแบบอัตลักษณ์ของลายหน้าหมอนที่กลุ่มเป้าหมายต้องการ ได้แก่ ลายโกมหัวหมอน ลายดอกจันทร์ ซึ่งเป็นผ้าทอลายหน้าหมอนที่นิยมและเป็นลวดลายมงคลมาประยุกต์ใช้ และเลือกใช้กลุ่มสีโทนเดียวกัน และเลือกใช้เส้นใยฝ้ายย้อมสีช่อม ได้แก่ สีคราม สีฟ้า สีเทา และสีขาวครีม เป็นกลุ่มสีหลักของผลิตภัณฑ์ (Figure 6) และกลุ่มสีรองคือกลุ่มสีดั้งเดิมของลายจก เพื่อให้ตอบโต้กับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ทั้งตลาดภายในประเทศไทย ตลาดเฉพาะกลุ่ม มุ่งเน้นกลุ่มลูกค้าที่รักและชื่นชอบในงานศิลปะไทย และตลาดออนไลน์ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จำนวน 3 ท่าน ประเมินและคัดเลือกแบบที่เหมาะสม และสมาชิกกลุ่มสามารถผลิตได้ในชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างแนวคิดในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์

แนวคิดในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มเมือง

แจ่ม มีกลยุทธ์หลักด้านผลิตภัณฑ์ คือ กลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Product development strategy) โดยพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในตลาดเดิม ซึ่งผลิตภัณฑ์ใหม่คือ กระเป๋า ที่ออกแบบร่วมกับทีมนักออกแบบ โดยเน้นการประยุกต์ผ้าทอลายหน้าหมอนให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มลูกค้าสามารถใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน แต่ยังคงเอกลักษณ์ความเป็นแม่แจ่ม โดยแนวความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเมืองแจ่ม คือ การผสมผสานผ้าทอมือสีช่อม มาจาก 2 ปัจจัยหลัก คือ 1) ทุนทางปัญญา (Intellectual capital) ได้แก่ ฐานความรู้ในตัวมนุษย์และนำไปใช้ต่อยอดทักษะทางความคิด มีทุนวัฒนธรรมแฝงอยู่ในการทอผ้า จกผ้า ที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และทุนด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เมื่อกลุ่มได้รับการกระตุ้นทั้งจากความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์และจากการส่งเสริมทางวิชาการผ่านกระบวนการ ทำให้เกิดความกล้าที่จะผลักดันตนเองจากวิถีการผลิตเดิมไปสู่การคิดค้นและยอมรับการเปลี่ยนแปลง ผ่านการทดลองพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้สินค้าหลากหลายรูปแบบและเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจต่อผลิตภัณฑ์ 2) ทักษะ (Skill) ได้แก่ ความชำนาญที่เกิดจากการทำซ้ำจนเชี่ยวชาญ เข้าใจ และทำซ้ำได้อย่างถูกต้อง จนเกิดการเรียนรู้ที่จะพัฒนารูปแบบใหม่ พัฒนาเป็นทักษะความคิดสร้างสรรค์ ที่จะสร้างรูปแบบ ทดสอบ และคัดเลือก เกิดลวดลายและประเภทของผลิตภัณฑ์ ร่วมกับทักษะความคิดสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากผ้าทอพื้นถิ่น

สมาชิกในกลุ่มประเมินและคัดเลือกแบบร่างผลิตภัณฑ์ โดยคำนึงถึงทักษะและความชำนาญของสมาชิกกลุ่ม โดยกลุ่มพิจารณาคัดเลือกแบบ และปรับต้นแบบตามข้อเสนอแนะและตามความต้องการของกลุ่ม โดยปรับเลือกใช้ผ้าที่ทำมาประกอบกับลายจกที่มีโทนสีใกล้เคียงกัน และพัฒนารูปทรงของกระเป๋าตามแนวโน้มของตลาด ซึ่งประกอบด้วยการออกแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋าสำหรับสภาพสตรีจำนวน 6 รูปแบบ (Figure 7) และกระเป๋าใส่แก้วน้ำ/แก้วกาแฟ จำนวน 2 รูปแบบ (Figure 8)

ขั้นตอนที่ 4 การผลิตต้นแบบผลิตภัณฑ์

การนำภาพร่างการออกแบบผลิตภัณฑ์มาสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋าดั้งเดิมของกลุ่มเมืองแจ่ม จากผ้าทอตีนจกแม่แจ่มเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าด้วยทุนทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยกระเป๋าสำหรับสภาพสตรี จำนวน 6 รูปแบบ และกระเป๋าใส่แก้วน้ำ/แก้วกาแฟ จำนวน 2 รูปแบบ (Figure 9) จากการประเมินจากศักยภาพในการผลิตของกลุ่ม และภาคีเครือข่ายในอำเภอมแม่แจ่ม ทำให้รูปแบบของกระเป๋าไม่มีความซับซ้อน กระบวนการผลิตไม่ยุ่งยากสำหรับสมาชิกกลุ่มและต้นทุนการผลิตไม่สูงมาก เพื่อให้กลุ่มและภาคีเครือข่ายที่ประกอบกิจการตัดเย็บสามารถผลิตได้ในชุมชน

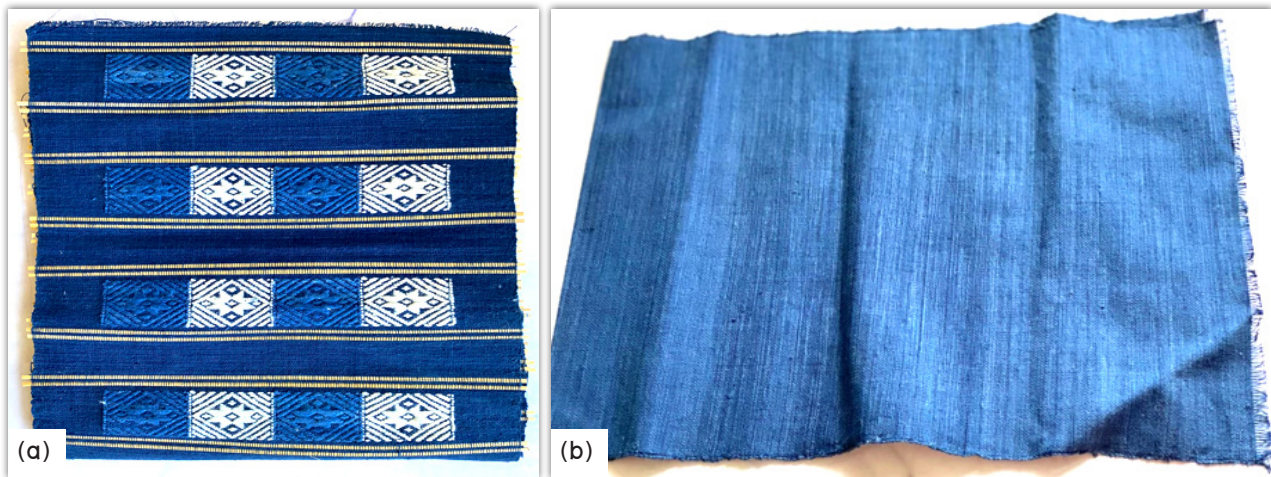

Figure 6 (a) Woven fabric with Dok Chan motif in Hhom and new cream tones dyed with natural colors and (b) Hhom solid color fabric

การคำนวณต้นทุนผลิตภัณฑ์และตั้งราคาสินค้าต้นแบบแต่ละประเภท คำนวณจากวัตถุดิบและค่าแรง และตั้งราคาขายโดยใช้หลักกลยุทธ์ด้านราคา (Price strategy) และกำหนดโครงสร้างราคาให้สอดคล้องกับการวางตำแหน่งของผลิตภัณฑ์และวัตถุประสงค์ทางการตลาดของกิจการ สำหรับกลุ่มผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาใหม่ การกำหนดกลยุทธ์ราคา (Skimming pricing strategy) เป็นกลยุทธ์การตั้งราคาสูงกว่าราคาตลาด เหมาะกับผลิตภัณฑ์ที่มีคุณสมบัติพิเศษ หรือมีเอกลักษณ์เฉพาะ โดยเมื่อพิจารณาแล้วควรตั้งขายปลีกเฉลี่ยให้สูงกว่าราคาขายส่งประมาณร้อยละ 100-150 ทั้งนี้ หากคำนวณราคาสินค้าไม่ลงตัวด้วยจำนวนราคาถ้วน จะเพิ่มราคาสินค้าเพื่อให้ราคาหลักสุดท้ายคือ 90 และ 99 ตามหลักการตั้งราคาสินค้าซึ่งเป็นกลยุทธ์เพื่อใช้สำหรับการต่อรองสินค้าระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย (Table 2) ซึ่งต้นทุนรวมประกอบด้วยค่าวัตถุดิบทางตรง ได้แก่ ผ้าทอลายหน้าหมอน ผ้าฮ่อม ค่าแรงงานในการตัดเย็บ และค่าวัสดุอื่น ๆ สำหรับการคำนวณราคาขายผลิตภัณฑ์จากผ้าทอลายหน้าหมอน โดยสินค้าแต่ละชนิดจะคำนวณต้นทุนสินค้าเพื่อตั้งราคาขายที่สะท้อนต้นทุนที่แท้จริง รวมทั้งพิจารณาถึงวัสดุที่ชุมชนไม่สามารถผลิตเองได้ เช่น ซิป ด้ามจับ กระเป๋าไม้

จากการผลิตต้นแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋า พบว่าเมื่อนำผ้าทอลายหน้าหมอน 2 ขนาด ได้แก่ ขนาด 30 x 120 เซนติเมตร ราคาผืนละ 600 บาท (ผ้าฮ่อมย้อมสีธรรมชาติที่นำมาทอลายหน้าหมอน) และขนาด 20 x 120 เซนติเมตร ราคาผืนละ 300 บาท และผ้าฮ่อม ขนาด 100 x 100 เซนติเมตร ราคาผืนละ 120 บาท มาแปรรูปเป็นกระเป๋าในแต่ละรูปแบบได้จำนวน 2-6 ใบ ทำให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผ้าทอ เฉลี่ยเป็นกำไรร้อยละ 129.48 (Table 2)

ขั้นตอนที่ 5 การส่งเสริมทักษะการแปรรูปผลิตภัณฑ์

กลุ่มเมืองแจ่มร่วมกับภาคีเครือข่ายจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ โครงการพัฒนาศักยภาพการตัดเย็บสำหรับผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมด้านสิ่งทอ เพื่อเพิ่มทักษะการตัดเย็บผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋าผ้า เทคนิคการสร้างแบบตัด (Pattern) การโพ้งเก็บริมผ้า การทำซิปกระเป๋าด้านในและด้านนอก ให้กับสมาชิกกลุ่มและสมาชิกภาคีเครือข่าย เพื่อนำไปต่อยอดการผลิตและแปรรูปสินค้าเพื่อจำหน่าย และสามารถประยุกต์ต่อยอดแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าในรูปแบบอื่น ๆ รวมถึงการอบรม เรื่องการพัฒนาแนวคิดและการให้ความรู้กับผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม เกี่ยวกับเทรนด์แฟชั่นในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตที่จะมีผลต่อการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ จำนวน 5 วัน รวมถึงกรณีศึกษาความสำเร็จของแบรนด์อันเนื่องมาจากการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และการตัดเย็บที่ได้คุณภาพ มีผู้เข้าร่วมการอบรมจากกลุ่มสมาชิกในเครือข่ายวัฒนธรรม และผู้ประกอบการที่สนใจ จำนวน 10 คน

ผลการประเมินศักยภาพการปฏิบัติงาน พบว่า การตัดเย็บการวางแบบตัดบนพื้นที่ของลวดลายผ้า สามารถจัดวางได้อย่างเหมาะสม การวางลายบนผ้า การจัดวางคู่สี สามารถผสมผสานกันได้ดี และมีการประยุกต์ใช้วัสดุเพื่อประกอบงานออกแบบได้ดี ทั้งนี้การโพ้งเก็บริมผ้า การทำซิปกระเป๋าก็สามารถทำได้ แต่เนื่องจากการตัดเย็บมีความซับซ้อน จึงต้องอาศัยการฝึกฝนให้มีความแม่นยำในการตัดเย็บมากยิ่งขึ้น โดยผลประเมินความพึงพอใจหลังเข้ารับการถ่ายทอด พบว่า ความรู้ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น ด้านเนื้อหาสาระของหลักสูตร ด้านการออกแบบ ด้านคุณค่าประโยชน์ใช้สอย ด้านวิทยากร ด้านวัสดุอุปกรณ์ และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากและมีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (Figure 10)

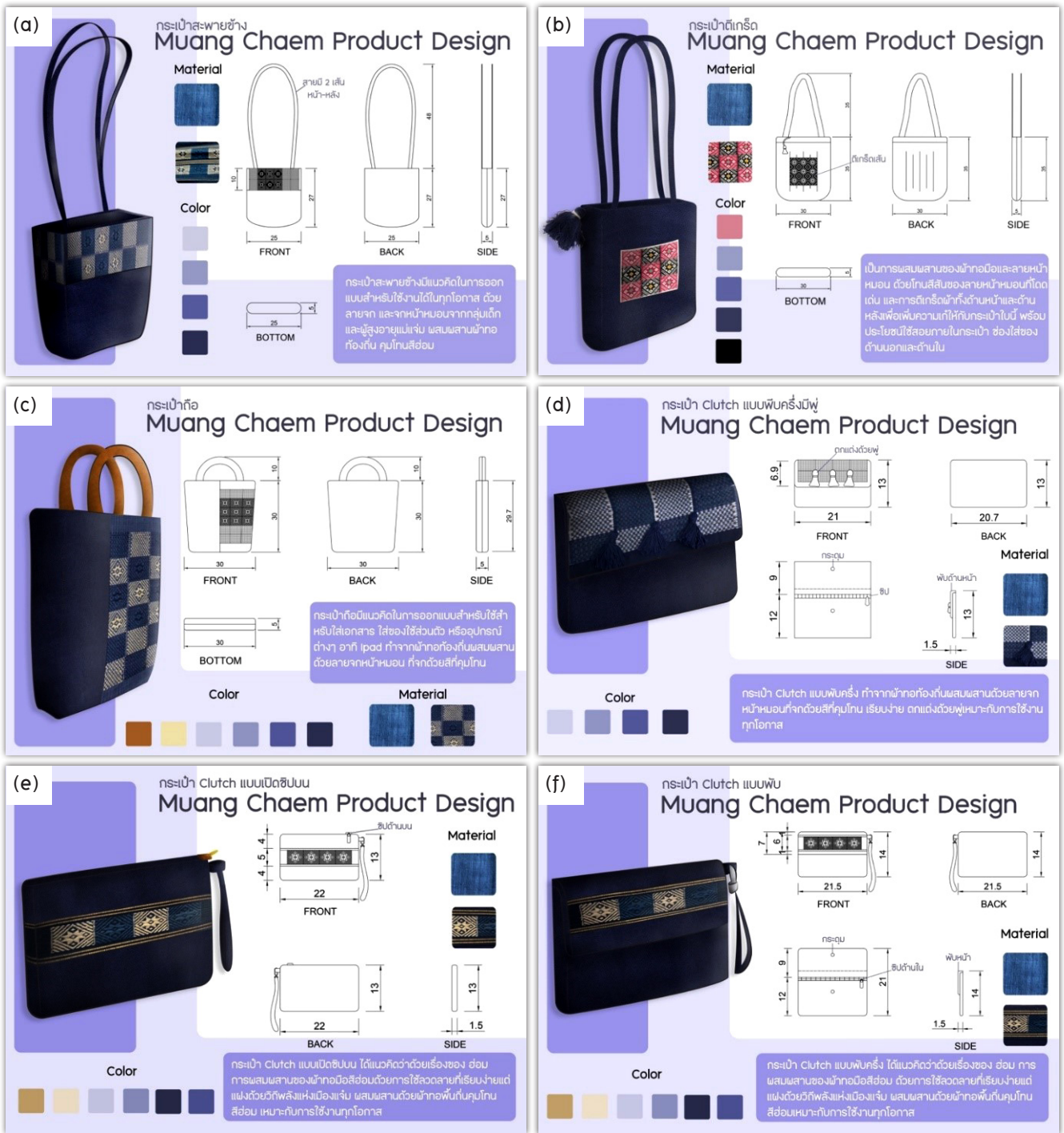

Figure 7 Product sketches of lady's bags; (a) Shoulder bag with long strap, (b) Shoulder bag with dart sewing, (c) Handbag with curved strap, (d) Fold-up clutch bag with decorative tassels, (e) Clutch bag with top zipper and (f) Foldable clutch bag

ขั้นตอนที่ 6 การทดสอบตลาดผลิตภัณฑ์ และช่องทางจำหน่าย

การทดสอบตลาดของผลิตภัณฑ์ต้นแบบด้วยการสัมภาษณ์ การตัดกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มลูกค้าชาวไทยที่รักและชื่นชอบในงานศิลปะไทย เน้นกลุ่มผู้หญิงวัยทำงาน ซึ่งมีลักษณะเด่นคือ มีศักยภาพในการซื้อ

มีระดับการศึกษาที่เหมาะสม ตำแหน่งหน้าที่การทำงานที่สอดคล้องกับผลิตภัณฑ์ มีการหาข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจ อยู่เสมอ เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้และการตัดสินใจซื้อสินค้า และการใช้งาน จำนวน 8 ราย ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีการสำรวจเบื้องต้น โดยนัดหมายกลุ่มเป้าหมายเพื่อการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม สอบถามข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมในการซื้อการใช้ผลิตภัณฑ์กระเป๋าผ้า

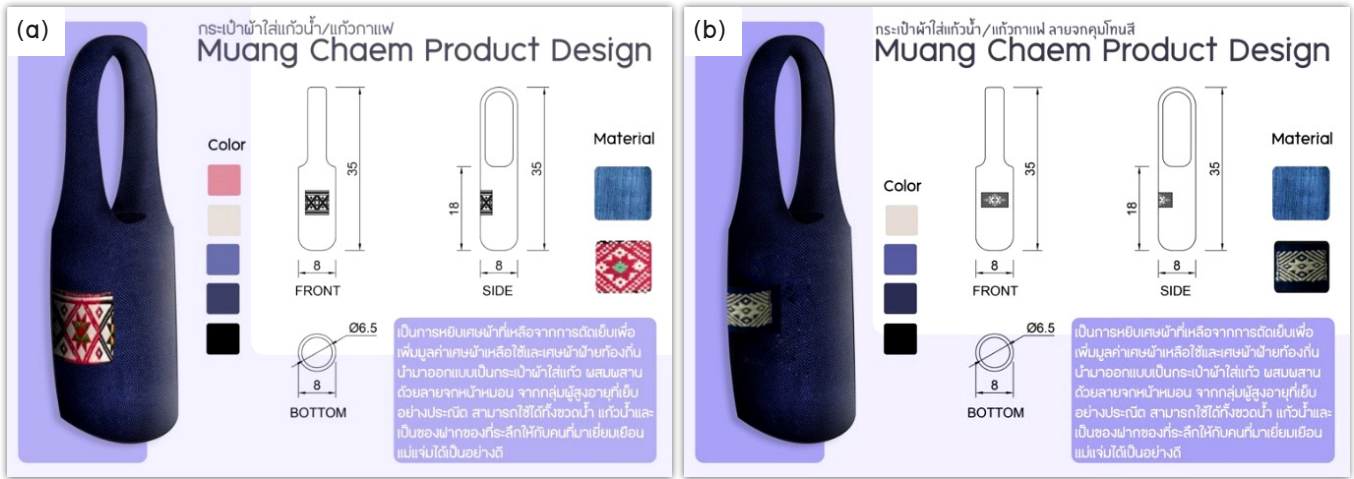

Figure 8 Product sketches of coffee cup bags; (a) Traditional color and (b) New color

Figure 9 Prototype products from Mae Chaem local woven fabric; (a) Shoulder bag with long strap, (b) Shoulder bag with dart sewing, (c) Handbag with curved strap, (d) Fold-up clutch bag with decorative tassels, (e) Clutch bag with top zipper, (f) Foldable clutch bag, (g) Coffee cup bag with traditional color and (h) Coffee cup bag with new color

ประเภทต่าง ๆ รวมถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ต้นแบบ
ผลสรุปมีดังนี้

ด้านประโยชน์ใช้สอย ขนาดของกระเป๋า ประโยชน์ใช้สอย
ในการใช้งาน เช่น ช่องเก็บของ รูปแบบของกระเป๋า มีผลต่อการ

เลือกซื้อ

ด้านคุณภาพการผลิต ด้านความละเอียดในการตัดเย็บ
คุณภาพของเนื้อผ้า วัสดุ เช่น กระดุม ซิป มีผลต่อการตัดสินใจซื้อ
ผลิตภัณฑ์กระเป๋าผ้าทอพื้นเมือง

Table 2 New products and selling prices of Muang Chaem Group

No	Product	Jok woven fabric size	Product cost (baht)	Selling price (baht)	Profit (baht)	Profit (%)
1	Shoulder bag with long strap size 25 x 27 x 5 cm	- Hhom fabric size 100 x 100 cm for the production of 2 bags - Jok woven fabric, size 30 x 120 cm for the production of 8 bags		990.00	510.00	106.25
2	Shoulder bag with dart sewing size 30 x 35 x 5 cm	- Hhom fabric size 100 x 100 cm for the production of 2 bags - Jok woven fabric, size 20 x 120 cm for the production of 6 bags	400.00	990.00	590.00	147.50
3	Handbag with curved strap size 30 x 30 x 5 cm	- Hhom fabric size 100 x 100 cm for the production of 2 bags - Jok woven fabric, size 30 x 120 cm for the production of 6 bags	650.00	1,590.00	940.00	144.62
4	Fold-up clutch bag with decorative tassels size 21 x 13 x 1.5 cm	- Hhom fabric size 100 x 100 cm for the production of 4 bags - Jok woven fabric, size 30 x 120 cm for the production of 10 bags	280.00	590.00	310.00	110.71
5	Clutch bag with top zipper size 22 x 13 x 1.5 cm	- Hhom fabric size 100 x 100 cm for the production of 6 bags - Jok woven fabric, size 30 x 120 cm for the production of 12 bags	270.00	590.00	320.00	118.52
6	Foldable clutch bag size 21.5 x 14 x 1.5 cm	- Hhom fabric size 100 x 100 cm for the production of 4 bags - Jok woven fabric, size 30 x 120 cm for the production of 12 bags	280.00	590.00	310.00	110.71
7	Coffee cup bag with traditional color size 8 x 35 cm	- Hhom fabric size 100 x 100 cm for the production of 6 bags - Jok woven fabric, size 30 x 120 cm for the production of 9 bags	80.00	199.00	119.00	148.75
8	Coffee cup bag with new color size 8 x 35 cm	- Hhom fabric size 100 x 100 cm for the production of 6 bags - Jok woven fabric, size 30 x 120 cm for the production of 9 bags	80.00	199.00	119.00	148.75
Average Profit (%)						129.48

ลวดลาย สี สัน ผลิตภัณฑ์ที่มีลายหน้าหมอนเป็น 500-2,000 บาท สอดคล้องกับการวิเคราะห์การตั้งราคาขายของ
 เอกลักษณะ กระเป๋าแบบเรียบ ไม่มีลวดลาย หรือมีลวดลาย กลุ่ม
 เรียบง่าย ไม่มากเกินไป สี สันสบายตา เป็นสิริมงคล
 ด้านราคา ผลิตภัณฑ์กระเป๋ามีราคาเหมาะสมกับคุณภาพ
 ของสินค้า โดยราคาผลิตภัณฑ์กระเป๋าควรอยู่ในช่วงประมาณ

ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ผลิตภัณฑ์กระเป๋าส่วนใหญ่
 ซื้ที่ร้านค้าจำหน่ายสินค้าผ้าทอพื้นเมืองตามงานแสดงสินค้าใน
 จังหวัดเชียงใหม่ เช่น งานของศูนย์อุตสาหกรรม งาน LANNA EXPO

ถนนคนเดิน ฯลฯ และส่วนใหญ่ไม่เคยซื้อผลิตภัณฑ์กระเป๋าผ่านช่องทางออนไลน์หรืออินเทอร์เน็ต เพราะต้องการเลือกและจับต้องสินค้าก่อนตัดสินใจซื้อ สำหรับช่องทางออนไลน์หรืออินเทอร์เน็ตเหมาะสำหรับการหาข้อมูลรูปแบบของผลิตภัณฑ์กระเป๋า และการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร เพราะเป็นช่องทางสื่อสารที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในปัจจุบัน ดังนั้นจึงพัฒนาช่องทางการตลาดออนไลน์เป็นหลัก เนื่องจากเป็นช่องทางที่มีบทบาทของการตลาดยุคใหม่ ได้แก่ LINE และ Facebook ของกลุ่มผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม กับร้านค้าพันธมิตร (Figure 11) เพื่อขยายโอกาสและรองรับตลาดในอนาคต

ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้

การวิเคราะห์เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ด้วยทฤษฎี SWOT analysis

SWOT analysis เป็นเครื่องมือทำให้ทราบสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับองค์กร เพื่อค้นหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการดำเนินงานจากสถานการณ์ภายในและภายนอกขององค์กรตนเอง ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น และสิ่งที่เป็นแนวโน้มจากการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ประกอบด้วย จุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats)

Figure 10 Sewing skills workshops for Muang Chaem Group; (a) Muang Chaem Group and partners, (b) Laying of cutting pattern workshop and (c) Making zip pockets workshop

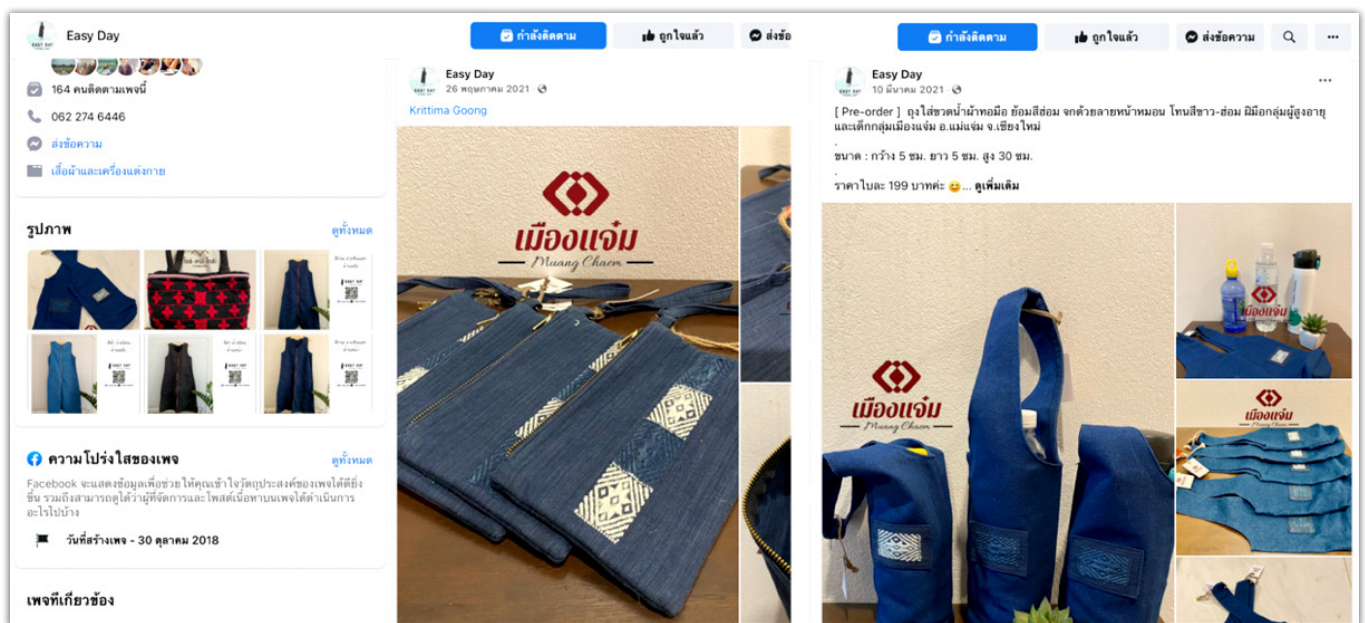

Figure 11 Marketing channel of cultural product of Muang Chaem Group on Facebook

รวมทั้งเพื่อให้ นักออกแบบเข้าใจถึงสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการออกแบบ และสามารถดำเนินการผลิตได้อย่างเหมาะสม ในขณะเดียวกัน จุดแข็งของผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งที่น่าสนใจให้ผลิตภัณฑ์ประสบผลสำเร็จ และบรรลุเป้าหมายได้ ส่วนจุดอ่อนของผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งที่ต้องรีบดำเนินการแก้ไขเพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีความสมบูรณ์ ในขณะเดียวกัน โอกาสเป็นสถานการณ์ที่ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์สามารถอยู่ในตลาด ได้นาน และอุปสรรคเป็นสิ่งที่ขัดขวางความสำเร็จของผลิตภัณฑ์ ดังนั้นผลจากการวิเคราะห์ SWOT จึงสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนด แนวทาง หรือกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีการพัฒนาไปในทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม สอดคล้องกับ Thanalerdsopit (2021) ที่สามารถช่วยให้ ชุมชนนำไปวิเคราะห์เพื่อหาบริบทของตนเอง และทำให้เกิดการวางแผนร่วมกันในการพัฒนาองค์กรได้ในอนาคต

ตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche market)

ตลาดเฉพาะกลุ่ม คือการขายสินค้าให้กับคนเฉพาะกลุ่ม โดยผู้ประกอบการเจาะจงไปยังกลุ่มนั้น ๆ ทั้งกลุ่มเป้าหมายเดิม หรือกลุ่มใหม่ ซึ่งลักษณะของตลาดเฉพาะกลุ่มนี้ คือ แสวงหา สินค้าบริการที่สามารถนำไปใช้ได้ตรงความต้องการ เช่น เป็นกลุ่ม ที่ผู้บริโภคมีอำนาจในการซื้อสินค้าและบริการที่สามารถสนอง ความต้องการของตนได้ แม้ต้องจ่ายในราคาที่สูงกว่าปกติ แนวโน้ม การตลาดของกลุ่มนี้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในอนาคต และมีลักษณะ แตกต่างจากสินค้าที่มีอยู่ทั่วไป สินค้าต้องมีความโดดเด่นโดยเฉพาะ เช่น งานทำมือ (Handmade) งานศิลปะ เป็นต้น ตลาดเฉพาะกลุ่ม มีข้อดี คือ คู่แข่งทางการตลาดมีจำนวนน้อย มีโอกาสประสบความสำเร็จทางการค้าสูง มีต้นทุนการตลาดต่ำ เนื่องจากเป็น ตลาดขนาดเล็ก และสามารถเข้าถึงการรับรู้ของแบรนด์ (Brand awareness) ได้ตรงกลุ่มเป้าหมายมากกว่า (Inthasang, 2011) ดังนั้นการเลือกกลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสม จะช่วยให้ธุรกิจขนาดเล็ก สามารถอยู่ได้ และช่วยให้สามารถขยายเป็นธุรกิจขนาดกลาง และขนาดใหญ่ได้ในอนาคต

การพัฒนาผลิตภัณฑ์บนพื้นฐานการใช้มรดกทาง วัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมของคนส่วนรวมที่ถ่ายทอด จากรุ่นสู่รุ่น ส่งผลให้วัฒนธรรมในอดีตถูกถ่ายทอดสู่สังคมปัจจุบัน จากการส่งต่อของคนส่วนรวมในสังคม มรดกทางสังคมจึงมีคุณค่า ที่ผู้ปฏิบัติควรเรียนรู้ทั้งเรื่องราว รูปแบบ และกระบวนการสืบทอด ของวัฒนธรรม เพื่อการประพฤติปฏิบัติและสืบทอดได้อย่างเหมาะสม ในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมนั้น ๆ และยังส่งผลต่อการเพิ่ม ผลผลิตทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ปัจจุบันการออกแบบผลิตภัณฑ์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางวัฒนธรรมมีบทบาทและมีความสำคัญ อย่างยิ่ง ซึ่งการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อพัฒนาสินค้าด้วย

องค์ความรู้สมัยใหม่ให้มีความแตกต่าง สามารถแข่งขันในตลาด ผู้บริโภคได้ (Inkong, 2017)

แนวคิดการพัฒนาชุมชน คือการศึกษาคุณค่าของทุนทาง วัฒนธรรม ที่ช่วยส่งเสริมศักยภาพของชุมชนไม่ให้เกิดการลดทอน คุณค่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใด และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนให้ ดำเนินตามความต้องการของชุมชนอย่างยั่งยืนได้ในอนาคต (Rampungjit & Sorose, 2021) ซึ่งการออกแบบผลิตภัณฑ์ในปัจจุบัน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการออกแบบนำวัฒนธรรมมาใช้สร้างแรงบันดาลใจมากขึ้น เพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์และความ แตกต่างและแสดงถึงเรื่องราวทางวัฒนธรรม นักออกแบบมีส่วน สำคัญในการผลักดันทิศทางการออกแบบในอนาคต โดยควบคุม ประสานงานการสร้างสรรคจากองค์ประกอบต่าง ๆ ให้สามารถ ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ชุมชน สังคมโดยรวมให้มากที่สุด และคำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรมในแต่ละด้าน เน้นองค์รวมของ ความรู้ที่เกิดจากการผสมผสานสิ่งต่าง ๆ ที่หลากหลายวิธีด้วยการ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกันและทำความเข้าใจเงื่อนไขที่ เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาพัฒนาผลงานการ ออกแบบให้ดีขึ้น

การนำทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในท้องถิ่นมา ประยุกต์ใช้ สามารถดำเนินการได้ในทุกผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะ ผลิตภัณฑ์ประเภทผ้าทอ เครื่องแต่งกาย ของใช้ ของตกแต่ง และ ของที่ระลึก ซึ่งเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน รวมทั้งเป็น การอนุรักษ์ สืบสานต้นทุนในท้องถิ่นให้คงอยู่คู่ชุมชน (Suwanthada & Sikka, 2018) สอดคล้องกับ Kusalanon et al. (2021) ในการสร้าง สรรคผลงานให้เหมาะสมและเกิดการยอมรับ การใส่จุดเด่นของ วัฒนธรรมนั้น ๆ ในงานออกแบบผลิตภัณฑ์จะทำให้เกิดเอกลักษณ์ ทางรูปร่างที่แตกต่าง และเป็นการเพิ่มคุณค่าทางวัฒนธรรม เรื่องราว และความหมายให้กับผลิตภัณฑ์ รวมทั้งอาจต้องใช้เทคโนโลยีทาง อุตสาหกรรมมาช่วยเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของงานหัตถกรรม เพื่อ ให้เกิดรูปแบบและการใช้งานที่แปลกใหม่แต่กลมกลืนกันได้ ทำให้ ผู้บริโภคได้รับประสบการณ์ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมที่เคย ถิ่นปฏิบัติ

การพัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์อย่างมีส่วนร่วม

การพัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์อย่างมีส่วนร่วม เป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มุ่งเน้นให้มีความเหมาะสมกับศักยภาพ ในการผลิตของกลุ่มผู้ผลิต และสอดคล้องกับความต้องการของ กลุ่มผู้ซื้อเป็นหลัก กลุ่มผู้ผลิตควรเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ซื้อได้มีส่วนร่วม ในการพัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีประโยชน์ใช้สอย สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้ซื้อ การออกแบบและพัฒนา อย่างมีส่วนร่วมได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะ ชุมชนในพื้นที่ นักวิจัยในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการคิดและร่วมมือกัน โดยกลุ่มคนรุ่นใหม่จะต้องเป็นแรงผลักดันที่สำคัญ เพื่อการพัฒนา

ที่ยั่งยืน ไม่นำสิ่งใหม่ ๆ ที่ไม่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมของชุมชน เข้าไปใช้จนเกินความจำเป็น สำหรับการปฏิบัติที่นำไปสู่ชุมชน และพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างยั่งยืนต่อไปนั้น ควรเป็นหน้าที่ของคน รุ่นใหม่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (Saributr, 2012) ดังนั้น กระบวนการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ จึงต้องมีแนวความคิด ที่หลากหลายที่นำมาพิจารณาร่วมกันกับกลุ่มชุมชน กลุ่มผู้ผลิต และกลุ่มผู้ซื้อ

กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่จากวิถีวัฒนธรรม

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่สำหรับผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรม (Cultural product) เป็นแนวทางในการดำเนินกิจการด้านการผลิต ของกลุ่มวิสาหกิจทางวัฒนธรรมให้มีจุดเด่น สามารถสร้างความ แตกต่างเพื่อการแข่งขันทางธุรกิจและตอบสนองความต้องการ ของกลุ่มเป้าหมายได้มากยิ่งขึ้น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่สำหรับ วัฒนธรรม (Armstrong & Kotler, 2017) มีขั้นตอนการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ใหม่ 8 ขั้นตอน ดังนี้

1) สร้างแนวคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ (Idea generation)

การอ้างอิงจากแหล่งข้อมูลทั้งภายในองค์กรและภายนอกองค์กร (ลูกค้า ช่องทางการจัดจำหน่าย คู่แข่ง)

2) ประเมินและคัดเลือกแนวคิด (Idea screening)

มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ทั้งด้านการผลิตและการตลาด

3) พัฒนาและทดสอบแนวคิด (Conceptual development and testing)

การพัฒนาแนวคิดให้เป็นแบบร่างผลิตภัณฑ์ (Sketch design) พร้อมระบุข้อมูลเบื้องต้นและนำไปทดสอบกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อวัดระดับการยอมรับ พร้อมทั้งการวิเคราะห์ และสรุปผลการ ทดสอบ

4) พัฒนากลยุทธ์ทางการตลาด (Marketing strategy development)

การใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์และวางแผนกลยุทธ์ ทางการตลาดตามความเหมาะสม

5) วิเคราะห์สภาพทางธุรกิจ (Business analysis)

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT analysis) วิเคราะห์สถานการณ์ ตลาด คำนวณต้นทุน จุดคุ้มทุนของผลิตภัณฑ์เพื่อเปรียบเทียบราคา กับผลิตภัณฑ์ในท้องตลาดตลอดจนประเมินโอกาสความสำเร็จ ทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ และผลประโยชน์ที่ได้รับ

6) พัฒนาผลิตภัณฑ์ (Product development)

การจัดทำแบบจำลองผลิตภัณฑ์ (Model) ที่แสดงขนาดทั้ง 3 ด้าน (กว้าง x ยาว x สูง) พร้อมระบุแนวคิดวัสดุวัตถุดิบ เทคนิคการผลิต สีสัน ส่วนประกอบ ประโยชน์ใช้สอย และอื่น ๆ จัดทำต้นแบบผลิตภัณฑ์ (Prototyping) ที่มีความสมบูรณ์และมีปริมาณเพียงพอสำหรับการ นำไปทดสอบตลาด

7) ทดสอบตลาด (Market testing)

การนำผลิตภัณฑ์ไป ทดสอบด้านการตลาดกับช่องทางการจัดจำหน่ายจริง เช่น การ

ออกงานแสดงสินค้าหรือตามร้านค้าต่าง ๆ เพื่อวัดระดับการยอมรับ ของกลุ่มเป้าหมายหรือวัดประสิทธิภาพการผลิต/การใช้งานจริง รวมถึงประเมินผลการเป็นต้นแบบผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์พร้อม วิเคราะห์ และสรุปผลการทดสอบตลาด

8) การค้าเชิงธุรกิจ (Commercialization)

เป็นการนำ ผลิตภัณฑ์ สินค้าหรือบริการที่ผ่านการพัฒนาจำหน่ายในตลาดจริง เก็บข้อมูลทางธุรกิจอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำมาวิเคราะห์ปรับปรุงและ แก้ไขเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการขายสินค้านั้น ๆ ต่อไป

สถานการณ์ใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

สมาชิกกลุ่มเมืองแจ่ม และสมาชิกภาคีเครือข่าย ได้รับ องค์ความรู้จากการอบรมการตัดเย็บเพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าทอ ของกลุ่มและการฝึกช่างฝีมือตัดเย็บ ทำให้มีทักษะในการผลิตและ ตัดเย็บผลิตภัณฑ์ได้หลากหลายมากขึ้น เช่น เทคนิคการสร้างแบบ ตัด การโพ้งเก็บริมผ้า การทำซิปกระเป๋าदानในและด้านนอก และ ช่วยลดเวลาการผลิตได้อีกด้วย รวมไปถึงการอบรมความรู้ การ พัฒนาแนวคิดและเทรนด์แฟชั่นในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต ที่จะมีส่วนต่อการพัฒนาแบบรูปแบบผลิตภัณฑ์ โดยผลประเมิน ความพึงพอใจหลังเข้ารับการถ่ายทอด พบว่า มีความรู้ด้านการ ออกแบบผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น และมีความพึงพอใจ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

ทรัพยากรบุคคลในกระบวนการผลิต โดยร่วมกับภาคี เครือข่ายที่อบรมการตัดเย็บมีจำนวนเพิ่มขึ้น สามารถสร้างโอกาส การรับคำสั่งซื้อจากลูกค้า รวมทั้งสามารถต่อยอดสินค้าในกระบวนการ ผลิตที่หลากหลาย เช่น พัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบของใช้ ของ ที่ระลึก และของตกแต่งบ้าน เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ผ้าทอแม่แจ่ม ในรูปแบบใหม่ ๆ ได้ในอนาคต

ด้านการตลาดและช่องทางจำหน่าย ทางกลุ่มได้ขยาย ช่องทางการตลาด ในส่วนของการเปิดช่องทางการตลาดในประเทศ และออนไลน์ ใน LINE และ Facebook ทำให้ผู้บริโภคสามารถเลือก ซื้อได้หลายช่องทางเพิ่มมากขึ้น และการประชาสัมพันธ์ข้อมูล ข่าวสาร เพราะเป็นช่องทางสื่อสารที่ได้รับความนิยมอย่างสูงใน ปัจจุบัน โดยเฉพาะการพัฒนาช่องทางการตลาดออนไลน์ เนื่องจาก เป็นช่องทางที่มีบทบาทในการทำการตลาดยุคใหม่

ต้นแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ จากผ้าทอหลายหน้าหมอน 2 ขนาด ได้แก่ ขนาด 30 x 120 เซนติเมตร (ผ้าฮ่อมย้อมสีธรรมชาติที่นำมา ทอหลายหน้าหมอน) และขนาด 20 x 120 เซนติเมตร และผ้าฮ่อม ขนาด 100 x 100 เซนติเมตร นำมาแปรรูปเป็นกระเป๋าในแต่ละ รูปแบบได้จำนวน 2-6 ใบ

ผลกระทบและความยั่งยืน ของการเปลี่ยนแปลง

ผลกระทบด้านการสร้างกลไกการขับเคลื่อนในพื้นที่ของเครือข่ายผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม เกิดจากการรวมกลุ่มเครือข่ายผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม การรวมกลุ่มเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านปัจจัยการผลิต ผู้เกี่ยวข้องด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ซึ่งประกอบด้วย หน่วยงานต่าง ๆ ปรชาชัชวาวบ้าน เช่น การรวมตัวของกลุ่มเมืองแจ่ม ที่ได้รวมกลุ่มเยาวชน โรงเรียนเมืองเด็กศึกษา โรงเรียนแม่แจ่ม และผู้สูงอายุกลุ่มบ้านไร่ ในอำเภอแม่แจ่ม ที่มีส่วนเข้ามาพัฒนากลุ่ม ส่งผลให้เกิดภาคีเครือข่ายในอนาคต

ผลกระทบด้านทักษะความสามารถของผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม กลุ่มเมืองแจ่ม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ในรูปแบบใหม่ สามารถนำไปต่อยอดในการสร้างสรรค์ผลงาน การสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและชุมชนได้ อีกทั้งยังช่วยเปลี่ยนแนวคิดทัศนคติใหม่ ๆ ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ ให้เหมาะสมกับตลาดในยุคปัจจุบัน ก่อให้เกิดการสร้างสรรคผลงานจากทุนทางวัฒนธรรม การยกระดับเศรษฐกิจวัฒนธรรม และเกิดการอนุรักษ์สืบสานต่อโดยคนรุ่นหลังได้อย่างยั่งยืนยิ่งขึ้น

ผลกระทบด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรมเมืองแม่แจ่ม กลุ่มเมืองแจ่มได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผ้าทอลายหน้าหมอน จากทุนทางวัฒนธรรมให้มีผลิตภัณฑ์ใหม่ จำนวน 8 ชิ้น ประกอบด้วยกระเป๋าสำหรับสุภาพสตรี 6 รูปแบบ ราคาขายอยู่ที่ 590-1,590 บาท และกระเป๋าใส่แก้วน้ำ/แก้วกาแฟ

2 รูปแบบ ราคาขายอยู่ที่ 199 บาท เพื่อส่งเสริมเป็นสินค้าที่ต่อยอดด้วยทุนทางวัฒนธรรม สามารถดึงดูดผู้บริโภค ตลาดเฉพาะกลุ่มได้ตรงตามเป้าหมาย โดยผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ยังแสดงถึงเอกลักษณ์ของอำเภอแม่แจ่มได้อย่างชัดเจน และสามารถเพิ่มมูลค่าสินค้าได้จากเดิมประมาณร้อยละ 100-150

ผลกระทบด้านสังคมและเศรษฐกิจ ชุมชนเกิดความรักและเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนแม่แจ่ม เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งทั้งในด้านคน และวัฒนธรรม ทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรมได้ชัดเจน ผู้นำชุมชนมองเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม และมองเห็นแนวทางในการพัฒนาส่งเสริมสนับสนุนชุมชนอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการสร้างสรรคผลิตภัณฑ์ใหม่ที่สามารถดึงดูดลูกค้าได้ในอนาคต และการวางแผนกลยุทธ์ทางการตลาดให้กับกลุ่ม ด้วยช่องทางการตลาดแบบออนไลน์ ทำให้ผู้บริโภคสามารถเลือกซื้อได้หลายช่องทางมากขึ้น รวมทั้งการถ่ายทอดแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ วัฒนธรรมท้องถิ่น ให้กับคนในชุมชน และเยาวชนรุ่นหลัง ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในอนาคต ช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับกลุ่มและชุมชนได้มากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.) สัญญาเลขที่ RDG62A0005 ภายใต้โครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานวัฒนธรรมเชิงพื้นที่ เมืองแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

References

- Armstrong, G., & Kotler, P. (2017). *Principles of marketing* (14th edition). New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Chansuebsri, S., Guntang, I., & Manowong, S. (2017). Cultural heritage maps of Mae Chaem district, Chiang Mai province. *NAJUA: Architecture, Design and Built Environment*, 29, 63-85. (in Thai).
- Inkong, P. (2017). *Cultural product design concept style analysis*. Bangkok: Unlimit printing company limited. (in Thai).
- Inthasang, C. (2011). Niche market: The way to success of SMEs. *Panyapiwat Journal*, 2(2), 42-49. (in Thai).
- Kusalanon, R., Sukkay C., & Keawtatip, A. (2021). Design and development of local woven fabrics to promote local identity and add Value to cultural products in Chiang Saen community, Chiang Rai province. *Area Based Development Research Journal*, 13(1), 16-30. (in Thai).
- Rampungjit, R., & Sorose, A. (2021). Souvenir product development of Sukhothai local sewing and craft of Khao Kaew Srisomboon community enterprise, Sukhothai province. *Area Based Development Research Journal*, 13(4), 268-278. (in Thai).
- Saributr, U. (2012). *Art and culture preservation project*. Bangkok: King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang. (in Thai).
- Sombut, F. (2014). *Mea Chaem Teen Jok fabric*. Chiang Mai: Nisara printing company. (in Thai).
- Sombut, F. (2020). Mae Chaem pillow. Retrieved August 5, 2020, from: <https://anyflip.com/qpcxa/kxgz/basic>. (in Thai).

- Suwanthada, P., & Sikka, S. (2018). Community product design and development applying the cultural capital and wisdom: In the upper northeastern region. *Art and Architecture Journal Naresuan University*, 9(2), 138–155. (in Thai).
- Thanalerdsopit, P. (2021). Value enhancement of Karen community products in Tha Nueu subdistrict, Chiang Mai province. *Area Based Development Research Journal*, 13(3), 212–225. (in Thai).

ประเภทบทความ

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่เป็นวารสารราย 3 เดือน เผยแพร่ปีละ 4 ฉบับ เปิดรับบทความวิชาการเพื่อการบริการสังคม จากทุกสาขาวิชา ในรูปแบบบทความวิจัย บทความปริทัศน์ กรณีศึกษา บทความเชิงนโยบาย และบทความรับเชิญที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหรือเป็นผลมาจากการปฏิบัติการจริงกับชุมชน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

เกณฑ์การพิจารณาบทความ

วารสารจะรับพิจารณาบทความวิชาการเพื่อสังคม ที่เน้นการประยุกต์วิชาการเพื่อการสร้างการเปลี่ยนแปลง (Change) ในสังคม หรือชุมชนเป้าหมาย โดยมีโครงสร้างหัวข้อในบทความดังนี้

- สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม
- กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย
- ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้
- สถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม
- ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง

ทั้งนี้บทความซึ่งเสนอเพื่อขอตีพิมพ์ ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยเสนอขอตีพิมพ์หรือเผยแพร่ในเอกสาร วารสารฉบับอื่น ๆ มาก่อน

ขั้นตอนการรับต้นฉบับและพิจารณาบทความ

ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

- 1) รับต้นฉบับจากผู้เสนอบทความทาง Email: abctrjournal@gmail.com หรือผ่านระบบ ThaiJo (<https://www.tci-thaijo.org/index.php/abcjournal>)
- 2) กองบรรณาธิการพิจารณาเบื้องต้นว่าบทความอยู่ในขอบข่ายเป้าหมายของวารสารหรือไม่
- 3) กองบรรณาธิการเตรียมต้นฉบับพร้อมแบบฟอร์มสำหรับการประเมิน จัดส่งยังผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 2 ท่าน พิจารณาให้ความเห็นว่าควรรับลงตีพิมพ์หรือไม่ รวมทั้งอาจให้คำแนะนำเพื่อการปรับปรุงแก้ไข และจัดส่งผลการประเมินยังผู้เขียนบทความ โดยทั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิ และ ผู้เขียนบทความ จะไม่ทราบชื่อซึ่งกันและกัน (Double-blind peer review)
- 4) หลังจากที่ผู้เขียนได้ปรับปรุงแก้ไขบทความส่งกลับมายังกองบรรณาธิการพร้อมคำชี้แจงการปรับปรุงแก้ไขแล้ว กองบรรณาธิการจะพิจารณาในขั้นสุดท้าย ว่ามีการปรับปรุงแก้ไขครบถ้วนตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิหรือไม่ หากเห็นว่าครบถ้วนเหมาะสมก็จะตอบรับตีพิมพ์โดยไม่จำเป็นต้องส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาอีก แต่หากไม่ครบถ้วนจะมีการแจ้งกลับยังผู้เขียนเพื่อปรับปรุงเพิ่มเติมอีกครั้งหรืออาจปฏิเสธการตีพิมพ์
- 5) กองบรรณาธิการจัดเตรียมบทความตามรูปแบบวารสาร แล้วส่งกลับให้ผู้เขียนตรวจสอบความถูกต้อง ก่อนทำการรวมเล่มวารสารเพื่อการเผยแพร่ออนไลน์ผ่านระบบ ThaiJo และเว็บไซต์ <http://abcjournal.trf.or.th>

รูปแบบของการเขียนบทความ

- 1) ต้นฉบับจากไฟล์ Microsoft Word 97 ขึ้นไป และไฟล์ PDF ความยาว 20-25 หน้ากระดาษ A4 อักษรฟอนต์ TH Niramit AS หรือ TH SarabunPSK ขนาด 14 point อาจมีภาพ ตาราง แผนผังหรือแผนภูมิประกอบ ในกรณีภาพประกอบ ต้องเป็นไฟล์ JPEG หรือ PNG ขนาดใหญ่กว่า 1 MB
- 2) องค์ประกอบของบทความ
 - 2.1) ชื่อบทความ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
 - 2.2) ชื่อผู้เขียนและผู้เขียนหลัก สาขาวิชา สถาบันที่สังกัด และที่ตั้งของสถาบัน ของผู้เขียนทุกท่าน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมถึงที่อยู่อีเมลของผู้เขียนหลัก
 - 2.3) บทคัดย่อ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ความยาวประมาณ 250-300 คำ
 - 2.4) คำสำคัญ (Keyword) ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ประมาณ 3-5 คำ
 - 2.5) บทนำ บริบทที่นำไปสู่ที่มาของงานวิจัย
 - 2.6) เนื้อหา เป็นไปตามเกณฑ์การพิจารณาเนื้อหาคือ การระบุสถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลง และการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้ สถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหาและอ้างอิงในบรรณานุกรม

1) การอ้างอิงในเนื้อหา ใช้วิธีการอ้างอิงแบบนาม-ปี (author-date for in-text citation) โดยระบุชื่อผู้แต่ง ตามด้วยปีที่พิมพ์ และเลขหน้าเอกสาร (หากจำเป็น)

ตัวอย่าง

- Kumar & Nair (2004)
- (Knodel et al., 2016)

2) การอ้างอิงในบรรณานุกรม ใช้วิธีการอ้างอิงตามรูปแบบ APA (6th Edition) ดังนี้

2.1) กรณีอ้างอิงบทความจากวารสาร

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร, ปีที่(เล่มที่), หน้าแรก-หน้าสุดท้าย.

ตัวอย่าง

- MacDonald, C. (2012). Understanding participatory action research: A qualitative research methodology option. *Canadian Journal of Action Research*, 13(2), 34-50.
- Sirisathitkul, C. (2014). Abolishment of mythology for publishing in the international journal. *Area Based Development Research Journal*, 6(5), 121-125. (in Thai).

2.2) กรณีอ้างอิงจากหนังสือ

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อหนังสือ (ครั้งที่พิมพ์ (ถ้ามี)). เมืองที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

- Bhatta, B. (2010). *Analysis of urban growth and sprawl from remote sensing data* (1st edition). Heidelberg, Germany: Springer-Verlag.

2.3) กรณีอ้างอิงจากเอกสารวิชาการ รายงาน หรือวิทยานิพนธ์

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง. เมืองที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทหรือปริญญาตรีหรือปริญญาโทหรือปริญญาตรีบัณฑิตหรือปริญญาตรีบัณฑิต). ชื่อมหาวิทยาลัย. ชื่อคณะ. ชื่อสาขาวิชา.

ตัวอย่าง

- Athikom, S. (2007). *Effect of accuracy training in two - goal shooting models*. (Master's thesis). Srinakharinwirot University, Faculty of Physical Education. (in Thai).

2.4) กรณีอ้างอิงจาก website

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่เผยแพร่). ชื่อเรื่อง. สืบค้นเมื่อ วัน เดือน ปี, จาก <http://>.

ตัวอย่าง

- Ministry of Tourism and Sports. (2016). Domestic tourism statistics (classify by region and province). Retrieved October 10, 2017, from: <http://www.mots.go.th>. (in Thai).

หมายเหตุ

- ผู้เขียนมากกว่า 1 ท่าน ใช้ “,” คั่นระหว่างชื่อผู้เขียนแต่ละท่าน และใช้ “, &” ก่อนชื่อผู้เขียนท่านสุดท้าย
- ผู้เขียนเท่ากับหรือมากกว่า 8 ท่าน ใส่ชื่อผู้เขียนท่านที่ 1-6 & ผู้เขียนท่านสุดท้าย

การจัดส่งบทความ

ผู้เขียนสามารถส่งบทความทาง Email: abctrjournal@gmail.com และผ่านทางระบบ ThaiJo (<https://www.tci-thaijo.org/index.php/abcjournal>) กองบรรณาธิการจะแจ้งผลการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิไปยังผู้เขียนบทความภายในระยะเวลาประมาณ 6 สัปดาห์ หลังจากได้รับบทความ

ที่อยู่สำหรับติดต่อ

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ สถาบันวิจัยและนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

222 ตำบลไทยบุรี อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช 80160

E-mail: abctrjournal@gmail.com; <http://abcjournal.trf.or.th>; <https://www.tci-thaijo.org/index.php/abcjournal>

Focus and Scope

Area Based Development Research Journal is an academic journal. Its objective is to create a medium for researchers to disseminate their scholarly studies about the area based development research and to establish a channel of communication among researchers of diverse fields. As well as it aims to advertise new knowledge to the public.

Published by Program Management Unit on Area Based Development (PMUA) and Thailand Science Research and Innovation (TSRI)

Advisory Board

Associate Professor Patamawadee Pochanukul, Ph.D. Silaporn Buasai, Ph.D.
Professor Emeritus Piyawat Boon-long, Ph.D. Kitti Satjawattana, Ph.D.

Editor-In-Chief

Associate Professor Chitnarong Sirisathitkul, Ph.D.

Associate Editor

Associate Professor Chedsada Mingchai, Ph.D. Assistant Professor Udomsak Saengow, M.D., Ph.D.

Editorial Board

Professor Preecha Prathepha, Ph.D.	Maharakham University
Professor Yos Santasombat, Ph.D.	Chiang Mai University
Professor Vichoke Mukdamanee	Silpakorn University
Professor Sanchai Jaturasitha, Ph.D.	Chiang Mai University
Professor Emeritus Aree Wiboonpongse, Ph.D.	Chiang Mai University
Associate Professor Kan Chantrapromma, Ph.D.	Hatyai University
Associate Professor Suchint Simarak, Ph.D.	Khon Kaen University
Associate Professor Suteera Prasertsan, Ph.D.	Prince of Songkla University
Professor Samur Thanoi, Ph.D.	Phayao University
Associate Professor Avorn Opatpatanakit, Ph.D.	Chiang Mai University
Benjamas Teeramasvanit	Independent Scholar

Managing Editor

Assistant Professor Yaowarat Sirisathitkul

Editorial Team

Thanida Charoensuk, Ph.D. Assistant Professor Wararat Whanchit, Ph.D.

Area Based Development Research Journal, Institute of Research and Innovation, Walailak University
222 Thaiburi, Thasala District, Nakhon Si Thammarat Province, Thailand 80160
E-mail: abctrjournal@gmail.com

The views and opinions of the articles in this journal are those of the individual authors. Not a view and responsibility of Program Management Unit on Area Based Development, Thailand Science Research and Innovation, Institute of Research and Innovation, Walailak University and editorial committee.

Contents

-
- Urban Business Model Development for Safe Agricultural Products, Chiang Rai Municipality, Chiang Rai Province** 267–282
Waewdao Promsen, Orasa Tamasarangkul and Subin Jaita
-
- Development of Ready–Mix Potting Soil Products and Elephant Dung Fertilizer for Income–Generating Activities of the Phawa Sub–District Agroforestry Network, Chanthaburi Province** 283–296
Jeeranun Khermkhan, Peerachai Kullachai, Duangkamol Panrosthup Thunmathiwat, Kallayanee Kullachai and Pakapon Poythaisong
-
- Participatory Development of Mae Soon Noi Bank Wisdom at Fang District, Chiang Mai Province** 297–313
Pataravadee Tongngam, Wachaiyut Wongthep, Sutthapreecha Jariyangamwong and Noppadol Janevinitchai
-
- Thai Silk Weaving Professional Curriculum: Expansion from Chiang Mai Women Correctional Institution to the Inmates in Lamphun Provincial Prison** 314–331
Junjit Thiensiri and Naraphan Potipruek
-
- Grandma’s Recipes: Adding Value to Chili Paste Products, Den Pa Sak Community Housewives Group, Chiang Rai Province** 332–342
Natthiya Watthanasirisat
-
- Design and Development of Bags from Woven Fabrics for Muang Chaem Group, Chiang Mai Province** 343–359
Piyanooch Jeeeyod
-